Plutarh – OAMENI ILUŞTRI Al ROMEI ANTICE

SUMAR

Romulus
Numa Pompilius
Caius Marcius
Marcus Furius Camillus
Fabius Maximus
Cato cel Bătrân
Aemilius Paullus
Tiberius Gracchus
Caius Gracchus
Marius
Sylla
Quintus Sertorius
Marcus Crassus
Pompeius
Caius Iulius Caesar
Cicero
Marcus Brutus
Antonius

ROMULUS

Rege mitic şi întemeietor, alături de fratele său geamăn, Remus, al Romei. Fiu al vestalei Rhea Silvia şi al zeului Marte. În 753 î.Hr. devine primul rege al Romei. A pus la cale răpirea Sabinelor. Divinizat de romani şi supranumit, ca zeu, Quirinus.

Roma, capitala Italiei de astăzi, este un oraş foarte vechi, al cărui trecut se pierde în negura vremurilor. Nici chiar romanii

antici nu ştiau cum a fost zidit oraşul lor pe malurile Tibrului şi de unde i se trage numele.

Firește că ei voiau să cunoască trecutul Romei, dar pe timpul lor istoria nu le putea da toate răspunsurile. Istoria pe atunci era mai mult o artă decât ştiinţă, iar arheologia nu exista încă. Şi întrucât nu se ştia prea mult despre întemeierea Romei, dăinuiau diverse legende, în care faptele istorice se împleteau cu istorisirile improvizate.

Conform unei asemenea legende, cândva ar fi năvălit pe pământurile Tibrului un neam de oameni puternici şi foarte numeroşi. Dar băştinaşii au ţinut piept cotropitorilor şi, până la urmă, i-au înfrânt. În cinstea acelei izbânzi a fost înălţat un oraş, numit Roma, ceea ce înseamnă putere.

O altă legendă spune că Roma a fost întemeiată de către refugiaţii din vechea Troie. Cică, o parte din locuitorii ei ar fi izbutit să evadeze din cetatea cuprinsă de flăcări şi, îmbar-cându-se pe corăbii, au pornit spre Apus. Copleşiţi de durere, ei priveau de departe vâlvătaia care potopea oraşul lor drag. Călătoria a fost lungă şi primejdioasă. Până când, într-o zi, pe timp de furtună, talazurile le aruncară navele la un ţărm necunoscut.

Pribegii coborâră pe uscat, apoi, istoviţi cum erau, se culcară. În timp ce bărbaţii dormeau, una din femeile troiene, pe nume Roma, cutreieră împrejurimile şi văzu că în apropiere se revarsă în mare un râu. Roma se întoarse şi le spuse femeilor:

— Suratelor! Săptămâni îndelungi am rătăcit pe mare în voia vânturilor turbate. Suntem cu toţii – şi noi, şi odraslele noastre – sfârşiţi de oboseală. Alt loc, mai bun decât acesta, n-am găsit nicăieri. Să rămânem dar aici. Şi ca să nu le vină în cap bărbaţilor noştri să pornească din nou la drum, să dăm foc

corăbiilor.

Când bărbaţii s-au trezit şi au văzut că ard vasele, n-au măi izbutit să facă nimic, au rămas acolo şi au întemeiat un oraş. O duceau bine, căci pământul era bogat şi neamurile vecine erau paşnice. Iar noul oraş a fost botezat cu numele femeii care a dat foc corăbiilor.

Mai există legende, care ne oferă şi alte explicaţii referitoare la numele oraşului Roma. Uneori nimeni nu poate spune de ce o localitate, un râu, un munte, un lac ori o mare poartă un anumit nume. Atunci apar presupunerile. La fel a fost şi cu Roma. Din mulţimea de legende despre acest oraş, una pare mai verosimilă. Ea leagă numele oraşului de numele lui Romulus.

Când a fost distrusă Troia, o parte din apărători au fugit, luând cu ei comorile oraşului. În fruntea lor se afla eroul Aeneas. Corăbiile fugarilor au rătăcit multă vreme pe mare. În sfârşit, vântul le-a adus la un liman. Aveau în faţa lor un râu lat, pe malurile căruia creşteau copaci şi arbuşti deşi, şesul se scălda în soare, iar cerul albastru se oglindea în apele râului şi ale lacurilor situate de-a lungul coastei. Acesta era ţărmul Italiei şi i se spunea Latium. Fugarii au înălţat pe malul unuia din lacurile mai mici oraşul Alba-Longa. Cel dintâi rege la Alba-Longa a fost Aeneas, iar după moartea lui tronul a fost preluat de către urmaşii săi.

S-au scurs mulţi ani. Unul din regii Alba-Longăi, presimţind apropierea morţii, îi chemă pe cei doi feciori ai săi, Numitor şi Amulius, şi le spuse:

— Fiii mei, alegeţi-vă fiecare, după plac, coroana şi puterea sau toate bogăţiile mele.

Numitor alese coroana şi deveni rege, iar Amulius, hapsân din fire, a luat aurul, în speranţa că dacă va fi bogat, mai târziu va

pune mâna şi pe putere. Şi de bună seamă, în urma unui complot, Amulius îl îndepărtă pe frate-său de la domnie şi deveni domnitor al oraşului. Dar ştiindu-se vinovat, tremura pentru pielea sa. Numitor avea o fiică – Rhea Silvia, şi Amulius se temea că ea ar putea naşte copii, care să-l răzbune pe bunicul lor. De aceea o şi făcu vestală, adică preoteasă în templul Vestei – zeiţa căminului familial. Vestalele, precum se ştie, jurau să rămână fecioare toată viaţa, şi dacă încălcau legământul, erau pedepsite cumplit.

Acum Amulius era sigur că Numitor nu va mai avea nepoţi, adică moştenitori legitimi. Dar în curând se dovedi că Rhea Silvia a născut doi băieţi. Se afirma că tatăl lor era însuşi zeul războiului, Marte.

Cuprins de furie, Amulius porunci să fie omorâtă Rhea Silvia. Atunci fiica lui, Anto, i se aruncă la picioare implorându-l să ia o altă decizie. Amulius s-a lăsat înduplecat şi, în loc s-o ucidă pe Rhea Silvia, ordonă să fie aruncată în închisoare pe viaţă. Pe copii însă nu i-a cruţat şi i-a ordonat unei slugi să-i arunce în Tibru. Sluga a luat pruncii, i-a pus într-o albie de lemn şi s-a dus la râu. Bătea un vânt năprasnic, care înălţa valuri imense. Sluga coborî până la mal, dar, speriindu-se de iureşul talazurilor, puse jos albia şi plecă îndată.

Apele râului însă luară albia şi o duseră la vale. Ca prin minune, copiii nu s-au înecat, căci albia se opri în rădăcinile unui smochin.

Prin apropiere păştea turma regelui, şi ciobanul Faustulus observă albia cu cei doi prunci. Lângă ei era o lupoaică. Ciobanul, crezând că fiara vrea să-i sfâşie, se grăbi să-i salveze, dar se opri înmărmurit: lupoaica alăpta copiii, ca şi cum ar fi fost puii ei. Atunci Faustulus se apropie şi, luând albia cu cei doi gemeni, o duse acasă. Pe unul din băieţi îl boteză Romulus, iar pe celălalt,

Remus. Copiii rămaseră în bordeiul ciobanului, care, împreună cu nevastă-sa, Acea Larentia, i-a îngrijit până au crescut mari.

Cei doi tineri erau voinici, iuţi de picior şi meşteri la mânuirea lăncii, vânători iscusiţi şi ostaşi neînfricaţi. Toţi îi iubeau şi-i aveau în cinste pe cei doi fraţi, pentru că îi apărau de tâlhari, care împânzeau pădurile. Le-a mers vestea prin ţară şi au prins a veni la ei ţărani nevoiaşi şi chiar robi fugiţi de la stăpâni.

Zvonul ajunse până la urechile regelui Amulius. Acesta, auzind că Romulus şi Remus sunt atât de viteji şi neînfricaţi şi că adună cete de oşteni, se tulbură cumplit şi porunci să fie prinşi.

Într-o zi, când Remus era însoţit doar de câţiva prieteni, oamenii regelui tăbărâră asupra lui şi-l înşfăcară. L-au adus apoi în faţa lui Amulius, zicând:

— Iată, măria ta, unul din cei pe care ai poruncit să-i prindem. L-am găsit pe păşunile fratelui tău, Numitor.

Amulius voi să zică: „Tăiaţi-i capul", dar se răzgândi şi spuse: „Dacă e aşa, să-l judece Numitor". Viclean din fire, Amulius se gândi că, procedând astfel, oamenii îl vor osândi mai puţin pentru că i-a luat coroana fratelui său.

Numitor îl cercetă cu privirea pe voinicul adus în faţa lui.

— Cine eşti şi de unde ai venit, tinere? îl întrebă el cu glas blând. La care Remus răspunse:

— Nu-ţi voi ascunde nimic, bătrâne, văd că eşti mai vrednic decât Amulius. Înainte de a hotărî ce să faci cu un prizonier, îl asculţi, pe când Amulius taie şi spânzură fără judecată. Eu sunt Remus, fratele lui Romulus. Noi consideram întotdeauna că suntem copiii Iui Faustulus şi ai Accăi Larentia, care, precum ştii,

sunt slugile regelui. Mai zic unii că obârşia noastră e învăluită în mister. Am auzit lucruri de-a dreptul uimitoare. Cică, fiare şi păsări ne-ar fi hrănit: o lupoaică ne-ar fi alăptat şi o pasăre ne-ar fi adus în cioc fărâme de mâncare, pe când stăteam într-o albie, pe malul râului celui mare. Albia este şi acum întreagă. Pe legăturile ei de aramă sunt gravate nişte cuvinte vechi...

Lui Numitor îi trecu atunci prin minte că în faţa lui se află poate chiar nepotu-său, unul din feciorii Rheei Silvia, care mai zăcea în temniţă. Şi îi mai puse câteva întrebări lui Remus, ca să vadă: oare nu e greşită presupunerea lui? între timp, Faustulus îl chemă pe Romulus şi-i mărturisi adevărul despre obârşia lui. Ciobanul îi mai vorbise altădată, mai mult în pilde, despre aceasta, dar acum, de vreme ce Remus fusese prins, considera că nu mai are rost să ascundă adevărul.

Faustulus l-a rugat pe Romulus să-l scape pe frate-său din ghearele Iui Amulius şi, fără a pierde timpul, porni spre curtea regelui. Şi nu uită să ia cu el albia, care fusese cândva leagănul celor doi gemeni. În faţa porţilor oraşului paza îl opri pe bătrân:

— Ce cauţi aici? Şi ce duci sub suman? Răspunsurile lui Faustulus li s-au părut oştenilor confuze şi aceştia îi porunciră să ridice poalele sumanului. Când au văzut albia, au izbucnit cu toţii în râs şi au vrut să-i dea drumul. Dar se nimerise pe acolo o slugă a regelui şi, auzind hohotele, se apropie să vadă ce s-a întâmplat. Sluga era tocmai omul care, din porunca lui Amulius, duse cândva copiii Rheei Silvia să-i arunce în Tibru. Cum zări albia, o recunoscu pe dată şi strigă la oşteni să pună mâna pe Faustulus şi să-l ducă la rege. Amulius se miră:

— Nepoţii lui Numitor n-au murit?!

Faustulus a fost supus unor chinuri îngrozitoare, dar călăul n-a putut afla de la el prea multe. Bătrânul a mărturisit doar atât:

copiii trăiesc, dar unde – nu ştie.

— Or fi păscând pe undeva vitele, departe de Alba-Longa, de abia îngăima el cu buzele crăpate.

— Atunci de ce ai venit? ţipă la el ameninţător Amulius. Şi la ce-ţi trebuia albia?

— Am vrut s-o duc Rheei Silvia, mamei copiilor, răspunse gemând bătrânul. M-a rugat de atâtea ori să-i aduc leagănul: e mamă, sireaca, şi voia măcar să se uite la el, să-l atingă cu mâinile...

In clipa aceea una din slugi dădu buzna, vestindu-l pe rege că nişte războinici străini ar fi năvălit în oraş şi că se îndreaptă spre curte. Era Romulus, care venea val-vârtej să-şi salveze fratele.

Romulus avea multe forţe şi îşi împărţise oamenii în câteva pâlcuri, de câte o sută de inşi. În afară de aceasta, i s-au alăturat şi mulţi locuitori din Alba-Longa, care-l urau pe tiran, şi mai era şi Remus, în care Numitor îşi recunoscuse nepotul.

Amulius se pierdu cu firea: alerga încolo şi încoace prin sălile palatului ca o fiară care a presimţit primejdia.

Nu trecu mult timp şi gloata a ocupat curtea. Puţinii ei apărători au fost doborâţi şi oamenii lui Romulus şi Remus năvăliră înăuntru. Amulius şi-a găsit moartea.

Romulus şi Remus l-au înălţat pe bunicul lor, Numitor, rege la Alba-Longa, au eliberat-o din temniţă pe maica lor, Rhea Silvia.

Numitor i-a rânduit pe cei doi nepoţi moştenitori ai tronului. Dar ei n-au dorit să rămână la Alba-Longa, ci au zis că

vor să se aşeze în altă parte. Au hotărât, dimpreună cu oamenii lor, să zidească un oraş nou pe locul unde se oprise cândva albia lor şi-i alăptase lupoaica.

Acum fraţii discutau unde anume să construiască oraşul, cum să-l numească şi cine să-i fie stăpânitorul. Romulus alese colina Palatinului, iar Remus considera că ar fi mai bine să înalţe oraşul pe dealul Aventin. Până la urmă fraţii au hotărât să se supună voinţei zeilor, iar pentru a o afla, trebuiau să urmărească zborul păsărilor. Cei doi fraţi se aşezară deci unul într-o parte şi celălalt în alta, aşteptând vulturii, consideraţi pe atunci păsări prevestitoare. Nu zăbavă din partea unde şedea Remus au apărut şase vulturi. Peste câteva clipe chiar deasupra capului lui Romulus au trecut în zbor douăsprezece păsări.

Şi iar s-a iscat gâlceava. Remus susţinea că învingător este el, pentru că mai întâi lui i s-au arătat păsările. Dar Romulus era ferm convins că anume el trebuie să fie rege, din moment ce a văzut mai mulţi vulturi.

Romulus s-a apucat să sape şanţul care avea menirea să înconjoare zidurile viitorului oraş, dar Remus îşi bătea joc de munca fratelui său şi îl risipea.

Şi astfel, în bătaie de joc, Remus sări peste şanţ. De data aceasta însă şi-a plătit scump nechibzuinţa. Se zice că l-ar fi lovit Romulus, pentru că frate-său îl scosese din răbdări, şi că după întâmplarea aceasta Romulus ar fi zis: „Aşa se va întâmpla cu oricine va îndrăzni să treacă peste zidurile oraşului meu!" Alţii afirmă că Remus a fost ucis de către unul din prietenii lui Romulus. Şi se mai spune că în timpul încăierării au căzut mai mulţi oameni, printre care şi Faustulus, cel care i-a crescut pe fraţi.

După ce şi-a înmormântat fratele, Romulus s-a apucat să

zidească oraşul. Pe atunci lucrările erau însoţite de diverse ritualuri. De exemplu, a fost săpată mai întâi o groapă mare şi în ea au fost depuse tot soiul de fructe şi grâne. Apoi, pe rând, fiecare din oamenii lui Romulus a aruncat în groapă câte un pumn de ţărână adus de la baştină sa, astfel producându-se unirea tuturor viitorilor cetăţeni ai oraşului, sosiţi de pe diferite meleaguri. Groapa aceasta, numită mundus, constituia centrul oraşului.

Apoi Romulus a înjugat la un plug un taur şi o vacă şi a tras o brazdă adâncă, de-a lungul căreia urmau să fie înălţate zidurile cetăţii. Acolo unde el ridica plugul şi brazda se întrerupea era locul pentru o poartă. După săvârşirea acestei rânduieli zidul era considerat sfânt. Oraşul a căpătat numele întemeietorului, Romulus, primul lui rege.

Una din primele clădiri zidite la Roma a fost în cinstea zeului Asylaios. Acolo îşi aflau adăpostul robii fugiţi de la stăpâni. La Roma erau primiţi toţi surghiuniţii şi pribegii de pretutindeni, şi nimeni nu era preocupat de trecutul lor.

Astfel, numărul locuitorilor şi proporţiile oraşului creşteau încontinuu.

Oamenii de ştiinţă din Roma de mai târziu susţineau că au calculat exact data întemeierii Romei. Aceasta ar fi fost, conform deducţiei lor, 21 aprilie 753 î.Hr. Şi cu toate că romanii consemnau anual pe aceasta dată ziua naşterii patriei, fără îndoială, întemeierea Romei nu era decât o legendă, iar Romulus şi Remus, nişte figuri mitologice. Astăzi, de exemplu, se ştie că Roma nu-şi trage numele de la Romulus, iar povestea cu Romulus a fost inventată pentru a explica începutul şi numele oraşului.

La fel e şi cu povestea vieţii, activităţii şi morţii lui Romulus. Devenind rege, Romulus i-a împărţit pe locuitorii

oraşului care ştiau să mânuiască arma în grupuri. Fiecare grup, numit legiune, număra trei mii de pedestraşi şi trei mii de călăreţi. Ceilalţi locuitori alcătuiau ceea ce se numea populus, adică poporul de rând. Apoi Romulus a ales o sută de cetăţeni de vază şi i-a numit patricieni. Adunarea patricienilor alcătuia Senatul, adică sfatul bătrânilor.

Oraşul creştea necontenit pe seama oamenilor veniţi de oriunde, fiind primiţi cu dragă inimă. Majoritatea constituiau o adunătură – vagabonzi, cerşetori şi altă lume suspectă. Femei erau puţine. Din această cauză Romulus trimite soli către triburile vecine, rugându-le să îngăduie fetelor lor să se mărite cu romanii. Triburile însă au răspuns că nu se vor înrudi cu nişte tâlhari şi haimanale.

Atunci Romulus a recurs la un şiretlic. El a răspândit vestea că la Roma s-ar fi descoperit altarul lui Consus, zeul sfatului. În cinstea lui în oraş se pregătea o mare serbare. Astfel au fost atraşi musafiri din diferite locuri. Cei mai mulţi au sosit din tribul vecin, al sabinilor, cu soţiile şi copiii.

A început serbarea. Romulus, îmbrăcat în mantie de purpură, era în centrul alaiului, împreună cu suita sa. Când petrecerea era în toi, Romulus s-a ridicat în picioare, şi-a scos mantia, apoi a îmbrăcat-o din nou. Acesta era semnalul. Tinerii romani şi-au scos săbiile, năpustindu-se în mijlocul oaspeţilor. Fiecare roman răpi câte o sabină şi o duse la el acasă.

Jigniţi la culme, sabinii au început să se pregătească de război împotriva romanilor. Mai întâi, trimiseră câţiva soli la Roma, cerând să le fie înapoiate fetele, iar apoi să înceapă convorbiri despre legăturile de prietenie şi rudenie dintre cele două popoare. Dar Romulus a refuzat.

Atunci Acron, regele oraşului Caenina, a pornit un război

împotriva Romei. Când cele două armate se apropiară una de alta, comandanţii lor, potrivit unui vechi obicei, au început un duel. Romulus era un luptător iscusit, voinic şi stăpân pe sine, iar regele din Caenina era iute şi nechibzuit şi, desigur, a fost învins. In rândurile sabinilor s-a creat panică, drept urmare, oastea lor a fost distrusă. Apoi Romulus a cucerit Caenina şi i-a strămutat pe locuitorii ei la Roma. Astfel oraşul a crescut şi mai mult.

Romulus a mai cucerit şi a pustiit câteva oraşe sabine, iar pe locuitorii lor de asemenea i-a adus la Roma.

Insă nu a trecut mult timp şi o mare armată sabină veni cu război împotriva romanilor. Conducătorul acestei armate era Titus Tatius. Sabinii se apropiară de oraş, dar se văzură nevoiţi să se oprească în faţa Capitoliului – un deal înalt, care avea din trei părţi pereţii priporoşi. În Capitoliu se putea pătrunde numai dinspre Răsărit, dar şi pe aici drumul era anevoios, trecând printr-o vale mlăştinoasă. In vârful dealului se înălţau ziduri mari, în spatele cărora se aflau apărătorii lor.

Titus Tatius şi-a dat seama că o astfel de fortăreaţă nu poate fi luată cu asalt. Dar un act de trădare le-a înlesnit sabinilor cucerirea cetăţii: la Titus Tatius a venit pe furiş fiica mai-marelui garnizoanei din Capitoliu, pe nume Tarpeia, şi-i spuse că ea ar putea lăsa oştenii lui să intre în fortăreaţă.

— În schimb, pentru aceasta fiecare soldat să-mi dea tot ce are pe braţul stâng, ceru Tarpeia, arătând spre brăţările de aur.

Titus Tatius ascultă propunerea neconvenabilă a acestei femei avide de aur, dar, uitându-se încă o dată la zidurile de neînvins ale Capitoliului, căzu de acord.

În toiul nopţii Tarpeia deschise una din porţile fortăreţei şi sabinii au pus stăpânire pe Capitoliu.

Atunci trădătoarea veni să-şi ceară simbria. Tatius, cu toate că fusese nevoit să accepte serviciul ei, nu-i putea suporta pe acei care îşi vând neamul. Şi totuşi porunci:

— Ţineţi-vă de cuvânt, ostaşi! Daţi-i tot ce purtaţi pe braţul stâng. Daţi-i totul, cum o fac şi eu. Şi zicând acestea, îşi scoase brăţara de aur şi scutul pe care-l purta în mâna stângă şi le aruncă asupra Tarpeii. Oştenii îi urmară pilda şi peste trădătoare începură să cadă brăţări de aur şi scuturi până când, îngropată sub ele, nemernica şi-a dat sufletul.

Mai târziu stânca înaltă a Capitoliului, unde pierise Tarpeia, avea să-i poarte numele (de pe vârful ei romanii aruncau în prăpastie pe cei osândiţi la moarte).

După ce pierduseră cetăţuia de pe Capitoliu, romanii îşi puneau toată speranţa în lupta din câmpul deschis. Bătălia începu într-o vale îngustă ce se aşternea între colinele Capitoliului şi Palatinului. Cei dintâi se avântară sabinii. Călărimea lor se năpusti asupra romanilor. Înaintea tuturor gonea voinicește un ostaş foarte viteaz, Curtius. Dar deodată picioarele calului se înfundară în noroi. Zadarnic îşi îndemna Curtius fugarul şi striga la el: calul se afunda tot mai mult în mlaştină. Atunci Curtius s-a ridicat în picioare pe crupa calului şi dintr-o săritură ajunse pe uscat, în timp ce bietul animal se îneca în mocirlă. Mlaştina nu se putea observa şi numai după pieirea calului sabinii şi-au dat seama de primejdia care-i pândea. Acest loc s-a numit un timp Iazul lui Curtius.

Sabinii ocoliră deci acele locuri şi peste puţin timp s-a încins o bătălie crâncenă. Sub loviturile de sabie cădeau morţi şi răniţi cu nemiluita. Pierderile au fost mari şi de o parte, şi de alta. Romulus lupta în fruntea oştii sale, dar se ivea peste tot unde primejdia era mai mare. Deodată însă se clătină, lăsându-se

moale într-un genunchi: fusese lovit în frunte. Văzând că le-a fost rănită căpetenia, romanii avură o clipă de şovăială, apoi o luară la fugă spre colina Palatinului, urmăriţi de sabini. Atunci Romulus, deşi cu greu, se ridică în picioare ca să-şi îmbărbăteze soldaţii. Romanii se întoarseră iar cu faţa spre duşman şi lupta continuă.

Tocmai atunci oştenii auziră strigăte şi bocete femeieşti. De pe coline alergau într-un suflet sabinele, răpite cândva de romani. Plângeau în hohote, multe din ele strângeau prunci la piept. Mulţimea de femei se contopi cu războinicii. Ele întindeau copiii când bărbaţilor lor romani, când taţilor şi fraţilor sabini, rugându-i cu lacrimi să oprească măcelul şi să nu le văduvească, să nu le lase pruncii orfani.

— Ce rău v-am făcut noi? De ce aţi venit să ne-aduceţi atâtea suferinţe? Dacă nu ne-aţi putut salva atunci, la ce bun să despărţiţi pe bărbaţi de soţiile lor acum, lăsând pe copiii noştri orfani? Odraslele noastre sunt şi nepoţii voştri. Sabini, cruţaţi-i pe copiii şi soţii noştri! Romani, cruţaţi-i pe fraţii şi taţii noştri!

Înfăţişarea femeilor şi dojenile lor au făcut ca ambele părţi să înceteze lupta. Conducătorii lor – Romulus şi Titus Tatius – au început să negocieze pentru încheierea unui armistiţiu. În timp ce ei stăteau la sfat, femeile îşi aduseră copiii şi bărbaţii la taţii şi fraţii lor, îi ospătau cu mâncare şi băutură, îngrijeau de răniţi.

Când între sabini şi romani s-a încheiat pacea, cele două triburi s-au unit, aşezându-se într-un singur oraş, care în cinstea lui Romulus îşi păstra mai departe numele. Cetăţenii Romei îşi ziceau acum curiţi, în cinstea oraşului Cures – locul de baştină al lui Titus Tatius, care împreună cu Romulus avea să domnească şi să comande ostile unite.

Cele două popoare unite împrumutau unul de la altul obiceiuri şi datini, consemnau atât vechile lor sărbători, cât şi pe

cele noi. A luat naştere şi o nouă sărbătoare, a femeilor – aşa-zisele matronalii, în amintirea femeilor care au pus capăt războiului dintre sabini şi romani. Ea avea loc în fiecare an în ziua de 1 martie.

Se menţinea şi vechea sărbătoare numită lupercalii, instituită de Romulus şi Remus în onoarea zeului Lupercus, care era protectorul turmelor de lupi. Preoţii, aşa-zişii luperci, tăiau din pieile animalelor jertfite zeului curele subţiri şi, cu ele în mână, făceau ocolul colinei Palatinului, pornind de la locul unde, conform legendei, Romulus şi Remus ar fi fost alăptaţi de lupoaică. Preoţii loveau cu curelele pe toţi cei întâlniţi în cale. Se credea că aceste lovituri aduc noroc, iar femeilor le uşurează naşterea. Curelele se numeau februa, de aici provine şi numele lunii în care erau sărbătorite lupercaliile.

Romulus şi Tatius au domnit timp de patru ani. În cel de al cincilea an s-a întâmplat o nenorocire – rudele lui Tatius au ucis nişte soli din Larentum, ceea ce era o mare nelegiuire. Romulus a cerut ca ucigaşii să fie pedepsiţi cu moartea. Dar Tatius nu se grăbea să-i condamne. Atunci, fără a mai aştepta execuţia, rudele celor ucişi l-au sfârşit de zile pe Tatius, deoarece îl considerau vinovat pentru faptul că neamurile lor au rămas nerăzbunate. Romulus a primit vestea foarte liniştit şi nici n-a încercat să cerceteze împrejurările morţii lui Tatius. El l-a înmormântat cu mare pompă şi după aceea a domnit singur.

Romulus a dus nenumărate războaie cu popoarele vecine, supunându-le. Temându-se ca nu cumva Roma să ajungă de neînvins, etruscii din bogatul şi puternicul oraş Veii au pornit un război împotriva ei. La început oastea etruscă ieşea învingătoare, dar apoi a fost zdrobită de Romulus. S-a încheiat pacea, prin care oraşul Veii era obligat să-i cedeze Romei şapte regiuni şi mai mulţi ostatici.

Acesta a fost ultimul război purtat de Romulus. Acum nimeni nu se mai încumeta să pornească împotriva lui. Dar, după cum se întâmplă adesea cu domnitorii care merg din izbândă în izbândă, Romulus se umplu de trufie. Înstrăinându-se de popor, ţinea o strajă personală numeroasă – aşa-zi-şii lictori. Aceştia păşeau înaintea regelui, având pe umăr câte o legătură de nuiele – fascii, în care era înfiptă o secure. Lictorii executau sentinţele de condamnare la moarte. Romulus purta veşminte bogate – tunică roşie şi mantie cu chenar de purpură. Cârmuia de unul singur şi, şezând pe tron, judeca şi lua hotărâri fără a mai ţine seama de sfatul bătrânilor, care din această cauză se simţeau, firește, jigniţi. Nimeni însă nu îndrăznea să se ridice deschis împotriva atotputernicului Romulus: toţi se arătau supuşi. Senatul, organul creat de Romulus, se întrunea, dar asculta în tăcere poruncile regelui.

Era în al treizeci şi optulea an al domniei lui Romulus. Într-o zi a lui cuptor, el a poruncit să fie adunat tot poporul dincolo de zidurile oraşului, lângă locul numit Balta Caprei. Tocmai atunci se dezlănţui o furtună: tuna şi fulgera, încât părea că venise sfârşitul lumii. Apoi se făcu întuneric beznă, îngroziţi, oamenii prinseră a fugi care şi încotro. Dar curând tulburarea încetă, cerul se însenină şi toţi se întoarseră la Balta Caprei. Romulus însă nu mai era. Şi n-a putut fi găsit nicăieri.

Senatorii au explicat poporului că în lumina fulgerelor regele s-ar fi ridicat în înaltul cerului şi de acum încolo avea să fie pentru romani un zeu binevoitor, tot aşa cum fusese pentru ei un rege bun.

Dar nu toţi au dat crezare acestei poveşti. S-a iscat zvonul că senatorii l-ar fi ucis pe Romulus în timpul furtunii, pentru a scăpa de puterea lui crescândă şi pentru a recăpăta influenţa de care s-au bucurat mai înainte.

Peste câteva zile unul din patricieni se înfăţişă în piaţa oraşului şi începu să se jure în faţa poporului că l-ar fi întâlnit pe Romulus îmbrăcat într-o armură orbitor de albă.

— Urmând voinţa zeilor, i-ar fi spus Romulus, m-am întors în cer, unde am vieţuit şi mai înainte. N-am făcut decât să îndeplinesc ceea ce îmi fusese scris. Am întemeiat un oraş, pe care nu-l va întrece nimeni în slavă şi virtute. Roma va cunoaşte culmea puterii omeneşti, iar eu de acum înainte voi fi pentru voi, romanii, milostivul zeu Quirinus...

Mulţi au crezut în basmul acesta, iar acei care se îndoiau tăceau de frică.

La Roma a fost întemeiat cultul zeului Quirinus-Romulus, şi în cinstea acestuia s-a zidit un templu pe una din coline, care se numeşte Quirinal.

NUMA POMPILIUS

Cel de-al doilea rege legendar al Romei, de origine sabină, care ar fi domnit între anii 715 şi 635 î.Hr. Îi sunt atribuite reforme religioase şi administrative, precum şi instituirea calendarului roman.

Curând după moartea lui Romulus, la Roma au apărut neînţelegeri în legătură cu alegerea noului rege – el trebuia ales dintre romani sau dintre sabini. Cei care veniseră o dată cu Romulus considerau că sabinii, care au devenit mai apoi cetăţeni ai Romei, nu pot pretinde să domnească oraşul. La rândul lor, sabinii susţineau că ei n-au fost nicicând îngenunchеaţi de către romani, că s-au unit cu ei în baza egalităţii, că Romulus şi Titus Tatius, ca domnitori, aveau împuterniciri egale. Că după moartea

lui Tatius, Romulus a domnit singur şi sabinii n-au fost împotrivă. Acum însă ar fi cu dreptate ca unul din sabini să fie ales rege.

Senatorii n-au fost de acord şi au hotărât să conducă ei statul. Fiecare senator, pe rând, îmbrăca veşmintele domnitorului Romei, lua în mână însemnele regalităţii, aducea jertfă zeilor în calitate de mare preot şi cârmuia apoi vreme de douăzeci şi patru de ore. Senatorilor din ambele triburi le convenea această formă de conducere, pentru că niciunul nu putea acum să se ridice peste ceilalţi: după douăzeci şi patru de ore regele devenea iarăşi cetăţean de rând.

Aşa au condus senatorii ţara o vreme. In istoria Romei această perioadă se numeşte interregnum. Poporul de jos însă era nemulţumit, căci vedea că cei mari au pus mâna pe putere şi se îngrijesc numai de interesele lor. Oamenii spuneau: în loc de un rege acum avem o sută.

Poporul cerea ca puterea să fie încredinţată din nou unui bărbat vrednic, ales de către toţi cetăţenii. În cele din urma s-au învoit şi senatorii să aleagă un domnitor, de teamă ca nu cumva poporul s-o facă şi fără ei.

După discuţii îndelungate senatorii au ajuns la înţelegere şi au adus la cunoştinţa Adunării Poporului că cel mai potrivit om pentru a fi rege era sabinul Numa Pompilius. Poporul a încuviinţat cu strigăte de bucurie această alegere, Numa Pompilius fiind un om de mare virtute.

Numa locuia în oraşul sabin Cures, care fusese baştină lui Titus Tatius, codomnitor al lui Romulus. O delegaţie alcătuită din cei mai de seamă cetăţeni ai Romei s-a îndreptat spre acest oraş ca să-i propună lui Numa tronul.

Numa era cunoscut departe de hotarele oraşului său. Avea

o minte ageră, iubea pacea şi era cumpătat. Demult putea deveni mare dregător, căci era ginerele regelui Titus Tatius.

Dar îi plăcea mai mult viaţa privată, cinstită şi liniştită decât onorurile de stat. Nu vedeai în casa lui lux şi risipă. Obişnuia să rătăcească singur prin zăvoaiele şi luncile din împrejurimi, desfătându-se cu frumuseţile naturii, furat de gânduri. Romanii zeificau natura şi credeau că în sânul ei locuiesc o mulţime de zei – mari şi mici, că fiecare crâng, fiecare copac, fiecare râu sau izvor are divinitatea sa, că prin păduri se plimbă silvanii, iar în crânguri frumoasele nimfe. Se vorbea că Numa zăboveşte prin dumbrăvile sfinte, fiindcă stă de vorbă cu zeii, şi însăşi nimfa Aegeria i-ar fi soţie. Că din această cauză, după moartea soţiei sale, nu şi-a mai dorit căsătorie cu o muritoare. Iar înţelepciunea şi chibzuinţă lui Numa se datorau, se pare, faptului că Aegeria îi dezvăluia cele rânduite de zei, că şi legile sale Numa le-ar fi constituit tot la îndemnul Aegeriei.

Solii Romei au sosit în oraşul Cures, i s-au închinat lui Numa şi i-au propus să fie domnitorul Romei. Solii erau încredinţaţi că el se va bucura de această favoare. Numa însă nu voia să schimbe viaţa lui tihnită pe coroana Romei, în veşnic zbucium. Şi răspunse:

— Oricui îi este greu să-şi schimbe modul obişnuit de viaţă. Mai cu seamă celui mulţumit de tot ce are. Voi îmi propuneţi domnia. Or, viaţa şi moartea lui Romulus dovedesc că acest regat s-a născut şi a crescut din război. Despre Romulus se spune că ar fi vinovat de moartea lui Titus Tatius. Iar când a început a domni de unul singur, a devenit un tiran. Oamenii mai mult se temeau de el, decât îl iubeau. Moartea lui năprasnică e învăluită în mister şi se presupune că l-ar fi sugrumat senatorii. Şi tot dânşii i-au spus poporului că el a fost un fiu al zeilor, care-l ocrotiseră încă din pruncie, şi că zeii aveau întotdeauna grijă de el şi-l fereau de rele. Pe când eu sunt un om de rând, şi voi ştiţi cine mi-au fost

părinţii. Romulus a luptat toată viaţa lui şi v-a lăsat ca moştenire numeroase alte războaie, cele viitoare. Ori de câte ori aţi luptat cu alte popoare, aţi fost învingători. V-aţi obişnuit într-atât cu biruinţele, încât nu vă puteţi imagina viaţa fără a vă lupta cu cineva. Aţi prins dragoste pentru meseria aceasta. Voi aveţi nevoie de un rege tânăr şi iubitor de războaie, un iscusit căpitan de oşti. Pe când eu nu sunt bun pentru aceasta. Prefer tihna şi cugetarea, pacea şi urăsc tot ce-mi aminteşte de război. Voi, romanii, bătăioşi cum sunteţi, ştiu că veţi râde de un rege care va dori să se închine dreptăţii şi să vă înveţe a preţui pacea. Căutaţi-vă un alt domnitor. Solii s-au străduit multă vreme să-l înduplece: – Preaînţelepte Numa! Ştim că iubeşti pacea. Dar dacă nu vei accepta să fii rege, vei stârni război, chiar la Roma, între fraţi. Căci eşti singurul om pe care romanii vor să-l vadă domnind.

Concetăţenii lui Numa de asemenea au stăruit ca el să-şi dea consimţământul. Unii credeau că astfel romanii se vor uni pentru totdeauna cu sabinii într-un singur popor; alţii îl sfătuiau să preia domnia şi, ca să poată săvârşi fapte măreţe, să îmbuneze sufletele oamenilor şi, în locul legilor războiului, să aducă la Roma legi paşnice, cu dreptate şi folos pentru toată lumea.

În cele din urmă, Numa acceptă. Poporul l-a întâmpinat cu nespusă bucurie de-a lungul întregului drum. Când intră în Roma, îi ieşiră în întâmpinare senatorii, preoţii şi mii de cetăţeni. Femeile îl presărau cu flori. În piaţa oraşului senatorul care era rege în acea zi îl salută şi-i întinse însemnele regalităţii. Cei doisprezece lictori se aşezară în faţa lui Numa. Apoi, conform obiceiului, regele se urcă pe Capitoliu, ca să afle voinţa zeilor. Romanii credeau că era posibil de ghicit viitorul şi hotărârea zeilor după zborul păsărilor. Numa se aşeză deci, acoperindu-şi faţa cu mantia, iar preotul puse mâna pe capul regelui. Toţi cei din jur tăceau. Oamenii priveau cu încredere spre cer. Peste câteva clipe se iviră păsările prevestitoare. Ele trecură în zbor pe

dreapta lui Numa, ceea ce se considera un semn bun. Din toate părţile răsunară exclamaţii de bucurie.

Legenda îl zugrăveşte pe Numa ca pe un conducător paşnic, care căuta să îmblânzească moravurile crude ale vechilor romani şi să-i deprindă cu îndeletnicirile paşnice: plugăritul şi meseriile.

La sfârşitul domniei sale Romulus, care nu avea încredere în popor şi se temea de el, ţinea o gardă personală, alcătuită din trei sute de oameni devotaţi. Numa însă, devenind rege, a desfiinţat-o spunând:

— Paza îi trebuie celui ce nu are încredere în popor şi se teme de el. De vreme ce m-a ales rege, poporul a arătat că are încredere în mine. La rândul meu, cred şi eu în popor şi n-am nevoie de strajă.

Locuitorii Romei erau oameni foarte diferiţi: unii veniseră o dată cu întemeietorul oraşului, alţii au aderat mai târziu sau au fost aduşi cu forţa din oraşele cucerite. În oraş locuiau şi mulţi fugari. Aceştia erau primiţi aici fără să cerceteze cineva de ce şi-au părăsit locul de baştină. Neîncetatele ciocniri cu vecinii au făcut din romani un popor rebel pentru care puterea ţinea locul dreptului şi al legii. Numa voia să instituie legi care să facă ordine în stat şi să-i apere pe cei slabi. În acele timpuri îndepărtate legile, politica şi religia erau strâns legate între ele. Iată de ce multe dintre legile lui Numa Pompilius se refereau la problemele religioase.

Mai întâi noul rege a onorat memoria lui Romulus, declarându-l zeu cu numele de Quirinus, războinic ca şi Marte. O dată cu introducerea cultului lui Romulus-Quirinus, Numa a desemnat un preot al acestuia.

Până atunci la Roma au fost doi preoţi: al lui Iupiter, zeul

suprem al romanilor, şi al lui Marte, zeul războiului. Acum, cu preotul lui Quirinus, erau trei.

Numa a înfiinţat şi colegiul preoţilor, care urmau să se numească pontifi. Cel mai mare se chema pontifex maximus. Primul pontifex maximus a fost însuşi Numa. Puterea lui în problemele religioase era nelimitată; el era şeful religios al statului şi tălmăcitor al vrerii zeilor. Numa organiza diferite ceremonii religioase şi supraveghea păstrarea datinilor şi obiceiurilor. Înainte de a întreprinde ceva el se sfătuia cu preoţii.

Obiceiurile menţinute şi respectate întocmai de către aceştia au fost puse mai apoi la temelia dreptului roman.

Pontifex maximus era şi supraveghetorul sfintelor fecioare – vestalelor. Numa a adus la Roma cultul Vestei, zeiţa vetrei familiale, şi în legătură cu aceasta a înfiinţat cunoscutul colegiu al vestalelor. Preotesele întreţineau focul din altarul zeiţei, deoarece acesta era considerat sacru şi simboliza vatra comună a statului roman. Focul avea pe atunci o mare însemnătate: în antichitate oamenii credeau că tot ce există pe pământ a luat naştere de la foc. Ei ziceau că mişcarea şi căldura sunt temeiul oricărei vieţi şi nimic nu-i mai viu şi mai fierbinte decât focul.

Pentru altarul zeiţei Vesta a fost clădit un mic templu rotund cu coloane, în For, pe una din costişele colinei Palatinului, în apropiere de Regia, sălăşluinţa lui Numa.

Ca vestale erau alese fetiţe din cele mai ilustre familii ale Romei. Ele urmau să slujească zeiţei timp de treizeci de ani. Se spune că primii zece ani vestalele învăţau, apoi zece ani înfăptuiau ceea ce au învăţat şi încă zece ani învăţau colegele tinere. Preotesele Vestei jurau să rămână fecioare până la moarte, iar dacă încălcau legământul, le aştepta o pedeapsă cruntă: vestala vinovată era îngropată de vie.

În asemenea cazuri se practica un ritual înfricoşător.

Vestala condamnată era pusă într-o lectică închisă. Lumina nu pătrundea înăuntru, iar pături groase, legate cu curele, înăbuşeau orice sunet, ca să nu fie auzit plânsul nefericitei. În tăcere absolută robii puneau lectica pe umeri şi treceau cu ea prin For. Toţi cei care întâlneau tristul alai se dădeau la o parte în tăcere. În sfârşit, procesiunea ajungea în dreptul porţii Colina, unde era un tăpşan în mijlocul căruia se căsca, neagră, gura unei subterane. Aici lectica se lăsa jos, se dezlegau curelele şi se ridicau păturile. Pontifex maximus o lua apoi pe vestală de mână – capul îi era înfăşurat cu o mantie – şi o conducea până la gura subteranei. Aici dânsa cobora pe o scară într-o chiliuţă, mai mult groapă, unde o aşteptau un pat îngust şi o candelă aprinsă, iar lângă pat, o pâine, un ulcior cu apă şi puţin lapte şi untdelemn pentru câteva zile. După ce vestala pogora sub pământ, cei de afară trăgeau în sus scara şi acopereau ieşirea.

Vestalele se bucurau de mare consideraţie la Roma. Înaintea vestalei mergea un lictor, ca şi la înalţii dregători, şi toată lumea făcea loc, când trecea ea. Până şi conducătorul statului, întâlnind o vestală, poruncea lictorilor să lase în jos fasciile împreună cu securea. În circuri şi amfiteatre, la serbări şi adunări, vestalele ocupau locurile de onoare. Cel care ofensa o vestala era pedepsit cu moartea. Dacă în drum spre locul de execuţie osânditul întâlnea o vestală, era iertat şi lăsat să meargă unde o vrea.

După cum spune legenda, Numa ar fi inventat şi alte ritualuri preoţeşti, printre care şi colegiul preoţilor feţiali şi acela al preoţilor salieni.

Feţialii erau responsabili de relaţiile cu alte state: erau trimişi în diferite solii şi îndeplineau riturile care anticipau

războiul sau încheierea păcii. Feţialii aveau datoria să apere pacea. Înainte de a se începe un război ei trebuiau să folosească toate mijloacele îngăduite şi posibile pentru ca neînţelegerile să fie înlăturate pe cale paşnică. Dacă însă negocierile nu se încununau de succes, se declara război; stând la hotar, feţialul arunca în partea duşmanului o lance însângerată.

O altă legendă vorbeşte despre întemeierea colegiului preoţilor salieni. În cel de-al optulea an al domniei lui Numa, Roma ar fi fost bântuită de o molimă nemaipomenită: oamenii mureau ca muştele, seceraţi de o boală necunoscută, îngroziţi şi buimăciţi, romanii se rugau zeilor să aibă milă de ei. Împreună cu tot poporul, se ruga şi regele. Deodată a picat din cer, chiar lângă Numa, un scut de aramă, care avea o formă neobişnuită.

— Acesta-i un semn de la zei, a spus regele. Scutul înseamnă că zeii ocrotesc Roma. Eu am auzit un glas din ceruri, care spunea că atâta timp cât romanii vor păstra acest scut, nimeni nu-i va putea întrece în virtute şi Roma nu va avea de ce să se teamă de duşmani.

Când molima conteni, regele porunci ca scutul minunat să fie păstrat ca lumina ochilor. Într-o zi el chemă pe cei mai buni meşteri armurieri şi le porunci:

— Să-mi faceţi unsprezece scuturi la fel ca acesta. Dar să fie aşa, ca nimeni să nu poată deosebi scutul adevărat de cele făurite de voi şi să nu poată fi furat scutul adevărat, însă uitându-se la scut, meşterii au răspuns că-i imposibil să faci unul identic. Numai Veturius Mamurius zise că va încerca. Aduse mai târziu un scut făcut de el şi, aşezându-l alături de cel adevărat, l-a rugat pe rege să arate care din cele două i-a servit meşterului drept model. Dar Numa n-a putut deosebi scutul original de cel nou.

Apoi Numa Pompilius a înfiinţat colegiul preoţilor lui Marte

şi ai lui Quirinus, alcătuit din doisprezece oameni, după numărul scuturilor care trebuiau păstrate.

În fiecare an în luna martie alaiul de preoţi făcea turul oraşului, îndreptându-se spre templul lui Marte. Preoţii purtau tunici roşii brodate şi se încingeau cu brâie metalice. Peste tunici îşi puneau platoşe uşoare, iar în cap aveau coifuri ascuţite la vârf. Fiecare preot ţinea în mâna stângă o sabie scurtă, iar în dreapta o lance sau o cârjă. Îmbrăcaţi astfel, preoţii porneau pe străzile oraşului. În sunetele trâmbiţelor ei îngânau un cântec şi, ţopăind, loveau în tact cu săbiile în scuturile sfinte pe care le duceau înaintea lor slugile. De la acest dans solemn se trage numele preoţilor – salieni.

Romanii erau superstiţioşi şi acordau o mare importanţă ceremoniilor religioase. În acele vremuri străvechi, când oamenii nu cunoşteau aproape deloc cauzele fenomenelor naturale şi se temeau de ele, riturile magice ocupau un loc însemnat în viaţa poporului. Romanii credeau că îndeplinirea cu exactitate a acestora ar fi o pavăză sigură împotriva primejdiilor şi nenorocirilor, un mijloc de îmbunare a forţelor tainice ale naturii, pe care ei le zeificau.

Cele mai multe rituri religioase romane sunt legate de numele lui Numa Pompilius, inclusiv regulile referitoare la ceremonialul sacrificiilor consacrate zeilor. Romanii jertfeau animale, plante, fructe. Rugăciunile rostite cu acest prilej erau foarte amănunţite. Romanul se temea să nu uite ceva şi se ferea să rostească un cuvânt de prisos, pentru ca nu cumva zeii să-i ceară apoi mai mult. De aceea în faţa altarului zeităţii el spunea: – Primeşte ca ofrandă acest vin, pe care ţi l-am adus. Romanii credeau că dacă uiţi să spui că ai adus anume acest vin, zeul îţi poate cere tot vinul pe care-l ai acasă. Una din vechile legende relatează cum s-a târguit Numa Pompilius cu însuşi Iupiter, cel mai mare dintre zeii Romei, cu care se întâlnise în dumbrava de

pe colina Aventinului.

— Să-mi aduci drept jertfă o căpăţână, a cerut Iupiter.

— Bine, răspunse Numa, vei primi o căpăţână de usturoi din grădina mea...

— Nu, l-a întrerupt Iupiter, eu am avut în vedere ceva ce ţine de corpul unui om.

— Atunci vei primi un smoc de păr, a răspuns îndată regele.

— O, nu, îmi trebuie ceva viu...

— Fie, încuviinţă Numa, vei primi un peştişor...

Isteţimea lui Numa i-a plăcut lui Iupiter, care începu să râdă, consimţind să primească ceea ce i-a juruit regele.

Numa a înălţat la Roma temple în cinstea zeiţei Credinţei şi a zeului Terminus. El îi învăţa pe romani că legământul de credinţă este cel mai de seamă dintre toate jurămintele umane. Terminus era protectorul haturilor şi al fruntariilor.

Numa a reuşit să-i facă pe cetăţenii romani să-şi lucreze loturile de pământ. Pentru aceasta era nevoie de haturi, ca fiecare să ştie unde i se sfârşeşte lotul şi unde începe lotul vecinului. Haturile erau considerate sfinte.

După ce ridicase templul zeului Terminus, Numa a instituit o nouă sărbătoare – aşa-zisele terminalii, care aveau loc anual, în luna mai. In acea zi, la pietrele de hotar dintre ogoare veneau locuitorii din satele vecine, împreună cu familiile lor, împodobeau pietrele cu flori şi se distrau. Toate astea erau legate

de muncile pământului – o îndeletnicire la care Numa ţinea mult. El zicea:

— Plugăritul întăreşte pacea. Cel ce lucrează pământul vrea mai puţin decât oricare altul ca roadele muncii sale să fie înghiţite de război. Plugarul îşi va apăra bărbăteşte glia şi cu sporirea plugăritului vitejia ostăşească nu va scădea. Va conteni doar spiritul rebel, injust şi lacom care le face oamenilor atâta rău.

Regele însuşi colinda ogoarele, îi susţinea pe cei harnici şi-i pedepsea pe cei leneşi.

La Roma s-au dezvoltat de timpuriu negoţul şi meseriile. De numele lui Numa sunt legate multe reforme şi pe acest tărâm. Se afirmă că el i-ar fi împărţit pe meşteşugari în bresle: flautişti, aurari, tâmplari, boiangii, cizmari, tăbăcari, arămari, olari. Celelalte meserii le-a unit. Fiecare breaslă avea întrunirile şi sărbătorile ei.

Conform legendei, Numa a reformat calendarul roman. El a calculat că anul are trei sute şaizeci şi cinci de zile şi a împărţit anul în douăsprezece luni; totodată, a schimbat succesiunea lor. Pe timpul lui Romulus prima lună a calendarului roman se considera martie, al cărei nume provine de la zeul războiului, Marte. Regele Numa a stabilit ca prima lună să fie ianuarie, în cinstea zeului italic lanus. Numele altor luni erau legate şi ele de diferiţi zei: primăvăraticul april – de zeiţa dragostei, Venus; luna mai – de zeiţa italică a pământului, Maia; iunie – de Iunona. Celelalte luni se numeau încă din antichitate a cincea, a şasea, a şaptea, a opta ş.a.m.d. Denumirile acestea s-au păstrat până azi. E adevărat că, după ce ianuarie a devenit prima lună, februarie a doua şi martie – a treia, toate celelalte s-au schimbat şi ele şi la Roma antică luna care se numise mai înainte a cincea a devenit acum a şaptea. Iată de ce actuala lună a noua se numeşte

septembrie. Acelaşi lucru s-a întâmplat şi cu luna a opta, octombrie, ea devenind a zecea; a noua, noiembrie, a devenit a unsprezecea, iar a zecea, decembrie, e acum a douăsprezecea. Şi toate îşi păstrează şi azi vechile denumiri.

Dar unde au dispărut lunile a cincea şi a şasea? Ele au căpătat, în antichitate încă, nume noi: una a devenit iulie – în onoarea lui Iulius Caesar, şi cealaltă august – în cinstea împăratului roman Octavianus Augustus.

Nu întâmplător închinase Numa prima lună lui Ianus: acest străvechi zeu italic era considerat cândva zeul luminii şi al soarelui. Ianus deschidea porţile cerului dimineaţa şi lăsa ziua pe pământ, iar spre seară, când ziua se întorcea înapoi, Ianus închidea porţile după ea, apoi începea noaptea. Mai târziu Ianus a devenit zeul tuturor începuturilor, creatorul a tot ce există pe pământ. Se credea că el l-ar fi creat şi învăţat pe om. În rugăciuni numele lui era rostit înaintea celorlalţi zei. Ianus avea două feţe: una privea înapoi, spre trecut, alta înainte, spre viitor. Romanii i se închinau ca unui protector al statului, ca unui zeu care decide când să fie război şi când pace.

Templul zidit la Roma în cinstea lui Ianus se deosebea de celelalte. El avea două arce mari, fiecare fiind prevăzut cu porţi. Arcele erau unite între ele prin ziduri laterale.

La Roma exista un obicei: când se începea un război, porţile templului lui Ianus se deschideau, şi oastea care urma să plece la bătălie trecea pe sub bolţile lui. Porţile rămâneau deschise cât durau operaţiile de război; pe timp de pace însă ele erau închise, ceea ce se întâmpla de altfel foarte rar, căci Roma purta mereu războaie. Numai pe timpul domniei lui Numa Pompilius porţile templului lui Ianus nu s-au deschis niciodată, – la Roma era linişte şi pace. In timpul acestei îndelungate domnii de 43 de ani nu a avut loc niciun război şi nicio răscoală. Poeţii au cântat acea

falnică epocă în versuri de neuitat.

Bineînţeles că orice legendă conţine anumite improvizaţii, dar aceasta avea menirea să arate oamenilor cu cât e mai bună pacea decât războiul, chiar şi atunci când acesta se încheie victorios.

Poveştile despre domnia paşnică a lui Numa le plăceau oamenilor de rând din Roma, care, ca toţi oamenii din lume, urau războiul, ei fiind primii care aveau de pătimit în urma lui.

Numa n-a avut duşmani. Pe timpul domniei lui, Roma n-a ştiut de răufăcători, nimeni nu l-a pizmuit pe generosul rege şi n-a pretins să-i ia coroana ori viaţa. Domnirea lui înţeleaptă şi pătrunsă de spiritul paşnic, respectarea legilor şi a obiceiurilor încetăţenite au sporit puterea Romei. Spre deosebire de Romulus, Numa nu se bizuia pe armată, nici pe tiranie. Şi aceasta era puterea lui.

Legenda mai spune că Numa ar fi murit tot aşa de senin cum trăise. A ajuns la adânci bătrâneţi şi s-a stins din viaţă fără a pierde luciditatea. Într-o zi nu se deşteptase, ca de obicei, o dată cu răsăritul soarelui. Când cineva a intrat la el, regele nu mai respira. Avea peste optzeci de ani.

Numa a fost însoţit în ultimul său drum nu numai de romani, dar şi de seminţiile vecine, cu care Roma avusese relaţii de alianţă sau de prietenie.

Vechii romani îşi ardeau morţii. Dar el a poruncit să nu fie incinerat, ci înhumat la poalele dealului Ianiculum.

I s-a îndeplinit şi ultima voinţă. Două coşciuge de piatră au fost coborâte în mormânt: în unul din ele se afla corpul regelui, în celălalt, cărţile religioase şi filosofice scrise de el. Căci, asemenea

legiuitorilor greci, Numa îşi scria singur legile.

Doi regi au consolidat statul roman – Romulus şi Numa; dar fiecare din ei a făcut-o în felul său. Romulus a fost un om al războiului, Numa – paşnicul care a cucerit dragostea poporului. Desigur, legile, obiceiurile şi riturile atribuite lui Numa Pompilius s-au constituit pe parcursul mai multor veacuri, o dată cu dezvoltarea societăţii romane. Dar legenda le-a legat pe toate de viaţa şi domnia celui de al doilea rege al Romei, opunându-l parcă lui Romulus şi întregind astfel istoria domniei acestuia. Legenda ar vrea să ne convingă că întemeierea şi consolidarea unui stat este urmarea unor fenomene complexe, diferite şi contradictorii, o îmbinare a diverselor influenţe – ale forţelor războiului şi ale celor paşnice. Istoria legendară a domniei lui Numa dovedeşte că legile paşnice nu sunt mai puţin importante decât ceea ce s-a cucerit prin forţa armelor.

Faima lui Numa a sporit şi mai mult când regii care l-au urmat au reluat războaiele. Această politică de măceluri şi silnicii fără sfârşit avea să extindă influenţa statului roman, dar şi să cauzeze poporului nesfârşite suferinţe.

Povestea despre înţeleptul şi bunul rege Numa a dăinuit mult timp în popor, mai cu seamă când războaiele şi răscoalele îi făcuseră viaţa insuportabilă. Poporului i se părea că aristocraţii ar fi ascuns adevărata voinţă a lui Numa cel drept. Aflăm aceasta dintr-o legendă în care se vorbeşte despre lucruri petrecute, ca şi cum, la patru sute de ani după moartea lui Numa.

La Roma, se spunea, ar fi plouat mai multe zile în şir şi şuvoaiele au răzmuiat mormântul de la poalele dealului Ianiculum, dezvelind două coşciuge de piatră. A fost deschis acel în care trebuiau să fie osemintele regelui, dar sicriul era gol.

În cel de al doilea coşgiug au fost găsite cărţile scrise de

Numa. Când Senatul a luat cunoştinţă de ele, a hotărât că poporul nu trebuie să afle conţinutul acestor cărţi. Au fost deci arse ca să piară astfel amintirea bunului rege. Dar Numa n-a fost uitat. Poporul păstra în continuare amintirea celui care a creat legi înţelepte şi care vedea prosperarea statului nu în războaie, ci în politica de pace.

CAIUS MARCIUS
(sec. V î.Hr.)

Comandant militar roman. Supranumit Coriolanus după oraşul Corioli, unde i-a învins pe volsci.

Caius Marcius provenea dintr-o familie de patricieni romani. După moartea tatălui său l-a crescut maică-sa, pentru care avea să păstreze toată viaţa o dragoste rar întâlnită.

Felul lui de a fi se vădi de timpuriu: era trufaş şi foarte iute la mânie şi din această cauză era îndărătnic şi nepoliticos cu oamenii. Dar chiar din tinereţe concetăţenii îi purtau stimă pentru agerime şi îndrăzneală.

Dintre virtuţi, la Roma în acele timpuri îndepărtate se preţuiau mai cu seamă faptele de vitejie. Nu-i de mirare deci că tânărul Caius Marcius punea mai presus ca orice arta războiului. Deprinsese încă din copilărie meşteşugul armelor şi, ştiind că în bătălie răbdarea nu trage mai puţin la cântar decât iscusinţa întru mânuirea săbiei, exersa zi de zi, ca să-şi oţelească trupul. Drept urmare, în lupte era neîntrecut.

Caius Marcius a participat prima oară la o campanie pe când era încă băieţandru. Tarquinius Superbus, regele Romei, nu ţinea cont de părerea Senatului. El scurta zilele multor cetăţeni

pentru a se înfrupta din averea lor. De aceea a fost detronat şi Roma a devenit Republică.

Atunci Tarquinius a căutat să-şi recucerească tronul prin forţă cu ajutorul triburilor vecine. După numeroase lupte şi înfrângeri el aruncă pentru ultima dată zarul sorţii, dând bătălia decisivă. Roma trimise împotriva lui o armată în frunte cu Aulus Postumius. Printre ostaşi era şi Caius Marcius. Lupta s-a dat în apropierea lacului Regillus, în anul 499 î.Hr. Caius Marcius se afla în primele rânduri ale oştenilor.

Observând că un roman a căzut, băiatul îi sări în ajutor: veni în faţa rănitului şi reuşi să ucidă pe unul dintre soldaţii duşmanului şi să-i gonească pe ceilalţi.

Romanii învinseră. După bătălie băiatul a fost distins, printre primii, cu o cunună de stejar, care se acorda celui ce salvase un compatriot în timpul luptei. Această cinstire a fost cea dintâi din multele de care a avut parte Caius Marcius în viaţa sa.

Pe vremea aceea romanii au avut de purtat nenumărate războaie şi bătăliile se ţineau lanţ. Caius Marcius a participat la multe din ele şi niciodată nu se întorcea fără cunună sau altă distincţie.

Unii ostaşi săvârşeau fapte glorioase numai pentru a-şi face o faimă. Pentru Marcius însă scopul era bucuria maicii sale. Când ea auzea că el este lăudat, când îl vedea cu cununa pe frunte şi, îmbrăţişându-l, plângea de bucurie, Caius se simţea fericit. Curând mamă-sa îi alese o mireasă. Dar şi după căsătorie, fiind deja tată, el rămâne să locuiască în casa mamei sale, considerând-o capul familiei.

Şi tocmai când Caius Marcius devenea cunoscut prin faptele sale, la Roma se încinsese o luptă aprigă între patricieni şi

plebei, adică între bogaţi şi săraci. Situaţia sărăcimii se periclita tot mai mult: unii pierduseră şi puţinul pe care-l aveau, alţii, care nu aveau nimic, îşi pierdeau libertatea, dacă nu-şi plăteau datoriile. Creditorii câinoşi îi urmăreau fără milă chiar şi pe cei schilozi sau cu pieptul plin de urme ale rănilor căpătate în bătăliile pentru patrie. Pâlcuri de plebei oţărâţi se îmbulzeau pe străzile oraşului, îndârjirea sărăcimii creştea.

Astea se petreceau în timp ce triburile vecine intenţionau să cotropească Roma. Pentru a calma întru câtva plebeii şi a încuraja armata, bogătaşii au făgăduit că le vor micşora datoriile. Dar, când primejdia trecu, patricienii au uitat de cele promise.

Atunci o parte din oaste, alcătuită din plebei, se retrase din Roma, stabilindu-şi tabăra pe Muntele Sacru, cel de dincolo de râul Anio.

Oraşul a fost cuprins de spaimă, deoarece Roma era ameninţată să piardă o bună parte din armata sa. Mulţi se temeau că plebeii vor înfiinţa un stat al lor. Intre timp, aflând despre zâzaniile dintre romani, duşmanii lor au pătruns pe teritoriul Republicii, trecând-o prin foc şi sabie. Consulii chemară sub drapel pe toţi bărbaţii apţi să mânuiască arma. Plebeii însă n-au răspuns la chemare.

Unii patricieni propuneau concesii pentru sărăcime. Alţii însă, printre care era şi Caius Marcius, nu erau de acord. Marcius zicea că senatorii trebuie să-i potolească pe plebei nu prin îmbunări, ci cu bâta.

Senatul a hotărât totuşi să înceapă negocierile cu masele populare: patricienii au înţeles că în situaţia creată cel mai înţelept era să cedeze. Au trimis deci la plebei pe cei mai bătrâni şi mai respectaţi senatori.

Solii au sosit la Muntele Sacru. Primul vorbi Menenius Agrippa, încercând să-i convingă pe plebei să se întoarcă în oraş.

El a ţinut un discurs pe care l-a încheiat cu o fabulă:

— Cică, s-au răzvrătit toate mădularele trupului omenesc împotriva stomacului. Ele ziceau că e singurul care mănâncă, deşi trândăveşte, atunci când celelalte părţi ale corpului trebuie să lucreze pentru el. Stomacul însă a râs de prostia lor. Căci mădularele nu înţelegeau că el înghite întreaga hrană, dar tot el le-o întoarce şi o împarte cu chibzuinţă tuturor. La fel e cu Senatul, cetăţeni. Munca lui foloseşte nu numai senatorilor, dar şi fiecăruia dintre voi! a încheiat Menenius Agrippa.

Apoi au început tratativele. Plebeii au obţinut dreptul de a-şi alege reprezentanţi, tribuni ai poporului, care să se bucure de inviolabilitate. Aceştia aveau datoria şi dreptul de a-i apăra pe plebei.

În oraş iarăşi s-a instaurat liniştea. Poporul a luat armele şi a pornit împotriva duşmanilor, care pustiau ţara.

Atunci lui Marcius îi veni un gând năstruşnic: să pătrundă în oraş o dată cu volscii care se retrăgeau. Chemându-i pe soldaţi să-l urmeze, Marcius dădu buzna prin gloata inamică şi de-a valma cu ea pătrunse în cetate. Puţinii romani care îl urmau la început nu întâmpinară nicio împotrivire.

Dar în curând volscii îşi veniră în fire şi s-au năpustit din toate părţile asupra romanilor. In această luptă inegală Marcius făcu minuni de vitejie: pe unii soldaţi duşmani îi doborî, pe alţii îi puse pe fugă sau îi făcu sa depună armele.

În timp ce lupta înăuntrul cetăţii era în toi, ceilalţi romani năvăliră şi ei prin porţile deschise şi atunci volscilor nu le rămase

decât să se predea.

Soldaţii romani începură să prade oraşul. Atunci Caius Marcius le strigă:

— Nu vă este ruşine să jefuiţi tocmai acum? Oştenii lui Cominius au intrat în luptă şi poate că suferă înfrângere, şi cad răpuşi compatrioţi de ai noştri... Haideţi mai bine să le dăm o mână de ajutor!

Dar puţini au dat ascultare chemării lui Marcius. Fără a zăbovi, el porni împreună cu câţiva oşteni în direcţia în care plecase armata lui Cominius.

Marcius îi îmbărbăta întruna, dar ostaşii, obosiţi, înaintau cu greu. El se ruga zeilor să-l ajute să sosească înainte de sfârşitul bătăliei, pentru ca să poată împărţi cu concetăţenii săi primejdiile prin care treceau ei.

Ceata lui Marcius apăru tocmai când romanii ocupau linia de luptă. La început aceştia s-au speriat, văzându-l plin de sânge şi de praf şi însoţit doar de o mână de soldaţi.

Marcius se apropie atunci de Cominius şi-l anunţă că a fost cucerit oraşul Corioli. Cuprins de bucurie, consulul îl îmbrăţişa şi-l sărută. Iar romanii, însufleţiţi de vestea bună, au cerut să fie conduşi cât mai repede la atac.

— Unde stau cei mai buni ostaşi ai volscilor? îl întrebă Marcius pe consul.

— În centru, răspunse acesta.

— Te rog, urmă Marcius, dă-mi voie să-mi încerc puterile. Consulul îi satisfăcu dorinţa.

Marcius se aruncă asupra duşmanilor ca un leu. Primele rânduri ale volscilor prinseră a şovăi, apoi au bătut în retragere.

Intre timp flancurile inamicului au început a-l învălui pe Marcius, intenţionând să-l încercuiască. Văzând că tânărul se află în primejdie, consulul i-a trimis în ajutor pe soldaţii săi cei mai viteji. Marcius fu rănit, în jurul lui lupta era în toi. Ambele părţi suferiseră pierderi considerabile. Dar romanii continuau să-i strâmtoreze pe volsci şi, în cele din urmă, aceştia o luară la fugă.

Marcius era copleşit de oboseală şi de răni. Soldaţii i-au propus să se odihnească. Dar el răspunse:

— Învingătorii nu ştiu de oboseală.

Volscii au pierdut în această bătălie un mare număr de oameni – mulţi dintre ei au fost ucişi, dar şi mai mulţi răniţi sau luaţi prizonieri.

A doua zi în faţa oştenilor Cominius a adus mulţumiri zeilor pentru această strălucită victorie. Apoi se întoarse către Marcius şi, lăudându-i faptele, i-a propus a zecea parte din prada de război, înainte de a fi împărţită tuturor, după lege. Cominius de asemenea i-a dăruit un cal de război, cu armură.

Soldaţii romani au susţinut cu strigăte entuziasmate cuvintele consulului. Marcius însă, ieşind înaintea oştii, a spus că acceptă cu bucurie calul şi-i pare foarte bine de laudele comandantului, dar că nu va lua restul, ci se va mulţumi cu acea parte din prada de război, care i se va cuveni după dreapta împărţire.

Soldaţii au aprobat răspunsul lui Marcius cu strigăte şi mai puternice: indiferenţa lui faţă de bogăţie le-a plăcut chiar mai

mult decât nepăsarea faţă de moarte. Când încetă zarva, Cominius cuvântă:

— Nu poţi forţa pe cineva să primească daruri pe care nu le doreşte, spuse el. Să-i oferim deci lui Marcius o răsplată pe care n-o va putea refuza: de azi înainte se va numi Corio-lanus, pentru că numai lui îi datorăm cucerirea oraşului Corioli. De atunci Marcius se numea Coriolanus.

Războiul s-a terminat cu victoria romanilor. Dar situaţia plebeilor nu s-a îmbunătăţit: poporul suferea de foame, din cauza războiului multe ogoare au rămas nesemănate şi o mare parte din recoltă nestrânsă, iar Senatul nu cumpărase pâine din altă parte. Era o cumplită lipsă de pâine.

Tocmai atunci soseşte o solie din Velitrae, care cere ca acest oraş să fie alipit la Roma şi să fie trimişi încolo coloni, fiindcă ciuma a făcut mari ravagii, de a rămas în viaţă un om din zece. Pentru patricienii romani solia era binevenită. Acum ei sperau să capete pâine de la velitreni şi totodată să-i expedieze acolo, drept coloni, pe cei mai întârâtaţi plebei din Roma.

Senatul a încuviinţat decizia. Consulii întocmeau listele cu cei de care voiau să se descotorosească; pe alţii îi luau cu forţa în armata care urma să fie trimisă împotriva volscilor.

Caius Marcius era nemulţumit de biruinţa plebeilor. El afirma că după obţinerea unor asemenea concesii sărăcimea nu se va opri, ci va cere mereu altele noi. Dacă însă ar fi fost executaţi câţiva din capii lor, ceilalţi s-ar fi supus voinţei Senatului. Marcius insista ca plebeii să lupte umăr la umăr cu patricienii împotriva duşmanilor.

Romanii considerau că cei mai periculoşi duşmani ai lor sunt volscii. Anume aceştia trebuiau învinşi în primul rând. Ostile

consulului roman Cominius au asediat Corioli – unul dintre oraşele lor.

Volscii au adunat toţi bărbaţii care puteau mânui arma şi au pornit în ajutorul oraşului asediat. Aflând aceasta, Cominius şi-a împărţit armata în două: partea mai mică o lăsă sub zidurile lui Corioli, cealaltă, mai mare, porni în întâmpinarea vrăjmaşului.

Apărătorii oraşului Corioli au observat că romani sunt acum mai puţini. Ei au ieşit din oraş şi i-au atacat pe asediatori. Se încinse o luptă înverşunată. La început volscii s-au dovedit mai tari şi romanii au fost nevoiţi să se retragă. Atunci Caius Marcius, care la început nu participase la luptă, sări din tabără împreună cu câteva zeci de soldaţi şi, doborând primii ostaşi volsci, reuşi să oprească duşmanul. El chemă apoi romanii să treacă la ofensivă. Soldaţii romani au început să se adune în jurul lui. Văzând aceasta, volscii au hotărât să se retragă. Marcius şi oştenii săi se luară după ei şi ajunseră până la porţile oraşului.

Dar tribunii plebei se ridicară cu hotărâre împotrivă. Ei ziceau că patricienii îi fac pe unii cetăţeni să flămânzească şi pe alţii îi aruncă pradă ciumei, iar acum, colac peste pupăză, au provocat un război. Şi totul numai pentru că sărăcimea nu mai vrea să poarte jugul.

Când au auzit acestea din gura tribunilor, plebeii au refuzat să mai lupte. Să părăsească Roma, nici atât.

Senatul nu ştia cum să procedeze. Coriolanus (căci aşa îi ziceau acum lui Marcius) ceru să fie ucişi acei tribuni, iar plebeii săraci care vor refuza strămutarea la Velitrae sa fie pedepsiţi crunt.

— Trebuie să le arătăm plebeilor, spunea el, că putem lupta şi fără ajutorul lor.

Coriolanus adunase un pâlc de patricieni şi, năvălind în ţara volscilor, se întoarse cu o pradă bogată: pâine, vite, robi, arme şi bijuterii.

Unii dintre plebeii săraci îi invidiau pe ostaşii atât de procopsiţi ai lui Marcius şi regretau că nu li s-au alăturat. Alţii însă urmăreau cu spaimă creşterea faimei şi influenţei lui, care nu putea aduce poporului de jos decât rău.

Peste un timp Coriolanus îşi înainta candidatura la postul de consul. Cei mai mulţi dintre romani erau gata să-l voteze, deoarece în ochii lor gloria militară a lui Marcius îi estompa orice neajuns.

În ziua alegerilor Coriolanus apăru în For însoţit de un alai de senatori. Patricienii doreau să arate că el era candidatul lor. Dar anume aceasta i-a determinat pe plebei să ia o altă atitudine. Ei îşi dădură seama că dacă va fi ales consul, aprigul apărător al aristocraţiei ar putea răpi poporului drepturile pe care acesta le-a cucerit atât de greu. De aceea la alegeri plebeii au votat împotrivă şi el a suferit înfrângere. Coriolanus părăsi Adunarea Poporului urându-i pe plebei. Patricienii căutau să-l provoace şi mai mult. Caius Marcius le părea un veritabil model de aristocrat şi ei vedeau în înfrângerea lui o ofensa personală.

Peste un timp la Roma s-a adus pâine. O parte fusese cumpărată în Italia, o parte era trimisă în dar din partea Siracuzei. Cei mai mulţi cetăţeni credeau că, de vreme ce s-a adus pâine, vor înceta şi certurile care măcinau Republica. Senatul se întruni în şedinţă, iar sărăcimea înconjură sediul Senatului, aşteptând hotărârea. Plebeii credeau că pâinea cumpărată va fi vândută la un preţ mic, iar cea primită în dar li se va da pe gratis. Aşa socoteau şi unii senatori. Părea că Senatul va veni în ajutorul poporului. Dar iată că se ridică Coriolanus şi rosteşte un discurs

pătimaş împotriva celor care propuneau să se facă înlesniri poporului. Îi învinuia că trădează interesele aristocraţiei, că-i determină pe plebei să fie obraznici şi că le cedează puterea.

— Dacă Senatul va hotărî să împartă pâine celor săraci, adăugă Coriolanus, el va recunoaşte astfel incapacitatea sa şi va dovedi o dată în plus că nu-i în stare să-i pedepsească pe cei răzvrătiţi. Ei vor crede că Senatul se teme şi le face hatârul. Atunci ei vor deveni şi mai turbulenţi.

În încheiere Coriolanus ceru desfiinţarea tribunilor plebei.

Patricienii l-au ascultat cu încântare. Ei scandau că Marcius este singurul om onest şi incoruptibil din Republică. Numai câţiva senatori bătrâni erau împotriva lui Coriolanus, deoarece se temeau de mânia poporului. Atunci tribunii prezenţi, văzând că propunerea lui ar putea fi aprobată de Senat, au părăsit sala şi au dat alarma.

Se întruni Adunarea Poporului. Tribunii au povestit plebeilor ce vorbise Marcius. Înfuriat, poporul era cât pe ce să năvălească în Senat. Tribunii intrară în sala de şedinţe, însoţiţi de edili, pentru a-l forţa pe Coriolanus să răspundă în faţa poporului. Dar patricienii au făcut zid în jurul lui, i-au gonit pe tribuni şi i-au atacat pe edili. Între timp înserase şi tulburările încetară. Dar a doua zi în zori izbucniră din nou. Plebei întărâtaţi cutreierau Roma. Consulii au decis ca Senatul să găsească de urgenţă o soluţie optimă. Ei încercau să-i convingă pe senatori să nu irite poporul.

Majoritatea din Senat au acceptat. Consulii, luând cuvântul în faţa Adunării Poporului, au încercat să-i calmeze pe plebei, făgăduindu-le că Senatul se va sfătui cu poporul în privinţa preţului pâinii.

Plebeii erau tentaţi să cedeze. Dar acum tribunii cerură judecarea lui Coriolanus. Ei îl învinuiau că prin cuvântările şi faptele sale el tulburase liniştea şi ordinea.

Coriolanus se prezentă în faţa Adunării Poporului. Se făcu linişte. Lumea aştepta să audă dezvinovăţirea lui. Dar Coriolanus începu a-i condamna pe plebei. Poporul fierbea de mânie. Unul dintre tribuni, după ce se sfătuise cu ceilalţi, anunţă că Coriolanus a fost condamnat la moarte. Apoi porunci edililor să pună mâna pe el şi să-l ducă în vârful stâncii tarpeiene şi de acolo să fie aruncat în prăpastie.

Dar patricienii au sărit în ajutorul lui Coriolanus: unii nu-i lăsau pe edili să se apropie, alţii strigau că el are merite militare deosebite şi cereau să fie iertat. Cuvântările şi chemările se pierdeau în tumultul mulţimii. Atunci un tribun se ridică şi-i întrebă pe patricieni:

— De ce nu lăsaţi poporul să-l pedepsească pe Coriolanus?

— Pentru că nimeni nu poate fi pedepsit fără judecată, răspunseră patricienii.

— Îl vom judeca! zise tribunul. Apoi, către Coriolanus: îţi poruncim, Caius Marcius, să te prezinţi peste trei săptămâni şi să-ţi dovedeşti nevinovăţia. Ei îţi vor fi judecătorii.

A doua zi armata romană urma să pornească împotriva volscilor şi aristocraţii sperau ca războiul va dura mult, deci procesul se va amâna, iar între timp poporul se va calma.

Dar războiul cu volscii a fost scurt şi oştenii se întoarseră la vatră. Patricienii erau îngrijoraţi: pe de o parte, nu voiau să-l dea pe Coriolanus pe mâinile poporului, pe de alta, nu doreau să ofere prilej tribunilor de a ridica plebea împotriva Senatului.

Văzând că Senatul ezită, Coriolanus i-a întrebat pe tribuni pentru care nelegiuiri a fost dat în judecată. Tribunii i-au răspuns că el speră să pună mâna pe putere şi să instaureze un regim totalitarist.

— Fie, surâse Coriolanus. Dacă o veţi dovedi, sunt gata de orice pedeapsă.

Peste câteva zile a avut loc judecata. La proces veni lume de pe lume. Dar, spre uimirea lui Coriolanus, tribunii nu-l mai învinuiau de tiranie. Ei povestiră adunării cum s-a opus Marcius să i se vândă poporului pâine cu preţ redus şi cum a intenţionat să-i răpească dreptul de a-şi alege tribunii şi că el, contrar legii, le-a împărţit soldaţilor prada luată de la volsci, în loc s-o predea statului.

Nefiind pregătit să răspundă, el n-a putut rosti nimic în apărarea sa şi a fost condamnat la exil pe viaţă.

După ce s-a dat citire hotărârii, plebeii au plecat mai bine dispuşi chiar decât după o biruinţă în război. În acea zi pe cetăţeni nu-i deosebea îmbrăcămintea, ci înfăţişarea: plebeii jubilau, patricienii umblau îndureraţi.

Şi numai Coriolanus părea indiferent faţă de cele întâmplate. După ce-şi luă rămas-bun de la mamă şi soţie, părăsi în aceeaşi zi Roma.

În furia lui sălbatică Coriolanus se hotărî să-şi trădeze patria. Era cel mai infam lucru de care era capabil. Marcius nu râvnea acum decât un lucru: să se răzbune pe cei care-l izgoniseră din Roma. Şi, ca să-şi atingă scopul, avea să ceară ajutorul duşmanilor patriei sale – volscilor.

Dintre conducătorii volscilor, cel mai mult îi ura pe romani bogatul şi viteazul Tullus Attius, care prin faptele sale îşi câştigase glorie ca şi Coriolanus la romani.

Într-o seară, pe când Tullus stătea la masă, intră la el un drumeţ străin şi, fără a scoate un cuvânt, se aşează lângă vatră. Stăpânul se ridică şi, apropiindu-se, îl întrebă:

— Cine eşti, străine? De unde vii şi ce doreşti?

Necunoscutul îşi ridică fruntea şi spuse:

— Sunt cetăţeanul roman Caius Marcius, zis Coriolanus. Vei fi auzit de mine, sunt cel mai crunt duşman al volscilor. Află însă că am fost exilat pe nedrept din Roma şi acum vreau să mă răzbun pe compatrioţi. N-aveţi decât să profitaţi de aceasta. Sunt gata să conduc ostile voastre împotriva romanilor. Sper să fie o victorie uşoară, pentru că eu cunosc bine care sunt virtuţile şi care metehnele armatei romane.

— E o mare surpriză că ai trecut de partea noastră, strigă bucuros Tullus şi-i întinse mâna.

A doua zi ambii s-au sfătuit cu volscii cei mai iniţiaţi, îndemnându-i să înceapă războiul cu romanii, Coriolanus susţinea că datorită contradicţiilor dintre partide momentul era cât se poate de indicat. La care căpeteniile volscilor au răspuns că au încheiat un tratat de pace cu Roma pentru doi ani şi că nu-l pot încălca.

Şi atunci Coriolanus recurse la un şiretlic. El trimise un mesaj romanilor, în care afirma că volscii ar avea de gând, în timpul întrecerilor anuale care se organizau la Roma, să-şi aducă în oraş soldaţii în calitate de spectatori şi să-i atace prin surprindere pe romani. Senatorii l-au crezut şi au poruncit ca în

ziua întrecerilor să fie scoşi din oraş toţi volscii înainte de asfinţitul soarelui.

Acest ordin ofensator i-a înfuriat pe volsci. Tullus aţâţa focul, insistând să fie pedepsiţi vinovaţii. El a convins căpeteniile volscilor să trimită la Roma soli care să ceară ca despăgubire pentru lezare înapoierea pământurilor şi oraşelor cucerite de la volsci în ultimul război. Era, de fapt, o declaraţie de război.

Romanii s-au indignat cumplit.

— Dacă volscii vor fi primii care vor pune mâna pe arme, ziceau ei, romanii vor fi ultimii care le vor lăsa din mână.

Solii s-au întors fără izbândă. Tullus întrunise Adunarea Poporului, care a hotărât să declare război Romei. Tot el propuse să fie numit Coriolanus în fruntea armatei. Poporul încuviinţă, şi Marcius deveni comandant suprem.

Temându-se ca nu cumva volscii să tărăgăneze pregătirile de război, pierzând astfel momentul oportun, Coriolanus hotărî să acţioneze fără întârziere. El porunci cetăţenilor de frunte şi mai-marilor oraşului să adune cele necesare oştii. Totodată, fără a mai aştepta până se va sfârşi mobilizarea, formă o ceată de ostaşi şi năvăli pe teritoriile din preajma Romei, alegându-se cu o pradă atât de bogată încât soldaţii nu o puteau duce. Totuşi, nu acesta era scopul loviturii.

Coriolanus voia ca romanii să-i suspecteze pe patricieni de trădare. De aceea îi opri pe volsci să calce moşiile. Faptul acesta a stârnit tot soiul de suspiciuni. Poporul presupunea că patricienii uneltesc ceva împreună cu Coriolanus. La rândul lor, patricienii credeau că Marcius se răzbună pentru că a fost izgonit din Roma. Izbucniră certuri între patricieni şi plebei.

Astfel Coriolanus obţinu ceea ce dorea şi pentru un timp atacurile încetară. Apoi se adună toată oastea volscilor. Oamenii se înrolau benevol în armata lui Marcius, fiind siguri că vor fi remuneraţi în mod deosebit. Erau atâţia doritori, încât o parte din armata condusă de Tullus a fost lăsată pentru paza oraşelor. Tot ea avea grijă de hrana oştii. Cealaltă parte avea să pornească împotriva romanilor.

Îndată ce primi întăriri, Coriolanus porni împotriva romanilor. In scurt timp el cuceri oraşele Circeii, Tolerinum, Labicii, Pedum şi Baiae. Coriolanus se răfuia crunt cu cei care se opuneau: oraşele erau date pradă soldaţilor, iar locuitorii erau vânduţi în robie sau măcelăriţi. Dar dacă oraşul se preda, nu i se pricinuia niciun rău şi Coriolanus îşi stabilea tabăra departe de zidurile lui.

Volscii care au luat parte la această campanie s-au îmbogăţit nespus de mult. Soldaţii lui Tullus îi invidiau pe cei ai lui Coriolanus. Odată, auzind că a fost cucerit încă un oraş, ei au refuzat să se mai supună comandantului lor şi au pornit spre locul unde se afla oastea lui Coriolanus. Strigau că numai pe el îl consideră comandant suprem şi conducător al statului. Faptul acesta l-a indignat la culme pe ambiţiosul Tullus. La Roma continua dezbinarea – disputele dintre patricieni şi plebei nu mai conteneau. Nimeni nu se încumeta să preia comanda armatei. Între timp sosi vestea că volscii au asediat oraşul Lavinius. Romanii preţuiau acest oraş, deoarece credeau că strămoşii lor ar fi trăit acolo pe timpul lui Aeneas. Aflând despre întâmplarea din Lavinius, plebeii au hotărât să anuleze sentinţa de condamnare a lui Coriolanus şi să-l recheme la Roma. Dar Senatul s-a declarat împotrivă sub pretextul că aceasta ar putea diminua prestigiul romanilor în ochii vecinilor.

Aflând despre hotărârea Senatului, Coriolanus se înfurie şi mai mult. Ridică asediul oraşului Lavinius şi purcese spre Roma,

situându-şi tabăra în apropierea gropilor Cleliei. Apariţia lui neaşteptată a înspăimântat oraşul, dar totodată curmă zâzania dintre cele două partide beligerante. Niciun senator nu se mai opuse propunerii plebeilor de a-l rechema pe Coriolanus din exil. S-a hotărât să i se trimită soli, care să-l roage să revină în patrie. Ca soli intenţionat au fost alese rude de ale lui Coriolanus, în speranţa că el va fi mai îngăduitor cu ele. Dar romanii s-au înşelat: Coriolanus îi întâmpină pe soli cu ură.

Când solii au isprăvit vorba, Caius Marcius le-a răspuns tăios că n-a uitat nedreptatea ce i se făcuse şi că nu intenţionează să revină la Roma. El a cerut ca romanii să înapoieze oraşele şi pământurile răpite de la volsci, dându-le un termen de treizeci de zile.

După plecarea soliei Coriolanus îşi retrase ostile de pe teritoriile stăpânite de romani. Nu de alta, dar ştia prea bine că i-ar fi greu sau chiar cu neputinţă să cucerească Roma. Destinul războiului putea să se schimbe şi de aceea Marcius a hotărât că e măi înţelept să încheie pacea atunci când situaţia era în favoarea volscilor.

Coriolanus a folosit răstimpul de treizeci de zile în felul său: cotropi pământurile aliaţilor Romei, le jefui şi le pustii, apoi cotropi încă şapte oraşe mari. După ce a expirat termenul pentru primirea răspunsului, Coriolanus răsări iar cu toată armata sub zidurile Romei. Romanii îi trimiseră din nou solie, cerându-i ca mai întâi să se îndepărteze de oraş, apoi să reia tratativele. Solii mai adăugară că niciun fel de ameninţări nu-i vor face pe romani să cedeze: numai după ce volscii îşi vor retrage ostile se va putea negocia.

Coriolanus răspunse că în calitate de conducător al volscilor el nu va consimţi niciodată să-şi dezarmeze oastea, iar ca roman îi sfătuieşte pe conaţionali să nu se opună. Le mai dădu

romanilor un scurt răgaz pentru chibzuire şi preîntâmpină solii că de vor veni din nou cu acelaşi mesaj nu vor fi lăsaţi să intre în tabără. Solii s-au întors la Roma şi au transmis totul Senatului. Atunci s-au hotărât preoţii să meargă la Coriolanus. Dar şi lor li s-a răspuns: ori acceptă condiţiile lui Coriolanus, ori războiul continuă. Preoţii făcură cale întoarsă.

După această ultimă încercare zadarnică romanii au hotărât să se închidă între zidurile oraşului şi să se apere prin toate mijloacele. Acum ei îşi puneau toată speranţa în timp. In oraş domneau panica şi teama. Templele erau pline de femei venite să se roage zeilor. Pe una din ele o ispiti gândul să plece împreună cu alte femei la mama lui Coriolanus. Când intrară în casă, o găsiră pe Volumnia şezând împreună cu nora sa şi cu nepoţii. Femeile s-au apropiat de ele şi le-au spus:

— Am venit la dumneavoastră ca nişte neveste la alte neveste. Nu ne-au trimis nici Senatul, nici consulii. Am venit cu rugămintea să faceţi ceea ce îi mai poate salva pe romani. Să mergem la Coriolanus să-l rugăm să retragă ostile volscilor.

Volumnia le-a răspuns:

— Nu ştiu dacă mă va asculta Coriolanus şi dacă va porunci oştii să se retragă. Pentru că în orbirea sa nu a ţinut cont nici măcar de datoria faţă de patrie, care pentru oricare roman e mai presus decât dragostea pentru mamă, soţie şi copii! Cu toate acestea, suntem gata să vă susţinem. Mergem la el. Poate, i se va înmuia inima.

Femeile se îndreptară spre tabăra duşmanului. Volscii au fost atât de surprinşi de sosirea lor, încât le-au permis să intre la Coriolanus, fără să le întrebe de ce au venit şi fără a le pricinui vreun rău.

Când Marcius văzu grupul de femei, încremeni pentru o clipă. Apoi, recunoscând-o pe mamă-sa în fruntea soliei, pricepu totul şi-şi spuse că va fi neînduplecat. Dar prea mult o iubea pe mamă-sa, – îi ieşi în întâmpinare şi o îmbrăţişa, îşi sărută soţia şi copiii. Atunci Volumnia rosti:

— Fătul meu, uită-te la mine şi la nevastă-ta. Suntem cele mai nefericite femei din lume. Căci am ajuns să te vedem cu tabăra sub zidurile oraşului. Pentru alţii, ruga e o alinare a suferinţelor. Pentru noi însă este un chin cumplit. Căci nu putem ruga cerul să ne facă şi patria învingătoare, şi tu să scapi teafăr. Nu vreau să văd ziua în care ori vei fi învins de concetăţeni, ori îţi vei sărbători victoria asupra patriei. Numai păşind peste cadavrul meu vei asedia oraşul care-ţi este baştină. Eu nu-ţi cer să salvezi patria cu preţul pieirii volscilor. Nici n-ar fi cu dreptate. Pentru că e o ticăloşie să-i trădezi pe acei care ţi-au arătat încredere. Te rog să chibzuieşti bine. Că nu se ştie care va fi finalul războiului. Se ştie doar atât că, dacă vei învinge tu, patria te va blestema. Dacă însă vei fi învins, te vor ucide volscii.

Coriolanus n-a întrerupt-o. Când Volumnia a încheiat, el a ezitat o clipă fără a scoate un cuvânt. Atunci maică-sa spuse:

— Fiul meu, de ce taci? Au numai nedreptăţile trebuie să le ţină minte omul? Oare nu ţi-au făcut niciun bine părinţii tăi, foştii prieteni şi concetăţeni? Dacă pedepseşti atât de crunt nerecunoştinţa, fii tu însuţi un exemplu de om recunoscător. Fii milostiv, drept şi cumpănit.

Şi căzu la picioarele lui.

— Ai învins! strigă Coriolanus, ridicând-o de jos. Ai obţinut o victorie norocoasă pentru patrie, dar ucigătoare pentru mine. Plec, înfrânt numai de tine.

Coriolanus mai stătu un pic de vorbă cu mama sa şi cu soţia. Femeile plecară la Roma, iar el în cursul nopţii se retrase împreună cu volscii.

Când romanii de pe zidurile oraşului au observat că inamicul pleacă, au fost deschise imediat toate templele. Cetăţenii îşi puseră cununi pe frunte şi, drept recunoştinţă, aduseră jertfe zeilor. Senatul declară că femeile au salvat patria. Poporul ceru să li se satisfacă acestora orice dorinţă. Dar ele au zis că nu doresc altceva decât să se zidească un templu închinat fericirii femeilor. Dorinţa le fu împlinită.

Marcius se înapoie cu oastea în oraşul Antius, capitala volscilor. Aici îl întâmpină Tullus, care demult îi pizmuia gloria, iar acum îl ura de moarte pe acel care până nu demult îi fusese prieten. Influenţa şi puterea lui Tullus au scăzut simţitor de când venise la volsci conducătorul roman, şi Tullus se temea ca mai târziu situaţia sa să nu se agraveze. El hotărî să-l omoare pe Coriolanus.

Partizanii lui Tullus le spuneau volscilor că romanul i-a trădat de două ori: o dată, când a încheiat armistiţiul pe treizeci de zile şi a doua oară, când a retras ostile la rugămintea mamei sale. Tullus a cerut ca Marcius să răspundă pentru faptele sale în faţa Adunării Poporului. Coriolanus acceptă.

În ziua fixată, Caius Marcius se prezentă în faţa Adunării Poporului, unde a fost primit îngrozitor: oamenii lui Tullus mişunau prin mulţime, îndemnând poporul să-l răpună pe Coriolanus. Acesta vru să ia cuvântul, dar nu a fost lăsat să vorbească. Cei mai avani dintre duşmanii lui se năpustiră asupra-i, săbiile luciră rece în bătaia soarelui, şi Coriolanus, rănit mortal, căzu la pământ.

Deşi volscii erau nemulţumiţi de Coriolanus, cei mai mulţi

dintre ei nu-i doreau moartea. Şi regretau că au rămas fără un conducător atât de iscusit, care le adusese numeroase victorii.

Coriolanus a fost înmormântat ca un erou, iar mormântul lui a fost împodobit cu arme capturate în diverse bătălii.

Romanii, aflând despre moartea lui, n-au dat nici semne de regret, nici de bucurie. Pentru că Marcius trecuse de partea volscilor numai din dorinţa de a se răzbuna, iar Republica nu-i putea ierta trădarea. Femeile romane îl boceau totuşi, mişcate de neobişnuita lui dragoste pentru maică-sa. Ele au purtat doliu timp de zece luni, întocmai cum ar fi procedat după moartea tatălui, a feciorului sau a fratelui lor.

MARCUS FURIUS CAMILLUS
(?—c. 365 î.Hr.)

Om politic român. Considerat al doilea fondator al Romei. Figură legendară, a fost cenzor şi de mai multe ori tribun militar şi dictator.

Marcus Furius Camillus a fost unul dintre eroii Romei antice. Comandant de oşti, el a ieşit învingător din toate luptele pe care le-a purtat şi s-a învrednicit de patru ori de înalte distincţii.

Poporul îl iubea, deoarece Camillus îmbina cumpătarea şi vitejia, ştia să ordone, dar şi să se supună, avea o minte ageră, iscoditoare şi primul lui gând era despre patrie. Romanii au avut multe lupte cu duşmanii. Ei au cucerit o bună parte din Italia de Mijloc. Cei mai puternici adversari ai Romei erau equii şi volscii. Lupta împotriva lor a fost lungă şi grea. Într-un asemenea război s-a evidenţiat şi tânărul Marcus Furius Camillus.

În timpul unei bătălii, pe când călărea în fruntea detaşamentului său, o suliţă a inamicului i se înfipse în coastă. Călăreţul îşi smulse suliţa şi continuă să lupte, până când duşmanul o luă la fugă. La Roma se vorbea încă mult timp după aceasta despre curajul lui Camillus.

Dar o faimă adevărată a cunoscut el după războiul cu Veii, unul din cele mai bogate şi mai frumoase oraşe din Etruria. Puternicul Veii era un duşman permanent al Romei, îndelungata luptă dintre cele două oraşe trebuia terminată ori prin cucerirea, ori prin distrugerea oraşului Veii.

Romanii şi-au consolidat forţele şi au asediat oraşul. Dar acesta era înconjurat de ziduri înalte, iar apărătorii lui, bine înarmaţi, aveau rezerve mari de hrană. De aceea asediul a durat mult timp: anii treceau unul după altul, iar oraşul nu se lăsa cucerit.

După şapte ani, ostaşii şi cetăţenii Romei vorbeau:

— Conducătorii noştri sunt prea şovăitori! Trebuie numiţi alţii în locul lor...

Senatul a numit noi conducători în fruntea armatei. Printre ei era şi Marcus Furius Carnillus. Acesta a atacat mai întâi oraşele care susţineau duşmanul şi a învins. Cu toate că situaţia romanilor care atacau Veii deveni mai bună, asediul nu părea să aibă totuşi sorţi de izbândă.

Dar s-a întâmplat o nenorocire: într-o zi, pe la sfârşitul toamnei, apele unui lac din munţii Albani s-au revărsat peste maluri şi puhoiul porni la vale, potopind păşuni şi ţarini şi nimicind totul în cale...

Despre cele petrecute în munţii Albani aflară şi romanii, şi asediaţii. Vestea îi zgudui pe toţi. Necunoscând adevăratele cauze ale calamităţii, oamenii o luau drept un semn rău. Dar asediaţii se bucurau de năpasta ce s-a abătut pe capul romanilor. Un soldat etrusc le strigă batjocoritor de pe creasta zidului:

— Acum aţi dat de belea!... Nu mai cuceriţi Veii, dacă s-au revărsat apele din Albani!

Peste câteva zile, în timpul unei încăierări în faţa zidurilor oraşului, unul din ostaşii romani îl recunoscu pe cel care-i batjocorise şi îl prinse. Ăsta le spuse romanilor:

— Vă voi dezvălui o taină. Se spune că Veii nu vor cădea decât atunci când duşmanul va şti să întoarcă apele din Albani, împiedicându-le să se reverse în mare...

Romanii, superstiţioşi cum erau, au dat crezare acestei profeţii şi mii de oameni au ieşit cu cazmalele pentru a construi un dig în drumul apelor. Apoi au săpat şi un canal pentru scurgerea lor.

Veii totuşi continuau să reziste. Şi romanii au fost nevoiţi să mai stea trei ani în jurul zidurilor.

Era al zecelea an de la începutul asediului. Nemulţumit din cale afară, poporul Romei cerea acţiuni energice. Atunci Senatul recurse la măsuri extreme: a desfiinţat toate dregăto-riile şi a desemnat un dictator, pe Marcus Furius Camillus. De acum încolo el avea să conducă toate chestiunile de război şi de pace ale statului.

Camillus a început a acţiona energic: pătrunse în ţinutul faliscilor, care au ajutat Veii, şi-i zdrobi. Apoi i-a înfrânt şi pe ceilalţi aliaţi ai oraşului asediat. Acum nu mai exista niciun

pericol din spate şi Camillus putea să asedieze Veii.

El cercetă cu atenţie întăriturile oraşului şi înţelese că tentativa de a-l lua cu asalt e primejdioasă pentru romani. Şi atunci îşi aminti cum au lucrat cetăţenii Romei cu miile la stăvilirea lacului din Albani şi cât de repede creştea canalul de scurgere... Camillus a poruncit să se înceteze acţiunile neorganizate împotriva inamicului, precum şi operaţiunile de asediu. Pentru o vreme în jurul cetăţii s-a lăsat liniştea.

Apărătorii din Veii râdeau de romani, strigându-le că, pesemne, se tem de ei şi de aceea se ascund în tabără.

Iar între timp soldaţii lui Camillus săpau pe ascuns un tunel pe sub zidurile oraşului. Solul era moale şi se lucra lesne. Zi şi noapte au săpat romanii, schimbându-se din şase în şase ore. Peste câteva săptămâni tunelul, adânc şi lung până în centrul oraşului asediat, era gata.

Dar iată că veni şi ziua decisivă. O parte din oastea romană, în frunte cu Camillus, se îndreptă spre oraş, pregătindu-se parcă de asalt. Apărătorii îşi ocupară locurile de luptă pe ziduri şi în turnuri, gata de ripostă. Tot atunci ceilalţi soldaţi romani au intrat în tunel şi peste puţin timp erau înăuntrul cetăţii.

Conform legendei, ieşirea din subterană s-a întâmplat să fie chiar sub templul zeiţei Hera, considerat cel mai mare şi mai onorabil din oraş. Romanii stăteau în ascunzişul lor şi aşteptau semnalul, în timp ce în templu se oficia o ceremonie religioasă. Se auzi glasul preotului:

— Va învinge acela care va aduce această jertfă.

În aceeaşi clipă romanii sparseră podeaua şi au apărut în faţa etruscilor. Toată lumea din templu s-a predat.

Aceasta s-a întâmplat tocmai când începuse asaltul general. Oraşul Veii a fost cucerit. Romanii au capturat o pradă enormă şi îşi atinseră scopul: au doborât inamicul de neînvins.

Camillus era în culmea triumfului. Dar celebrarea lui atât de strălucitoare a trezit invidie. Şi mai cu seamă atunci când Marcus Furius Camillus a parcurs Roma într-un car tras de patru cai albi.

— Nimeni încă nu şi-a permis aşa ceva, ziceau pizmaşii. Camillus vrea să se asemuiască zeilor...

Curând însă talentul militar al lui Camillus deveni iarăşi necesar: izbucni un alt război, cu locuitorii oraşului Falerii. Şi Camillus din nou a ajuns în fruntea oştii.

În anul 394 î.Hr. Camillus a început asediul oraşului. El a înţeles că o astfel de cetate nu poate fi cucerită dintr-o lovitură, încredinţaţi de tăria zidurilor ce înconjurau oraşul, falerienii se credeau în siguranţă: în afară de puţinii ostaşi care păzeau zidurile şi turnurile, toţi ceilalţi îşi vedeau în linişte de treburile lor. Chiar şi copiii continuau să iasă cu învăţătorul lor dincolo de poarta cetăţii şi să se plimbe, ca de obicei.

Dar învăţătorul se dovedi a fi un trădător. În timpul plimbărilor cu copiii el se îndepărta tot mai mult de ziduri. Copiii s-au obişnuit cu aceasta. Peste câteva săptămâni de plimbări, într-o zi el izbuti să-şi realizeze planul. Ieşind ca întotdeauna împreună cu copiii până în preajma taberei romane, strigă să vină paza. Când soldaţii au apărut, el a cerut să fie condus la comandant. Astfel a ajuns împreună cu copiii în faţa lui Camillus. Învăţătorul vorbi, arătând spre copii:

— Eu sunt dascălul lor şi am îndatorirea să-i învăţ carte şi

să-i ocrotesc. Dar prefer un serviciu pentru tine, Camillus, decât datoria. Iată de ce am venit.

Camillus rămase împietrit de mişelia acestui om care a ajuns în stare să predea nişte copii în mâinile inamicilor. El întoarse spatele ticălosului şi vorbi cu voce tare celor din jur:

— Ştiţi că războiul nu este o petrecere. Războiul înseamnă violenţă şi nedreptate. Cu toate astea, oşteanul vrednic respectă anumite legi şi în bătălie. Dorim cu toţii izbândă. Dar nu putem dori o izbândă, al cărei preţ să fie nemernicia. Comandantul şi ostaşii trebuie să se bizuie pe iscusinţă şi bărbăţie, nu pe nemernicia altora.

Camillus se întoarse către lictori şi, arătând spre învăţător, porunci:

— Legaţi-l!

Lictorii l-au înhăţat pe trădător, i-au scos îmbrăcămintea şi i-au legat mâinile la spate.

— Aduceţi o legătură de nuiele şi vergi, continuă Camillus şi, când porunca a fost îndeplinită, spuse ca acestea să fie împărţite copiilor.

— Mergeţi, copii, la taţii şi la mamele voastre, duceţi-l şi pe acest trădător şi cârpiţi-l fiecare cu nuiaua sau cu varga!

Între timp locuitorii din Falerii aflaseră de fapta învăţătorului. Pretutindeni se auzeau vaiete, bocete şi panică.

Şi când colo, ce văd ei? Un bărbat în pielea goală, cu mâinile legate la spate, vine, împleticindu-se, spre cetate, iar în urma lui vin copiii, plesnindu-l întruna cu nuielele şi vergile.

Părinţii şi rudele, uitând de primejdie, au ieşit în întâmpinarea odraslelor.

Locuitorii din Falerii nu ştiau cum să-i mulţumească lui Camillus că le salvase copiii şi se comportase cu ei atât de uman. Adunarea Poporului din oraş a hotărât să nu se mai opună şi trimise câţiva soli la Marcus Furius.

Camillus însă s-a înfuriat că falerienii au capitulat. El îi obligă să plătească o mică despăgubire pentru cheltuielile făcute de romani. Apoi foştii duşmani au încheiat un tratat de alianţă.

Majoritatea soldaţilor însă nu erau mulţumiţi de modul în care s-a sfârşit acest război şi îndeosebi de Camillus. La Roma mulţi dădeau dreptate soldaţilor. Lui Camillus i se aduceau fel de fel de învinuiri. El asculta cu amărăciune clevetirile, dar nu răspundea defăimătorilor, deoarece considera că nu are de ce se dezvinovăţi. Când însă i s-a spus că e un duşman al concetăţenilor, Camillus a hotărât să părăsească oraşul.

Într-o zi, pe la revărsatul zorilor, îşi luă rămas-bun de la ai săi şi purcese spre porţile cetăţii. Când ieşi din oraş, ridică mâinile spre cer şi, uitându-se la Roma, care se aşternea în faţa lui, rosti:

— O, romani! M-aţi făcut de ocară şi m-aţi gonit! Dar în curând veţi regreta, veţi mai avea nevoie de Camillus. Veţi aştepta cu nerăbdare reîntoarcerea mea. Dacă însă patria îmi va fi în primejdie, o să mă întorc.

Nu s-a împlinit nici anul, că peste statul roman se abătu o mare năpastă. Roma a fost atacată de gali.

Galii şi-au părăsit cândva ţara, pornind în căutare de noi

pământuri. Unele triburi de ale lor cutreierau regiunile de miază-noapte ale Europei, altele ocupară şesul dintre Pirinei şi Alpi. Mai târziu mii de gali trecură Alpii şi pătrunseră în mănoasele văi din nordul Italiei.

Galii erau nomazi. Nu le plăcea plugăritul şi considerau că numai războaiele şi petrecerile sunt demne de un bărbat. De statură mică, dar bine făcuţi, erau luptători înnăscuţi. În timpul luptei nu purtau coifuri călărind, ci îşi lăsau pletele lungi să fâlfâie în vânt, iar mustăţile răsucite în jos le dădeau un aer sălbatic. Înainte de bătălie oştenii îşi puneau veşminte de sărbătoare, de culori aprinse, iar la gât podoabe scumpe. Drept arme aveau câte o spadă lungă, un pumnal şi o suliţă.

Pe la începutul secolului IV î.Hr., unul din numeroasele triburi ale galilor a năvălit în Etruria şi a asediat oraşul Clusium, care era aliat al Romei. Locuitorii îi chemară pe romani în ajutor. Senatul trimise galilor o solie, în componenţa căreia erau şi cei trei Fabius, lăstari ai unui neam de viţă veche şi foarte respectat.

Galii conteniră lupta şi îi primiră pe soli cu onoarea cuvenită. Aceştia le înmânară scrisorile de la Roma cu rugămintea Senatului de a-i lăsa în pace pe clusieni, care erau vechi prieteni şi aliaţi ai statului roman. Solii se adresară către Brennus, căpetenia galilor:

— Cu ce s-au făcut vinovaţi locuitorii Clusiumului de l-aţi atacat?

Brennus a zis:

— Sunt vinovaţi de faptul că nu vor să ne cedeze o parte din pământul lor. Noi suntem săraci şi mulţi, iar ei bogaţi şi au mult pământ. La fel de vinovaţi au fost faţă de voi, romanii, locuitorii atâtor oraşe şi ţinuturi, pe care le-aţi cotropit. Când un

popor nu vrea să vă cedeze o parte din patrimoniul său, voi îi pustiiţi pământul, îi cuceriţi oraşele, iar pe locuitori îi luaţi în robie. Eu nu vă condamn şi nu văd nicio nedreptate în ceea ce faceţi. Cel tare trebuie să şi-l supună pe cel slab. E o veche lege atât a fiarelor, cât şi a oamenilor. Deci nu-i mai compătimiţi pe bieţii clusieni. Căci s-ar putea întâmpla ca galii să vă urmeze pilda şi să înceapă a compătimi popoarele nedreptăţite de Roma!

Solii au înţeles că nu-i vor putea convinge pe gali să-şi schimbe hotărârea şi, părăsind tabăra, au pornit spre Clusium pentru a comunica răspunsul.

Peste un timp asediaţii au ieşit din oraş şi i-au atacat pe gali. S-a încins o luptă chiar lângă ziduri. Solul roman Quintus Ambustius Fabius, care se alăturase clusienilor, se năpusti spre o căpetenie a galilor, un călăreţ înalt şi frumos. Lupta dintre cei doi a fost aprigă. Zăngăneau armele, nechezau caii, izbindu-se unul de altul. Din cauza mişcărilor iuţi ale călăreţilor şi a prafului, la început nimeni nu deslușea cine era cel care lupta pentru clusieni. Dar iată că ostaşul galic se prăbuşi la pământ. Romanul sări iute de pe cal şi se apucă, după obicei, să-l despoaie de arme. Abia atunci conducătorul galilor recunoscu în cel ce biruise pe unul dintre solii romani. Şi a strigat ca să-l audă toţi:

— Zeii îmi sunt martori! Acest roman a încălcat o lege sfântă! El ni s-a înfăţişat ca sol şi a fost întâmpinat cum se cuvine, i s-a permis să intre în oraşul asediat... Iar acum luptă împotriva noastră!

Galii încetară lupta. Au hotărât să se pornească împotriva Romei. În timp ce oastea lor înainta, Brennus trimise o solie la Roma, cerând să-i fie predat acel Fabius, care a încălcat legile războiului. Galii au rămas locului în aşteptarea răspunsului.

Când la Roma s-a aflat despre cele întâmplate, Senatul se

întruni imediat. Mulţi senatori au condamnat fapta lui Fabius. Iar feţialii, care respectau tradiţia în relaţiile internaţionale, au declarat:

— Quintus Ambustius Fabius a făcut Roma de ruşine. E datoria Senatului să-l predea galilor. Astfel Fabius va fi pedepsit obiectiv şi, totodată, va fi ştearsă pata de pe Roma.

Senatorii, având diverse păreri, s-au convocat în faţa Adunării Poporului. Oamenilor de rând însă le-a plăcut bărbăţia lui Quintus Fabius şi ei scandau să nu fie pedepsit. Mai mult chiar, l-au ales pe el şi pe fraţii lui tribuni militari.

Aflând aceasta, galii s-au indignat şi mai mult. Şi au pornit spre Roma. Erau atât de grăbiţi, încât nu poposeau nicăieri, nici nu jefuiau ţinuturile prin care treceau. Când miile de gali înarmaţi treceau pe lângă un oraş, ei le strigau locuitorilor care stăteau cu porţile închise, gata de apărare:

— Nu vă fie teamă! Noi mergem la Roma! Numai romanilor le-am declarat război! Cu celelalte popoare suntem prieteni!

Armata romană ieşi în întâmpinarea duşmanului. Ea număra 40 de mii de ostaşi, în fruntea cărora se aflau tribunii militari. Comandanţii şi ostaşii romani priveau de sus la gali. Ei şi-au desfăşurat tabăra nu departe de Roma, pe malul râuleţului Allia, la revărsarea în Tibru.

În curând a apărut avangarda galilor, apoi şi principalele lor forţe. Răsunară mii de cornuri de luptă, văzduhul se umplu de urlete înfiorătoare. Galii s-au năpustit asupra flancului stâng al armatei romane şi l-au zdrobit aproape în întregime. Flancul drept avuse pierderi importante şi o luă la fugă. Groaza era atât de mare încât romanii, fugind, dădeau unul peste altul, călcându-se în picioare. O parte din soldaţi s-au refugiat la Roma,

alţii în oraşul Veii, care se afla nu prea departe, deoarece erau siguri că Roma va fi ocupată de duşman din mers, în aceeaşi zi. Romanii încă nu au cunoscut o asemenea înfrângere ca cea din 18 iulie 390 î.Hr.

Dacă galii ar fi pornit imediat pe urmele romanilor, ar fi pătruns împreună cu ei în oraş. Dar ei nu şi-au dat seama cât de mare le era biruinţa. I-a reţinut, de asemenea, împărţirea prăzii şi astfel au pierdut prea mult timp.

Romanii au profitat de acest răgaz. Cetăţenii paşnici au părăsit în pripă oraşul. Credeau că ostaşii nu vor fi în stare să-l salveze. Urma să fie apărat numai Capitoliul – fortăreaţa de pe dealul înalt, cu povârnişuri priporoase. Acolo au fost aduse arme şi rezerve alimentare.

Cei mai bătrâni senatori şi preoţi au hotărât să nu se ascundă între zidurile Capitoliului, ca să nu devină o povară pentru apărători. Ei s-au îmbrăcat în veşminte de sărbătoare, au venit în For şi şi-au ocupat locurile în jilţurile de fildeş, decişi să rămână acolo, orice s-ar întâmpla.

A treia zi după bătălia de lângă Allia, pe înserate, galii apărură în faţa Romei. Porţile erau deschise, pe ziduri nu era niciun ostaş. Duşmanul s-a temut, totuşi, să intre în oraş şi a rămas să aştepte până a doua zi. Galii nu puteau crede că romanii nu opun nicio rezistenţă – bănuiau că la mijloc e vreo cursă. A doua zi dimineaţa cercetaşii galilor au înştiinţat că nu există nicio primejdie, şi atunci galii au intrat în oraş. Străzile erau pustii, uşile caselor erau ferecate, parcă s-a stins orice suflare.

Când au ajuns în For, au văzut câţiva bătrâni care şedeau în jilţuri. Niciunul dintre ei nu se clinti din loc. Năvălitorii s-au oprit uimiţi, crezând că sunt nişte statui, executate cu mare iscusinţă. Un soldat se apropie de senatorul Marcus Papirius şi-l atinse

încetişor de bărbie, apoi, prinzând curaj, îl trase o dată de barbă. Bătrânul ridică toiagul şi-l lovi pe cel care a îndrăznit să-l jignească. Galul, la rândul său, scoase sabia şi-l spintecă pe Papirius. Galii săriră la ceilalţi bătrâni şi-i măcelăriră. Apoi se împrăştiară prin oraş, omorând pe toţi cei întâlniţi în cale. Jefuiau, dădeau foc la case şi făceau alte nelegiuiri. Roma ardea ca o lumânare şi în câteva zile nu mai era decât un morman de scrum. Cu durere priveau romanii din Capitoliu cum se mistuie în flăcări aşezările lor. Când li s-a cerut să se predea, au refuzat, hotărâţi să se apere până la ultima suflare.

Dar nici peste câteva luni galii nu reuşiră să pună stăpânire pe această fortăreaţă. Neavând hrană, cete de gali băteau împrejurimile, pustiindu-le şi trezind astfel ura populaţiei.

Pe atunci Camillus se afla în oraşul latin Ardeea, situat cam la 15 kilometri de Roma. Locuia acolo ca un simplu cetăţean, după ce fusese izgonit din Roma. Dar când a aflat despre invazia galilor, apoi despre înfrângerea de la Allia şi despre căderea Romei, s-a hotărât să pedepsească duşmanii patriei sale. Convingea pe ardeeni să nu rămână indiferenţi faţă de ceea ce se întâmplă.

— Trebuie să luptăm cu toţii împotriva galilor, zicea el. Căci Roma nu-i decât începutul. Dacă va cădea Capitoliul, barbarii vor nimici pe rând toate oraşele Italiei. Nu va rezista nici Ardeea...

Tineretul îl asculta cu luare-aminte pe Camillus. Mai-ma-rii oraşului, neliniştiţi şi ei, i-au încredinţat organizarea apărării. Camillus îi înarma pe toţi cei apţi să mânuiască arma. El înjghebă astfel la Ardeea o armată despre a cărei existenţă nu bănuia nimeni.

O mare ceată de gali se întorcea la Roma după o expediţie de jaf. Împovărat de prăzi, duşmanul înainta alene. Poposi apoi

peste noapte într-o vale din apropierea Ardeei. Ştiind că n-au de ce se teme, galii au jefuit cât le-a poftit inima, apoi s-au culcat, fără a numi străjeri. Cercetaşii l-au informat despre aceasta pe Camillus. Când se lăsă întunericul, el îşi scoase oastea din Ardeea şi atacă prin surprindere tabăra galilor. Sunetele trâmbiţelor de război şi ţipetele celor care cădeau i-au înspăimântat şi mai mult pe gali. Majoritatea n-au reuşit să pună mâna pe arme, căzând răpuşi.

Vestea victoriei lui Camillus a ajuns şi la romanii refugiaţi la Veii după distrugerea de la Allia. Trimiseră imediat soli la Camillus, rugându-l să accepte conducerea luptei împotriva galilor. Camillus le-a răspuns:

— Nu pot hotărî acest lucru. Eu nu sunt decât o slugă a patriei. Iar patria mea se află în Capitoliu, unde cetăţenii apără cea din urmă palmă de pământ roman. Nu voi întreprinde nimic fără acordul lor. Voinţa lor e pentru mine lege...

Atunci tânărul Pontius Caminius s-a strecurat în Capitoliu şi a transmis spusele lui Marcus. Caminius n-a luat cu el nicio scrisoare, pentru ca, de va fi prins, duşmanul să nu poată intercepta mesajul. Învăţă pe de rost tot ce avea de zis, apoi îmbrăcă straie uşoare, sub care ascunse o bucată de scoarţă de plută. Străbătu într-o singură zi drumul până la Roma. Podul era păzit de soldaţii gali. Pontius se dezbrăcă, înfăşură hainele în jurul capului şi intră în apă. Pluta îl ţinea la suprafaţă. Trecu astfel râul înot şi-şi urmă calea. Focurile din tabără, zgomotele şi larma galilor îi indicau ce locuri anume trebuie să ocolească. Aşa a ajuns, pe întuneric, până la poalele Capitoliului. Înjur – tăcere, nici ţipenie de om. Deoarece povârnişul era deosebit de abrupt, galii aproape că nu păzeau colţul acela.

Cu mare greu se urcă Caminius pe peretele stâncii. Când a atins în sfârşit zidul, chemă soldaţii de pază şi le spuse cine este.

A fost condus la comandanţi. Senatul se întruni pe dată şi Pontius îi povesti despre izbânda lui Camillus. Asediaţii nu ştiau nimic despre toate acestea, de aceea mare le-a fost bucuria. Senatul l-a ales pe Marcus Furius Camillus dictator, cu puteri nelimitate în toate problemele militare şi civile.

Pontius Caminius a reuşit să revină cu bine la Veii. Romanii au aflat cu bucurie despre hotărârea Senatului. În curând sosi la Veii şi Camillus cu pâlcul său, la care se alăturară acum încă douăzeci de mii de ostaşi. Camillus începu pregătirile de luptă.

Între timp, s-au întâmplat alte lucruri la Roma. O patrulă de a galilor, făcând ocolul Capitoliului, se opri nu se ştie de ce lângă locul pe unde a urcat, cu o noapte în urmă, Pontius Caminius. Soldaţii au desluşit urmele picioarelor, pietricelele desprinse din stâncă, crenguţele frânte de pe tufarul de care se agăţase el. Dădură deci de ştire comandantului. Brennus cercetă cu luare-aminte povârnişul, chibzui puţin, apoi porunci să se adune oştenii cei mai iscusiţi, care ştiau să urce pe munţi. Brennus le spuse:

— Ostaşi, ne aflăm aici demult şi nu ştim cum să cucerim Capitoliul. Dar iată că duşmanii înşişi ne indică drumul pe care nu-l puteam găsi atâta timp. Pe această stâncă a urcat până sus un roman, înseamnă că poate urca şi un gal. Acolo unde a trecut un om, poate trece şi al doilea, al treilea, pot trece mulţi oameni. Lor le va fi chiar mai uşor, căci se vor ajuta unul pe altul. La noapte vom fi stăpânii Capitoliului.

Pe la miezul nopţii un număr impunător de gali se adunaseră la poalele Capitoliului. Au început să urce în tăcere şi ajutându-se reciproc. Suişul se dovedi mai uşor decât li s-a părut. Fără mari eforturi primii soldaţi au ajuns sus. După ei veneau ceilalţi. Astfel s-au adunat în faţa zidului. Înăuntrul fortăreţei – niciun zgomot, apărătorii dormeau obosiţi. Adormiseră şi străjile,

nu-i simţiră pe năvălitori nici câinii de pază. Galii intenţionau să urce pe zid, când deodată în Capitoliu s-au auzit nişte gâgâituri. Erau gâştele sfinte ale templului zeiţei Iunona. Gâgâind şi bătând din aripi, făceau larmă straşnică. Soldaţii romani s-au trezit din somn. Galii, văzând că au fost descoperiţi, se avântară în sus.

Cel dintâi i-a observat fostul consul Manlius – un ostaş viguros şi neînfricat. Doi gali se repeziră la el. Manlius dintr-o lovitură de sabie îi reteză unuia din ei braţul, pe celălalt îl izbi cu scutul, aruncându-l de pe zid. Între timp au sosit în ajutor şi alţi romani. În această încleştare galii au fost răpuşi şi leşurile lor au fost aruncate în jos. Dimineaţa a fost azvârlit de pe stâncă şi comandantul străjerilor, care adormise la post şi astfel era cât pe ce să aducă pieire tuturor. Bravul Manlius se învrednici de cea mai înaltă răsplată pe care i-o puteau acorda nişte asediaţi – fiecare îi dădu porţia sa zilnică de pâine şi de vin.

După această înfrângere galii pierdură curajul. Şi apoi le venea tot mai greu să găsească hrană, căci Camillus ataca mereu cetele trimise să facă rost de bucate. Duşmanul începu să sufere foame.

Apoi şi căldurile din cale afară de mari le răpeau puterile. Miile de leşuri rămase neîngropate infectau aerul. Cea mai mică boare de vânt umplea văzduhul de praf şi de scrumul caselor arse, încât era greu de respirat. În tabăra duşmanului bântuiau boli de tot felul.

Dar nici cei închişi în Capitoliu nu mai puteau rezista. Au trecut mai bine de şase luni de la începerea asediului, rezervele de hrană s-au terminat şi oamenii flămânzeau.

Apărătorii Capitoliului nu aveau nicio veste de la Camillus, deoarece galii păzeau acum cu străşnicie împrejurimile fortăreţei şi nimeni nu putea pătrunde înăuntru. Văzând că nu mai pot ţine

piept galilor, romanii au hotărât să înceapă tratativele. Galii voiau şi ei să încheie cât mai curând războiul. Un reprezentant al romanilor se întâlni cu Brennus. Acesta le ceru asediaţilor să plătească o mie de livre de aur, după care galii făgăduiau să părăsească Roma şi împrejurimile ei. Condiţiile tratatului au fost acceptate, după obicei, prin jurământ de ambele părţi.

S-a adus aurul şi începu cântărirea. Galii voiau să-i înşele pe romani. Ei prinseră a apleca balanţa, mai întâi pe furiş, apoi făţiş. Romanii se aprinseră de mânie. Atunci Brennus îşi scoase sabia – o sabie grea – şi o aruncă în cumpănă.

— Ce înseamnă asta? exclamară romanii.

— Aceasta înseamnă: vai şi amar de cei învinşi! răspunse Brennus.

Forţele erau inegale, şi asediaţii se văzură nevoiţi să dea mai mult aur decât era prevăzut.

În timpul acesta au răsunat trâmbiţele – la porţile oraşului se arătă Camillus, cu ostaşii lui. El aflase despre tratativele cu galii şi se grăbi sa vină în ajutorul concetăţenilor săi. Toţi îi făcură drum să treacă. Camillus se apropie de cântar, luă aurul şi-l dădu lictorilor săi, apoi se adresă galilor:

— Luaţi-vă cântarul şi greutăţile şi căraţi-vă de aici. Nu cu aur, ci cu fier îşi salvează romanii patria!

Brennus strigă atunci:

— Romanii încalcă un tratat, aprobat prin jurământ!

Camillus răspunse:

— Acest tratat nu are nicio valoare. După ce am fost ales dictator, toată puterea în stat o deţin eu. Din acea clipa numai dictatorul avea dreptul să încheie un astfel de tratat. Dar eu nu l-am încheiat şi nici nu am de gând s-o fac!

Brennus, înfuriat, dădu semnalul pentru bătălie. Galii şi romanii scoaseră săbiile şi porniră lupta. Dar străzile fiind strâmte şi pline de dărâmături, nu se putea desfăşura o bătălie adevărată. Încăierările au rămas răzleţe până când, o dată cu căderea nopţii, încetară definitiv.

Dându-şi seama că nu-i va putea învinge pe romani, Brennus îşi scoase oştile din oraş şi în toiul nopţii porni spre oraşul Gabinius. Dar în zorii zilei Camillus îi ajunse din urmă pe gali. Se încinse o luptă care a durat o zi întreagă. Galii au suferit o înfrângere totală.

Învingătorii s-au întors în Roma eliberată, în care timp de şapte luni au domnit galii.

S-au întors şi locuitorii refugiaţi la Veii. În întâmpinarea soţiilor şi copiilor ieşiră eroicii apărători ai Capitoliului: palizi, istoviţi, abia ţinându-se pe picioare de atâta foame şi lipsuri. Şi toţi îl preamăreau pe Camillus:

— El e al doilea întemeietor al Romei! El a redat Roma Romei!

Camillus a fost întâmpinat cu triumful meritat de un excepţional salvator al Patriei.

Oraşul, numai ruine, trebuia refăcut din temelie. Dar pentru aceasta existau prea puţine mijloace şi forţe. Mulţi ziceau:

— Pentru ce să zidim din nou Roma? Mai bine părăsim

mormanul acesta de cenuşă şi ne mutăm la Veii. A rămas neatins şi viaţa e mai uşoară acolo.

Unii incitau lumea împotriva lui Camillus:

— El din ambiţie ne propune să refacem oraşul. Nu-i este suficientă gloria de dictator, vrea să-l întreacă pe Romulus!

Spre a isprăvi pentru totdeauna cu disputele despre viitorul statului, Camillus a întrunit Senatul. Bătrânul Lucius Lucreţius obişnuia să cuvânteze cel dintâi şi era ascultat cu respect. Deodată se auzi un zgomot dincolo de uşă: tocmai atunci trecea straja de zi. În mijlocul tăcerii răsună vocea centurionului:

— Aici e cel mai bun loc pentru un popas!

Lucius Lucreţius repetă apăsat cuvintele centurionului, apoi adăugă:

— Da, romani, aici trebuie să ne fie popasul, în oraşul părinţilor şi bunicilor noştri, unde se află mormintele eroilor şi strămoşilor!

Cei de faţă au căzut de acord cu Lucius. Şi munca prinse a clocoti. Într-un singur an a fost refăcut oraşul, dar fără un plan bine întocmit. Cetăţenii zideau casele fiecare cum considera că e mai bine. Astfel la Roma au apărut numeroase ulicioare înguste şi întortocheate, fundături.

Dar încă nu au luat sfârşit muncile de renovare a oraşului când sosi vestea că triburile vecine – equii, volscii şi latinii – au năvălit pe teritoriul stăpânit de romani şi au asediat oraşul Sutrium, aliat al Romei. Apoi s-a aflat că duşmanul a încercuit o armată romana lângă muntele Medici. Atunci Roma îl chemă iar în fruntea statului pe Camillus.

Dar cum majoritatea celor apţi de luptă au părăsit oraşul, Camillus nu izbuti decât cu mare greu să înfiripeze o armată. El fu nevoit să înarmeze şi pe bărbaţii de vârstă înaintată.

Camillus ocoli muntele Medici spre a-l putea ataca pe inamic din spate. Când a observat focurile armatei romane, acesta se sperie, crezând că-i înconjurat, îşi retrase forţele în tabără şi prinse a o întări în grabă.

Camillus pricepu că trebuia să atace până vor sosi ajutoarele, pe care le aştepta inamicul. El luă seama că toate întăriturile duşmane erau de lemn. Camillus mai ştia că dinspre munţi în fiecare dimineaţă suflă un vânt puternic spre tabără.

Dictatorul roman porunci să fie pregătite săgeţi unse cu smoală. Apoi îşi împărţi forţele în două, ordonând uneia din ele să-l atace pe duşman cu suliţele şi să tragă din arcuri, cu strigăte puternice, spre a atrage atenţia. Camillus cu restul armatei ocupă poziţia cu spatele spre munţi.

Se lumină de zi. Camillus şi cu ostaşii lui aşteptau nemişcaţi. Când răsări soarele din munţi, ca în orice dimineaţă, prinse a sufla vântul. Comandantul roman dădu semnalul şi o ploaie de săgeţi a căzut pe tabăra duşmanului. Ele se înfigeau în lemn, aprinzându-l, iar vântul întetea focul. Flăcările au cuprins întăriturile de lemn, apoi celelalte construcţii. Cei adunaţi buluc piereau în vâlvătăi. Cei care încercau să fugă cădeau doborâţi de suliţele şi săbiile romanilor.

După această victorie Camillus porni în ajutorul oraşului Sutrium, asediat de etrusci. Pe drum romanii au întâlnit o gloată de oameni istoviţi, flămânzi şi zdrenţăroşi. Erau locuitorii din Sutrium, care n-au reuşit să ţină piept asediului şi predaseră oraşul. Cuceritorii nu i-au omorât, dar i-au alungat din cetate cu

ce aveau pe ei.

— Să ne grăbim, a spus el. Acei care au pus stăpânire pe bogatul Sutrium şi i-au izgonit pe locuitorii lui nu se mai gândesc acum nici la duşmanii dinăuntru, nici la cei din afară. Ei n-au altă treabă decât împărţirea prăzii şi a băuturii.

Camillus avea dreptate. Romanii s-au apropiat de oraş fără a întâlni vreo patrulă. Etruscii, obosiţi de atâta jaf şi băutură, dormeau tun. Când au observat duşmanul, era prea târziu.

Această victorie a lui Camillus i-a adus noi lauri. El a mai avut câteva prilejuri să comande armata romană şi să iasă învingător. Era deja bătrân, de aproape optzeci de ani, când şi-a părăsit casa şi a plecat pe câmpul de luptă. Roma aflase că iarăşi vin galii. Cetăţenii şi Senatul cereau să fie numit din nou dictator Camillus. Cu toate că era bătrân, Camillus a acceptat funcţia. Cu experienţa lui deosebită de luptă Camillus găsi o tactică nouă în lupta cu vechiul duşman.

Galii aveau săbii lungi, cu care căutau să-l lovească pe vrăjmaş în cap sau în umeri. Ştiind aceasta, Camillus a ordonat să se făurească pentru pedestrimea romană coifuri de fier cu suprafaţa netedă, lucioasă, pentru ca săbiile galilor, prost călite, să alunece, fără a-l vătăma pe cel lovit. Porunci de asemenea ca scuturile să fie ferecate cu aramă. Pe soldaţi îi învăţă să nu arunce suliţele, ci să le întrebuinţeze ca mijloc de apărare împotriva săbiilor duşmanului.

Când veneau galii, Camillus le ieşi în întâmpinare. Marcus Furius Camillus îşi desfăşura armata pe un deal împădurit, în apropierea râului Anio. În felul acesta putea ascunde un timp oastea. Soldaţilor pe care duşmanul îi putea vedea dictatorul le porunci să sape întărituri şi să stea liniştiţi, fără a-i împiedica pe gali să iasă din tabăra lor după jaf.

— Las' să creadă că suntem puţini şi că ne e teamă să dăm piept cu un duşman atât de puternic, spuse el.

Galii prădau, râdeau de romani. Dar aceştia nu reacţionau. Duşmanul crezu atunci că nu are de ce se teme şi nu-i mai lua în seamă pe romani.

Când Camillus se convinse că galii au uitat de orice primejdie şi că s-au pus pe băut, unica preocupare fiind prada, îşi ridică în toiul nopţii oastea – atât pe cei care se aflau în tabără, cât şi pe cei din pădure.

În frunte mergea pedestrimea uşoară. Aceasta îi atacă pe gali, care o respinseră. În spatele ei se afla însă pedestrimea grea. Soldaţii duşmanului, siguri de izbândă, se avântară spre romani pentru a se încleşta cu ei corp la corp. Dar sulițele romanilor parau loviturile de sabie şi străpungeau scuturile de piele ale galilor, în timp ce săbiile acestora alunecau pe suprafaţa lucie a armurii soldaţilor romani şi se frângeau, fără a le pricinui vreun rău. Astfel galii se pomeniră, de fapt, dezarmaţi. Atunci pedestrimea romană trecu la contraatac. Galii o luară la fugă, dar puţini reuşiră să se salveze.

Această luptă a avut loc la douăzeci şi trei de ani după cucerirea Romei de către gali. Bătălia de la Anio a fost ultima pentru Camillus. În curând izbucni la Roma o molimă care avea să secere mii de vieţi. Camillus se molipsi şi el şi muri.

FABIUS MAXIMUS
(cea 275-203 î.Hr.)

General şi om politic roman. Consul, pontifex maximus

(216-203 î.Hr.), a devenit celebru prin tactica de temporizare şi neangajare a unei confruntări cu Hannibal. Dictator al Romei, după victoria cartaginezilor de la lacul Trasimene (217 î.Hr.)

Au trecut peste douăzeci de ani de la sfârşitul Primului Război Punic, când în primăvara lui 218 î.Hr. sosi la Cartagina o solie romană. În aceşti ani ambii inamici se pregăteau de zor să reia lupta pentru dominaţie în bazinul Mediteranei, mereu îşi căutau unul altuia motive de ceartă.

Senatorii romani îl învinuiau pe comandantul cartaginez Hannibal că încălcase condiţiile tratatului de pace şi cereau ca vinovatul să le fie predat. La şedinţa Senatului cartaginez unul din solii romani, Quintus Fabius, ridicând poala din faţă a togii, astfel încât se formase o adâncitură, rosti:

— Vă aduc în aceste falduri războiul sau pacea! Alegeţi!

Cartaginezii răspunseră cu mândrie:

— Alege tu însuţi!

Atunci Quintus Fabius zise:

— Vă aduc războiul!

Aşa a fost declarat cel de Al Doilea Război Punic, în care Fabius urma să joace un mare rol. În această îndelungată confruntare dintre cele două state dârzenia şi prudenţa Romei au reuşit să învingă strălucitul talent militar cartaginez.

La început romanii planificau să lupte pe teritoriul duşmanului. S-au pregătit în acest scop două armate, dintre care una a fost expediată în Spania, cea mai mare colonie cartagineză, cealaltă urmând să plece în Africa. Dar planul acesta, întocmit în

detaliu, în curând a fost schimbat.

Pe neașteptate pentru romani, în Italia năvăli din nord, prin Alpi, o mare armată a inamicului, sub conducerea cartaginezului Hannibal, din familia Barca. Aceștia erau dușmani înverșunați ai Romei. După înfrângerea Cartaginei în Primul Război Punic, Hamilcar, tatăl lui Hannibal, pregătise în Spania în decursul multor ani o puternică armată pentru viitoarele bătălii. Pe fiii săi – Hannibal, Hasdrubal și Mahon – îi crescu în spiritul urii împotriva Romei.

Hannibal a jurat încă din copilărie că-i va urî până la ultima sa suflare pe romani. Tatăl său i-a dat o educație aleasă, angajând în acest scop profesori greci, și tot el l-a pregătit pentru cariera militară, făcând din fiul său un comandant de oști iscusit.

La vârsta de 25 de ani Hannibal a ocupat postul de comandant suprem al armatei cartagineze din Spania. El obișnuia să-și studieze migălos inamicul, folosind în acest scop spioni. În toate acțiunile lui se vădeau nu numai un rar talent militar, dar și însușirile unui strălucit om politic.

Asedierea de către cartaginezi a orașului Saguntum, aliat al romanilor, a dus la declararea războiului, pe care Hannibal îl dorea de mult timp.

Flota romană era mai puternică decât cea cartagineză, ceea ce făcea ca Italia să nu poată fi atacată dinspre mare. Iată de ce Hannibal întocmi planul unei invazii în Italia din nord, prin Alpi. El spera că apropierea unor oști dușmane pe teritoriul Italiei va stârni o răscoală a popoarelor subjugate de Roma. În primăvara anului 218 î.Hr. Hannibal porni în fruntea unei numeroase armate din orașul Cartagina Nouă spre Italia. În luna septembrie a aceluiași an armata sa, după ce a pierdut aproape jumătate din oameni, sleită de puteri, coborî povârnișurile priporoase ale

Alpilor în câmpia Galiei Cisalpine.

Apariţia lui Hannibal a fost absolut neaşteptată pentru romani. Trebuiau schimbate din mers planurile de război. Senatul dădu ordin să nu se mai trimită nicio oaste în Africa. Două armate romane, conduse de consulii Tiberius Sempronius şi Cornelius Scipio, egale ca număr cu armata lui Hannibal, porniră în grabă în întâmpinarea lui. Părea că ele sunt suficiente pentru a apăra Italia de oastea cartagineză, atât de istovită în urma anevoiosului marş. Roma aştepta deci liniştită vestea înfrângerii lui Hannibal.

Dar, contrar aşteptărilor, sosi vestea că romanii au fost zdrobiţi lângă râul Trebia (decembrie, 218 î.Hr.). Roma o primi cu nedumerire: cum aşa? Se ştia, ce-i drept, că Hannibal avea o cavalerie mult superioară celei romane; în schimb, pedestrimea cartagineză, alcătuită din diferite triburi, era inferioară legionarilor romani prin capacităţile ei de luptă.

Înfrângerea trezi la Roma puternice frământări. Lupta dintre partidele de conducere se înteţi.

Partida popularilor învinuia Senatul şi nobilimea de incapacitate şi de nepăsare faţă de interesele celor de jos. Comandanţii nou-numiţi în fruntea unor oşti porniră împotriva lui Hannibal. Unul din ei, Caius Flaminius, conducător al partidei popularilor, ardea de dorinţă să lupte cu Hannibal şi să dea astfel exemplu oamenilor Senatului. I se încredinţa comanda armatei care-i aştepta pe cartaginezi lângă Arretium, barând calea spre Roma.

Hannibal însă reuşi să ocolească poziţiile ocupate de romani în munţi. Timp de patru zile a înaintat armata lui prin mlaştinile toscane, pentru ca în cele din urmă să ajungă în spatele duşmanului. Flaminius se grăbi să-i ajungă pe cartaginezi, dar

pică în cursa pe care i-o întinsese Hannibal în apropierea lacului Trasimene. Bătălia din 21 iunie 217 î.Hr. dură trei ore. Flaminius fu zdrobit şi-şi găsi moartea, Hannibal ocupă întreaga Etrurie. Drumul spre Roma era deschis. Această luptă nu însemna doar înfrângerea romanilor, dar şi a partidei popularilor.

Dezastrul de la Trasimene provocă la Roma o adevărată panică. Au fost desfăcute de urgenţă podurile peste Tibru, întărite zidurile, organizată o armată de rezervă. Apăru întrebarea: cine să fie numit în fruntea oştii? Era limpede: comandanţii romani, care erau aleşi pentru un singur an şi deci nu aveau suficientă experienţă de luptă, nu puteau ţine piept geniului militar al lui Hannibal.

Roma avea nevoie de un comandant dibaci, dar şi prudent, în sfârşit, Senatul a hotărât să-i încredinţeze armata lui Quintus Fabius şi să-i acorde totodată puteri dictatoriale, deoarece Republica se afla în mare cumpănă.

Numirea lui Fabius îi uimi pe mulţi. El era un om calm, discret şi tăcut, în copilărie era sfios la joacă. De aceea fusese poreclit „mieluţ". Era cam greoi la învăţătură şi mulţi îl considerau incapabil. De fapt, în el coexistau şi dârzenia, şi hărnicia, şi cuminţenia, şi tăria de caracter. Provenea dintr-o familie de viţă nobilă şi era sigur că mai devreme sau mai târziu va fi chemat să comande armata şi să ocupe funcţii importante în stat. Studia arta militară şi căuta să suporte greutăţile unor marşuri istovitoare. De asemenea, făcea exerciţii de elocvenţă, pregătindu-se pentru discursurile publice. Şi într-adevăr, discursurile lui se deosebeau prin concizie şi logică, deşi el nu a devenit un mare orator.

Către începutul celui de Al Doilea Război Punic, Quintus Fabius era deja senator şi făcuse parte din solia trimisă în Cartagina. Tot el fusese acela care declarase război punilor.

Numindu-l dictator, Senatul îşi punea speranţele în firea lui chibzuită şi totodată tare, – însuşiri pe care mulţi le luau drept îndărătnicie. Noul dictator nu mai era un tânăr. El a obţinut acordul Senatului să participe la marş călare. (Conform obiceiului, dictatorul trebuia să fie în rândurile pedestrimii.)

Sosit în mijlocul oştenilor, el îşi dădu seama că înfrângerile romanilor s-au răsfrânt asupra stării de spirit a armatei. Soldaţii au pierdut curajul; ei credeau că Hannibal nu poate fi învins. Noul comandant căuta, în primul rând, să-i convingă pe toţi că înfrângerile nu erau din cauza soldaţilor, ci a dispreţului comandanţilor faţă de zei. Fabius spunea pretutindeni că salvarea statului depinde, în primul rând, de felul cum se vor aduce jertfe zeilor şi se vor înălţa rugăciunile (el însuşi jura să sacrifice zeilor multe capre, porci şi oi).

Fabius îşi propuse să evite cu orice preţ să lupte cu Hannibal, întrucât nu spera să învingă. În zadar se străduia comandantul cartaginez să-i provoace pe romani la o bătălie hotărâtoare. Ostile romane îl urmăreau pas cu pas pe Hannibal, dar nu părăseau povârnişurile, înţelegând că aici neîntrecuta cavalerie a duşmanului său putea acţiona. În schimb, Fabius îi hărţuia pe cartaginezi, împiedicându-le aprovizionarea.

Între timp Hannibal străbătuse cu oştirile sale toată Italia, din Umbria până în Lucania în sud, apoi prin Samnium a trecut în Campania, dându-se drept eliberator al popoarelor italice de sub jugul roman. Soldaţii cartaginezi distrugeau fără milă coloniile romane şi latine din calea lor. Soldaţii romani care îl urmăreau pe inamic priveau neputincioşi cum ardeau gospodăriile coloniştilor. În sânul armatei creşteau nemulţumirile, soldaţii râdeau de Fabius. Ei l-au poreclit „lacheul lui Hannibal". Deosebit de insistent îi cerea dictatorului să treacă la acţiuni energice comandantul cavaleriei, Marcus Minucius, care era de partea

partidei popularilor.

El zicea că orice comandant suprem îşi situează întotdeauna tabăra pe locuri înalte, pentru ca soldaţii să poată vedea cum arde şi este pustiită Italia lor. Senatorii se temeau ca nu cumva, în urma pasivităţii lui Fabius, Roma să fie părăsită de aliaţii ale căror teritorii erau jefuite de Hannibal în văzul armatei romane.

Fabius însă rămânea indiferent la glumele ce se făceau pe seama lui, şi supranumele Cunctator nu-l tulbura. Prietenii dictatorului îi povesteau despre aceste zeflemele şi-i cereau să spele dezonoarea printr-o bătălie decisivă cu duşmanul. Dar el le răspundea:

— Aş fi mult mai fricos decât par, dacă teama de insulte m-ar face să-mi schimb hotărârea. Nu-i ruşine să te deranjeze soarta patriei, dar e un nevrednic acel care, având un titlu important, se teme de vorbe şi bârfeli.

Totuşi, nemulţumirea Senatului l-a determinat să acţioneze.

Hannibal, după ce pustiise Campania, se întorcea în sud, unde avea de gând să petreacă iarna. Fabius, care cunoştea foarte bine locurile, reuşi să-l ocolească pe duşman şi să ocupe o trecătoare îngustă din calea lui Hannibal în munţii care despart Campania de Samnium. Cealaltă parte a armatei romane se găsea în spatele oştirilor inamicului. Pe înnoptate, cartaginezii se pomeniră închişi din toate părţile într-o vale îngustă.

Romanii, care ocupaseră poziţii foarte avantajoase pe povârnişuri, îi atacară pe cartaginezi din spate, pricinuindu-le pierderi mari. Părea că nu există nicio ieşire din această situaţie nemaipomenit de grea şi că în zorii zilei cartaginezii vor fi pur şi

simplu zdrobiţi. Atunci Hannibal porunci să fie adunaţi vreo două mii de tauri luaţi ca pradă de la romani şi fiecăruia să i se lege de coarne câte un mănunchi de vreascuri uscate. Soldaţii cartaginezi dădură foc vreascurilor şi taurii porniră spre soldaţii romani, care păzeau ieşirea din vale. În întuneric romanilor li s-a părut că sunt înconjuraţi de duşman. Ei s-au retras în dezordine. Pedestrimea uşoară a lui Hannibal, care venea din urma taurilor, ocupă imediat povârnişurile din gura trecătorii. Apoi întreaga armată cartagineză părăsi valea, luând cu sine bogatele prăzi aduse din Campania.

Lui Fabius i se dădu de ştire: cartaginezii pleacă, însă dictatorul, temându-se de o cursă, nu întreprinse nicio acţiune până la revărsatul zorilor. Iar când încercă în cursul zilei să atace duşmanul din spate, Hannibal îndrumă unităţile iberice să lovească flancul roman. Romanii, care nu se aşteptau la o asemenea manevră, bătură în retragere, suferind pierderi grele.

După ce Roma află cu câtă iscusinţă l-a păcălit Hannibal pe Fabius, indignarea generală împotriva Zăbovitorului crescu şi mai mult. Lipsa de hotărâre a dictatorului era condamnată de toată lumea.

Totuşi, mulţumită tacticii lui Fabius, romanii n-au mai suferit înfrângeri, uitând spaima trasă din cauza lui Hannibal. În legătură cu aceasta, la Roma au reapărut partizanii acţiunilor energice. La cererea lor i s-au acordat puteri dictatoriale şi lui Minucius, comandantul cavaleriei lui Fabius. Astfel, pentru prima dată în istoria Romei, existau în acelaşi timp doi dictatori, care comandau fiecare câte o armată.

E adevărat că primele acţiuni ale lui Minucius s-au sfârşit jalnic: numai datorită lui Fabius, care îi veni la timp în ajutor, armata lui scăpă de o înfrângere ruşinoasă. Dar acest fapt nu-i descurajă pe cei care socoteau că lupta împotriva lui Hannibal

trebuie dusă prin acţiuni ferme. În curând a expirat mandatul lui Quintus Fabius.

În 216 î.Hr. au fost aleşi doi consuli, care aveau să comande armata. Unul din ei – Terentius Varro, care fusese candidat al partidei popularilor, ţinea morţiş să se recurgă la acţiuni energice. Cel de al doilea, Aemilius Paulus, a fost ales la propunerea Senatului. El considera, ca şi Fabius, că romanii trebuie să fie precauţi. După un vechi obicei, consulii trebuiau să comande armata pe rând, fiecare câte o zi, ca să nu se iste neînţelegeri între ei. Consulii au preluat noile legiuni. Armata romană număra acum 80 de mii de soldaţi. Roma nu avusese niciodată atâţia ostaşi. Fabius nu-şi ascundea temerea că dacă şi această uriaşă armată va fi înfrântă, Republica n-o să-şi mai vină niciodată în fire. Nimeni însă nu era de acord cu el. Toţi aşteptau de la noii consuli vestea că Hannibal a fost învins.

Romanii se întâlniră cu cartaginezii în valea râului Aufidus, lângă oraşul Cannae din regiunea Apulia. Aemilius Paulus era de părere că armata romană trebuia să ocupe poziţii mai la sud, deoarece vremea senină convenea de minune acţiunilor cavaleriei cartagineze. Dar Terentius, care deţinea în ziua de 2 august 216 î.Hr. comanda, a hotărât să atace.

Oastea lui Hannibal, care număra de două ori mai puţini pedestraşi – vreo patruzeci de mii, avea în schimb o cavalerie mai puternică (10 mii faţă de 6000 de călăreţi romani). Dar comandantul cartaginez şi-a dislocat cu o neîntrecută iscusinţă armata relativ puţin numeroasă. În centru el a situat unităţile mai slabe. Acestea ocupară poziţii în formă de semilună, cu partea ieşită înainte spre romani, în timp ce flancurile erau alcătuite din soldaţii cei mai viteji.

Planul lui Hannibal era cât se poate de bun, şi romanii, siguri de superioritatea forţelor lor, căzură în cursă. Trecând prin

centrul armatei cartagineze şi urmărind pe soldaţii acesteia, care băteau în retragere, ei s-au înfipt în mijlocul oştii duşmane. Atunci unităţile de elită ale lui Hannibal i-au atacat din dreapta şi din stânga. În acelaşi timp cavaleria cartagineză porni spre ei din spate. Astfel, armata romană a fost înconjurată şi aproape în întregime zdrobită. Nu reuşiră să se salveze decât o mână de oameni în frunte cu Terentius Varro. Aemilius Paulus a fost omorât.

Toată lumea se aştepta ca Hannibal să-i urmărească pe romanii fugari şi să pătrundă în cetate. În acele clipe atât de grele pentru Roma crescu din nou prestigiul fostului dictator. Quintus Fabius continua să-şi menţină calmul, se plimba liniştit prin oraş, îi saluta vesel şi prieteneşte pe toţi, sfătuia pe cei decepţionaţi de cele întâmplate să nu-şi piardă cumpătul. În faţa primejdiei unei invazii duşmane la Roma încetară zâzaniile. Pentru a demonstra ca toţi cetăţenii sunt acum uniţi, Fabius, împreună cu alţi senatori, ieşi în întâmpinarea lui Terentius Varro, care se întorcea acasă după înfrângere. Ei i-au mulţumit că a venit să participe la apărarea oraşului. In curând sosi vestea că Hannibal a pornit din nou prin provinciile Italiei. În urma biruinţelor armatei cartagineze de partea lui au trecut mulţi aliaţi italici ai romanilor, precum şi câteva oraşe mari, printre care şi Capua – primul oraş ca importanţă după Roma. Faptul acesta înlesnea aprovizionarea oştilor lui Hannibal.

Situaţia romanilor s-a agravat şi pe alte teritorii aflate în război. În Sicilia debarcase o armată de 25 de mii de cartaginezi, care ocupă oraşul Acragantum şi sprijini răscoala din Siracuza. Acest oraş se alătură şi el cartaginezilor în anul 214 î.Hr. Regele Macedoniei, Filip V, a încheiat o alianţă cu Hannibal şi a atacat stăpânirile romane din Iliria. În Spania Hasdrubal, fratele lui Hannibal, zdrobi două armate romane, conduse de Cnaeus şi Publius Cornelius Scipio. Se părea că Republica e la un pas de pieire. Preoţii înălţau zi de zi rugăciuni ca zeii să hărăzească

Romei biruinţa. O rudă de a lui Fabius, Pictor, fu trimis special în Grecia, ca să afle de la faimosul profet din Delfi soarta Romei.

S-au luat măsuri extraordinare pentru salvarea statului. Au fost chemaţi sub drapel toţi cetăţenii romani şi aliaţii rămaşi fideli Romei începând cu 17 ani şi, întrucât nu aveau arme suficiente, li s-au dat până şi vechile trofee de pe zidurile templelor. Fabius a fost reales în calitate de consul. Acum toţi generalii romani care conduceau oşti împotriva lui Hannibal în Italia aveau să-i folosească tactica. Deşi cartaginezii continuau să pustiască Italia, comandanţii romani erau ferm hotărâţi sa nu dea bătălii mari. Dar Roma nu-i putea opune nimic geniului militar al lui Hannibal. Ea se străduia doar să nu-l lase să-şi înfăptuiască planul principal – de a destrăma alianţa italică şi a uni toate forţele duşmane Romei. În felul acesta, armata lui Hannibal rămânea izolată: nu avea de unde lua rezerve şi mijloace pentru continuarea luptei. Roma urmărea cu luare-aminte slăbirea treptată a oştilor cartagineze şi se pregătea să le zdrobească în urma unui război.

Timp de cinci ani (din 215 până în 210 î.Hr.) romanii îşi consolidau forţele, ocupând cetate după cetate şi strâmtorându-l astfel puţin câte puţin pe Hannibal din Italia Centrală spre sud. Ei luară toate măsurile pentru a menţine alianţa cu cei care nu-i părăsiseră pe romani şi a-i recâştiga pe cei care trecuseră de partea cartaginezilor. Romanii erau preocupaţi ca armata lui Hannibal să nu primească întăriri. Forţe proaspete ale Republicii au fost trimise în Sicilia, Spania şi împotriva regelui Macedoniei, Filip, aliatul lui Hannibal.

Astfel începeau să se adeverească spusele lui Fabius că războiul poate fi câştigat şi fără mari bătălii. Oricât s-a străduit comandantul armatei cartagineze să dea piept cu inamicul pe care, fără îndoială, l-ar fi învins într-o luptă deschisă, el n-a reuşit. Acum Hannibal vedea cu disperare cum i se năruie planurile.

Majoritatea aliaţilor italici au rămas devotaţi Romei. Iar acei care au trecut de partea cartaginezilor nu le acordau mare ajutor. În afară de aceasta, armata inamicului era prea puţin numeroasă ca să poată apăra toate teritoriile de sub stăpânirea ei, – deci, de îndată ce părăsea un teritoriu, el era ocupat de către romani. Aceştia îi pedepseau cu asprime pe trădători pentru a-i înspăimânta pe simpatizanţii duşmanului. Înţelegând că nu are forţe suficiente pentru a învinge, Hannibal îşi punea toată speranţa în întăririle pe care le aştepta din patrie. Dar Senatul cartaginez nu-l agrea pe marele conducător de oşti. De aceea iscusitele lui planuri referitoare la războiul din Italia nu şi-au aflat realizarea şi nu i se trimiteau rezerve. Guvernul cartaginez se interesa mai mult de modul în care se derulau evenimentele în Sicilia şi în Spania.

Curând după bătălia de la Cannae romanii l-au trimis în Sicilia pe unul din cei mai buni comandanţi ai lor – Marcus Claudius Marcellus. Acesta era un comandant cu o voinţă deosebită, curajos şi talentat. El izbuti să influenţeze evenimentele războiului în favoarea romanilor. Treptat, au fost ocupate toate oraşele mari din această insulă. Siracuza, cucerită după un greu asediu (apărarea oraşului a fost condusă de vestitul matematician grec Arhimede), a fost jefuită groaznic. Armata cartagineză din Sicilia nu a reuşit să opună rezistenţă romanilor şi peste puţin timp întreaga insulă a trecut în mâinile acestora.

Romanii au reuşit de asemenea să dea o grea lovitură în Grecia, lui Filip al Macedoniei, care din această cauză nu a mai putut porni spre Italia în ajutorul lui Hannibal. Filip a fost nevoit să înceapă tratativele cu romanii şi în 205 î.Hr. să încheie pacea. Ultima speranţă a lui Hannibal erau ostile cartagineze din Spania, conduse de fraţii săi, Hasdrubal şi Mahon, care au zdrobit o armată romană împreună cu comandanţii ei. Romanii au reuşit totuşi să ocupe poziţii importante pe malul râului Ebru şi să le

bareze cartaginezilor calea spre Italia.

Situaţia în Spania s-a schimbat brusc după ce în fruntea armatei romane de acolo fu trimis Publius Cornelius Scipio. El îi zdrobi pe cartaginezi în câteva bătălii şi eliberă întreaga Spanie de ostile lor. Hasdrubal şi Mahon au încercat, fiecare în parte, să răzbată în Italia pentru a-şi ajuta fratele mai mare. Dar zadarnic. Hasdrubal a fost ucis în lupta cu romanii. Recunoscându-l, romanii l-au decapitat şi l-au aruncat în faţa taberei lui Hannibal. A eşuat şi tentativa lui Mahon de a debarca în Liguria. Blocat lângă golful Tarentului şi lipsit de rezerve, Hannibal nu mai constituia acum o primejdie pentru Roma.

Acum pentru cartaginezi nu mai avea rost să rămână în Italia. Totuşi, Hannibal nu se grăbea să plece. Ştia că în Cartagina după insuccesul lui nu-l aştepta nimic bun. Îi mergea din ce în ce mai prost. Comandanţii romani Fabius şi Marcellus, care a sosit din Sicilia, îl goneau tot mai spre sud. Fabius a devenit un fel de scut al patriei. Iar pe energicul Marcellus, care-l irita mereu pe Hannibal, romanii l-au supranumit spada Republicii. Unul după altul li s-au înapoiat romanilor oraşele. A fost cucerit Capua, iar locuitorii au fost pedepsiţi fără îndurare. La recâştigarea Tarentului fiecare din cei doi comandanţi romani acţionase potrivit firii sale. Marcellus intra în luptă cu ostile lui Hannibal şi ba suferea înfrângere, ba le învingea. Pe când prevăzătorul Fabius izbuti să facă garnizoana din Tarent, alcătuită în majoritate din italici, să treacă de partea lui.

Ultima victorie a lui Hannibal a fost zdrobirea lui Marcellus. În această luptă bravul comandant roman îşi găsi moartea.

Fabius însă continua cu aceeaşi prudenţă să-i intimideze pe cartaginezi: bătrânul consul atinsese la acea dată culmea gloriei. I s-au acordat onoruri deosebite şi fu supranumit Maximus, adică cel mare.

Italia a plătit scump pentru tactica lui Fabius: lanurile ei au fost călcate în picioare, numeroase aşezări au fost arse până în temelie, mii de ţărani au rămas ruinaţi, fără acoperiş. Şi totuşi, datorită tacticii Zăbovitorului, romanii au reuşit să-şi consolideze forţele. Succesele romanilor în Sicilia şi în Spania le-au permis să-şi revină după înfrângerile suportate. Vistieria statului roman primi sume colosale: prăzi de război aduse de comandanţi în urma expediţiilor.

În sfârşit, veni ora eliberării Italiei.

Un nou plan de operaţii a fost propus de Publius Cornelius Scipio, faimos datorită victoriilor sale în Spania. Publius considera că operaţiile militare trebuie mutate în Cartagina. Când a fost ales în calitate de consul, el a început pregătirile pentru expediţie. Dar abilul conducător de oşti a întâmpinat o împotrivire neaşteptată din partea Senatului, chiar şi din partea lui Fabius Maximus. Zăbovitorului orice idee originală i se părea riscantă. El susţinea că expediţia împotriva Cartaginei nu are sorţi de izbândă şi că nu e prea indicată diminuarea forţelor armate romane din Italia atâta timp cât duşmanul ameninţa Roma.

Prin cuvântările sale Fabius îi înfricoşa pe romani. Senatul a refuzat să-l susţină pe Scipio în pregătirea de expediţie sub pretextul că vistieria statului a sărăcit şi acesta se văzu nevoit să facă singur rost de banii necesari. Şi deoarece puţini erau siguri ca expediţia se va încununa de succes, lui Scipio i s-a permis să ia numai armata din Sicilia şi voluntari din rândurile soldaţilor care au luptat împreună cu el în Spania.

Deşi Fabius a prezis lucruri proaste, Scipio porni spre Africa cu 400 de corăbii de transport. În curând la Roma se răspândi vestea că el a repurtat un şir de victorii strălucite: a

zdrobit două tabere ale duşmanului şi a acaparat multe trofee. Dar mai important era faptul că guvernul cartaginez, îngrijorat de succesele lui Scipio, îi ceru lui Hannibal să părăsească Italia şi să ia apărarea oraşului. Hannibal îşi convocase armata. Îmbarcându-se în corăbii, izbuti să se strecoare pe neobservate printre navele romane şi să ajungă în Africa (203 î.Hr.).

Vestea că oastea cartagineză a părăsit Italia trezi la Roma o imensă bucurie. S-a luat hotărârea de a-l onora pe Fabius Maximus cu o cunună de lauri. Această distincţie însemna că bătrânul consul l-a învins pe Hannibal. Dacă n-a reuşit să-l învingă în luptă deschisă, l-a învins prin dârzenie şi chibzuinţă.

Dar bătrânul continua să creadă că expediţia împotriva Cartaginei va duce la pieirea Republicii. Fabius susţinea că după întoarcerea lui Hannibal în Africa primejdia a crescut, căci după salvarea Cartaginei el se va năpusti asupra Romei cu şi mai multă furie.

Însă prezicerile lui Fabius nu s-au adeverit. Scipio a reuşit să profite de scindările din triburile africane şi să-l intimideze pe Hannibal. Cartagina s-a resemnat şi puterea Romei a crescut şi mai mult.

Fabius Maximus nu a mai văzut sfârşitul războiului cu Cartagina. După plecarea lui Hannibal din Italia el s-a îmbolnăvit şi a murit, fără a mai afla că vrăjmaşul său a fost învins. Pentru meritele în războiul cu cartaginezii Fabius a fost înhumat din contul statului ca salvator al patriei.

CATO CEL BĂTRÂN
(cea 234-149 Î.Hr.)

Om politic şi scriitor roman. Consul (195 î.Hr.) şi cenzor (184 î.Hr.), de o severitate devenită proverbială (i se mai spunea „Cenzorul"). A cerut în nenumărate rânduri distrugerea Cartaginei, precipitând evenimentele. Al Treilea Război Punic a început cu puţin timp înaintea morţii sale. Autor al primei opere istorice scrise în limba latină (Origines). S-a păstrat doar un tratat de agricultură.

Marcus Porcius Cato Censorium s-a născut în oraşul latin Tusculum, nu departe de Roma, în 234 î.Hr. Părinţii lui nu erau nici de neam nobil, nici bogaţi. Tatăl şi bunicul său aveau o mică moşie în Samnium, au participat la multe bătălii, au fost distinşi, dar niciunul nu făcuse o deosebită carieră militară sau politică. Cato a fost primul din familia lor care a reuşit să devină o persoană de vază la Roma. Şi totuşi, pentru aristocraţi el rămânea un „om nou", cum erau numiţi la Roma cei care ajungeau în funcţii importante în stat datorită meritelor, şi nu originii.

Cato se deosebea din tinereţe prin dârzenie, dar nu era chipeş. Adversarii săi făceau mare haz pe seama înfăţişării lui. Nimeni însă n-a spus vreodată ceva supărător despre capacităţile lui mintale. Până şi supranumele Cato (numele adevărat fiind Marcus Porcius Priscus) venea de la cuvântul latin catus, care înseamnă „isteţ".

N-avea decât şaptesprezece ani, când îşi începuse serviciul ca soldat. Roma se afla pe atunci într-o mare cumpănă.

Comandantul oştilor cartagineze, Hannibal, a năvălit în Italia. Armatele romane sufereau înfrângeri necontenite. Dar romanii îşi iubeau patria şi nu-şi precupeţeau avutul când trebuia ajutat statul, iar în armată se înrolau până şi băieţandrii abia ieşiţi din vârsta copilăriei. Printre ei a fost şi Cato, când a participat la bătălia de lângă lacul Trasimene, unde romanii au suferit o mare înfrângere. Cato a luptat în armatele lui Marcellus,

Fabius Maximus şi Scipio cel Bătrân şi a dat dovadă de mult curaj. La popasuri îşi ajuta sclavul să prepare hrana şi niciodată nu se plângea că nu ar fi gustoasă. Spre deosebire de alţii, nu lua parte la petrecerile soldăţeşti şi nu bea decât apă. Numai după un drum istovitor îşi turna în apă câteva picături de vin.

Idealul lui Cato încă din copilărie a fost consulul Manius Curius, faimos prin biruinţele sale asupra samniţilor şi a lui Pyrrhos. Bătrânii care l-au cunoscut pe consul îşi aminteau că el îşi lucra singur peticul de pământ, chiar după ce a devenit foarte cunoscut şi omagiat în mod deosebit. Se spunea că odată solii samniţi l-au găsit gătind nişte napi fierţi. Samniţii i-au propus bani grei numai ca să înceteze războiul, dar el i-a izgonit, spunându-le că cel ce se mulţumeşte cu o asemenea masă nu are nevoie de aur. Şi că e mai bine să învingi pe cei bogaţi, decât să fii tu însuţi bogat.

Cato s-a străduit toată viaţa să-l imite pe Manius Curius.

In răgazurile dintre campanii el revenea la moşie, lucra în câmp, alături de robii săi. Deseori apăra interesele vecinilor în faţa judecăţii. De aceea tânărul avocat era vestit prin părţile locului şi mulţi aveau teamă de limba lui tăioasă.

Despre felul cumpătat de viaţă al lui Cato, despre înţelepciunea şi darul lui oratoric află vecinul său, Lucius Valerius Flaccus, un nobil care se plictisea la moşia sa de la ţară. Acesta a făcut cunoştinţă cu tânărul care reînvia morala şi datina romană. Au devenit buni prieteni. Flaccus îl sfătui pe Cato să plece la Roma pentru a face carieră politică. El s-a oferit să-i acorde tot sprijinul.

La Roma, Cato atrage atenţia generală prin discursurile sale inspirate, prin cunoaşterea profundă a legilor romane, prin energia sa neobişnuită. El deveni în curând unul dintre cei mai

cunoscuţi oratori romani. Contemporanii îl numeau Demostene al Romei.

Datorită lui Lucius Flaccus, om influent la Roma, Cato a fost ales tribun militar (conducător de legiune), apoi vistiernic. După războiul cu Hannibal Cato este pretor şi i s-a încredinţat conducerea Sardiniei. El a devenit un guvernator care apăra interesele Romei, făcându-i pe locuitorii provinciei să respecte conducerea romană. Contrar altor pretori, el nu-i împovăra cu dări grele în beneficiul propriu. Obişnuiţi cu jaful neruşinat al guvernatorilor romani, locuitorii se mirau cum de se mulţumeşte Cato cu o soldă atât de mică. Dar el ştia să fie neîndurător când o cereau interesele Romei. Ca judecător era nepărtinitor, onest şi neînduplecat. De aceea se spune că romanii nu s-au bucurat niciodată de mai multă dragoste din partea sardinienilor ca pe timpul lui Cato.

În 195 î.Hr. Cato este ales în calitate de consul, cea mai înaltă funcţie în stat. Prietenul său, aristocratul Lucius Valerius Flaccus, era al doilea consul. Aceasta a avut loc tocmai când în Spania izbucnise o răscoală împotriva romanilor.

Numeroasele triburi care locuiau în partea de nord şi de vest a Peninsulei Iberice nu voiau să poarte jugul roman. Puternicele atacuri făceau deseori să şovăie ori chiar să bată în retragere legiunile romane, atât de bine organizate şi disciplinate.

Chiar la începutul răscoalei guvernatorul roman din sudul ţării a fost omorât, iar armata lui fu zdrobită. În Spania de Nord romanii respingeau cu greu atacurile răsculaţilor.

Roma îl trimisese în Spania de Sud pe Cato. El a debarcat cu armata sa pe coasta de răsărit a peninsulei şi a întreprins măsuri energice pentru a instaura din nou stăpânirea romană. Totodată,

a reuşit să impună rebelilor o bătălie hotărâtoare. Aici arta militară a Romei se dovedi mai tare decât vitejia iberilor: în momentul decisiv Cato aruncă în luptă rezervele şi câştigă bătălia. Atunci toată Spania de Sud s-a supus romanilor.

Dar acest act de supunere n-a fost sincer şi, îndată ce s-a răspândit vestea despre întoarcerea consulului la Roma, iberii din nou au luat armele. Cato s-a răfuit crunt cu răsculaţii, vânzând în robie un mare număr din cei învinşi. Oraşele iberice dintre Pirinei şi râul Guadalquivir au fost obligate să distrugă toate zidurile. Când în locul lui Cato sosi Scipio Africanul, învingătorul lui Hannibal, în Spania era deja linişte.

Deşi întâmpinat cu triumf după biruinţele sale din Spania, Cato nu era mulţumit, era în aşteptarea unui alt prilej pentru a se manifesta în numele patriei. Astfel, când a izbucnit războiul cu Antioh III, regele Siriei, Cato a plecat în Grecia, unde se desfăşurau operaţiile de război.

In timpul războiului cu Antioh romanii au avut iarăşi mari necazuri cu vechiul lor duşman, Hannibal.

După Al Doilea Război Punic, acesta se străduia să facă tot posibilul pentru a pregăti Cartagina să se confrunte din nou cu Roma. Romanii cerură Senatului cartaginez să le fie predat Hannibal. Acesta fugi la Antioh III, regele Siriei, care intenţiona să lupte cu romanii. Eminentul comandant i-a propus regelui să debarce în Grecia, unde îl aştepta ajutorul Uniunii Etolice a oraşelor din această ţară. În caz de succes regele putea conta pe un ajutor din partea Greciei şi a Macedoniei. În acelaşi timp Hannibal, în fruntea unei armate de 11 mii de sirieni şi a unei flote alcătuite din sute de corăbii de război, urma să organizeze o răscoală la Cartagina împotriva Senatului şi apoi să debarce în Italia.

Însă şi acest plan grandios s-a prăbuşit. Geniul lui Hannibal a suferit înfrângere, ca şi în Al Doilea Război Punic, din cauza miopiei aliaţilor săi. Sirienii îl invidiau pe marele comandant pentru că avea o asemenea influenţă asupra regelui: s-au urzit intrigi împotriva lui. Lui Antioh, care era un om de nimic şi un înfumurat, i s-a spus că gloria lui Hannibal o eclipsează pe a lui. Comandantul cartaginez a fost destituit din funcţie şi sfaturile lui nu erau luate în considerare. El şi-a văzut realizat doar un plan: debarcarea lui Antioh în Grecia. Dar o bună parte din greci şi regele Macedoniei nu i-au acordat niciun sprijin. Insuccesul lui Antioh se datora în mare parte şi artei oratorice a lui Marcus Porcius Cato. Acesta a fost trimis în Grecia împreună cu câţiva reprezentanţi ai Romei, printre care se afla şi Titus Quintius Flaminius, învingătorul macedonenilor. Cato a vizitat oraşele Corint, Atena, Patras, Egeea şi a izbutit să-i convingă pe cetăţenii cei mai bogaţi să nu îl sprijine pe Antioh. Datorită iscusinţei diplomatice a solilor romani, doar o parte neînsemnată dintre greci s-a alăturat armatei siriene, care debarcase în Peninsula Balcanică în 191 î.Hr. Consulul Manius Acilius Glabrion este trimis în Grecia împotriva sirienilor. Printre tribunii lui militari erau şi Marcus Porcius Cato şi Lucius Valerius Flaccus.

Armata romană, numărând 25 de mii de ostaşi, a cucerit relativ uşor Grecia de Nord. Antioh cu mica sa armată a ocupat îngustul defileu Termopile, încercând să apere astfel Grecia de Mijloc şi Grecia de Sud. O parte din armata romană, sub conducerea lui Cato, a fost trimisă să atace poziţiile sirienilor, în timp ce consulul cu forţele principale se pregătea să-i lovească din faţă. Dar pe întuneric soldaţii lui Cato s-au rătăcit şi numai datorită agerimii comandantului au izbutit să-şi îndeplinească misiunea. Oastea lui Antioh a fost distrusă aproape complet, regele de abia a reuşit să fuga, cu cinci sute de călăreţi.

În această bătălie rolul principal l-a jucat Cato. După luptă consulul Glabrion, în faţa întregii armate, l-a îmbrăţişat,

mul-ţumindu-i pentru victorie. Cato a plecat apoi cu această veste la Roma, unde a fost întâmpinat ca învingător al lui Antioh.

Dar şi mai mult decât prin fapte de arme el şi-a făcut un nume datorită calităţilor sale oratorice. Iar maniera lui de a scrie a servit drept model timp de câteva veacuri.

Concepţiile politice ale lui Cato nu erau de plebeu. El voia să păstreze unitatea societăţii romane, să vadă o Romă ca înainte de războiul cu Hannibal, când şi aristocraţia, şi poporul de jos nutreau aceeaşi năzuinţă de a cuceri teritorii străine. Pe Cato îl îngrijora creşterea inegalităţii economice, a prăpastiei dintre bogaţi şi săraci. El a luptat cu toate mijloacele de care dispunea pentru a realiza o unitate a întregului popor roman, fără deosebiri între oamenii de rând sau nobili, bogaţi sau săraci.

Cel mai mult Cato se temea de creşterea luptei de clasă, în care vedea o primejdie pentru Roma. De aceea el îi ataca fără cruţare pe conducătorii partidei popularilor, învinuin-du-i de carierism, demagogie şi corupţie. Cato considera că cele mai bune au fost pentru romani vechile legi, moravuri şi obiceiuri, care au făcut Roma să atingă culmile spirituale.

În acelaşi timp el observa cum, o dată cu sporirea bogăţiei, nobilimea romană, ale cărei rânduri au întinerit odinioară datorită oamenilor din popor, devenea acum o castă închisă. Aristocraţia nu mai dorea să împartă cu oamenii noi drepturile şi privilegiile ei din ce în ce mai mari. Ea îi neglija pe cei de rând.

Pe măsură ce creşteau bogăţia şi puterea, creştea şi ura celorlalţi cetăţeni romani. Oamenii capabili veniţi din popor şi care nu găseau aplicare pentru aptitudinile lor şi nu puteau deveni nobili aderau la democraţi. Însăşi aristocraţia se submina astfel şi contribuia la dezbinarea societăţii, la destrămarea unităţii poporului roman – unitate pe care s-a străduit cu atâta

râvnă s-o păstreze Cato. Marcus Porcius a intentat numeroase procese împotriva celora care, după părerea lui, periclitau unitatea statului roman. Uneori el obţinea condamnarea celor ce au încălcat legea, alteori el însuşi era persecutat sau dat în judecată de către duşmanii săi. Astfel, în 149 î.Hr. Cato, bătrân de tot, a cerut să fie judecat guvernatorul Spaniei, Servius Suplicius Galba.

Încă pe când era vistier, în timpul războiului cu Hannibal, Cato nu s-a sfiit, împreună cu Quintus Fabius Maximus, să se declare împotriva lui Scipio cel Bătrân, învinuindu-l pe faimosul general de irosirea patrimoniului ţării. Pe atunci Scipio era considerat drept singurul om în stare de a rivaliza cu geniul militar al lui Hannibal. De aceea Senatul a fost nevoit să declare că învinuirile aduse lui Scipio de către Cato şi Fabius Maximus nu sunt întemeiate. Totuşi, Cato nu l-a lăsat în pace pe comandant, mândru de biruinţele sale. În timpul războiului cu Antioh el a adus noi acuzaţii împotriva lui.

Scipio se bucura de o mare influenţă şi propunea să fie numiţi în funcţii importante de stat rudele şi prietenii lui. El mituia masele de alegători, împărţindu-le gratis pâine, îi atrăgea de partea sa pe soldaţi, folosind în acest scop mijloacele statului. Pe fratele său Lucius, un nesocotit, Scipio l-a desemnat în funcţia de comandant suprem în perioada finală a războiului cu Antioh III şi Lucius Scipio a fost primit cu triumf alături de comandanţii militari mai dotaţi decât el. Aşadar, existau suficiente probe pentru învinuirea lui Scipio. Dar numai Cato a avut curajul să-l atace pe atotputernicul comandant de oşti. El a cerut condamnarea lui Scipio la moarte pentru abuz de putere, sustragere de bani, corupere a alegătorilor şi tendinţa de a domina în stat. Numai meritul de a-l fi învins pe Hannibal l-a salvat pe Scipio de pedeapsă. Dar fratelui său Lucius i s-a aplicat o amendă şi cu mare greu acesta a scăpat de închisoare. Familia Scipionilor s-a acoperit de ruşine şi a fost înlăturată de la putere.

Văzându-şi ruinate toate speranţele, Scipio cel Bătrân a părăsit Roma şi a murit în exil.

După ce i-a pedepsit pe Scipioni, Cato s-a năpustit asupra familiei Quintius. Unul din membrii acesteia, Titus Quintius Flamininus, învingătorul regelui Filip al Macedoniei, a încercat să se comporte şi el ca şi Scipio cel Bătrân. În urma străduinţelor lui Cato, fratele lui Titus Flamininus, anume Lucius, a fost şters de pe lista senatorilor pentru imoralitate. Marcus Porcius a ştiut să dovedească romanilor că nici originea nobilă, nici bogăţia, nici faima nu-i pot salva de pedeapsă pe cei care, în trufia lor, au cutezat să încalce legile şi obiceiurile strămoşeşti.

Dar însuşi Cato a început, treptat, să se abată de la concepţiile şi idealurile sale. Spusele sale se deosebeau tot mai mult de faptele sale. Puterea şi bogăţia l-au modelat mult pe acest adorator al vechilor obiceiuri. Cândva, Cato luptase cu înverşunare împotriva negustorilor şi cămătarilor, care îi distrugeau pe ţăranii romani. La bătrâneţe însă, din setea pentru bogăţie, el însuşi a început a face speculă prin intermediari.

În tinereţe vecinii şi cunoscuţii lui se mirau cum lucra el alături de robii săi în câmp şi mânca aceeaşi hrană ca şi ei. În timpul campaniilor Cato împărţea cu sclavul care-l însoţea greutăţile de război, având faţă de el o obligaţie de frate. La bătrâneţe însă Cato a devenit crud şi hapsân. În cartea sa Despre agricultură el dă sfaturi cum să se stoarcă un câştig cât mai mare din munca sclavilor, cu minime cheltuieli pentru întreţinerea lor. De robii îmbătrâniţi de pe moşia lui, care nu mai puteau munci, Cato se descotorosea fără jenă. El, care altădată ţinuse atât de mult la moravurile simple strămoşeşti şi care îi uimea pe toţi prin modestia hranei şi îmbrăcămintei sale, acum îi pedepsea cu asprime pe sclavii care nu au servit corespunzător masa ori au tuşit, au strănutat în prezenţa musafirilor la recepţiile pe care le dădea frecvent. Robii bătrânului Cato aveau o teamă oribilă de el.

Odată unul din ei şi-a curmat zilele spre a nu da socoteală în faţa lui Cato pentru o anumită vină.

În tinereţe Cato învăţase la filosoful grec Nearchos din Amfipolis şi îşi cultivase talentul scriitoricesc şi oratoric studiind cărţi greceşti, iar acum, la bătrâneţe, devine un duşman a tot ce era străin. La sfârşitul vieţii sale îi ura atât de mult pe greci încât afirma că studierea literaturii greceşti va duce la pieirea Republicii Romane. Într-o scrisoare către fiul său, Cato afirmă: – Ceea ce spun despre greci se bazează pe cele văzute şi auzite de mine la Atena. Scrierile lor merită cel mult să fie frunzărite, dar nicidecum studiate. Crede-mă, grecii sunt un popor stricat până în măduva oaselor şi care nu-i în stare să se conducă singur. Dacă trece la noi cultura lor, suntem pierduţi.

Pe măsură ce se îndepărta de vechile obiceiuri, îi persecuta tot mai mult pe alţii pentru acelaşi păcat. Şi denigra neîncetat noua generaţie, în timp ce el însuşi devenea tot mai perfid.

După şapte ani de la biruinţa asupra sirienilor la Termopile, în 184 î.Hr., Cato şi prietenul său Flaccus devin cenzori. Această funcţie reprezenta la romani încununarea carierei de politician. Cenzorii supravegheau moravurile şi comportamentul cetăţenilor, controlau activitatea Senatului, patrimoniul statului. Numai ei puteau modifica lista senatorilor şi exclude din ea pe cei nedemni.

Funcţia de cenzor i-a revenit lui Cato în urma unei lupte grele. Majoritatea aristocraţilor romani îl considerau un parvenit şi nu voiau ca un om care nu era de viţă nobilă să deţină o funcţie atât de importantă. Mulţi aveau teamă de acest bătrân cicălitor şi cârcotaş, deoarece ştiau că va fi necruţător cu oricine are să încalce câtuşi de puţin legea.

Devenind cenzor, Cato se arătă ca şi mai înainte un

apărător inveterat al vechilor şi severelor obiceiuri strămoşeşti, al bugetului statului. Deoarece aprovizionarea cu apă la Romă se făcea gratis, iar întreţinerea conductelor era costisitoare, Cato porunci să fie scoase ţevile prin care venea apa în casele şi grădinile particulare. Acum oamenii puteau să ia apă numai de la cişmele. Economiile realizate de stat de pe urma acestei măsuri erau cu totul neînsemnate, dar locuitorilor ea le făcea mare supărare. Totuşi, sărăcimea din Roma era mulţumită, fiindcă aristocraţii erau nevoiţi să se folosească de havuzurile comune, ca şi ei.

O altă stratagemă, cu ajutorul căreia Cato a cucerit simpatia poporului, a fost lupta cu particularii care şi-au construit case pe terenurile statului. La porunca cenzorului au fost dărâmate cele mai frumoase şi mai luxoase vile ale aristocraţiei. Plebea romană nu mai putea de bucurie, cu toate că ea nu a obţinut nimic din strădania cenzorului.

În timpul cenzurii lui Cato negoţul a fost supus unor taxe mari. Această măsură însă nu împiedica femeile bogate să poarte cele mai scumpe rochii.

La sfârşitul vieţii sale Cato şi-a stricat relaţiile cu marii negustori şi cămătari din Roma. In interesul acestora el, care devenise vestit prin dreptatea pe care o arăta faţă de popoarele de sub dominaţia Romei, începu să ceară distrugerea Cartaginei. Acest oraş demult nu mai ameninţa dominarea Romei în Mediterană, şi nici din punct de vedere militar nu mai prezenta vreo primejdie. Dar negustorii şi speculanţii romani se temeau de concurenţa abililor negustori cartaginezi. Cato încheia discursurile rostite în Senat, oricare le-ar fi fost tema, cu cuvintele: „Cartagina trebuie distrusă". Şi el a obţinut aceasta. În paşnicul, bogatul şi înfloritorul oraş viaţa s-a stins pentru totdeauna.

Cu puţin timp înainte de moarte Cato s-a plâns că noua generaţie nu-l aprecia. A murit, totuşi, onorabil. În unul din templele Romei a fost înălţată o statuie omului care-şi trădase la bătrâneţe concepţiile şi idealurile. Inscripţia de pe ea îl venera pe bătrânul perfid ca pe un cenzor onest, apărător al bunelor moravuri.

AEMILIUS PAULUS
(230-160 Î.Hr.)

General roman, consul în 182 şi în 168. L-a învins la Pydna pe Perseus, ultimul rege al Macedoniei.

Renumitul comandant de oşti roman Lucius Aemilius Paulus provenea dintr-o familie aristocratică. Tatăl său fusese consul şi în această funcţie a decedat în bătălia de la Cannae (216 Î.Hr.).

Aemilius Paulus a crescut în vremuri tulburi. Copilăria lui a coincis cu anii invaziei lui Hannibal în Italia, când după un război îndelungat Roma avea să învingă în sfârşit Cartagina.

Viitorul comandant s-a bucurat de o educaţie aleasă. Se deosebea printr-o neobişnuită sinceritate, era exigent faţă de sine însuşi şi nu putea suporta linguşirea, lăudăroşenia, minciuna, vorbele fără rost.

Încă tânăr fiind, Aemilius Paulus devine edil, dându-i-se prioritate faţă de alţi doisprezece pretendenţi la această funcţie. Curând după aceea este ales în calitate de augur. În această funcţie el denotă punctualitate, conştiinciozitate în toate, chiar şi în detalii. „Din lipsa de atenţie pentru cele mărunte dispare adesea şi grija pentru cele mari", spunea el.

Peste câţiva ani Aemilius Paulus devine pretor (191 î.Hr.). În timpul campaniei împotriva sirienilor el este trimis, printr-o hotărâre a Senatului, să calmeze spiritele în Spania răsculată contra Romei (190 î.Hr.). Pentru a accentua importanţa funcţiei sale, i s-au acordat grad militar şi împuternicirile unui consul. În loc de şase lictori, care-l însoţeau de obicei pe pretor, lui i s-au dat doisprezece, ca şi consulilor.

Regele sirian Antioh III (223-182 î.Hr.) îl adăpostise ca sfetnic militar pe Hannibal, după ce acesta fugise din Cartagina. Marele comandant cartaginez îi dădu ideea să organizeze o coaliţie antiromană, în care urmau să intre Siria, Macedonia, Cartagina şi un şir de oraşe greceşti. Hannibal nutrea speranţa să năvălească iarăşi în Italia şi să zdrobească Roma, duşmanul său de moarte. Dar din cauza tergiversărilor lui Antioh şi a acţiunilor energice ale Republicii, acest plan nu s-a mai realizat. Regele Siriei a rămas aproape fără aliaţi şi, zdrobit în 190 î.Hr. de către romani, s-a oferit să-l predea pe Hannibal Romei. Comandantul de oşti cartaginez fugi atunci în Bitinia (un stătuleţ din Asia Mică), unde peste câţiva ani s-a sinucis.

În timp ce armatele romane luptau în Răsărit, Aemilius Paulus a înăbuşit răscoală din Spania. El a reuşit într-un timp scurt să-i înfrângă pe răsculaţi şi să se întoarcă învingător la Roma. Spre deosebire de majoritatea conducătorilor de oşti romani, Aemilius Paulus nu s-a îmbogăţit în timpul campaniei din Spania, deoarece nu-i plăcea pricopseala.

După ce a devenit consul (182 î.Hr.), el a condus expediţia împotriva ligurilor, un popor viteaz, care locuia în Italia de Nord-Vest. Aceştia se îndeletniceau cu pirateria şi corăbiile lor, care brăzdau mările Tireniană şi Mediterană, ajungeau uneori până la Columnele lui Hercule (strâmtoarea Gibral-tar). Armata ligurilor era de cinci ori mai mare decât cea a lui Aemilius Paulus,

dar el i-a învins, silindu-i să se refugieze în oraşele întărite şi propunându-le pace în condiţii onorabile şi cât se poate de moderate. Ligurii acceptară. Romanii le-au restituit oraşele cucerite, dar le-au luat toate corăbiile. Aceste condiţii favorabile se explică prin faptul că Roma era interesată să-i aibă pe liguri ca aliaţi, care-i serveau ca un fel de scut menit să apere Italia de atacurile galilor.

Nefiind ales consul a doua oară, Aemilius Paulus şi-a dat demisia şi s-a dedicat educaţiei copiilor săi, dându-le o cultură greacă, şi nu romană. Îi înconjurase cu greci – profesori de gramatică, filosofie, retorică, precum şi sculptori, pictori, maeştri de călărie şi de vânătoare cu câini.

În timpul acesta Roma ducea război cu Perseus, regele Macedoniei. Era cel de-al treilea război cu Macedonia (171-168 î.Hr.).

Primul război cu Macedonia a avut loc între anii 215-205 î.Hr. Regele Filip V era pe atunci aliat cu Hannibal. Roma învinse, dar tratatul de pace a fost destul de îngăduitor – Macedonia îşi păstra dominaţia. Roma încă nu terminase pe atunci războiul cu Hannibal.

Cel de-al doilea război cu Macedonia (200-179 î.Hr.) s-a încheiat iar cu înfrângerea lui Filip. Acesta a fost nevoit să renunţe la cuceririle sale, să plătească o contribuţie, să cedeze Romei întreaga flotă şi să se oblige că nu va ţine o armată mai mare de 5 mii de ostaşi. Oraşele greceşti, cucerite de Macedonia, căpătară independenţă, ceea ce însemna că în curând ele urmau să cadă sub dominaţia Romei.

Regele Filip începu atunci să se pregătească intens de un nou război. El izbuti să depăşească nefavorabilele condiţii ale ruşinosului tratat de pace. Cum? Chema la oaste în fiecare an

patru mii de soldaţi, pe care-i instruia, apoi îi lăsa la vatră, recrutând în locul lor alţii. Filip construia în munţi şi în păduri tabere militare şi depozite clandestine de arme. În modul acesta a adunat rezerve enorme de alimente. Vistieria regelui avea atâţia bani, că putea întreţine zece mii de mercenari timp de zece ani.

Filip îl desemnase ca moştenitor al tronului pe fiul său, Demetrius, un tânăr înzestrat şi viteaz. Dar cel de-al doilea fiu al regelui, Perseus, un ticălos şi jumătate, îl pârî pe frate-său înaintea regelui şi acesta, mânios, porunci ca Demetrius să fie ucis. Când află apoi că Demetrius, pe care-l iubea foarte mult, e nevinovat şi e victimă a unei năpaste, nu a suportat şi a murit. Aşa devine Perseus rege al Macedoniei.

Perseus a moştenit de la tatăl său ura împotriva Romei, dar nu şi vrednicia lui. Noul rege avea o fire răzbunătoare şi fricoasă. Tată-său însă se pregătise atât de bine de război, încât Perseus la început a avut un şir de biruinţe strălucite.

Romanii năvăliră în Macedonia pe uscat şi dinspre mare. Dar Perseus a zdrobit o armată pe uscat, care pierdu 2500 de soldaţi dintre cei mai buni şi alţi 600 au fost luaţi prizonieri. Oştenii regelui macedonean au atacat apoi una din bazele flotei romane de război şi au capturat douăzeci de corăbii cu arme şi provizii, patru mari vase de război şi au scufundat alte corăbii romane, încărcate cu pâine. Încercările romanilor de a debarca în Macedonia alte oşti au fost respinse.

Totodată, Perseus provoca triburile de la Dunăre împotriva Romei. Multe popoare erau gata să lupte pentru independenţa lor, ameninţată de romani, însă lăcomia aristocraţiei macedonene şi, îndeosebi, a regelui Perseus era o piedică în calea acestei lupte a popoarelor.

La Roma Senatul se frământa, comandanţii erau învinuiţi

de laşitate, incapacitate şi nedorinţă de a conduce războiul. Indignarea poporului nu avea margini. Parcă nu demult romanii l-au învins pe Antioh III, l-au zdrobit pe Filip V şi au eliberat Grecia de sub dominaţia Macedoniei. În sfârşit, Roma învinsese pe marele Hannibal şi acum Perseus să ameninţe Republica?

Dar capriciile lui Perseus le-au prins bine romanilor. Dacă nu ar fi fost atât de zgârcit, regele macedonean ar fi putut foarte uşor să ridice împotriva duşmanului său toate oraşele Greciei. Perseus făgădui regelui Iliriei, Genthios, o sumă mare de bani în cazul în care acesta va rupe relaţiile diplomatice cu Roma. Dar când aceasta s-a întâmplat şi el i-a aruncat pe solii romani în închisoare, regele Macedoniei a considerat că e de prisos să-i mai plătească banii făgăduiţi. Romanii, în cele din urmă, îl bătură pe Genthios şi-l alungară din Iliria, iar Perseus nu i-a acordat niciun ajutor.

Senatul a luat hotărârea să trimită în Macedonia un nou comandant suprem, Aemilius Paulus, care avea deja vreo 60 de ani. Astfel a devenit el consul pentru a doua oară.

Aemilius Paulus a ţinut un discurs în faţa romanilor, mulţumindu-le pentru încrederea acordată. El declară că primeşte a doua oară consulatul numai de aceea că la Roma nu s-a găsit pentru aceasta un alt comandant militar capabil. Dacă romanii consideră că există un altul mai experimentat, el, adică Aemilius Paulus, este gata să cedeze postul cu dragă inimă acelei persoane. Dacă însă poporul are încredere în el, atunci toate poruncile lui să fie îndeplinite întocmai, şi toate forţele statului să fie folosite pentru o cât mai bună pregătire a războiului. Prin acest discurs, el le-a insuflat tuturor încredere în biruinţă. Toţi se bucurau că în sfârşit în fruntea armatei a fost desemnat un conducător demn de această funcţie.

Poporul l-a condus în mod solemn pe Aemilius Paulus

acasă, unde, după cum se spune, el şi-a găsit fetiţa, Terţia, în lacrimi. Ea i se plânse:

— Tăticule, a murit Perseus! Copilul vorbea despre căţeluşul care se numea Perseus.

— Într-un ceas bun, fiica tatei! strigă Aemilius Paulus înveselit. Să fie cuvintele tale de bun augur.

Aemilius Paulus sosi în tabăra romană, dislocată la poalele Olimpului. Din cauza multor înfrângeri armata pierduse curajul, slăbise şi disciplina.

În primul rând, tabăra trebuia aprovizionată cu apă proaspătă, căci era puţină şi sălcie, încât legionarii sufereau de sete. Aemilius Paulus cercetă îndelung cu privirea falnicul munte acoperit cu păduri, care străjuia tabăra. El a observat că frunzişul copacilor avea pe alocuri o culoare verde deschisă şi înţelese că această culoare se datora unor izvoare de apă. Aemilius porunci deci să se sape fântâni la poalele muntelui, şi acestea se umplură repede cu apă bună de băut.

Perseus a ocupat poziţii pe celălalt povârniş al Olimpului, mai aproape de mare, pe un loc întărit. Avea patru mii de călăreţi şi aproape patruzeci de mii de pedestraşi. Simţin-du-se în deplină siguranţă, regele credea că timpul este în favoarea lui, căci pe măsură ce se prelungea războiul, tot mai mulţi bani cheltuia Roma, – prin urmare, Senatul nu va mai aloca bani pentru război şi atunci romanii se vor întoarce acasă. Perseus nu înţelegea că pentru a învinge, Senatul roman nu-şi va precupeţi mijloacele, oricât de mari ar fi ele. Regele credea, probabil, că toţi sunt zgârciţi ca şi el.

Cele două armate se aflau nu departe una de alta, totuşi nu se ciocneau în luptă. Se părea că operaţiile militare au încetat. De

fapt însă, Aemilius Paulus nu stătea cu mâinile în sân. A întărit disciplina, care slăbise între timp, şi a cerut legionarilor îndeplinirea întocmai a ordinelor comandanţilor. Porunci apoi străjii de noapte să nu poarte arme, ca în felul acesta soldaţii să fie mai prudenţi; altminteri, se vor pomeni dezarmaţi în faţa duşmanului. Însă dacă vor fi veghetori, ei vor observa duşmanul din timp şi vor întreprinde cele necesare.

Peste un timp consulul a aflat că trecătoarea spre adâncul Macedoniei era prost păzită, deoarece Perseus era sigur că ea nu poate fi cucerită.

Aemilius Paulus trimise un pâlc comandat de Scipio Nasica, ginerele lui Scipio Africanus, să cucerească dintr-o lovitură această trecătoare şi să ocupe poziţii în spatele macedonenilor.

Pâlcul de ostaşi a dus la bun sfârşit misiunea. Macedonenii s-au trezit înconjuraţi şi lui Perseus nu-i rămânea decât să se retragă, pentru a nu fi încercuit. El porni spre oraşul Pydna, unde intenţiona să lupte bizuindu-se pe faptul că armata lui era mult mai numeroasă decât cea romană. Câmpul care se aşternea în faţa taberei lui Perseus înlesnea acţiunile falangei macedonene care, după cum se credea, era de neînvins.

Ziua caldă de iunie era pe sfârşite, când pe acest câmp legionarii romani au început pregătirile de luptă. Sunau trâmbiţele de război. S-a apropiat pâlcul lui Nasica şi şi-a ocupat locul. Aemilius Paulus, fără coif şi fără platoşă, ca să-l vadă toată oastea, inspecta oştirea. Consulul n-a cutezat să atace falanga macedoneană, care stătea gata de luptă. Comandanţii romani mai tineri şi mai cu seamă Nasica au încercat să-l înduplece pe bătrânul conducător de oşti să nu aştepte, ci să lovească în duşman, dar Aemilius Paulus le răspunse prevăzător:

— Dacă aş fi tânăr ca voi, poate că aş da ordin de atac. Dar

izbânzile mele îmi dau dreptul să înţeleg greşelile celor învinşi şi nu-mi permit să năvălesc peste o falangă gata de luptă.

Consulul a poruncit să fie durată o tabără pentru adăpostirea oştii. După cină ostaşii s-au aşezat să se odihnească. Deodată însă luna începu să se întunece şi în cele din urmă deveni invizibilă. Era o eclipsă de lună. Aemilius Paulus le spusese din timp soldaţilor să nu o considere un semn rău, iar dimineaţa a ordonat să fie aduse jertfe bogate zeilor.

Macedonenii însă s-au înspăimântat din cauza acestei întâmplări.

În a doua jumătate a zilei următoare, 22 iunie, romanii au început să-şi ocupe poziţiile de luptă. Aemilius Paulus trecea printre şirurile de ostaşi şi îi îmbărbăta. Nu zăbavă s-au încins primele încăierări. Nasica, fire aprinsă, se avântă cu calul său în vâltoarea luptei şi văzu că la bătălie participa întreaga armată a duşmanului.

În fruntea oştii lui Perseus veneau tracii, toţi ca unul voinici şi înalţi, purtând cămăşi negre. Armele lor luceau la soare, fluturau săbiile grele, care arătau foarte înfricoşător. Alături se aflau mercenarii din alte triburi. Urma renumita falangă macedoneană, ai cărei soldaţi purtau platoşe aurite, mantii de purpură şi erau înarmaţi cu sulițe. Nesfârşitele rânduri de macedoneni, cu scuturile de aramă sclipind în razele soarelui-apune şi vârfurile ameninţătoare ale sulițelor, alcătuiau o forţă de neînvins. Însuşi Aemilius Paulus avea să mărturisească mai apoi că, văzând cum se apropia inamicul, l-au cuprins fiorii.

Niciodată încă nu văzuse el o privelişte mai înspăimântătoare. Totuşi, suprimându-şi frica, el continua să inspecteze, cu zâmbetul pe buze, şirurile neclintite ale legionarilor.

Bătălia începu. Iată că a fost distrusă avangarda romană, o întreagă cohortă încetase să existe. Dar în luptă norocul e schimbător. Falanga avea un neajuns: ea nu putea înainta decât pe câmp. Iar în faţa taberei romane se înălţa un deluşor.

Urmărindu-i pe romani, care se retrăgeau, macedonenii au încercat să ocolească dâmbul acoperit cu tufari. Rândurile falangei se destrămară. Era tocmai ceea ce aşteptau romanii. Ei s-au năpustit asupra falangei din spate şi din flancuri. Cavaleria macedoneană a rămas nemişcată, fără să intre în luptă. Apoi o luă din loc. Perseus era printre primii care au dat bir cu fugiţii, însoţit numai de cavalerie, el lăsă oastea sa la voia întâmplării. Aemilius Paulus ordonă să fie urmăriţi fugarii.

Finalul bătăliei a fost foarte trist pentru Perseus: întreaga falangă a fost zdrobită, peste 25 de mii de soldaţi au fost ucişi. Romanii au pierdut doar vreo sută de ostaşi. Învingătorii se întoarseră noaptea în tabără, copleşiţi de succes. Robii le ieşiră în întâmpinare cu torţe aprinse, ducându-i spre corturile puternic luminate şi împodobite cu cununi. Aşa s-a sfârşit bătălia de la Pydna, care a pus capăt pentru totdeauna statului macedonean.

Singurul care nu împărtăşea bucuria întregii armate a fost Aemilius Paulus, căci dispăruse fără urmă fiul său, Publius. Soldaţii, care-l iubeau pe tânăr, l-au căutat toată noaptea printre cei ucişi, dar fără succes. Abia în zorii zilei, când nu-l mai aştepta nimeni, Publius apăru în tabără. Povesti cum se luase după duşman, uitând de toate, şi de aceea s-a întors mai târziu decât ceilalţi. Acest tânăr, viitor Scipio, avea să devină vestit ca unul care a zdrobit Cartagina.

Perseus, înconjurat de călăreţi, fugi mai întâi la Pella, capitala de altădată a Macedoniei. Îşi pierduse capul şi nu ştia ce să facă. Nu-i avea acum decât pe membrii suitei sale şi pe

mercenarii cretani. Pe toţi aceştia îi ţinea în jurul lui nu atât credinţa faţă de rege, cât dorinţa de a se îmbogăţi. Dar Perseus nu le-a plătit niciun ban şi s-a refugiat pe ascuns cu o corabie pe insula Samothrace, unde şi-a găsit azil într-un templu. Întreaga Macedonie era în mâinile romanilor.

Mai apoi s-a aflat unde s-a adăpostit Perseus cu familia sa. O escadră romană s-a apropiat de insula Samothrace şi, deşi nu cuteza să intre în templu, comandantul a întreprins totul pentru ca regele să nu poată scăpa. Perseus a convenit cu stăpânul unui mic vas ca să-l ducă undeva împreună cu bogăţiile şi familia sa. Dar a fost trădat – proprietarul vasului a încărcat bogăţiile regelui, apoi a pornit în larg, lăsându-l pe mal. Lui Perseus nu i-a rămas decât să se predea romanilor, fiind adus mai apoi în faţa lui Aemilius Paulus.

Mândria şi demnitatea lui de rege se topiseră şi singura lui dorinţă era să fie lăsat în viaţă. Se aruncă la pământ în faţa învingătorului, plângând. Atunci Aemilius Paulus îi spuse:

— De ce îmi pătezi biruinţa şi-mi umbreşti izbânda? De ce îmi dezvălui sufletul ticălos al unui fricos? Romanii obişnuiesc să respecte bravura celui învins, şi în ochii lor nu e nimic mai vrednic de dispreţ decât laşitatea!

Apoi îl ridică pe Perseus de jos, îi întinse mâna şi, dându-l pe mâna ofiţerilor, rămase locului un timp, gândindu-se la vitregia sorţii, din vrerea căreia se năruie împărăţiile.

Macedonia ocupată a fost împărţită în patru provincii. Nu mai avea dreptul să ţină armată, iar cetăţile ei au fost dărâmate. Atât de puternică altădată, ea deveni acum o ţară slabă, subjugată de romani. Falnicul imperiu al lui Alexandru Macedon avu un sfârşit jalnic.

Senatul roman îi pedepsi cu asprime şi pe aliaţii Macedoniei. Regatul lui Genthios a fost dezmembrat. Statele greceşti care l-au sprijinit pe Perseus au simţit mâna grea a învingătorului. În Epir au fost pustiite 70 de oraşe, iar 150 de mii de locuitori au fost vânduţi în robie.

Armata romană s-a întors în Italia. Aemilius Paulus venea pe bordul vasului regal cu 16 rânduri de vâslaşi, împodobit cu ţesături de purpură, covoare şi arme bogate. Mii de romani îl aclamară pe consul. Dar oamenii simpli nu-l agreau. Poporul ştia că el este un apărător al nobilimii. Erau nemulţumiţi şi soldaţii. De aceea, când a apărut disputa ca Adunarea Poporului să-l întâmpine pe Aemilius Paulus cu triumf ori nu, mulţi au fost împotrivă. Au fost împotrivă şi soldaţii. Numai după multe discuţii senatorii au reuşit să înduplece poporul şi s-a luat hotărârea de a-i acorda toată consideraţia.

Serbările în cinstea lui Aemilius Paulus au durat trei zile (28-30 noiembrie 167 î.Hr.). Cu toate că poporul nu-l iubea, mii de oameni umplură străzile capitalei pentru a admira această privelişte. Uşile templelor erau deschise, se aduceau multe coroane. Pe altare fumegau mirodenii.

În decursul primei zile s-au perindat, aşezate în 250 de care de război, tablourile şi uriaşele sculpturi, luate ca pradă în Macedonia şi în Grecia. A doua zi au trecut căruţele încărcate cu minunatele arme macedonene de aramă, strălucitoare şi poleite cu oţel: coifuri, scuturi, platoşe, tolbe şi hamuri, aruncate claie peste grămadă.

După aceste care veneau trei mii de oameni, care duceau 750 de vase pline cu monede de argint, apoi coarne cu incrustaţii şi ulcioare cu gravuri artistice.

În cea de a treia zi a triumfului se luminase de zi şi pe

străzile Romei se iviră, interpretând un imn de război, gorniştii. Erau urmaţi de numeroşi tineri, care mânau o sută douăzeci de tauri de jertfă. Animalele anume îngrăşate aveau pielea lucitoare, coarnele aurite şi capul împodobit cu cununi. Mulţi băieţaşi purtau cupe de argint sau de aur pentru ofrande zeilor. Apărură apoi sclavii, cu vase pline de monede de aur. Sus, deasupra capetelor, era dus ulciorul sfânt, turnat din aur din porunca lui Aemilius Paulus şi bătut cu pietre scumpe. Alţi robi purtau vase scumpe de forme ciudate şi tacâmurile de aur din vesela regelui.

Îşi făcu apoi apariţia carul aurit al lui Perseus, în care fuseseră aruncate grămadă armele acestuia, având în vârf o diademă strălucitoare. În urma carului veneau copiii lui Perseus – doi băieţaşi şi o fetiţă, însoţiţi de educatorii lor. Erau încă prea mici, ca să-şi dea seama de nenorocirea lor. Regele Perseus mergea în urma copiilor, zdrobit de durere. Trimisese în ajun la Aemilius Paulus pe sfetnicul său să-l roage să fie scutit de această ruşine, dar învingătorul îi răspunse:

— Asta depinde numai de tine, după cum a depins, de altfel, şi până acum!

I-a dat de înţeles astfel că ar fi mai înţelept să se sinucidă, ca să scape de ruşine. Dar regele era prea fricos pentru aceasta. Romanii au făgăduit să-i cruţe viaţa, şi el numai aceasta visa acum.

Larma mulţimii creştea. Numeroase şiruri de robi duceau patru sute de cununi de aur – darul făcut de cetăţile greceşti eliberatorilor de sub jugul Macedoniei (de fapt, aveau acum să poarte jugul Romei). Apoi, într-un car rotund şi aurit, tras de patru cai albi, apăru însuşi învingătorul.

Aemilius Paulus era îmbrăcat cu o tunică de purpură, brodată cu fire de aur. Peste ea purta o togă, de asemenea de

purpură, în spatele lui stătea un sclav, care îi ţinea deasupra capului o cunună de aur şi striga din când în când în gura mare:

— Nu uita că nu eşti decât un om!

Cuvintele sclavului erau menite să-i amintească: norocul nu e statornic, şi pe el îl poate pândi o soartă necruţătoare, şi el ar putea fi învins.

Alături de carul de triumf păşeau prietenii şi rudele lui, mândri de gloria învingătorului. Urmau lictorii (consulul avea dreptul să fie însoţit de 12 lictori), purtând pe umeri mănunchiuri de nuiele. Dar cu prilejul serbărilor erau gătiţi în haine de purpură, iar nuielele erau împodobite cu ramuri de laur. Muzicanţii care veneau după lictori interpretau un marş festiv.

Apoi au apărut oştirile: soldaţii cu scuturile învelite la spate, ofiţerii în uniforme de paradă şi cu coifuri strălucitoare.

Triumful îl împacă pe conducător cu soldaţii măcar în aparenţă. Greutăţile şi lipsurile pe care le-au îndurat în timpul marşurilor, vergile cu care-i pedepsea centurionul, rănile, foamea şi frigul, arşiţa – toate au rămas undeva în urmă. Acum îi aşteptau distincţiile, prada, vinul şi distracţiile. Pe timpul triumfului disciplina nu mai era atât de aspră: soldaţilor li se dădea voie chiar să glumească pe seama triumfătorului.

Cortegiul se îndrepta spre templul lui Iupiter, care se afla pe Capitoliu. Aici alaiul era aşteptat de senatori.

Triumfătorul aduse ca jertfă lui Iupiter taurii, iar pentru templu, o parte din prada de război şi o cunună de aur. Apoi le dădu soldaţilor daruri. Serbarea s-a încheiat cu un mare ospăţ.

Prada pe care Aemilius Paulus a predat-o statului a fost cu

adevărat uriaşă: la Roma au fost desfiinţate pe un timp îndelungat impozitele, pe care le plăteau locuitorii.

Faţă de duşmanul care nu mai prezenta niciun pericol Aemilius Paulus a dat dovadă de mărinimie, păstrându-i lui Perseus viaţa (de obicei, după triumf romanii îi omorau pe regii şi comandanţii prizonieri). Perseus a fost întemniţat, dar tratat cu blândeţe. Se spune că el a murit peste câţiva ani, după ce îşi istovise organismul prin foame.

In ultimii ani ai vieţii sale Aemilius Paulus a deţinut postul de cenzor. În Roma antică cenzorul supraveghea recensământul populaţiei, alcătuia listele senatorilor, evalua averea.

Părea că Aemilius Paulus avea noroc. Dar soarta întotdeauna diminuează norocul, dacă e prea mare, şi le trimite oamenilor necazuri.

Aemilius Paulus avea patru fii. Doi dintre ei, Publius şi Quintus, au purtat mai târziu alte nume (Scipio şi Fabius Maximus), iar ceilalţi doi au murit: unul, la cincisprezece ani, cu cinci zile înainte de triumf, şi altul la doisprezece ani – peste trei zile după triumf. Aemilius Paulus a suportat bărbăteşte aceste lovituri ale sorţii.

Restul vieţii Paulus a trăit la moşia sa de pe malul mării. Până când într-o zi s-a întors la Roma spre a aduce jertfă de mulţumire zeilor pentru bunăstarea sa. Dar în aceeaşi zi (169 î.Hr.) i s-a făcut rău, a pierdut cunoştinţa şi s-a stins din viaţă.

TIBERIUS GRACCHUS
(cea 162-133 Î.Hr.)

Tribun al poporului. A încercat să realizeze o reformă agrară, dar a fost ucis de aristocraţia senatorială. Ideile lui au demonstrat că se impunea transformarea structurilor sociale şi democratizarea instituţiilor.

Tiberius Gracchus aparţinea unei familii aristocratice din Roma. Tatăl său, Tiberius Sempronius Gracchus cel Bătrân, a fost de două ori consul, apoi cenzor, iar după victoria din Spania şi după cucerirea insulei Sardinia a fost înalt apreciat de către Senat.

Tiberius n-avea decât doi ani, când îi murise tatăl. Educaţia i-o dădu maică-sa, Cornelia, fiica vestitului Scipio, cel care-l învinsese pe Hannibal. Cornelia dorea ca fiii ei – Tiberius şi Caius – să fie demni de numele tatălui şi bunicului lor. Străduinţele ei n-au fost zadarnice: după cum mărturisesc contemporanii lor, fraţii Gracchi au fost cei mai culţi şi mai talentaţi dintre toţi tinerii de vârsta lor, iar meritele lor faţă de poporul roman au făcut ca numele Gracchus să rămână veşnic în amintirea urmaşilor.

Tiberius a plecat în Africa, la vârsta de 15 ani, ca ostaş în armata care avea să lupte sub zidurile Cartaginei. Lucrurile se petreceau în timpul celui de Al Treilea Război Punic. Romanii au hotărât să-l zdrobească pe inamicul lor cel mai primejdios din bazinul Mării Mediterane. În acest război tânărul Gracchus a săvârşit prima sa faptă eroică.

Consulul Scipio Aemilianus, care conducea armata romană, a hotărât să ia cu asalt Megara, o suburbie a Cartaginei. Noaptea, păşind fără zgomot, romanii s-au apropiat de ziduri ca să-l ia pe inamic prin surprindere. Dar paza cartagineză i-a observat şi a dat alarma. Atunci romanii au pornit la asalt. Cartaginezii se apărau cu îndârjire. În cele din urmă un grup de soldaţi romani a izbutit să ocupe un turn izolat. Iar din acest turn soldaţii au trecut

peste o punte de scândură, la o înălţime ameţitoare, şi cei mai curajoşi au ajuns pe creasta zidului cetăţii. Primul care a pus acolo piciorul a fost Tiberius. Numele eroului a devenit cunoscut întregii armate.

În timpul acestui război Tiberius se obişnuise cu viaţa de militar, plină de primejdii şi lipsuri. Mai târziu el se va deosebi de cei de seama lui prin cumpătare, bărbăţie şi exigenţă faţă de sine.

După zdrobirea Cartaginei, Tiberius se întoarce la Roma atât de vestit încât, deşi tânăr, este ales în colegiul augurilor, care avea o însemnătate nu numai religioasă, dar şi politică, deoarece reunea pe cei mai onorabili cetăţeni ai Romei. Senatorul Appius Claudius, unul din cei mai importanţi politicieni ai vremii, după o convorbire cu Tiberius la ospăţul augurilor, i-a propus mâna fiicei sale. Venind acasă, Appius i-a strigat soţiei sale încă din prag:

— Antistia, am logodit-o pe fiica noastră! Soţia l-a întrebat mirată:

— De ce te-ai grăbit aşa? Nu cumva i-o fi cerut mâna Tiberius Gracchus? Numai atunci m-ar bucura norocul ei.

Atât de mult era preţuit tânărul Gracchus.

În curând Tiberius este ales vistier şi trimis împreună cu consulul Mancinus în Spania, unde era în toi războiul cu cetatea Numantia, ai cărei locuitori s-au răsculat împotriva dominaţiei romane. Oastea romană a suferit înfrângere. Niciodată încă Republica n-a avut un comandant atât de perfid ca Mancinus. Dar şi în acele condiţii Tiberius Gracchus a ştiut să fie în serviciul poporului său.

Odată consulul primise vestea falsă precum că cealaltă

armată romană, care lupta în Spania, ar fi fost învinsă. Îngrozit, Mancinus a ordonat retragerea imediată, în aceeaşi noapte, a oştilor sale. Când numantinii au văzut că romanii se retrag, s-au luat după ei, strâmtorându-i spre nişte defileuri de netrecut. Părea că armata romană este condamnată şi cei douăzeci de mii de oameni sunt sortiţi pieirii. Solii trimişi de Mancinus se rugau cu umilinţă numantinilor să înceapă tratativele de pace.

— Fie, a fost răspunsul, dar la tratative să vină Tiberius Gracchus. Am auzit despre el că nu e doar viteaz, ci şi un om de onoare.

Astfel Tiberius a fost trimis la numantini. El a cedat în unele chestiuni, dar a stăruit în altele. Până la urmă, pacea a fost încheiată şi armata romană s-a întors acasă. Dar printre obiectele căzute ca pradă în mâinile numantinilor, după ce ocupaseră tabăra romană, se aflau şi tablele pe care Tiberius îşi făcea calculele notând cheltuielile armatei romane. Dacă se întorcea la Roma fără aceste documente, Tiberius putea fi învinuit de irosirea banilor. De aceea, însoţit de câţiva prieteni, el a plecat iarăşi la numantini şi, adresându-se mai-marelui lor, i-a rugat să i se restituie tablele. Duşmanii de ieri îl stimau atât, încât i-au îndeplinit rugămintea, mai mult chiar, l-au invitat să participe la ospăţul lor în cinstea biruinţei.

La Roma însă pe Tiberius îl aşteptau mari necazuri. O bună parte din popor şi senatori erau nemulţumiţi de pacea încheiată şi erau indignaţi că o armată romană s-a predat. Ei ziceau:

— Cine i-a permis lui Tiberius să vorbească cu duşmanul în numele poporului roman?! Acest tratat este o ruşine pentru armata romană. Nu trebuie să-l recunoaştem!

Unii îşi aminteau cum au procedat strămoşii lor cu două sute de ani în urmă, într-un caz similar: nişte comandanţi romani,

înfrânţi în timpul unui război cu samniţii, au încheiat pace cu învingătorii. Senatul însă n-a recunoscut acordul, şi comandanţii, vistierii, tribunii militari, toţi cei care au participat la ruşinoasele tratative de pace au fost predaţi inamicului. La Roma se cerea să se procedeze la fel cu Man-cinus şi Tiberius. Gracchus s-a salvat numai datorită legăturilor sale cu aristocraţia şi sprijinului acelei părţi dintre romani care vedeau în el un salvator al rudelor lor, soldaţi în armata lui Mancinus. De dragul lui Gracchus, au fost iertaţi şi ceilalţi comandanţi. Numai Mancinus, desculţ, într-o cămaşă şi înfierat, a fost predat numantinilor. Aceştia, totuşi, nu l-au omorât, ci l-au eliberat.

Tiberius Gracchus a meditat mult asupra situaţiei poporului roman. Încă în drum spre Spania el a observat că pe ogoare nu se văd ţărani liberi. Pretutindeni întâlnea lucrând numai robi înfieraţi şi supraveghetori cu bice. Ba ici, ba colo se auzea şuieratul biciului din vână de bou şi ţipătul jalnic al sclavului lovit. Unde să fi dispărut oare ţăranii liberi, care abia nu demult munceau pe aceste ogoare? Situaţia grea a poporului, soarta statului roman îl îngrijorau pe Tiberius. In curând el avea să înţeleagă cauza acestei stări de lucruri: în timp ce ţăranii, care constituiau esenţa armatei romane, luptau undeva în Africa sau în Asia Mică, în Spania sau în Grecia, gospodăriile lor se ruinau, iar pământurile treceau în mâinile moşierilor. Ţăranii ruinaţi fie deveneau argaţi, fie plecau la oraş şi locuiau acolo din mila bogătaşilor. Cu cât mai mult se reducea numărul ţăranilor liberi, cu atât mai slab devenea şi statul roman, pentru că argatul sau cerşetorul nu mai aveau dreptul să facă serviciul militar. Iar armata apăra ţara de duşmani şi ţinea sub control miile de robi din interiorul Italiei. Când şi-a dat seama cum stau lucrurile, Tiberius Gracchus a început lupta pentru reforme. După obiceiurile vremii, la Roma nu putea propune proiecte de legi decât cel ce ocupa o funcţie de stat. De aceea Tiberius îşi înaintase candidatura la postul de tribun al poporului, făgăduind că, dacă va fi ales, va obţine o reîmpărţire a pământurilor. Şi

într-adevăr, devenind tribun al poporului, Tiberius a cerut să se dea pământ poporului. El le spunea romanilor:

— În Italia şi jivinele sălbatice au vizuini sau găuri sub pământ în care se pot ascunde, în timp ce oamenii care luptă şi mor pentru Italia nu stăpânesc decât aerul şi lumina. Fără acoperiş deasupra capului, ei rătăcesc ca nişte nomazi cu nevestele şi copiii lor. Comandanţii îi amăgesc pe soldaţi, când îi cheamă pe timp de război să apere de duşman mormintele taţilor şi templele, căci foarte mulţi romani nu au nici casă părintească, nici morminte de ale strămoşilor, ei luptă şi mor pentru îmbogăţirea altora, sunt supranumiţi stăpânii lumii, dar de fapt nu au niciun petic de pământ.

Potrivit proiectului de lege propus de Tiberius Gracchus, pământurile publice, pe care şi le-au însuşit fără niciun drept optimaţii, urmau să fie înapoiate statului. Iar statul să le împartă cetăţenilor care aveau puţin pământ sau nu aveau deloc. Viitorilor proprietari li se interzicea să-şi vândă loturile, acestea urmând să fie transmise prin moştenire.

Proiectul de lege propus de Tiberius Gracchus a fost primit cu entuziasm de popor, dar a trezit nemulţumiri printre oprimaţi. Aceştia s-au decis să împiedice adoptarea legii care punea în primejdie bogăţia şi influenţa lor. Optimaţii au început calomniile împotriva lui Tiberius care, spuneau ei, prin reîmpărţirea pământurilor, doreşte să provoace o răscoală în ţară, pentru ca toată puterea s-o deţină el. Tiberius însă se bucura de o autoritate prea mare, poporul avea toată încrederea în tribunul său, şi minciuna n-a dezorientat masele.

Dar nici duşmanii lui Tiberius nu pierdeau timpul în zadar. Ei găsiră alte metode de luptă împotriva acestei legi. Optimaţii l-au convins pe cel de-al doilea tribun, bogatul proprietar de pământ Marcus Octavius, să interpună vetoul său proiectului de

lege al lui Tiberius. Când a aflat aceasta, Tiberius s-a simţit adânc ofensat. Fostul lui prieten, Octavius, să fie împotriva unei legi pe care o doreşte cu atâta ardoare poporul şi care este atât de necesară Republicii? Crezând că Octavius se teme pentru moşiile lui, Tiberius îi propuse să-l despăgubească din contul averii sale, în cazul în care legea îi va pricinui daune. Octavius a refuzat. Atunci Tiberius, folosind şi el dreptul de veto, porunci să înceteze activitatea tuturor instituţiilor de stat până în ziua când proiectul de lege va fi pus la vot în Adunarea Poporului. Astfel a fost întreruptă activitatea magistraţilor, a fost sigilat templul lui Saturn, în care se găsea vistieria statului şi, în felul acesta, au încetat toate plăţile.

In semn de protest împotriva acţiunilor lui Tiberius, optimaţii apăreau pe străzile Romei în haine de doliu pentru a-şi exprima regretul. Cei mai înverşunaţi duşmani ai reformei începură să pregătească un atentat împotriva lui Tiberius. Dar niciun fel de ameninţări nu l-au determinat să cedeze. Gracchus cerea ca poporul să discute situaţia.

In ziua când se întruni Adunarea Poporului în piaţa centrală a Romei, lângă tribune s-au adunat mii de oameni. Mulţimea îl aclama pe Tiberius, îmbărbătându-l. Dar deodată un vuiet de indignare şi mânie se rostogoli prin piaţă. Poporul a aflat că oprimaţii au furat urnele de vot, ca să împiedice votarea. Înfuriat, poporul era gata să-i răpună pe vinovaţi. Atunci pe tribuna unde se afla Tiberius au urcat foştii consuli Manlius şi Fulvius. Ei l-au rugat pe Gracchus să împiedice vărsarea de sânge şi să se adreseze Senatului. Doar acolo, susţineau ei, sunt cei mai înţelepţi oameni de stat. Să hotărască dânşii cum să se procedeze. Tiberius a acceptat. Dar senatorii nu i-au susţinut propunerile şi Tiberius a convocat din nou Adunarea Poporului.

— Cetăţeni! se adresă el romanilor. Tribunii, cărora voi le-aţi acordat împuterniciri atât de mari, încât e suficient ca unul

din ei să rostească un cuvânt, pentru ca să fie anihilată viaţa statului, nu pot ajunge la un consens. De aceea propun ca însuşi poporul să hotărască cine din noi doi are dreptate.

Apoi, întorcându-se către oponentul său, rosti:

— Octavius! Să ascultăm poporul. Dacă el mă va rechema din postul de tribun, mă voi înapoia acasă şi nu voi fi de acum încolo decât un simplu cetăţean. Îţi jur, Octavius, că, dacă poporul îţi va arăta încredere ţie, n-ai să mă vezi în rândul duşmanilor tăi.

Înţelegând că poporul nicidecum nu-l va rechema pe Tiberius din postul de tribun, deoarece toţi ştiau că acesta luptă pentru binele poporului, Octavius tăcea.

— Tribunul poporului, a continuat Tiberius, adresân-du-se mulţimii, este o persoană sacră şi inviolabilă, deoarece activitatea lui este consacrată poporului şi el e obligat să-i apere interesele. Dar dacă tribunul, întorcând spatele poporului, îi dăunează mereu, îi ştirbeşte puterea sau libertatea, un astfel de tribun îşi părăseşte postul pentru simplul motiv că nu-şi onorează atribuţiile. Dacă tribunul ar dărâma Capitoliul sau ar da foc arsenalului, continua Tiberius, el ar fi, nu-i aşa, un prost tribun. Dar acela care sugrumă democraţia nu mai poate fi tribun. Eu propun să hotărâţi dacă Marcus Octavius mai poate deţine această funcţie, de vreme ce împiedică adoptarea unei legi.

La votare şaptesprezece voturi din treizeci şi cinci au fost pentru revocarea lui Octavius. Atunci Tiberius a oprit votarea. Luându-l prietenește de mână pe Octavius, el încercă să-l convingă că împotrivirea lui nu avea niciun rost.

— Dragul meu! Renunţă la veto. Aceasta o vrea poporul, toţi cei nevoiţi să îndure lipsuri. Uite, cu câtă speranţă te privesc cetăţenii, şi imaginează-ţi cu cât dispreţ te vor privi dacă vei

spulbera încrederea celor ce te-au ales.

Octavius tăcea. Ochii i s-au umplut de lacrimi. Părea că el a căzut de acord. Dar când Octavius aruncă o privire spre aristocraţii adunaţi într-un colţ, spre feţele lor încremenite în aşteptare, el parcă se trezi dintr-un vis, îşi retrase mâinile din mâinile lui Tiberius şi, privindu-l drept în ochi, rosti: – Nu! Era clar că Octavius preţuia mai mult simpatiile unui pumn de optimaţi decât fericirea poporului.

Tiberius a poruncit să se continue votarea. Cu majoritate de voturi Octavius a fost revocat. Din ordinul lui Tiberius el a fost îndepărtat cu forţa de la tribună, deoarece încerca să se opună. Între poporul înfuriat, care se năpusti asupra lui Octavius, şi bogătaşii care-l apărau s-a produs o încăierare.

Octavius, fiind smuls din mâinile mulţimii, abia de a reuşit să scape. Robul care l-a ajutat să fugă s-a ales cu ochii scoşi din orbite. În locul lui Octavius adunarea a ales un alt tribun, Mucius, un favorit de-al lui Gracchus. Legea agrară propusă de Tiberius a fost adoptată. În vederea reîmpărţirii pământurilor a fost aleasă o comisie, alcătuită din trei persoane: Tiberius, socrul său, Appius Claudius, şi fratele său mai mic, Caius. Faptul că cei trei făceau parte din aceeaşi familie n-a fost considerat ca o încălcare, dimpotrivă, toţi vedeau în aceasta chezăşia unei activităţi rodnice. Senatul însă încerca să saboteze munca lui Tiberius: i se refuză acordarea unui cort din contul statului, i s-a fixat o leafă de nimic ş. a. m. d. Duşmanii urzeau un complot împotriva tribunului şi a adepţilor lui. Unul din prietenii lui Tiberius murise subit. Când corpul mortului a fost aşezat pe rug, după obicei, pielea crăpă şi dinăuntru se scurse atâta lichid, încât focul s-a stins. Se bănuia că el a fost otrăvit. Tiberius era mereu ameninţat cu moartea şi, într-o zi, îmbrăcat în doliu, îşi aduse soţia şi copiii în piaţa publică şi rugă poporul să-i păzească.

Între timp, duşmanii lui Tiberius au găsit un nou prilej pentru a-l defăima. Murise Attalos, regele Pergamului, un stat din Asia Mică. Trimisul acestuia, Eudemus, aduse testamentul, potrivit căruia moştenitor al defunctului era numit poporul roman. Tiberius veni atunci cu un proiect care prevedea ca toate bogăţiile regelui Pergamului să fie împărţite cetăţenilor împroprietăriţi prin noua lege. Totodată Tiberius accentua că e hotărât a cere poporului să rezolve el problema, fără a mai fi discutată în Senat. Afirmaţia aceasta îi supără pe senatori, care sperau să obţină câte ceva din nenumăratele bogăţii ale Pergamului. Din nou răsunau vorbe murdare cu scopul de a-l compromite pe Tiberius. Unul dintre senatori, Quintus Pompeius, declară:

— Sunt vecin cu Tiberius şi ştiu că Eudemus a adus la Roma şi i-a predat coroana regilor Pergamului. Oare nu-i limpede că Gracchus visează să devină rege al Romei?

Quintus Metellus spuse:

— Când Tiberius-tatăl, cenzor fiind, se întorcea acasă seara târziu, oamenii stingeau lumina, ca nu cumva el să creadă că au zăbovit prea mult în ospeţie, ori că s-au îmbătat. Dar acum? Lui Tiberius-fiul însuşi îi luminează calea în timpul nopţii – cine credeţi? — nişte haimanale, stârpituri, în stare de orice!

Aşa căutau să-l defăimeze cei cărora nu le-a plăcut că tribunul, luând apărarea poporului, ignora opinia bogătaşilor şi aristocraţilor. Duşmanii lui Tiberius continuau chiar să-l ameninţe, deşi, conform legii, tribunul poporului era o persoană inviolabilă. La rugămintea lui Tiberius, casa lui era păzită noaptea de cetăţeni înarmaţi.

Optimaţii aşteptau cu nerăbdare să i se încheie mandatul de tribun. Ei sperau că atunci vor putea lesne să se răzbune şi

mai cu seamă să desfiinţeze legea agrară. Dar, spre a duce la bun sfârşit cele începute, Tiberius s-a hotărât să-şi înainteze a doua oară candidatura la postul de tribun al poporului. Aceasta era o încălcare a vechiului obicei. Optimaţii au profitat de acest pretext pentru a-l învinui pe Tiberius că ar pregăti o lovitură de stat. Ei răspândeau zvonuri că anumite semne rele prevestesc pieirea lui. Bunăoară, că în coiful lui s-ar fi strecurat nişte şerpi şi ar fi scos acolo pui; sau că în dimineaţa zilei de alegeri ale tribunilor poporului găinile sacre nu ar fi vrut să iasă din cuşti şi nici să mănânce, fapt care nu s-a întâmplat niciodată şi care era considerat un semn rău.

În acea zi piaza rea îl urmărea pe Tiberius. Când ieşea din casă pentru a merge la alegeri, s-a lovit atât de tare cu piciorul de prag, că-şi rupse unghia degetului mare şi sângele i s-a scurs pe încălţăminte. După câţiva paşi, a observat pe acoperişul unei case doi corbi care se băteau. In toiul încăierării s-a desprins o piatră, care căzu chiar la picioarele lui Tiberius. Câţiva dintre însoţitorii tribunului prinseră a şovăi şi-l sfătuiră să se întoarcă. Dar filosoful Blosius, prietenul şi învăţătorul lui, care trecea tocmai atunci pe acolo, a spus:

— Ar fi mai mare ruşinea, dacă tu, fiu al lui Gracchus, nepot al lui Scipio Africanul şi conducător al poporului roman, te-ai speria de un corb şi n-ai răspunde chemării concetăţenilor! Ce vor spune atunci duşmanii? Că tribunul ţine seama mai mult de nişte semne decât de voinţa poporului!

Şi Tiberius şi-a urmat drumul.

La început totul decurgea bine. Poporul l-a întâmpinat cu aclamaţii. Dar în timpul acesta senatorul Fulvius Flaccus, unul din partizanii lui Tiberius, făcându-şi drum prin mulţime ca să ajungă la tribună, a anunţat că senatorii urzesc ceva împotriva lui Gracchus şi a celor ce-l susţin şi că au adunat în acest scop o haită

de inşi înarmaţi. Auzind acestea, prietenii lui Tiberius, rupând prăjinile cu care lictorii ţineau la distanţă poporul, s-au înarmat cu ele. Cei din spatele pieţei n-au auzit cuvintele lui Fulvius şi nu puteau înţelege ce s-a întâmplat. Atunci Tiberius, ştiind că nu va putea fi auzit, îşi duse mâna la cap, vrând să arate că viaţa lui este în primejdie. Duşmanii însă s-au grăbit să interpreteze acest gest în felul lor. Au pornit fuga spre templul zeiţei Credinţei, unde tocmai atunci se desfăşurau lucrările Senatului.

— Tiberius vrea să se facă rege, vrea să-şi pună coroana pe cap, strigau ei.

Scipio Nasica, capul duşmanilor lui Gracchus, ceru consulului să ordone executarea imediată a lui Tiberius. Consulul însă răspunse:

— Nu e cazul să purced la acte de violenţă şi nu am de gând să încalc legile justiţiei. Numai dacă poporul, dând ascultare lui Tiberius, va neglija legile Republicii, voi face uz de puterea de care dispun, pentru a o apăra.

Tonul liniştit al consulului i-a supărat şi mai mult pe oamenii lui Nasica. Acesta strigă:

— Ce-mi aud urechile? Un consul să trădeze Republica? Cine vrea să mă ajute, să mă urmeze! Cu aceste cuvinte el se grăbi spre ieşire, urmat de alţi senatori. Ceata de oameni înarmaţi cu ciomege, pietre, picioare de la scaunele fărâmate dădu buzna în piaţa unde avea loc Adunarea Poporului. Adepţi de-ai lui Tiberius aici erau puţini. Ţăranii care fuseseră împroprietăriţi datorită lui Gracchus lipseau, deoarece începuse perioada lucrărilor de câmp. Iar în sânul sărăcimii de la oraş erau mulţi care depindeau de aristocraţie, fiindcă existau din pomenile bogătaşilor. Ei nu au opus nicio împotrivire, lăsând senatorii să treacă. Unii dintre prietenii lui Tiberius au fost asasinaţi, alţii au fugit. În timpul

încăierării a fost omorât şi Tiberius.

Represaliile împotriva partizanilor lui Gracchus au durat câteva zile: mulţi dintre ei au fost executaţi fără judecată, alţii au fost deportaţi. Chiar şi cadavrele lor erau batjocorite. Caius Gracchus, fratele lui Tiberius, a cerut permisiunea să-l îngroape pe nefericitul tribun, dar i s-a refuzat, şi corpul lui Tiberius a fost aruncat în Tibru.

Complotul împotriva lui Gracchus a avut drept cauză opoziţia bogătaşilor faţă de reformele care îmbunătăţeau situaţia poporului şi-i constrângeau pe optimaţi. Învinuirea că el ar fi vrut să se facă rege nu era decât un pretext pentru a-l răpune. Totuşi, temându-se de mânia poporului, Senatul n-a îndrăznit să dizolve comisia în care în locul lui Tiberius a fost ales unul din adepţii săi.

Poporul păstra cu sfinţenie amintirea eroicului tribun şi nu-i putea suporta pe duşmanii lui. Nasica, cel care pusese la cale omorârea lui Tiberius, cu toate că ocupa înaltul post de pontifex maximus, a fost nevoit să părăsească Roma, unde oamenii îi strigau în faţă: – Ucigaşule! El a murit în exil. Chiar şi Scipio Aemilianus, un bărbat foarte respectat la Roma, pierdu stima şi dragostea poporului, îndată ce s-a aflat că, auzind de moartea lui Tiberius, el ar fi spus, citând versurile poetului grec Homer: – Aşa să piară oricine făptuieşte asemenea lucruri!

Acesta a fost sfârşitul scurtei, dar generoasei vieţi a lui Tiberius Gracchus, fiu glorios al poporului roman.

CAIUS GRACCHUS
(cea 153-121 Î.Hr.)

Patrician roman. Tribun al poporului. A încercat să

înfăptuiască o reformă agrară prin care să reconstituie clasa micilor proprietari. A fost ucis în urma revoltelor armate ale aristocraţiei senatoriale nemulţumite.

Caius Sempronius Gracchus abia împlinise douăzeci de ani, când nobilii i-au luat zilele fratelui său mai mare, Tiberius. Ca şi acela, Caius era şi el mai inteligent decât semenii săi. Avea o cultură vastă şi un minunat dar al vorbirii. E adevărat că stilul oratoric al lui Caius se deosebea de cel al lui Tiberius. Dacă Tiberius stătea liniştit pe loc, când vorbea poporului, Caius se plimba încolo şi încoace şi câteodată chiar îşi arunca toga de pe umăr. Dacă discursurile lui Tiberius trezeau compătimire, cele ale lui Caius, înflăcărate şi pătimaşe, puteau chiar să sperie. După ce începea a cuvânta, Caius se înflăcăra tot mai mult, ridica vocea şi uneori îşi permitea grosolănii. Tocmai de aceea, ştiindu-şi cusurul, el îl punea pe un sclav, Licinius, să stea în spatele lui şi să-i urmărească discursul. Când stăpânul întrecea măsura, Licinius, cu ajutorul unui instrument special, emitea un sunet melodios. Caius îşi modera atunci ritmul şi vorbea mai calm. Dar aceste deosebiri de caracter nu-i împiedicau pe cei doi fraţi să-şi iubească la fel poporul şi să lupte cu aceeaşi uitare de sine pentru drepturile lui.

După moartea fratelui său Caius nu venea la adunările poporului şi părea că nu are de gând să participe la disputele politice. Dar se spune că în acei ani el ar fi lucrat mult pentru a-şi desăvârşi talentul oratoric, pregătindu-se de viitoarele sale acţiuni.

Şi într-adevăr, chiar de la primul său discurs, rostit în susţinerea prietenului său, Vettius, Caius cuceri auditoriul şi-şi câştigă faima de cel mai bun orator la Roma.

Bogătaşii romani au înţeles atunci că, dacă tânărul Gracchus va păşi pe urmele fratelui său şi va purcede la luptă

pentru drepturile poporului, situaţia lor va fi iarăşi periclitată. Hotărâţi cu orice preţ să-l împiedice să devină tribun, ei s-au bucurat când au aflat că tânărul Gracchus este trimis în calitate de vistier în Sardinia. Caius a acceptat cu satisfacţie, pentru că gloria militară nu-l ispitea mai puţin decât cea de orator.

Faptul că în tinereţe Caius s-a detaşat de frământările politice, pentru ca mai apoi să apară pe neaşteptate pe arenă ca bărbat politic iscusit şi conducător de seamă al poporului roman i-a uimit pe mulţi. Cicero, de exemplu, povesteşte că Tiberius i s-ar fi arătat fratelui său în vis şi i-ar fi spus:

— Ce mai aştepţi, Caius? Noi nu avem drum de retragere... Ne-a fost ursită aceeaşi soartă şi aceeaşi moarte în lupta pentru binele poporului!

Această chemare se zice că l-ar fi adus pe Caius pe calea luptei politice.

Caius Gracchus a plecat aşadar în Sardinia cu speranţe frumoase care, la început, nu i-au fost înşelate. Într-un timp scurt el s-a distins printre tinerii aristocraţi romani, căci era viteaz în luptă, corect cu supuşii săi, disciplinat şi respectuos faţă de cei mari. În afară de aceasta, după cum mărturisesc contemporanii lui, Caius nu avea pereche în hărnicie şi cumpătare. De curând aceste calităţi ale tânărului vistier aveau să aducă izbânzi poporului roman.

Când au dat gerurile, consulul a cerut locuitorilor să asigure armata cu haine călduroase. Dar oraşele din Sardinia trimiseră o solie la Roma, rugând să fie scutite de această îndatorire. Senatul a acceptat. Consulul care conducea oştirile romane din Sardinia se pomeni astfel într-o situaţie dificilă, – soldaţii pătimeau de pe urma frigului. Atunci Caius făcu o călătorie prin oraşele din insulă şi le vorbi locuitorilor atât de

inspirat despre suferinţele soldaţilor romani, încât ei au consimţit de bună voie să aprovizioneze armata cu îmbrăcăminte. Creşterea faimei lui Caius îngrijora Senatul. De aceea, când au sosit la Roma soli din Libia, cu vestea că regele lor e gata să trimită pâine consulului roman din Sardinia numai din respect faţă de Caius Gracchus, neliniştea senatorilor trecu într-o nemulţumire camuflată: solii libieni au fost izgoniţi, pur şi simplu, iar legiunile din Sardinia au fost rechemate la Roma spre a fi înlocuite cu altele. Numai consulul şi vistierul Caius Gracchus urmau să rămână acolo pentru încă un mandat.

Caius s-a supărat grozav şi, părăsindu-şi postul fără permisiune, plecă direct la Roma. Gestul lui trezi nemulţumiri în capitală, fiindcă poporul considera că un vistier nu avea dreptul să procedeze astfel. Caius a fost trimis în judecată. La proces el rosti un strălucit şi convingător discurs.

— Dumneavoastră, s-a adresat el cenzorului, mă judecaţi pentru că aş fi încălcat legea? Dar de ce oare n-am fost trimis în judecată mai înainte? Doar ştiaţi că am participat nu la 10 expediţii, cât prevede legea, ci la 12! Că am fost vistier timp de trei ani în şir, deşi termenul e de un singur an. Dar poate că am profitat de acest serviciu atât de îndelungat? O, nu! Dintre toţi participanţii la acest război numai eu am plecat de acasă cu punga plină şi m-am întors cu una goală, pe când alţii, după ce au deşertat amforele de vin luat de acasă, le-au adus înapoi pline cu aur şi argint.

Tentativa de a obţine condamnarea lui Caius n-a reuşit. Aristocraţii l-au mai dat în judecată de câteva ori în baza unor învinuiri false, dar de fiecare dată iscusinţa oratorică a lui Caius şi cinstea lui fără prihană îl ajutau să-şi dovedească nevinovăţia. Uneltirile duşmanilor care căutau să-l împiedice a ocupa o funcţie importantă de stat s-au dovedit zadarnice: Caius şi-a propus candidatura la postul de tribun al poporului în anul 123 î.Hr.

Bogătaşii au fost toţi ca unul împotriva lui. În schimb, din toate colţurile ţării s-a adunat la Roma atâta lume care dorea să-l susţină pe tânărul Gracchus, încât Forul nu-i putea găzdui pe toţi cei veniţi şi vocile alegătorilor se auzeau până şi de pe acoperişurile clădirilor din jurul pieţei. Deşi aristocraţii au încercat să influenţeze poporul şi îi forţau pe mulţi să voteze împotrivă, Caius a fost ales tribun al poporului.

Devenind tribun, el în scurt timp s-a situat pe primul loc pe arena politică datorită înţelepciunii şi talentului său oratoric. Cuvântând cu diverse ocazii, el deseori pomenea despre moartea tragică a fratelui său, care a căzut ca jertfă în lupta pentru cauza poporului şi despre perfidia oprimaţilor, care l-au ucis. Iată, bunăoară, ce a spus el într-o zi:

— Strămoşii noştri l-au osândit la moarte pe Caius Veturius numai de aceea că el a fost singurul dintre trecători care şi-a îngăduit să nu facă loc tribunului ce străbătea tocmai atunci piaţa. Or, Tiberius a fost omorât în chip monstruos în văzul întregului popor. Duşmanii i-au târât corpul neînsufleţit prin oraş, n-au lăsat să fie îngropat omeneşte şi, în cele din urmă, l-au aruncat în apă, ca pe un câine. Dar câţi prieteni de-ai lui Tiberius au fost sugrumaţi fără judecată! Oare aşa procedau strămoşii noştri? Odinioară, venea un aprod la casa vinovatului şi-l chema la judecată prin sunet de trâmbiţă. Şi pretorul nu începea judecata până când nu se înfăţişa învinuitul.

Influenţat de cuvintele lui Caius, poporul îşi amintea viaţa eroică a fratelui său şi nelegiuirile aristocraţilor. Iar Adunarea Poporului încuviinţa proiectele de legi pe care le propunea el, văzând în Caius un urmaş al lui Tiberius.

Mai întâi de toate, Caius a făcut să fie adoptată o lege prin care se stabileau preţuri fixe la pâine. Şi-a reluat activitatea comisia agrară, împroprietărind din nou un număr de oameni

care nu aveau pământ. Pentru a realiza reformele, Caius a hotărât să conlucreze cu cei din clasa cavalerilor. El a obţinut în favoarea lor o reformă judiciară. Până atunci toate procesele erau doar de competenţa senatorilor. Cavalerii însă nu puteau deveni senatori, deoarece aceştia nu erau aleşi, ci desemnaţi. De obicei, locul tatălui decedat îl ocupa fiul său; astfel, statul roman a fost condus timp de veacuri de aceleaşi familii aristocratice. Dar cavalerii, clasă îmbogăţită prin comerţ (senatorii nu aveau dreptul să facă negoţ), aveau nevoie de o justiţie care să le apere interesele. Caius le-a satisfăcut dorinţa, cerând să fie înscrişi pe listele judecătorilor trei sute de cavaleri. El se îngrijea nu numai de populaţia Romei, dar şi de locuitorii provinciilor (regiunile cucerite de Roma), scutindu-i de impozite insuportabile. Un alt merit al lui Caius a fost pledarea sa pentru construirea şi buna întreţinere a drumurilor. Datorită insistenţelor lui au apărut în Italia şosele drepte ca săgeata, din piatră cioplită. Sârguinţa şi spiritul lui organizatoric îi uimeau pe toţi. Era respectat şi discuta prietenește cu fiecare – meseriaş sau diplomat, oştean sau cărturar, ţăran sau senator.

A devenit atât de venerat de popor, încât a fost ales a doua oară tribun. Caius Gracchus era acum cel mai cunoscut om la Roma.

Duşmanii unelteau împotriva lui pentru a-i slăbi influenţa. Planul mişelesc avea să fie realizat de unul din tribuni, Livius Drusus. El provenea dintr-o familie nobilă şi bogată, era un politician viclean şi un orator de forţă. Anume pe el l-a ales Senatul pentru a-l folosi împotriva lui Caius Gracchus. Drusus, a cărui funcţie de tribun al plebei îl obliga să apere interesele poporului de acţiunile necontrolate ale Senatului, deveni de fapt o coadă de topor în mâinile aristocraţilor. El veni cu nişte proiecte de lege care nu puteau fi realizate, dar care la prima vedere erau mai promiţătoare decât cele ale lui Caius. Acesta, de exemplu, propuse să fie înfiinţate două colonii în care doritorii să

poată căpăta loturi de pământ. Drusus însă, dându-se drept prieten al poporului, propuse să se organizeze în Italia 12 colonii, cu toate că de fapt nu exista atâta pământ. Caius obţinu cu mare dificultate micşorarea arenzilor, plătite de sărăcime. Atunci Drusus, convenind cu Senatul, a propus ca ţăranii să fie în general scutiţi de plată. Aristocraţii erau gata să facă orice concesii ca să sporească popularitatea lui Drusus şi să-l compromită pe Caius. Drusus afirma mereu că proiectele lui de lege sunt susţinute de Senat. Astfel el inducea în eroare poporul, spre a-l face să creadă că Senatul care, precum se ştie, apăra întotdeauna interesele celor bogaţi, ar avea grijă de popor. Perfidia lui Drusus nu cunoştea margini: el îşi îngăduia să-i facă pe oameni să creadă că Gracchus activează în funcţie de stat numai pentru a se îmbogăţi.

Caius a plecat în Africa, unde în locul Cartaginei distruse se punea temelia unei colonii – Iunonia. Peste puţin timp din Africa au început a sosi veşti proaste.

— Cetăţeni! povestea cineva sosit de acolo. Un mare pericol se abate peste colonia noastră. O fi greşit Caius, când a zis să fie arat locul acela blestemat. Doar acesta e tocmai locul unde a fost cândva Cartagina, din cauza căreia a suferit atâta Roma. De aceea şi s-au supărat zeii pe noi. Şi când voiam să înălţăm steagul roman pe locul noii colonii, s-a pornit un vânt năprasnic, care a făcut steagul ferfeniţă, iar măruntaiele vitelor jertfite le-a smuls de pe altare şi le-a împrăştiat peste tot locul acela afurisit.

Lumea era uimită de cele auzite, iar povestitorul continua:

— Numai noi ştim cât am muncit până am pus stâlpii de hotar ai coloniei. Iar a doua zi – nici urmă de stâlpi! Cine să-i fi scos? În toiul nopţii s-a ivit deodată o haită de lupi. Am văzut cum le sticleau ochii prin întuneric. Au stat cât au stat, apoi au dispărut. Probabil, ei au fost trimişi de zei să facă minunăţia.

Cu toată frica superstiţioasă a romanilor, Caius a continuat lucrările de înfiinţare a coloniei cu aceeaşi ardoare şi cu acelaşi simţ practic de care a dat dovadă întotdeauna.

Între timp, la Roma situaţia partizanilor săi s-a înrăutăţit. Unul dintre prietenii lui cei mai buni, senatorul Fulvius Flaccus, care era iute la mânie, l-a ofensat în public pe Scipio Africanus şi în seara aceleiaşi zile Scipio a murit. Prietenii decedatului susţineau că el ar fi avut leziuni corporale. Se vorbea că Fulvius era vinovat de moartea lui Scipio Africanus. Afară de aceasta, aristocratul Lucius Opimius, duşman înverşunat al lui Gracchus şi adversar al reformelor acestuia, şi-a propus candidatura la postul de consul. Toate acestea l-au determinat pe Caius să părăsească Africa şi să revină în capitală, unde intenţiona să ia apărarea lui Fulvius şi să împiedice alegerea lui Opimius.

Reîntors la Roma, Caius se mută de pe colina Palatinului, cartierul aristocratic al oraşului, într-un cartier situat mai jos de For şi populat de sărăcime. El dorea să fie mai aproape de popor, care continua să-l iubească şi să-l stimeze. Caius se pregătea să propună un nou proiect de lege, care prevedea dreptul de cetăţenie pentru italici. Aflând despre aceasta, locuitorii diferitelor regiuni din Italia au început să sosească la Roma, în susţinerea lui. În temeiul drepturilor pe care le cerea pentru ei Caius, ei ar fi putut să primească de la stat loturi de pământ ca şi proletarii din Roma.

Duşmanii au ştiut să folosească acest proiect împotriva lui Gracchus. Consulul Caius Fannius rosti în faţa poporului un discurs în care îi ameninţa pe romani că noii cetăţeni, italienii, le vor lua toate privilegiile.

— Credeţi oare, le-a spus el, că acordându-le italienilor drepturi cetăţeneşti, veţi mai sta în Adunarea Poporului aşa cum staţi acum în faţa mea? Credeţi oare că şi după aceea veţi mai

ocupa la circ sau amfiteatru, în timpul luptelor de gladiatori, aceleaşi locuri? Aceşti oameni vor împânzi tot oraşul, şi vouă nu vă va rămâne nimic.

Romanii au început a se frământa. Atunci Fannius a propus să nu fie lăsaţi italienii să intre în oraş, iar cei care au intrat deja să fie izgoniţi. Planurile lui Caius au suferit înfrângere, căci tocmai italienii ar fi putut să-i acorde o susţinere mai mare. De aceea, el a declarat că protestează împotriva acţiunilor consulului şi făgăduia ajutor italienilor care urmau să fie izgoniţi.

Într-o zi, mergând pe stradă, Caius a auzit ţipetele unui italian, pe care-l cunoştea şi pe care l-au înhăţat lictorii consulului. După comportamentul lictorilor Caius a înţeles că orice intervenţie din partea lui ar fi fost zadarnică. Pe de altă parte, dacă i-ar fi forţat, asta ar fi dus la o ciocnire pretimpurie. Atunci a înţeles că nu are suficientă putere pentru a-şi îndeplini promisiunea dată italienilor. Caius a intuit că poporul nu doreşte să împartă cu nimeni privilegiile şi drepturile sale. Şi într-adevăr, propunerile lui Gracchus nu au făcut decât să îndepărteze de el o parte din sărăcimea romană. Duşmanul lui cel mai mare, Opimius, conducătorul oprimaţilor, a fost ales în calitate de consul.

Dar Caius nu şi-a pierdut curajul. El şi-a propus pentru a treia oară candidatura la postul de tribun. De data aceasta însă n-a mai fost ales. Se spunea că el ar fi avut majoritatea voturilor, dacă tribunii n-ar fi falsificat rezultatele alegerilor.

Acum bogaţii au trecut la ofensivă: la cererea lor au fost adoptate un şir de legi prin care poporului i-au fost răpite multe drepturi şi privilegii, obţinute datorită lui Caius.

Totodată, Senatul trimise o comisie în Iunonia, colonia înfiinţată de Gracchus, comisie care a început să cerceteze cu

minuţiozitate activitatea lui Caius, căutându-i greşeli pentru a-l putea acuza pe fostul tribun. Optimaţii îl persecutau astfel, pentru că poporul era nemulţumit că apărătorul lui n-a fost reales. Mulţi dintre adepţii lui Caius Gracchus îl îndemnau să continue lupta mai energic. Se spune că şi Cornelia, maică-sa, era de aceeaşi părere: la chemarea ei sosi la Roma un grup de ostaşi, îmbrăcaţi ca nişte secerători.

Aceştia urmau să acţioneze în favoarea lui Cracchus în momentul decisiv. Relaţiile dintre partizanii lui Caius şi aristocraţi deveniră cât se poate de încordate: era limpede că în orice moment se poate produce o ciocnire.

Într-o zi, pe când consulul aducea jertfă zeilor, unul din lictori, anume Quintus Antillius, strigă obraznic la nişte prieteni de-ai lui Caius:

— Netrebnicilor! Faceţi loc unor oameni de treabă!

Cuvintele erau atât de revoltătoare încât vinovatul a fost ucis pe loc. Când Caius a aflat despre cele întâmplate, a exclamat cu deznădejde:

— Ce aţi făcut, nechibzuiţilor! Nu vă daţi seama că duşmanii noştri atâta şi aşteptau, ca să-şi poată scoate săbiile din teacă? Ei ne vor lovi acum, sub pretextul că îl răzbună pe Antillius.

Şi de bună seamă, pe străzi au început să se adune pâlcuri de oameni înarmaţi. Dar a pornit o ploaie torenţială şi adversarii s-au împrăştiat.

A doua zi în faţa clădirii unde aveau loc şedinţele Senatului se ivi un grup de oameni, care ţipau cât îi ţinea gura. Câţiva purtau pe o năsălie cadavrul lui Antillius. Senatorii, auzind

zgomotul şi strigătele, ieşiră afară, iar consulul Opimius, prefăcându-se că nu e la curent cu cele întâmplate, îi întrebă pe cei veniţi:

— De ce purtaţi doliu? Şi pe cine îl bociţi?

— Păi cum să nu bocim, dacă s-a făcut o fărădelege nemaiauzită! Oamenii lui Fulvius şi Caius l-au răpus aseară pe Quintus Antillius, au răspuns cei care au adus leşul. Tânguielile şi vaietele lor, bine înscenate, uimirea şi revolta lui Opimius aveau menirea să-i provoace pe romani împotriva lui Caius şi a partizanilor lui şi să justifice răfuiala care se pregătea.

Dar şi acum mulţi îl simpatizau pe Gracchus. Ei ziceau cu indignare:

— Uite, senatorii vorbesc despre justiţie! Dar unde a fost justiţia, când a fost sugrumat Tiberius? Şi unde au fost senatorii, când corpul tribunului poporului era târât prin tot oraşul?

Toţi îşi dădeau seama că Antillius fusese vinovat şi că optimaţii vor să se folosească de aceasta în defavoarea lui Caius. Între timp, Senatul a adoptat măsuri extraordinare. Opimius, acordându-i-se puteri dictatoriale, le-a ordonat senatorilor şi cavalerilor să se convoace însoţiţi de robi înarmaţi.

Zguduit de cele întâmplate, Caius umbla abătut. Zăbovi îndelung în faţa statuii tatălui său din For şi o lacrimă i se prelinse pe obraz. Cei prezenţi au rămas profund mişcaţi de durerea conducătorului lor. Mulţi oameni l-au condus pe Caius până acasă şi au rămas să-i păzească locuinţa toată noaptea.

A doua zi dimineaţa partizanii lui Caius şi Fulvius s-au îndreptat spre colina Aventinului, unde intenţionau să se apere de duşmani.

Când Caius ieşi din casă, soţia sa, ţinând un prunc în braţe, începu să-l roage, în genunchi:

— Caius, tu nu pleci la tribună ca un conducător al poporului, nici ca un legiuitor, rosti nenorocita femeie. Tu nu pleci nici în marş glorios, în care a muri este o cinste, care îi aduce văduvei lacrimi, dar şi dreptul de a-şi purta cu demnitate doliul. Te duci să te predai ucigaşilor lui Tiberius şi mergi neînarmat, numai cu convingerea că ai dreptate, gata mai curând să mori, decât să ridici mâna asupra cuiva. Dacă fratele tău ar fi căzut în luptă, duşmanii, după încheierea păcii, ne-ar fi înapoiat cadavrul lui. Mie însă, probabil, mi-e dat, ca şi soţiei lui Tiberius, să mă rog valurilor râului sau mării ca să-mi întoarcă corpul tău. Cum îi poţi crede pe aceşti oameni după omorârea lui Tiberius? Parcă legea îi poate opri pe nişte ucigaşi?

Dar nici lacrimile, nici rugăminţile soţiei sale nu l-au oprit pe Caius. Însoţit de prieteni, el s-a îndreptat spre Aventin. Când s-au adunat cu toţii, Fulvius, urmând sfatul lui Caius, trimise pe feciorul său mai mic în For pentru a duce tratative. Acesta se adresă cuviincios către Opimius şi senatori, aducându-le la cunoştinţă condiţiile în temeiul cărora s-ar fi putut ajunge la un consens. Majoritatea senatorilor nu erau împotrivă. Se înţelege că centuriile bine înarmate ale senatorilor, cavalerilor, mercenarilor şi sclavilor lor puteau foarte uşor să-l ucidă pe Caius şi pe părtaşii lui, dar senatorii mai ţineau minte cât de dispreţuiţi erau la Roma ucigaşii lui Tiberius. Opimius, totuşi, i-a răspuns grosolan băiatului:

— N-am de gând să negociez cu răufăcătorii printr-un băieţandru! Să vină Caius şi Fulvius şi să ceară ei, smeriţi, îndurare Senatului.

Când a aflat răspunsul, Caius a hotărât să plece singur în

For, ca să-i înduplece pe consul şi pe senatori să nu verse sânge. Dar prietenii nu l-au lăsat, ştiind prea bine cât de perfid e Opimius. Atunci Fulvius l-a trimis din nou pe fiul său. Opimius a poruncit să-l înhaţe pe băiat, apoi, însoţit de cete înarmate, porni spre Aventin. Arcaşii cretani, mercenari ai lui Opimius, au început încă de departe să tragă. S-a creat mare panică. Prietenii lui Caius cădeau fulgeraţi unul după altul. Fulvius şi cu fiul său mai mare s-au ascuns într-o clădire părăsită, unde fusese cândva o baie publică, dar au fost descoperiţi şi ucişi. Caius totuşi nu voia să ridice armele împotriva concetăţenilor săi. Retrăgându-se în templul Dianei, el avea de gând să se sinucidă.

— Iată pedeapsa zeilor pentru nerecunoştinţa, spuse el cu amărăciune prietenilor. Neamul care-şi părăseşte conducătorii în clipe dificile merită numai robie. Ca şi în bătălie, fricosul ajunge câteodată sclav, pe când cel viteaz moare vitejeşte.

În cele din urmă prietenii l-au convins să fugă. Au reuşit să se strecoare din templu neobservaţi şi să se îndrepte spre porţile din zidul Aventinului. Dar, ca înadins, Caius a alunecat şi şi-a luxat piciorul. Duşmanii, care s-au luat pe urmele lor, erau deja aproape. Atunci Pomponius, prietenul lui Caius, se oferi să lupte corp la corp. Dar forţele erau inegale şi peste câteva clipe eroul zăcea mort.

În acest timp, Caius, târându-şi cu greu piciorul, cobora spre Tibru, sperând să treacă peste pod pe celălalt mal, nepopulat. Trecătorii îl compătimeau şi-l îmbărbătau. Dar în zadar cerea el un cal. Frica de răzbunarea bogătaşilor era mai mare decât dragostea şi mila pentru el. Pe pod liftele aristocrate au fost iar oprite de un alt prieten al lui Caius, Licinius, care repetă fapta vitejească a lui Pomponius: respinse loviturile vrăjmaşilor, până căzu şi el doborât.

Când Caius, însoţit de robul său devotat, Filocrate, ajunse în

faţa dumbrăvii sfinte, urmăritorii lor erau deja aproape.

— Nu mai am prieteni şi nu vreau să cad viu în mâinile duşmanilor, îi spuse Caius sclavului, arătându-i spre sabia lui. Filocrate înţelese dorinţa stăpânului său şi-i înfipse sabia în piept...

Peste o vreme s-a înfăţişat înaintea lui Opimius un războinic, ţinând în vârful suliţei un cap de om: Septimuleus, prietenul lui Opimius, venea să-şi ceară răsplata (consulul făgăduise pentru capul lui Caius atâta aur, cât va cântări ţeasta). Dar ticălosul a întrecut măsura: după ce scosese creierii, turnă în ţeasta lui Caius plumb, ca să tragă mai greu la cântar...

În acea zi valurile Tibrului au dus puzderie de leşuri spre mare: aproape trei mii de partizani de ai lui Caius şi Fulvius au fost ucişi şi aruncaţi în apă din ordinul consulului.

Opimius porunci apoi să se zidească templul Concordiei. Dar nu se isprăvi construcţia, când pe fronton apăru o inscripţie:

Nelegiuirea a înălţat un templu Concordiei

Frica de bogătaşi era atât de mare, încât poporul îşi părăsi conducătorul în ceasul de cumpănă. Dar amintirea celor doi Gracchus dăinuia.

Oamenii treceau cu capetele plecate prin faţa statuilor fraţilor Gracchi, înălţate în unul din cele mai frumoase cartiere ale oraşului. Iar în ziua Sărbătorii Recoltei, cetăţenii duceau primul spic şi primul rod la locurile acelea sfinte, unde Tiberius şi Caius Gracchus au căzut în lupta pentru drepturile ţăranilor romani ruinaţi.

MARIUS
(cea 155-86 Î.Hr.)

General şi om politic roman. Ales de 7 ori consul. S-a remarcat prin victoriile repurtate în Africa (111-105 î.Hr.) şi prin cele asupra teutonilor şi cimbrilor (102-101 î.Hr.). Om politic versatil, s-a aflat în conflict cu Sylla, conducătorul partidei optimaţilor (aristocraţilor), în timpul războiului civil din Roma (100 î.Hr.).

Caius Marius s-a născut în anul 155 î.Hr. În satul Cereatae din apropierea oraşului Arpinum. Mai târziu mica aşezare va purta numele vestitului său fiu (italienii îi zic şi astăzi Casamare, adică – baştină lui Marius). Părinţii lui nu aveau decât un mic lot de pământ, care nu putea hrăni atâtea guri. De aceea tatăl său era nevoit să muncească la vecinii săi mai bogaţi.

Marius a început să argăţească de timpuriu alături de tatăl său, îndeplinind tot felul de munci ţărăneşti grele. Se obişnuise de mic să doarmă pe pământul gol, să îndure foame şi sete, arşiţă şi frig. Va ajunge mai târziu consul şi comandant suprem al armatei romane, dar tot ţăran va rămâne prin felul de a fi şi de a judeca.

După legile romane, toţi proprietarii de pământ erau datori să facă serviciul militar. La vârsta milităriei a plecat şi Marius la oaste. Tânărul soldat a participat la crâncenele lupte împotriva triburilor iberice răsculate şi a făcut cu acest prilej o şcoală aspră, evidenţiindu-se prin vitejie. Odată, când Marius a doborât un inamic iberic, munte de om, comandantul suprem al armatei romane, Scipio Aemilianus, l-a observat pe bravul oştean. Scipio făcea parte din acei aristocraţi romani care înlesneau înaintarea celor mai demni oameni din popor spre conducerea statului. În

felul acesta, se întărea dominaţia nobilimii romane atrăgându-i în rândurile sale pe acei ce, altfel, i-ar fi putut deveni opozanţi pri-mejdioşi.

Iată de ce Scipio l-a făcut ofiţer pe viteazul şi isteţul Marius. Iar feciorul de argat, la rândul său, nu a ratat ocazia de a înainta în grad, devenind peste puţin timp unul dintre cei mai buni ofiţeri din statul-major al comandantului suprem. Cunoscându-l mai îndeaproape şi văzându-l atât de întreprinzător, Scipio i-a prezis un viitor strălucit. Aceste cuvinte stimulau şi mai mult ambiţia lui Marius, care visa să devină egal cu aristocraţii, să intre în lumea celor mari ca egal între egali, ba poate chiar ca cel dintâi printre ei. El spera că va obţine cu ajutorul şi cu protecţia lui Scipio succese la fel de frumoase pe tărâmul politic ca şi pe cel militar.

Dar protectorul lui a murit înainte de vreme. Marius nu s-a pierdut cu firea. Deşi lipsit de reazemul său cel mai puternic, el face totuşi carieră politică. Se ciocneşte însă de trufia nobilimii romane şi suportă mari înjosiri.

Deprinderile lui ţărăneşti, simple şi fireşti în tabăra militară, erau ridicole în capitală. Aristocraţii respingeau cu dispreţ orice încercare a lui de a se apropia de ei. Astfel, Marius capătă un şir de trăsături negative: sârguinţei, dârzeniei, energiei, vitejiei şi bunului-simţ al acestui ţăran roman li s-au ataşat şiretenia, lăcomia, cruzimea, suspiciunea şi invidia.

Cu preţul unor umilinţe Marius obţine, în sfârşit, susţinerea unei familii de vază, a lui Caecilius Metellus. Atunci îşi propune candidatura la postul de tribun.

Tocmai atunci la Roma era în toi lupta dintre aristocraţie şi partida popularilor, care se străduia să ajungă la putere. Ales ca tribun, Marius propune un proiect de lege prin care se

minimaliza influenţa nobilimii în alegerea magistraţilor. Legea a fost adoptată. Astfel el devine simpatizat de partida popularilor şi dispreţuit de nobilime.

In zadar caută el mai apoi s-o recâştige, împiedicând adoptarea legii prin care urma să se împartă gratuit pâine sărăcimii romane. Acum îi întorc spatele şi democraţii.

După ce i-a expirat mandatul, Marius şi-a propus candidatura la postul de edil. Dar întrucât pierduse simpatiile ambelor partide, a suferit înfrângere. Mai mult chiar, a fost dat în judecată, fiind învinuit că ar fi încercat să mituiască alegătorii.

Se părea că Marius şi-a încheiat cariera politică şi că nu i-a rămas decât să-şi vadă de afacerile prin care adunase, de altfel, o mare avere. Dar iarăşi i-a surâs norocul: a izbutit să-şi ia de soţie pe Iulia, o fată din neamul aristocratic al lui Iulius Caesar. În urma acestei căsătorii Marius este acceptat din nou în societate, iar legăturile de rudenie îi permit să reapară pe arena politică. În 115 î.Hr. el este ales ca pretor şi numit guvernator în Spania. Aici îşi manifestă din nou talentul militar în lupta cu rebelii iberici.

Apoi izbucneşte un război în Africa. Regele Numidiei, Iugurtha, în fruntea triburilor nomade şi iubitoare de libertate din Africa de Nord, îi bătuse în câteva rânduri pe romani. Senatul hotărăşte să trimită împotriva lui pe cel mai bun conducător de oşti pe care-l avea Roma la acea dată, pe Caecilius Metellus, unul dintre protectorii lui Marius.

În căutarea unor ofiţeri capabili pentru viitoarea campanie, Metellus îşi aminteşte de el şi-i propune un post în statul-major. În războiul acesta Marius a dat dovadă de capacităţi strălucite şi a săvârşit numeroase fapte vitejeşti. În bătălia de lângă râul Mutulum armata romană a învins numai datorită lui Marius, care devine după aceasta primul ajutor al lui Metellus.

În curând însă prietenia lor ia sfârşit. Marius şi-a pus în gând să profite de greutăţile războiului cu Iugurtha, pentru a-l neutraliza pe Metellus şi a-i lua locul în fruntea armatei. Şi unelteşte împotriva şefului său: îl bârfea în faţa soldaţilor şi nu scăpa niciun prilej pentru a-i face necazuri.

Un oarecare Turpilius, prieten bun cu Metellus, care se bucura de consideraţia romanilor, dar şi a numizilor, a fost numit comandant al garnizoanei romane din oraşul Vacca. El a căutat să nu-i nedreptăţească pe locuitori. Când Iugurtha s-a apropiat pe neprins de veste de oraş, populaţia s-a răsculat şi i-a deschis porţile. Numizii i-au măcelărit atunci pe toţi romanii, numai lui Turpilius nu i-au făcut niciun rău, ba chiar l-au rugat pe Iugurtha să-l cruţe. Dar când s-a reîntors în tabără, Marius l-a dat în judecată pe motiv de trădare şi a obţinut condamnarea lui. Metellus a fost nevoit să semneze sentinţa prin care era trimis la moarte prietenul său. Turpilius a fost decapitat. Dar curând după aceea s-a constatat că el a fost condamnat pe nedrept.

Toţi împărtăşeau durerea lui Metellus, care-l deplângea pe Turpilius. Numai Marius se plimba bine dispus şi se lăuda că el i-a făcut-o lui Metellus ca să aibă remuşcări şi să fie urmărit de spiritul răzbunării, pentru că şi-a omorât prietenul.

Uneltirile lui Marius împotriva comandantului suprem s-au încununat de succes. Soldaţii, în scrisorile pe care le expediau acasă, se plângeau de greutăţile campaniei, de disciplina prea severă introdusă de Metellus. Ei afirmau că războiul nu se va sfârşi niciodată, dacă nu va fi numit comandant suprem Marius. Aceste scrisori au influenţat opinia publică din Roma şi au atras către Marius simpatiile alegătorilor tocmai când se apropia termenul alegerii de noi consuli.

Marius a cerut de la comandantul suprem permisiunea să

plece la Roma pentru a-şi propune candidatura. În astfel de cazuri, după legile romane, trebuia să i se permită. Metellus însă a încercat sub tot felul de pretexte să-l reţină. El i-a permis să plece numai cu douăsprezece zile înainte de alegeri, în speranţa că Marius va întârzia. Dar acesta a reuşit să ajungă repede la cel mai apropiat port şi peste puţin timp vorbea deja în faţa poporului la Roma.

În ciuda opoziţiei aristocratice, Marius a fost ales în calitate de consul şi insista să fie numit în locul lui Metellus. A aderat iarăşi la partida popularilor. Marius obţine în sfârşit postul de comandant suprem al operaţiilor militare din Africa.

Când îl denigra pe Metellus, el susţinea că îl poate învinge pe Iugurtha chiar şi cu forţe mai mici. Dar devenind comandant suprem, Marius şi-a schimbat tactica şi cerea sporirea efectivului armatei romane pe care o prelua. Astfel formează o oaste puternică, în care au fost înrolaţi şi numeroşi voluntari, şi pleacă în Africa. Distruge armatele numide în mai multe bătălii. Iugurtha continuă lupta, formându-şi grupuri de partizani. Iuţi ca vântul, călăreţii numizi, prin loviturile neaşteptate, cauzau pierderi grave romanilor. Iugurtha îşi porni atacurile tocmai din Mauritania, ţară depărtată şi greu de cucerit, al cărei rege îi era socru. În această situaţie războiul ameninţa să nu se mai sfârşească. Pentru a-l termina, trebuia trimis la Bocchus, regele Mauri-taniei, un sol iscusit, care să-l înduplece a-l preda pe Iugurtha şi a nu-i mai susţine pe partizanii numizi. Misiunea era foarte riscantă, deoarece vicleanul Bocchus putea să dea solul pe mâna numizilor, şi atunci îl aştepta o moarte în chinuri îngrozitoare. Să efectueze această operaţie s-a hotărât tânărul aristocrat Lucius Cornelius Sylla, unul dintre cei mai viteji ofiţeri ai lui Marius. El a reuşit să-l convingă pe Bocchus şi l-a adus în tabăra romană pe Iugurtha, ferecat în lanţuri. Aşa se încheie în primăvara anului 105 î.Hr. războiul din Africa.

Dar aristocraţia, nemulţumită de ataşamentul lui Marius faţă de partida popularilor, l-a întristat. Senatul susţinea că biruinţa în război se datora nu atât lui Marius, cât viteazului Sylla, care l-a neutralizat pe Iugurtha. Caius Marius prinse ură faţă de neînfricatul său subaltern. Dar îşi camufla sentimentele, prefăcându-se binevoitor. În curând li s-a oferit amândurora posibilitatea să se dedice salvării Republicii.

Abia s-a aflat la Roma despre arestarea lui Iugurtha, că a şi sosit o altă veste, precum că la hotarele de nord au apărut cimbrii, nişte triburi germanice. Era o hoardă uriaşă, care se pornise de la Marea Baltică spre sud, în căutare de noi pământuri. Cimbrii locuiau în harabale cu coviltir de piele, în care îşi ţineau calabalâcul şi familia, folosindu-le în timpul luptelor ca adăpost. Locuitorii din sud se uitau cu uimire la aceşti bărbaţi înalţi şi chipeşi, cu părul blond şi ochii albaştri, la femeile lor voinice şi bine făcute. În bătălie cimbrii purtau coifuri de aramă şi erau înarmaţi cu săbii lungi, suliţe şi scuturi. Una din metodele lor preferate de luptă era falanga strânsă, alcătuită dintr-un număr egal de şiruri în lăţimea şi adâncimea frontului.

Oştenii din primele rânduri erau legaţi unul de altul cu lănţişoare sau funii, trecute prin cingătorile lor metalice. Dintr-un asemenea şir, legat cu un singur lanţ, era imposibil să evadezi ori să te retragi. Aveau şi cavalerie, dar mai slabă decât a romanilor, atât prin capacitatea de luptă, cât şi ca număr.

Cimbrii erau un popor de oameni severi, sălbatici şi foarte curajoşi. De obicei, conveneau cu duşmanul la ce dată şi în ce loc să lupte, iar înainte de a începe, chemau la luptă în doi pe cei mai voinici ostaşi din ambele părţi. Tot înainte de bătălie ei îşi demonstrau în diverse moduri dispreţul faţă de vrăjmaş şi făceau un zgomot strașnic: bărbaţii umpleau cuprinsul cu strigăte de lupta, iar femeile şi copiii loveau în coviltirele de piele întinsă ale carelor. Cimbrii luptau vitejeşte, deoarece credeau că moartea pe

câmpul de bătălie este fapta cea mai demnă a unui om liber. În schimb, după victorie se răfuiau îngrozitor cu cei învinşi. Uneori dădeau zeilor întreaga pradă de război şi, în asemenea cazuri, nimiceau după luptă tot ce aparţinea duşmanului, până şi caii; pe duşmanii prinşi îi spânzurau pe loc sau îi lăsau în viaţă numai pentru a-i jertfi zeilor. Cimbrii îşi alegeau căpeteniile dintre ostaşii cei mai viteji. Acum cumplitele lor hoarde înaintau spre miază-zi, pustiind totul în calea lor.

Primele ciocniri cu cimbrii s-au terminat cu înfrângeri pentru romani: câteva armate, care au încercat să oprească puhoiul de năvălitori, au fost vânturate. Deosebit de groaznică a fost zdrobirea armatei conduse de guvernatorul Galiei, Quintus Servilius Caepio. Din 120 de mii de oameni n-a scăpat decât o mână de fugari. Republica se afla la marginea prăpastiei, şi lucrul acesta îl recunoşteau aproape toţi. Acum privirile întregului popor roman erau îndreptate spre Marius. Contrar legii, Caius Marius, care se mai afla în Africa, a fost reales consul în lipsa lui. I se încredinţa apoi comanda în războiul împotriva cimbrilor. Senatul, deşi aristocratic, n-a cutezat să se opună. În schimb, partida popularilor triumfa: candidatul democraţilor, un fiu de ţăran, avea acum puteri aproape dictatoriale în Republică.

În noul război s-au evidenţiat şi măreţia, şi neajunsurile lui Marius. El a ştiut, ca nimeni altul, să organizeze apărarea patriei. Totodată, denigrându-l pe Sylla, a făcut totul pentru ca tânărul şi talentatul comandant să nu avanseze în grad şi să nu poată rivaliza cu el.

În acele vremuri grele Roma nu avea destui oameni pentru armată, şi nici nu era uşor de recrutat soldaţi noi. După lege, puteau fi înrolaţi în armată numai oamenii care dispuneau de avere. Conducerea statului roman nu se putea bizui pe sărăcime. De aceea, din timpurile cele mai vechi, legiunile erau alcătuite în cea mai mare parte din ţărani care se înarmau din cont propriu.

Dar în secolul II î.Hr. ţărănimea romană începe să se ruineze şi să se mute la oraş, unde sporeşte rândurile proletarilor. În legătură cu aceasta efectivul armatei romane a scăzut.

Pentru a mări numărul soldaţilor armatei din Africa, în 104 î.Hr. Marius propune Senatului şi obţine o reformă militară: de acum înainte ostaşii aveau să fie înarmaţi din contul statului, li se mărea simbria, în sfârşit, puteau fi recrutaţi chiar şi cei neînstăriţi. Aceste măsuri au atras în armată foarte mulţi proletari fără slujbe, pe care concurenţa muncii robilor îi lipsea de mijloace de existenţă. Milităria devenea singurul mod de existenţă pentru nevoiaşul roman, căci îi oferea un anumit câştig şi asigurare la bătrâneţe.

În anul 104 î.Hr. Marius sosi în teritoriile romane de dincolo de Alpi, în fruntea unor numeroase oşti italiene aliate. Era însoţit de câţiva ofiţeri abili, printre care se distingea Cornelius Sylla.

La început comandantul suprem nu-l putea găsi pe duşmanul împotriva căruia a fost trimis: cimbrii, după ce au zdrobit armata lui Caepio, s-au îndreptat spre Spania, jefuind şi pustiind toată regiunea de la vest de râul Ron. Ei luptau acum cu popoarele din Peninsula Iberică. Marius a avut astfel suficient răgaz pentru a organiza apărarea patriei. El a întărit disciplina în armată, a sporit capacitatea de luptă, i-a obişnuit pe soldaţi cu marşurile şi cu tot felul de munci grele: bunăoară, ei au săpat un canal, care înlesnea aducerea proviziilor din Italia.

În cele din urmă, în 103 î.Hr., cimbrii, văzând că nu pot înfrânge rezistenţa ibericilor, s-au retras în Galia, unde li s-a alăturat o altă hoardă, la fel de numeroasă, a teutonilor. Căpeteniile lor au hotărât să pornească împreună spre Italia – ei dispuneau acum de forţe cu adevărat colosale. Ca să aprovizioneze uriaşa armată, cele două seminţii înaintau separat,

pe căi diferite. Cimbrii au pornit spre trecătorile de vest ale Alpilor, care duc spre Italia, iar teutonii, spre cele de est, unde-i aştepta Marius.

Armata romană i-a întâmpinat pe teutoni lângă confluenţa Ronului cu râul Izar. A ocupat poziţii foarte avantajoase, în preajma drumului pe unde năvălitorii puteau pătrunde în Italia. Teutonii s-au năpustit asupra taberei romane.

Asaltul împotriva întăriturilor romane a durat trei zile, dar fără succes. Suferind pierderi grele, teutonii au hotărât să înceteze atacurile şi să pornească direct spre Italia.

Timp de şase zile a tot curs acest năprasnic puhoi pe lângă tabăra lui Marius. Nu orice comandant şi-ar fi îngăduit riscul de a lăsa în spatele său o armată puternică şi a-şi tăia astfel calea de retragere. Dar teutonii erau prea siguri şi prea mult îşi disprețuiau dușmanii pentru a aprecia corect situaţia. Curând aveau să regrete.

Îndată ce inamicul s-a îndepărtat de tabăra romană, Marius îşi scoase de acolo oastea şi se luă pe urmele lui. Peste câteva zile, lângă Aquae Sextae, romanii au ocupat poziţii avantajoase pe un deal înalt şi au atacat. A fost o încleştare crâncenă. Până la amiază, teutonii s-au ţinut ca un zid de neclintit, dar arşiţa cu care nu erau obişnuiţi i-a obosit repede, iar lovitura neaşteptată a romanilor din spate i-a făcut să şovăie. Teutonii au fost zdrobiţi şi o parte din ei au fost ucişi, iar alţii, luaţi în captivitate. Căpetenia lor, Teutobod, a devenit prizonier.

Cam în acelaşi timp, în vara anului 102 î.Hr., cimbrii au trecut Alpii, pătrunzând în Italia. Aici, la ieşirea din defileu, îi aştepta în tabăra sa o altă armată romană, condusă de cel de al doilea consul – Quintus Lugatius Catullus. În spate curgea un râu, peste care soldaţii au durat un pod trainic, ce asigura la nevoie

retragerea.

Când cimbrii au năvălit din defileu, mulţi câtă frunză şi iarbă, romanii au fost cuprinşi de spaimă; cavaleria o rupse de fugă peste râu, iar pedestrimea se aruncă spre o înălţime din apropiere, în speranţa să se poată apăra acolo. Catullus reuşi cu mare greu să adune o parte din legiuni şi sa ocupe poziţii în defensivă.

Cimbrii au încercat să distrugă podul, pe unde romanii puteau să se retragă pe celălalt mal; tăind copacii cei mai mari, ei aruncau trunchiurile în şuvoiul apei, pentru ca, venind cu putere, acestea să izbească şi să distrugă pilonii.

Catullus a reuşit, totuşi, să treacă dincolo o bună parte din oaste. O singură legiune a rămas izolată de forţele principale. Comandantul ei intenţiona să se predea învingătorilor. Atunci unul dintre ofiţeri, Cnaeus Petreius, l-a ucis şi, în fruntea soldaţilor, îşi croi drum prin rândurile duşmanului şi se reuni cu restul armatei.

Văzând că nu reuşise să oprească ofensiva cimbrilor, Catullus se retrase, lăsându-le astfel pradă întreaga câmpie dintre Alpi şi fluviul Po. În ajutorul lui Catullus a fost chemat de urgenţă Caius Marius, care se afla cu ostile sale la Ron.

Cimbrii n-au îndrăznit să traverseze fluviul şi au rămas să petreacă iarna în această bogată regiune, unde puteau găsi hrană din belşug. Primăvara, forţele unite conduse de Marius şi Catullus au pornit împotriva duşmanului. Cele două armate s-au întâlnit în apropierea localităţii Vercellae. Cimbrii erau dispuşi să lupte şi, potrivit obiceiului lor, au propus romanilor să stabilească prin bună înţelegere data şi locul luptei. Marius a fixat bătălia pentru a doua zi – 30 iunie 101 î.Hr., alegând în acest scop câmpiile Raudiene, unde putea folosi cavaleria romană. Când romanii au

atacat duşmanul, acesta, deşi prevăzuse lovitura, nu s-a pregătit cum se cuvine. Din cauza pâclei din zorii zilei, cavaleria cimbrilor s-a ciocnit pe neaşteptate cu cea romană, mult mai numeroasă. A bătut în retragere, dând peste pedestrimea care abia se rânduia pentru luptă. Romanii au câştigat lupta cu pierderi mici.

Aşa şi-a găsit pieirea seminţia cimbrilor. Cei mai mulţi dintre ei au căzut pe câmpul de luptă, iar ceilalţi au fost vânduţi ca sclavi. Statul roman a scăpat de o mare primejdie, şi un merit deosebit în privinţa aceasta a avut Marius.

După victorie el a fost sărbătorit ca nimeni până şi după el. Senatul l-a declarat salvator al patriei. Poporul şi armata îl venerau ca pe nimeni altul.

Aristocraţia Romei era acum neputincioasă în faţa lui, iar Marius profita de orice prilej pentru a sfida nobilimea. Totuşi, chiar şi în culmea gloriei, el rămânea acelaşi ţăran italian, superstiţios şi temător, care în adâncul sufletului păstra un respect inconştient, instinctiv aproape, pentru aristocraţie.

După serbări Marius a apărut în Senat în ţinută de triumfător, ceea ce se considera o încălcare gravă a obiceiurilor. El voia să demonstreze că este mai presus de legi. Dar văzând indignarea senatorilor, Marius, care era neînfricat pe câmpul de luptă, s-a zăpăcit şi şi-a schimbat imediat veşmintele.

După ce a lăsat soldaţii la vatră, Marius îşi propune din nou candidatura pentru funcţia de consul (în timpul războiului el a fost ales de cinci ori). Faimosul comandant caută să le intre în voie alegătorilor, să pară blajin şi îngăduitor, însuşiri care îi erau proprii cel mai puţin. Calmul de care dădea dovadă în timpul luptelor l-a părăsit când se afla în Adunarea Poporului. În timp ce îl lăuda sau îl dojenea cineva, fie şi întâmplător, el se pierdea cu firea. Pentru a obţine puterea supremă în stat, Marius a aderat

iarăşi la partida popularilor. În fruntea democraţilor romani din acea perioadă se aflau Lucius Appuleus Saturninus şi Caius Servilius Glaucia. La alegerile din anul 100 î.Hr. partida popularilor din Roma obţine o triplă izbândă: Marius este ales consul, Glaucia – pretor şi Saturninus – tribun al plebei. După ce ajung la putere, democraţii, cu ajutorul lui Marius, încep realizarea unor reforme sociale. Ei încearcă să reducă influenţa Senatului aristocratic – stăpânul defncto al statului roman, să le acorde italienilor drepturi egale cu ale cetăţenilor romani, să-i împroprietărească pe ţăranii care aveau puţin pământ, precum şi pe proletarii care nu aveau niciun fel de avere. Noul proiect de lege era, de fapt, o continuare a legislaţiei agrare a fraţilor Gracchi. Democraţii au propus în acest scop trimiterea de colonişti romani în Africa, Galia Narbonensis, Sicilia şi Macedonia. Pe teritoriile care aparţinuseră cândva Cartaginei, romanii şi italienii nevoiaşi urmau să primească loturi a câte 25 de hectare pentru o familie. Li se acordau ajutoare pentru a-şi cumpăra vite şi unelte de muncă. Democraţii intenţionau să-i încredinţeze lui Marius traducerea în viaţă a grandiosului program. Ei insistau să fie aprobat acest proiect de lege, care-l făcea pe Marius stăpân absolut al Romei, deoarece şi armata, şi banii necesari pentru cucerirea Galiei şi colonizarea pământurilor ocupate ar fi fost atunci în mâinile lui, iar influenţa aristocraţilor s-ar fi redus la zero. Nobilimea căuta, se înţelege, să-i împiedice pe Marius şi partida popularilor, însă în zadar.

Quintus Caecilius Metellus, conducător al aristocraţilor şi fost şef al lui Marius, îndrăznind să se opună reformelor, fu izgonit în mod ruşinos din Roma. Se părea că democraţii au obţinut o victorie definitivă. Dar tocmai atunci când se aşteptau cel mai puţin, Marius îi trădează.

Ambiţiile acestuia erau ale unui ţăran care vrea cu orice preţ să ajungă deopotrivă cu aristocraţii – în titluri, onoruri şi influenţă. Saturninus şi Glaucia se străduiau să pună capăt

dominaţiei aristocraţiei şi să stabilească la Roma un regim democratic. Ei se pregăteau ca prin forţa armelor să anihileze pentru totdeauna regimul aristocratic.

Marius însă nu dorea izbânda partidei democraţilor, el se folosea de aceasta numai pentru a fi îndrăgit de popor. Ca orice parvenit, el îi dispreţuia, în adâncul sufletului, pe oamenii de aceeaşi obârşie. Cu toate atacurile sale înverşunate împotriva aristocraţiei romane, Marius o respecta şi ţinea seama de părerea ei. Scopul întregii lui vieţi era de a cuceri stima şi admiraţia nobilimii. Dacă însă se prăbuşea regimul aristocratic, evident că se spulbera şi visul lui. Iată de ce tocmai în momentul când partida popularilor îşi sărbătorea victoria, falnicul comandant trecu în tabăra duşmanului. În perfidia sa Marius face lucruri de necrezut. Se spunea, bunăoară, ca el ducea tratative secrete concomitent, în diferite săli ale palatului său, şi cu aristocraţii, şi cu democraţii. Marele comandant de oşti, salvatorul patriei, pretextând că suferă de stomac, trecea repede dintr-o sală în alta, provocându-i pe aristocraţi şi democraţi unii împotriva altora şi făgăduindu-le susţinere ambelor partide.

Şiretlicurile lui Marius ieşiră curând la iveală. Atunci s-a produs scindarea definitivă între el şi partida popularilor, ceea ce avea să conducă la năruirea tuturor planurilor lui şi ale democraţilor. Marius nu putea deveni, fără ajutorul lor, prima persoană în stat, iar ei, la rândul lor, n-au fost capabili, fără prestigiul şi influenţa lui, să lichideze dominaţia aristocraţiei.

Când a expirat mandatul magistraţilor aleşi în anul 100 î.Hr., Glaucia şi Saturninus s-au pomenit în aceeaşi situaţie ca şi Tiberius Gracchus: trebuiau ori să renunţe la reforme, ori cu orice preţ să obţină realegerea pentru încă un an de zile. Ei au decis în favoarea răscoalei.

Dar îndată ce democraţii au trecut la violenţă, Senatul

aristocratic i-a încredinţat lui Marius, în calitate de consul, restabilirea ordinii în stat cu ajutorul armatei. In ziua de 10 decembrie 100 î.Hr. s-a încins o luptă de stradă între adepţii partidei popularilor şi trupele guvernamentale, conduse de Marius. Rezultatul acestei lupte nu putea fi decât unul: democraţii înfrânţi s-au retras în Capitoliu. Din ordinul lui Marius, soldaţii tăiară conductele de apă care alimentau acest cartier, şi atunci asediaţii, constrânşi de sete, au trebuit să se predea. Ei au fost închişi în sediul Senatului. Marius făcu încercarea de a salva de la moarte pe foştii săi tovarăşi. Dar el nu mai stăpânea situaţia. Tinerii aristocraţi care au luat parte la înăbuşirea răscoalei s-au urcat pe acoperişul clădirii unde erau închişi prizonierii şi, desfăcând olanele, au început să-i bombardeze, până i-au omorât. Printre decedaţi era şi Appuleus Saturninus. Glaucia a încercat să se ascundă, dar a fost şi el prins şi ucis.

Nobilimea romană jubila. S-a luat hotărârea de a-l readuce din surghiun pe Metellus. Iar Marius nu numai că n-a fost răsplătit pentru trădare, ci dimpotrivă, a trebuit să plece, alungat din Roma şi înconjurat de dispreţul general. Omul care până nu demult era supranumit salvatorul patriei şi de şase ori fusese ales consul părăsea, pe furiş, ca un răufăcător, oraşul în ajunul sosirii lui Metellus. Lua drumul Răsăritului, zicând că se duce să se închine unor zeităţi orientale. De fapt, mai spera că în lipsa lui oamenii vor uita răul.

Peste un timp Marius s-a întors şi şi-a zidit o casă în apropierea pieţei centrale din Roma. Voia în felul acesta să atragă atenţia poporului. Dar aşteptările lui rămâneau zadarnice.

Acum visa un război în Orient. Dar şi această speranţă s-a risipit. Pretutindeni domnea pacea şi nimeni nu avea nevoie de talentul lui militar. Lumea uitase de vestitul comandant. Iar acei care-l ţineau minte îl considerau un om ciudat, de nimic şi care

nu prezenta nicio primejdie.

Îndeosebi îl indignau pe Marius succesele tânărului aristocrat Sylla. Văzându-şi ruinate toate năzuinţele, Marius se retrase la Băii, localitate balneară situată pe malul Mării Mediterane. Îşi construi acolo o vilă de toată frumuseţea, unde se deda, se zice, unui desfrâu ce îi revolta până şi pe bogătaşii romani, care nu erau chiar uşă de biserică.

Şi totuşi fostul ţăran nutrea, în adâncul inimii, speranţa că va fi ales consul pentru a şaptea oară, aşa cum i-a prezis cineva şi că va duce iar, ca şi altădată, legiunile romane spre biruinţă.

Au mai trecut câţiva ani. În 91 î.Hr. supuşii italieni ai Romei, refuzând să mai suporte asuprirea aristocraţiei, se răzvrătesc. Pericolul era foarte mare, căci romanii trebuiau să lupte acum cu oameni tot atât de bine instruiţi şi înarmaţi ca şi ei. În timpul acestei răscoale, care a intrat în istorie sub numele de Război al Aliaţilor, Senatul şi-a amintit de Marius. I s-a încredinţat comanda unui corp de armată. Dar de data aceasta norocul i-a întors spatele – Lucius Cornelius Sylla îl eclipsa cu succesele sale. Astfel învingătorul cimbrilor şi teutonilor a fost demis pentru lipsă de iniţiativă. Mulţi afirmau că s-a zis cu Caius Marius, că e neputincios nu numai în politică, dar şi la război, unde era considerat drept maestru fără seamăn. Tânărul şi talentatul său rival Cornelius Sylla l-a învins.

Dar iată că o întâmplare îl readuce pe Marius în vâltoarea politică din Roma.

În anul 89 î.Hr. regele Pontului, Mitradate VI Eupator, declară război romanilor. Ostile lui zdrobesc pâlcurile romane, convocate în pripă, şi ocupă în scurt timp toată Bitinia şi chiar provincia romană Asia. Flota pontică condusă de Arhelaios blochează strâmtorile şi insulele Mării Egee (în afară de Rhodos),

în timp ce o mare armată, străbătând Tracia şi Macedonia, pătrunde în Grecia.

Populaţia îi întâmpina pe soldaţii Pontului ca pe nişte eliberatori. Atenienii luară armele chiar cu mult înainte de sosirea oştilor lui Mitradate. Ca să atragă de partea sa masele, acesta făgăduia în manifestele sale să înfăptuiască în regiunile care vor adera la el un şir de reforme sociale, şi anume: să-i scutească de datorii, să redistribuie pământul, să-i elibereze pe sclavi. Din ordinul lui Mitradate au fost măcelăriţi pretutindeni funcţionarii, cămătarii şi negustorii romani. Îşi găsiră astfel moartea aproape 80 de mii de oameni. Averea lor a fost împărţită, iar robii au fost declaraţi liberi. Regele Pontului a stabilit contacte cu italienii răsculaţi şi le făgădui ajutor.

Pe romani îi aştepta, aşadar, un mare război. Dar fiind siguri că vor învinge, ei visau numai pradă.

Apăru problema: cine să fie comandant suprem? Vreunul din oamenii conducerii aristocratice sau un comandant al democraţilor? Partida în ale cărei mâini ar fi încăput acele bogăţii avea să-şi consolideze pentru multă vreme dominaţia în stat.

La Roma a reînceput lupta dintre aristocraţi şi democraţi, pentru postul de comandant în războiul împotriva lui Mitradate. Nobilimea îl susţinea pe Lucius Cornelius Sylla. Democraţilor nu le rămânea decât să se apropie iarăşi de Marius, singurul comandant care putea rivaliza cu Sylla. Partida popularilor i-a iertat deci perfidia de altădată şi toţi şi-au amintit de vechile lui merite.

Democraţii au obţinut o hotărâre a Adunării Poporului prin care i se încredinţa lui Marius conducerea supremă în războiul cu Mitradate. Cu alte cuvinte, Sylla, deşi era consul, urma să predea conducerea armatei bătrânului învingător al teutonilor şi

cimbrilor. Partida popularilor a grăbit apoi conducerea aristocratică să adopte această decizie.

Dar Sylla nu era omul care ceda uşor. Şi de bună seamă el avea dreptul mai mult ca oricine să fie comandant suprem în Orient: câţiva ani în urmă reprezentase cu mult succes interesele Romei în Asia; contribuise de asemenea la înfrângerea italienilor răsculaţi; era consul în anul când începură ciocnirile între Mitradate şi romani (după legile romane, Sylla, în calitate de consul, avea dreptul inalienabil de a conduce armata în acest război). Unde mai pui că era un aristocrat şi deci nu voia ca partida democraţilor să câştige victoria. În sfârşit, nu dorea nicidecum ca laurii viitoarei campanii să-i revină vechiului său duşman şi rival Caius Marius. Sylla a hotărât deci să acţioneze.

Armata romana condusă de el răzbi în capitală şi zdrobi forţele democraţilor, conduse de Marius, într-o luptă de stradă. Conducerea aristocratică a revenit, iar Marius şi alţi doi conducători ai partidei popularilor au fost declaraţi în afara legii. Sylla putea pleca în fruntea legiunilor în Orient.

În acest timp Marius, urmărit de duşmani, se refugiază în Africa. De câte ori a văzut el şi însoţitorii lui moartea! Soarta totuşi îl cruţa pe ambiţiosul bătrân. În timp ce el rătăcea pe meleaguri străine, iar Sylla se războia cu Mitradate în Asia, democraţii din Roma s-au încleştat iarăşi cu conducerea aristocratică. Cum a aflat aceasta, Marius a plecat fără zăbavă în Italia. A reuşit să adune o mică oaste, alcătuită din robi fugiţi şi din italieni, participanţi la răscoala împotriva Romei, cu care a venit să sprijine armata democratică, ce se pregătea să cucerească Roma.

În 87 î.Hr. această armată, condusă de Marius, pune stăpânire pe capitală. Reîntors la Roma, bătrânul comandant de oşti avea un singur scop: să se răzbune pe rivalii săi pentru toate

necazurile, insuccesele şi umilinţele lui. Şi a hotărât să-i omoare pe toţi membrii de seamă ai partidei aristocratice şi să le confişte averile.

Cinci zile şi cinci nopţi a durat măcelul. Dar şi după aceea, în fiecare zi erau omorâţi la Roma oameni, din ordinul lui Marius: el însuşi poruncea cine să fie executat şi cine să-i fie călăul. Adesea, o privire a lui Marius sau tăcerea lui însemnau o sentinţă de moarte.

S-a interzis îngroparea cadavrelor. Capetele senatorilor ucişi erau expuse lângă tribuna oratorilor din piaţa centrală a oraşului.

Dar Marius nu era mulţumit. Înţelegea prea bine că, dacă pe timpul primelor sale consulate fusese speranţa şi mândria concetăţenilor, acum a ajuns să fie temut ca un monstru. Până şi democraţii se deziceau de el, stupefiaţi de cruzimile lui fără rost. Quintus Sertorius, cel mai respectat lider al partidei democraţilor, spunea deschis că este indignat şi condamnă ferocitatea lui.

Însă succesele lui Sylla în războiul cu Mitradate nu-i dădeau pace bătrânului comandant. Invidios pe tânărul şi norocosul său rival, cu care se ciocnise de atâtea ori, Marius începe să se pregătească de o campanie în Orient. Dar în toiul acestor pregătiri cade la pat. Era efectul vechilor răni, al grelelor lipsuri şi al beţiei, în care căuta să înece amarul înfrângerilor sale. În timpul bolii, care dură şapte zile, bătrânul aiurea mereu: îl rodea pizma împotriva lui Sylla şi i se părea că luptă cu Mitradate şi că l-a învins. Salvatorul patriei se sfârşi la 18 ianuarie 86 î.Hr. la aproape şaptezeci de ani. La această veste Roma şi Italia răsuflară uşurate.

SYLLA
(cca 138-78 Î.Hr.)

General şi om politic roman. Cucereşte Roma după războiul civil din 83-82 î.Hr. Se proclamă dictator pe termen nelimitat, instituind o dictatură personală. Om politic abil, bun comandant de oşti, crud şi arogant cu toţi cei care se opuneau politicii sale. In 79 î.Hr. renunţă la toate titlurile şi se retrage în Campania.

În secolul III î.Hr. În statul roman s-au produs mari schimbări. Roma devenise centrul unui stat puternic, de importanţă mondială, iar faptul acesta s-a răsfrânt asupra întregii societăţi. Până nu demult ţărani cumpătaţi şi buni gospodari, deprinşi să lege paraua cu zece noduri şi preocupaţi numai de nevoile micii lor gospodării, romanii s-au trezit dintr-o dată stăpâni ai unor bogăţii fabuloase. Oameni de stat, ale căror concepţii politice nu depăşeau hotarele Italiei, aveau de decis acum soarta aproape a unei jumătăţi de lume.

Vechile moravuri şi reguli de comportament, de care s-au călăuzit taţii, bunicii şi străbunicii lor, se destrămau văzând cu ochii, în timp ce altele noi încă nu existau. Cei în etate, cum ar fi Cato cel Bătrân, se agăţau din răsputeri de obiceiurile strămoşeşti depăşite şi propovăduiau vechile virtuţi. Dar ei înşişi le neglijau. Cât priveşte tineretul, el, neavând niciun ideal, se lăsa purtat de ambiţii şi, mai cu seamă, de o tot mai pronunţată în societatea romană sete de bogăţii şi desfătări.

Lucius Cornelius Sylla făcea parte din acest tineret. El aparţinea unui neam din cele mai cunoscute la Roma. Strămoşii lui au deţinut funcţii importante în stat, fuseseră oameni bogaţi. Străbunicul lui Sylla, bunăoară, a fost expulzat din Senat pentru că se făcuse vinovat de risipă şi de trai luxos imoral. Această trăsătură a tuturor membrilor familiei Sylla a făcut ca ei să-şi

risipească averea şi să-şi piardă influenţa. Părinţii lui duceau o viaţă de azi pe mâine, trăind doar din ceea ce le dădeau rudele bogate; totuşi, fiul lor a primit o educaţie aleasă. Ca nivel de cultură, Sylla nu era inferior celor mai luminaţi oameni ai epocii.

De la tată-său nu a obţinut nicio moştenire, de aceea, neavând măcar casă proprie, trebuia să-şi închirieze locuinţă, ceea ce se socotea la Roma o mare ruşine pentru un vlăstar aristocratic. Foarte înzestrat de la natură şi foarte energic, Sylla se simţea mult superior tinerilor romani de pe timpul lui. Era încredinţat că s-a născut pentru fapte mari şi că anume el trebuia să reînvie faima familiei şi să-i redea onoarea de altădată.

Totodată, Sylla îşi dădea foarte bine seama că atâta timp cât va fi sărac nu va putea face carieră. Însă firea lui pătimaşă şi dragostea de viaţă şi de desfătări nu-l lăsau să agonisească avere: munca migăloasă nu-i era pe plac. Nu-i rămânea deci decât să aştepte până când îi va pica un noroc care să-l ridice dintr-o dată în primele rânduri ale tineretului aristocratic. Sylla ştia că o asemenea clipă putea şi să nu vină, dar el credea că se va produce o minune, lată de ce, mai târziu, când şi-a văzut împlinite toate visurile, el spunea că succesele lui nu se datorau nici vitejiei şi nici talentului său, ci numai şi numai norocului. Deocamdată însă gusta din plăcerile pe care i le oferea oraşul. Se deda cu atâta nesăbuinţă desfrâului, că-i uimea chiar şi pe locuitorii Romei, care au văzut atâtea la viaţa lor. Comportarea lui Sylla se explică nu numai prin goana după desfătări; ea era un protest spontan împotriva făţărniciei celor care-şi disimulau păcatele cu tot soiul de vorbe despre bunele şi vechile datini şi moravuri.

Prea multele datorii şi comportarea imorală a lui Sylla îngrijorau rudele lui. Acestea au reuşit cu mare greu să-l angajeze pe Sylla ca ofiţer pe lângă consulul Marius, care pleca într-o campanie în Africa. Numai aşa îl puteau îndepărta de ispitele capitalei. Sylla avea pe atunci treizeci şi unu de ani. Îşi începea

deci activitatea militară şi politică la o vârstă când mulţi concetăţeni de ai lui se bucurau deja de nume şi consideraţie.

Conducătorul său, Marius, era un comandant viteaz şi talentat. Dar, ca om din popor, nu însuşise cultura grecească, ceea ce se considera obligatoriu pentru un aristocrat roman. Chiar şi în culmea gloriei şi a puterii, Marius rămânea cu manierele şi felul de a fi al unui ţăran italian. El se simţea mult mai bine în tabără, printre soldaţi, decât în salonul vreunei familii nobile din Roma. Înfăţişarea-i de ţăran neîndemânatic, faptul că nu poseda limba greacă, pe care o cunoşteau la perfecţie aristocraţii, în sfârşit, patima băuturii făceau din el un obiect de discuţii pentru feciorii de bani gata din Roma.

Statul-major al lui Marius era alcătuit din oameni asemenea lui, care şi-au început cariera militară de la gradul de soldat şi au avansat numai datorită meritelor. Aceşti soldaţi şi mitocani nu-l puteau suporta pe aristocratul rafinat şi cult, care nu s-a evidenţiat până atunci prin nimic altceva decât prin vestitele sale scandaluri şi beţii.

Sylla şi-a propus nu numai să cucerească respectul acestor oameni, dar şi să-i întreacă în vitejie şi capacităţi organizatorice, în afară de aceasta, pentru întâia oară putea să-şi pună în aplicare energia şi raţiunea pentru ceva mai important decât chefurile. Sylla s-a consacrat deci carierei militare cu aceeaşi pasiune cu care se dăruise cândva desfrâului.

Războiul din pustiul african împotriva curajosului şi şiretului rege al Numidiei, Iugurtha, oferea talentatului ofiţer mari posibilităţi de a înainta în grad şi de a-şi demonstra capacităţile. Sylla îndeplinea cu plăcere orice misiune, oricât de grea, şi întotdeauna o ducea la bun sfârşit. Respecta soldaţii şi lucra alături de ei la fortificaţii sau la alte munci. Atât în luptă, cât şi în şedinţele consiliului de război, el îi depăşea pe toţi prin

bărbăţie, agerime şi înţelepciune. Fireşte că într-un timp scurt el şi-a câştigat simpatia soldaţilor şi a comandantului suprem.

Lupta cu iscusiţii călăreţi numizi, obişnuiţi cu condiţiile deşertului, cerea o bună organizare a cavaleriei. Lui Sylla i s-a încredinţat să organizeze în Italia noi formaţiuni de cavalerie. El a îndeplinit în mod onorabil această misiune, dovedindu-se un organizator excelent.

Într-o bătălie legionarii romani, atacaţi pe neaşteptate de vrăjmaşi, au scăpat de înfrângere numai datorită curajului şi energiei lui Sylla, comandant al cavaleriei.

În sfârşit, victoria finală în războiul din Africa a fost obţinută, în mare parte, datorită lui Sylla.

Cu toate că numizii au fost învinşi în câteva bătălii, războiul nu se putea termina atâta timp cât rămânea liber regele Iugurtha, care se bucura de mare influenţă în triburi, îndrăzneţele şi fulgerătoarele sale atacuri Iugurtha le pornea tocmai din Mauritania, o ţară depărtată şi foarte greu de cucerit, condusă de regele Bocchus, care era şi socrul lui. Trebuia trimis la Bocchus cineva care l-ar convinge să-l predea pe Iugurtha romanilor. Misiunea era extrem de primejdioasă, deoarece regele Mauritaniei putea să-l predea pe sol lui Iugurtha şi atunci acesta avea să fie schingiuit groaznic.

Când ofiţerii lui Marius au fost întrebaţi cine doreşte să plece benevol în această misiune, chiar şi cei mai semeţi tăceau. Pentru că una e să mori în luptă, sub ochii camarazilor, şi alta să te stingi undeva singur, chinuit de vrăjmaşi. Numai Sylla, fără a sta pe gânduri, a acceptat. Pentru el acesta era un prilej binevenit pentru a-şi demonstra superioritatea. Posibil că în sinea sa el voia să-şi ispitească soarta, să vadă dacă norocul – singurul zeu căruia i se închina – îi era fidel sau nu.

Sylla şi-a manifestat din plin curajul şi dibăcia. El nu şi-a pierdut nici pentru o clipă stăpânirea de sine, când călăuza ce-l conducea spre Bocchus a trecut cu el prin tabăra oştenilor numizi. Sylla a respins cu dispreţ sfaturile laşe ale însoţitorilor săi, care în ultima clipă i-au propus să fugă din Mauritania. Cu aceeaşi dârzenie şi curaj a negociat cu Bocchus, reuşind să-l convingă ca acesta să-l predea pe Iugurtha romanilor.

Regele Numidiei a fost ferecat în lanţuri şi adus de Sylla în tabăra romană; anevoioasa campanie din Africa a luat sfârşit. Dar isprava lui Sylla l-a provocat pe invidiosul Marius. El a visat un mare succes ani de-a rândul şi când colo, vine un oarecare ofiţer şi-i smulge laurii biruinţei...

Marius îşi disimula cu greu iritarea sub masca bunăvoinţei. Sylla însă intuia ce se petrece în inima conducătorului său şi totuşi aceasta îi producea satisfacţie. Nu avea acum o bună ocazie de a plăti pentru primirea mai mult decât rece pe care i-au făcut-o Marius şi vechii lui ofiţeri tânărului aristocrat? Şi apoi, modestia nu făcea parte din virtuţile lui Sylla, şi el nu socotea de cuviinţă să-şi ascundă meritele.

Aristocraţii care nu-l agreau pe Marius căutau să-i zdruncine autoritatea de care se bucura în mase. Ei discutau cu orice prilej ciudata situaţie în care, pe de o parte, formal, se considera ca învingător în războiul din Africa un om din popor – consulul Marius; de fapt, războiul îl câştigase aristocratul Sylla.

Acesta din urmă l-a convins apoi pe regele Mauritaniei, Bocchus, nu fără sprijinul Senatului desigur, să înalţe în piaţa centrală din Roma un grup sculptural înfăţişând momentul prinderii lui Iugurtha. Faptul acesta l-a indignat şi mai mult pe Marius. În aparenţă, relaţiile dintre el şi Sylla rămâneau cele mai bune.

Curând după sfârşitul războiului cu Iugurtha în Italia au năvălit din nord triburile cimbrilor şi ale teutonilor. Hoardele acestea barbare au vânturat ostile romane trimise contra lor şi acum ameninţau toată peninsula. În această situaţie dificilă conducerea armatei i-a fost încredinţată din nou lui Marius. Sylla continua să fie printre ofiţerii din statul lui major. Şi din nou armata romană a învins nu o dată datorită acestuia. Dar pe măsură ce creştea autoritatea lui Sylla, creştea şi nemulţumirea lui Marius: comandantul suprem a încetat să-i mai dea misiuni importante şi împiedica făţiş avansarea lui în grad. Aceasta a condus la o scindare completă între ei. Sylla se transferă în statul-major al celuilalt consul, aristocratul Catullus, care avea să-i deschidă drumul spre glorie şi putere. În mâinile tânărului ofiţer se afla întreaga aprovizionare a armatei romane. Cu toate că erau condiţii grele, el a reuşit totuşi să asigure aprovizionarea regulată şi la timp cu hrană, ceea ce a înlesnit în mare măsură victoria asupra cimbrilor şi teutonilor.

După biruinţa asupra germanilor, conducerea aristocratică a Romei i-a oferit lui Sylla posibilitatea de a se pricopsi, numindu-l guvernator al unei provincii din Orient, ameninţată de către Mitradate, regele Pontului. Sylla şi-a manifestat şi aici iscusinţa şi însuşirile de diplomat, reuşind să evite un război care era cât pe ce să izbucnească.

Din Orient Sylla se întoarce bogat. Jefuise tâlhăreşte provincia guvernată de el, folosind în acest scop toate mijloacele, fără nicio ruşine. Jefuirea populaţiei de către guvernatorii romani era un lucru obişnuit, şi la Roma, de obicei, nimeni nu-i dădea acestui fapt nicio importanţă. Dar Sylla o făcuse într-un mod atât de lacom, încât îi uimi şi pe cei din Senat.

Mai mult chiar, Caius Censorinus, lider al partidei popularilor, l-a învinuit că a luat mită şi a jefuit provincia. S-a

fixat data procesului. Dar în timpul judecăţii Censorinus la un moment dat şi-a retras acuzaţiile şi procesul a luat sfârşit. Toţi ştiau că Sylla nu era omul care să ierte, iar Censorinus, se vede, s-a speriat şi a hotărât să nu-şi facă un duşman atât de primejdios.

Sylla s-a întors în patrie tocmai când aici frământările erau în toi. Cu puţin timp înainte de sosirea lui, partida popularilor a încercat să acapareze puterea. Dar şovăielile lui Marius, apoi trecerea lui deschisă de partea aristocraţilor au zădărnicit această încercare. Eroul de ieri, salvatorul patriei ameninţate de barbarii germani, a devenit un trădător ordinar, un politician dispreţuit de toată lumea.

Izbucni mai apoi răscoala italienilor, cunoscută în istorie sub numele de Război al Aliaţilor. Aceasta a fost iarăşi o perioadă de grea încercare pentru Roma, deoarece avea de luptat împotriva unor duşmani care au făcut instrucţia militară la romani şi nu le erau inferiori în iscusinţă.

Sylla a fost numit în fruntea armatei. De data aceasta el l-a întrecut mult pe Marius prin succesele sale. Sylla i-a zdrobit pe samniţi – cel mai puternic dintre triburile italiene răsculate, a trecut prin foc şi sabie ţinutul lor şi a luat cu asalt capitala, Bovian. După aceasta, mişcarea aliaţilor a început să scadă.

Izbânzile în Războiul Aliaţilor l-au făcut renumit pe Sylla, situându-l pe primul loc printre conducătorii militari şi politici ai Romei. El a fost ales consul.

Cariera pe care o făcuse putea mulţumi pe cel mai ambiţios om, dar poftele lui Sylla nu cunoşteau margini. El se căsătoreşte cu Caecilia, fiica marelui preot Metellus. În ochii celor din jur această căsătorie cu o fată care aparţinea uneia dintre cele mai nobile şi mai influente familii din Roma însemna o mare cinste

pentru fiul unei familii modeste.

In timpul consulatului lui Sylla a izbucnit războiul cu Mitradate, război care se pregătea de mult. Regele Pontului stăpânea ţinuturi imense la nord de Marea Neagră şi în sudul ei, precum şi alte regiuni din Asia Mică. El putea lua la oaste oameni de pe un uriaş teritoriu – de la gurile Dunării până la Marea Caspică. În fruntea armatei lui erau generali greci experimentaţi. Însă masa pestriţă a soldaţilor lui Mitradate nu avea un comandament unic şi de aceea nu putea ţine piept unităţilor militare romane, atât de bine organizate. Nemărginitul stat al lui Mitradate era compus, de fapt, din petice care aveau să se desprindă unul de altul după prima înfrângere serioasă. Stăpânitorul Pontului înţelegea foarte bine aceasta şi se ferea deocamdată de o ciocnire cu Roma.

Mitradate a reuşit timp îndelungat să promoveze faţă de romani o politică riscantă, asemănătoare războiului. Dar după ce s-a terminat Războiul Aliaţilor, diplomaţii romani au reuşit să-l provoace la un conflict armat.

Cu toată superioritatea covârşitoare a romanilor, regele Pontului avea şi el sorţi de izbândă. In primul rând, statul roman slăbise în urma luptei îndelungate dintre conducerea aristocratică şi partida popularilor, care năzuia să ajungă la putere. Mitradate putea oricând, chiar în cel mai rău caz pentru el, să convină cu una din cele două partide în luptă, în afară de aceasta, nu toate focarele Războiului Aliaţilor s-au stins şi Mitradate spera să le provoace din nou. El a încorporat în oastea sa, înarmată după modelul roman, un pâlc de italieni care s-au refugiat la curtea lui după înăbuşirea răscoalei. În provinciile de sub stăpânirea Romei locuitorii băştinaşi şi mai cu seamă robii erau nemulţumiţi de administraţia romană. Mitradate îi chemă să se răzvrătească. Ca răspuns, a fost măcelărirea în Asia Mică şi în Grecia a funcţionarilor, negustorilor şi cămătarilor romani. Pe o

insuliţă, Delos, bunăoară, au fost omorâţi aproape douăzeci de mii de romani. Întreaga Asie Mică, precum şi Grecia s-au pomenit curând în mâinile regelui Pontului.

Succesele lui Mitradate au demonstrat romanilor cât de gravă e situaţia. Ei credeau, totuşi, că lupta se va încheia cu biruinţa Romei, dacă cei de la conducerea statului vor acţiona mai serios. Dar războiul nu putea fi dus în mod energic din mai multe cauze. Prima şi cea mai gravă era disputa dintre aristocraţi şi partida popularilor. Ambele partide ştiau că victoria asupra lui Mitradate însemna nu numai glorie, dar şi bogăţie sub formă de pradă, confiscări şi amenzi, aplicate oraşelor răsculate din Asia Mică şi din Grecia. În mâinile comandantului armatei care avea să fie trimisă împotriva lui Mitradate urmau să ajungă sume colosale, ce puteau fi întrebuinţate pentru a cumpăra alegătorii, soldaţii, – într-un cuvânt, pentru a pune mâna pe putere, lată de ce era foarte important să se ştie cine va fi comandant suprem: vreunul din oamenii aristocraţiei sau un candidat al democraţilor. La Roma erau pe atunci doi comandanţi, ale căror slavă şi merite le dădeau dreptul să pretindă funcţia de comandant în războiul cu Mitradate; aceştia erau Sylla şi Marius. Desemnarea celui dintâi ar fi consolidat evident situaţia conducerii aristocratice. De aceea partida popularilor nu avea altă ieşire decât să-i ierte lui Marius trădarea şi să-i susţină candidatura. Acesta a acceptat sprijinul foştilor săi prieteni ca să-şi restabilească prestigiul cu ajutorul lor. Era evident că aristocraţia Romei îl va trimite în Orient pe Sylla. De aceea partida popularilor a convocat masele la luptă împotriva conducerii în scopul de a o forţa să-i predea comanda lui Marius. În timpul tulburărilor poporul i-a atacat pe senatori şi i-a ucis pe mulţi din ei. Fu ucis şi fiul consulului Pompeius. Consulul Sylla a fost adus cu forţa de către adepţii partidei popularilor în casa lui Marius, unde, ameninţat cu moartea, i s-a cerut să cedeze conducerea armatei adversarului său politic. Sylla a fost nevoit să consimtă. Consulul Pompeius, mai îndărătnic, a fost demis, iar

Sylla a trebuit să vină în For şi să declare în public că-l recunoaşte pe Marius drept comandant suprem. Partida popularilor triumfa.

Dar jubilarea a durat puţin. Căci, după ce a făcut unele concesii rivalilor săi pentru a-i înşela, Sylla s-a refugiat în mijlocul armatei, cu care a terminat Războiul Aliaţilor şi care-i era devotată. El i-a provocat pe soldaţi împotriva lui Marius, spunându-le că acesta intenţionează să plece în Asia cu alte legiuni, lăsându-i pe ei să încheie anevoiosul Război al Aliaţilor, de pe urma căruia nu prea aveau cu ce se alege, în timp ce el, Sylla, le făgăduia o campanie glorioasă în Orient. Sub influenţa lui, soldaţii înfuriaţi i-au omorât pe ofiţerii trimişi de Marius şi i-au cerut lui Sylla să-i conducă la Roma.

Până atunci niciun comandant roman nu a cutezat nici măcar să se gândească la un marş asupra propriei capitale. Armata în frunte cu consulul putea trece hotarul Oraşului Etern numai după ce i se acorda triumf. Dar pentru Sylla poporul roman, care se considera stăpânul lumii, nu era decât o gloată fără nume, iar învingătorul cimbrilor şi teutonilor, Marius – un politician în care nimeni nu mai avea încredere. Sylla considera că legea e o vorbă goală, iar Oraşul Etern este o localitate fără garnizoană, cu întărituri pe jumătate ruinate, care putea fi cucerită mult mai uşor decât Bovianul, de exemplu.

In fruntea a şase legiuni, el pătrunde în Roma. Se încing lupte de stradă, în timpul cărora Sylla zdrobeşte oastea lui Marius. Acum el e stăpânul oraşului. Pentru întâia dată în istoria multiseculară a Romei în pieţele ei ardeau focurile de tabără ale legionarilor. Marius şi ceilalţi conducători ai partidei popularilor îşi găsiră scăpare în fugă. Senatul a declarat doisprezece oameni duşmani ai patriei, care urmau să fie executaţi.

După ce i-a zdrobit în felul acesta pe democraţi şi a întărit

puterea Senatului, Sylla porneşte spre Răsărit, împotriva lui Mitradate. Era o acţiune foarte riscantă, căci consulul nu avea nici flotă de război, nici bani, şi lăsa în spatele său poporul roman pornit împotriva sa şi Războiul Aliaţilor neterminat. Dar armata romană era superioară celei a lui Mitradate, dacă nu numeric, cel puţin prin capacitatea ei de luptă. Şi de partea lui Sylla erau clasele înstărite din Grecia, speriate de răscoalele sclavilor şi ale sărăcimii, răscoale provocate la chemarea regelui Pontului.

Sylla acţiona prompt şi cu hotărâre. Întrucât avea nevoie de flotă, l-a trimis în Mediterana Orientală pe ajutorul său, Licinius Lucullus, pentru a angaja piraţi fenicieni, cretani şi cilicieni.

În anul 87 î.Hr. romanii au înconjurat Atena şi Pireul, centrul răscoalei din Grecia, şi au pornit cu multă energie lucrările de asediu. Atena a fost luată cu asalt (în 86 î.Hr.), după care în oraş a început un măcel groaznic, populaţia fiind jefuită şi omorâtă fără milă de către soldaţii lui Sylla.

Când acesta a poruncit să i se predea bogăţiile templului lui Apollo din Delfi, preoţii au răspuns că nu se încumetă a se atinge de tezaur, pentru că zeul şi-ar fi arătat supărarea (în templu se auzea un cânt, însoţit de muzică). La care Sylla răspunse râzând că, dimpotrivă, zeul îi predă cu plăcere comorile, deoarece cântul şi muzica sunt, precum se ştie, manifestări de bucurie, nu de mânie. Preoţii, neavând încotro, au îndeplinit ordinul.

În bătăliile de la Orchomenos şi Cheroneea, ambele în Beoţia, romanii au zdrobit două armate ale lui Mitradate şi au curăţat de pontieni toată Grecia.

Dar biruinţele lui Sylla au fost reduse la nimic de evenimentele care se petreceau în Italia. In timp ce el lupta cu Mitradate în Orient, partida popularilor a acaparat iarăşi puterea la Roma. Marius a revenit în capitală, avid de răzbunare. Partida

popularilor convine cu italienii răsculaţi şi începe răfuiala fără cruţare cu cei ce au fost de partea cârmuirii aristocratice. Asasinările, confiscările şi surghiunurile se ţineau lanţ.

Dar zilele bătrânului Marius erau numărate: vârsta înaintată, rănile şi lipsurile i-au măcinat sănătatea. Se îmbolnăvi de friguri. În timpul bolii, care dură şapte zile, i se năzăreau mereu bătălii şi biruinţe asupra lui Mitradate. Chiar şi în pragul morţii nu-l părăsea invidia pentru rivalul său mai norocos.

După moartea lui puterea a fost preluată de către democraţii mai cumpătaţi, care se temeau ca aceste cruzimi fără seamă să nu detaşeze de ei păturile bogate din Roma. Omorurile au încetat. Robii şi italienii care executaseră ordinele lui Marius au fost strânşi la un loc sub pretextul de a li se plăti simbria, apoi au fost înconjuraţi de armată şi nimiciţi. Conducătorii partidei popularilor voiau să demonstreze astfel că ei n-au avut nimic comun cu sălbăticiile săvârşite şi că toată vina o purta doar Marius.

În acest timp izbucniră răscoale împotriva lui Mitradate în oraşele din Asia Mică. Vestea că ostile pontice au fost izgonite din Grecia şi că a apărut o nouă armată romană, sub conducerea fruntaşului democraţilor Flaccus, a dat curaj claselor înstărite ale populaţiei din Asia Mică, nemulţumită de politica lui Mitradate. Pe la sfârşitul anului 85 î.Hr. situaţia acestuia a devenit extrem de grea. După bătălia de la Orcho-menos el pierduse definitiv Grecia. O parte din Asia Mică fusese ocupată de armata lui Flaccus, iar cealaltă era bântuită de răscoale. Şi, colac peste pupăză, apăruse o flotă romană, organizată de Sylla. Mitradate, totuşi, mai avea o ieşire: dată fiind disputa dintre aristocraţii şi democraţii romani, el putea să obţină condiţii destul de avantajoase pentru el, încheind pace cu Sylla ori cu Flaccus, mai bine zis, cu acela care avea să se arate mai îngăduitor.

Mitradate începu deci tratativele cu ambii comandanţi romani concomitent. Se declară gata să renunţe la teritoriile pierdute în Grecia, dar stăruia să rămână alipite la regatul său stăpânirile romane din Asia. Sylla respinse aceste condiţii impertinente şi-şi trecu ostile în Asia, înainte ca Mitradate să fi încheiat vreo convenţie cu democraţii. Apariţia lui Sylla în Asia îl sili pe regele Pontului să accepte imediat condiţiile de pace. Profitând de vacarmul care zguduia Republica Romană, el reuşi să obţină condiţii dacă nu convenabile, cel puţin acceptabile.

Mitradate fu obligat să restituie regiunile ocupate, să elibereze prizonierii, să-i predea lui Sylla flota sa, alcătuită din 80 de corăbii de război, să dea o cantitate mare de provizii şi să plătească solda cuvenită armatei romane, precum şi cheltuielile de război.

După ce o isprăvi cu Mitradate, Sylla se porni împotriva armatei democraţilor romani, care se găsea în Asia Mică. Această armată era mai slabă decât armata lui atât numeric, cât şi prin nivelul disciplinei. Cu puţin înainte de apariţia lui Sylla în Asia ofiţerii armatei democratice au complotat împotriva lui Flaccus şi l-au ucis. In locul lui a fost ales Caius Flavius Fimbrius, care luase parte împreună cu Marius la măcelărirea aristocraţilor romani.

Când Sylla se apropia de tabăra inamicului, soldaţii armatei democratice au început să o părăsească. Disperat, Fimbrius şi-a pus capăt zilelor. Sylla începu apoi să se pregătească pentru marşul în Italia împotriva partidei popularilor, care a preluat puterea la Roma. Oraşele din Asia Mică, care au luat parte la căsăpirea negustorilor romani, la chemarea lui Mitradate au fost forţate să plătească amenzi mari.

Înainte de a se îmbarca pe corăbii, Sylla a hotărât să verifice încă o dată devotamentul ostaşilor săi. A spus deci că din cauza cheltuielilor foarte mari, armata nu mai dispune de

mijloace financiare pentru noua campanie. Soldaţii au pus mână de la mână şi i-au oferit consulului, din propriile lor economii, o sumă impresionantă pentru războiul din Italia. Sylla nu a luat banii, le-a mulţumit soldaţilor pentru devotament: acum ştia că îl vor urma fără murmur, gata să înfrunte orice primejdie.

In anul 83 î.Hr. a debarcat împreună cu armata sa la Brundisium, în sudul Italiei. Partizanii aristocraţiei veneau la el din toate părţile. Uniţi în jurul lui Sylla, ei erau mai tari ca duşmanii lor, democraţii. Acum era limpede cine va învinge. Sylla dispunea de feuitte-fo«tastice"d"e'bani, obţinuţi prin pustiirea Orientului. Îndată după debarcare el a reuşit, cu bani, să atragă de partea sa armata unuia dintre cei doi consuli democraţi. Armata celuilalt consul a fost asediată de Sylla în oraşul Capua.

Democraţii au întreprins măsuri extraordinare pentru a continua lupta: au fost topite vasele de aur şi de argint din templele Romei pentru a se bate din ele monede; în armata democratică se înrolau voluntarii italieni – participanţi la răscoala de odinioară împotriva Romei. Într-un timp scurt, a fost creată o armată uriaşă, care număra aproape 40 de legiuni.

In capitală din nou erau exterminaţi cei suspectaţi de simpatie pentru aristocraţi. Dar dominaţia democraţilor nu mai avea să dureze mult. În 82 î.Hr. Sylla cucereşte Roma. În unele părţi ale Italiei rămăşiţele armatei democraţilor şi italienilor răsculaţi mai opuneau rezistenţă, dar aceasta era o luptă fără şanse de reuşită.

Atunci a început o cruntă răfuială. Sylla a hotărât să dea o lecţie cumplită maselor poporului. El a poruncit ca şase mii de prizonieri să fie aduşi pe Câmpul lui Marte şi măcelăriţi. Strigătele celor înjunghiaţi ca vitele se auzeau până în templul Bellonei, unde Sylla rostea tocmai atunci un discurs în faţa senatorilor. Aceştia erau îngroziţi de baia de sânge. Dar consulul

i-a sfătuit să nu acorde nicio atenţie celor ce se întâmplau afară, deoarece nu s-a produs nimic deosebit, pur şi simplu, soldaţilor săi li s-a poruncit să-i înveţe minte pe câţiva ticăloşi. După aceasta locuitorii Romei au înţeles că victoria lui Sylla nu i-a scăpat de vărsări de sânge, ci în locul unui călău le-a adus altul.

Mulţi erau uimiţi de această înverşunare a învingătorului. Toţi ştiau că Marius fusese un om crud din fire, iar puterea nelimitată dădea frâu liber viciilor lui. Sylla însă era considerat încă din tinereţe drept un binefăcător. Se credea că, ajungând la putere, Sylla va curma barbaria lui Marius. Dar, după ce a cucerit Roma, el l-a întrecut pe comandantul de oşti prin cruzime, după cum l-a întrecut mai înainte prin glorie.

S-au întocmit liste de proscripţie pentru persoanele declarate în afara legii, pe care figurau numele celor suspectaţi de simpatie pentru democraţi. Chiar de la început au fost condamnaţi la moarte 40 de senatori şi aproape 1600 de alţi oameni. Sylla a declarat că va da daruri celor care-i vor ucide, bani celor care-i vor trăda şi pedepse celor care-i vor găzdui pe osândiţi. Peste puţin timp el a trecut pe liste încă o seamă de oameni. Cei condamnaţi erau omorâţi oriunde – în casă, pe stradă şi chiar în templu. Unii dintre nenorociţi se aruncau la picioarele lui Sylla, cerând îndurare, dar el rămânea neînduplecat, şi victimele erau omorâte chiar în prezenţa lui. Oamenii erau atât de înspăimântaţi, încât nimeni dintre martori nu îndrăznea să le ia apărarea.

Când în capitală nu a mai rămas nimeni din cei care puteau fi consideraţi vinovaţi, Sylla s-a năpustit asupra regiunilor din Italia. A trimis în multe oraşe colonişti dintre soldaţii săi pentru a avea garnizoane în toată ţara. Pământul care aparţinea localnicilor, casele şi bunurile lor erau împărţite soldaţilor. Întreaga Republică se cutremura de groază. Nimeni nu cuteza să se opună conducătorului aristocraţiei. Numai în Spania viteazul

Sertorius, sprijinit de populaţia băştinaşă, a dus o luptă îndelungată contra lui Sylla şi a oamenilor acestuia.

După biruinţa asupra democraţilor Sylla devine dictator. El instaurează din nou dominaţia aristocraţiei şi o consolidează.

Partizanii lui Sylla se folosesc de proscripţii şi confiscări pentru a se îmbogăţi. Astfel, unul din ofiţerii lui, Marcus Licinius Crassus, datorită proscripţiilor a devenit cel mai bogat om din Roma. Ca să răsplătească râvna oamenilor săi, Sylla nu-i împiedica să prade. El împărţea cu dărnicie moşiile confiscate, le dăruia terenuri imense şi populate, cu venituri mari, ofiţerilor săi, doamnelor frumoase şi tuturor aventurierilor.

Cunoscând bine lăcomia aristocraţiei romane, Sylla căuta s-o îmbuneze, ca aceasta să nu-i creeze obstacole. Dar Sylla înţelegea la fel de bine că nobilimea nu mai este în stare să conducă Republica. De aceea el îşi selectează adepţi întru reinstaurarea vechiului regim dintre transfugii din tabăra democratică. Între aristocraţi şi aceşti parveniţi, care nu aveau strămoşi de onoare, nici genealogie, au apărut divergenţe. Sylla însă ştia să-şi ţină oamenii în frâu. Când unul din tovarăşii lui de luptă cei mai apropiaţi, Lucreţius Ofella, şi-a propus candidatura pentru consulat, contrar voinţei dictatorului, acesta a poruncit să fie omorât în piaţa centrală a Romei, chiar în faţa Adunării Poporului.

Sylla îşi dădea foarte bine seama de precaritatea regimului instaurat de el, care readucea în fruntea statului aristocraţia. El cunoştea de minune oamenii şi le prezicea fără greş viitorul. Astfel, când prietenii săi aristocraţi l-au rugat să-l ierte pe un nepot de al lui Marius – viitorul dictator Caius Iulius Caesar, Sylla i-a şters numele de pe lista de proscrişi, dar a observat:

— O să vă pară rău de ceea ce aţi făcut. Acest tânăr are în el

o sută de Marius...

Cnaeus Pompeius, unul din admiratorii dictatorului, a influenţat alegerea în funcţia de consul a lui Marcus Lepidus. După votare, când se întorceau acasă şi Pompeius şi-a exprimat bucuria că are influenţă asupra alegătorilor, Sylla i-a spus:

— N-ai făcut chiar rău, tinere, că l-ai ajutat pe Lepidus să devină consul. Dar acum să fii cu ochii în patru, că nu prea ştii pe cine ai ales.

Prezicerea dictatorului s-a adeverit: în curând Marcus Lepidus se declară împotriva lui Pompeius, care susţinea regimul Sylla.

După ce a repus aristocraţia în vechile ei drepturi şi privilegii, Sylla a mai făcut un act de mare curaj: a instaurat dictatura şi a revenit la viaţa particulară. În calitate de stăpân absolut al Republicii el dispunea, după bunul său plac, de viaţa şi averea a milioane de oameni. Dar într-o bună zi atotputernicul dictator a renunţat de bună voie la prerogativele sale, a dizolvat garda personală şi s-a adresat Adunării Poporului cu propunerea: dacă doreşte cineva să-i ceară socoteală privind activitatea sa, el e gata să răspundă. Înmărmurită, adunarea tăcea... Atunci Sylla a părăsit tribuna şi a trecut semeţ prin această mulţime, în care nu exista, poate, niciun om căruia el să nu-i fi făcut vreun rău.

Mulţi s-au mirat de această hotărâre a lui Sylla. Caius Iulius Caesar, devenit mai târziu dictator, susţinea că demisia lui Sylla ar fi fost o greşeală. Dar acelaşi Caesar, care spre sfârşit se menţinea cu greu la putere, a căzut sub loviturile de pumnal ale complotiştilor; pe când Sylla a murit de moarte bună, înconjurat de prieteni devotaţi.

Omul acesta a obţinut tot ce a visat. În plus, ambiţia lui

Sylla era deosebită: îl însufleţea mai mult acţiunea, învingerea greutăţilor, decât scopul în sine.

A cuceri puterea era pentru el o satisfacţie superioară executării ei. După ce a obţinut tot ce şi-a dorit, el a observat că puterea îl împiedică să se bucure din plin de frumuseţile vieţii. S-a retras la una din moşiile sale, unde îşi consuma timpul vânând, pescuind şi scriindu-şi memoriile. Tocmai atunci îi moare soţia, Caecilia Metella. Deşi era în etate, Sylla se căsătoreşte (pentru a cincea oară) cu Valeria Mesalla, sora cunoscutului avocat roman Hortensius, rival al celebrului Cicero.

Sylla moare la şaizeci de ani, în urma unei hemoragii în gâtlej (78 î.Hr.). Când se discuta la Roma cum să fie înmormântat, mulţi ziceau că un tiran nu merită funeralii fastuoase. Dar amintirea lui şi frica faţă de Sylla mai dăinuiau. Deci s-a hotărât să-i fie adus corpul neînsufleţit în capitală şi înhumat aici.

Nicicând Italia nu a cunoscut asemenea înmormântare. Alaiului funerar i se alăturau pâlcuri de oameni şi mai cu seamă admiratorii lui Sylla. În frunte erau purtate drapelele de luptă ale dictatorului. Părea că întreaga armată doreşte să se adune pentru ultima oară în jurul comandantului, care a condus-o în atâtea rânduri spre victorie. În cele din urmă, nesfârşitul cortegiu îndoliat a intrat în capitală. Senatul a hotărât să incinereze corpul lui Sylla.

Rămăşiţele lui pământeşti au fost îngropate pe Câmpul lui Marte, alături de mormintele vechilor căpetenii ale Romei. Inscripţia de pe mausoleul lui Sylla era pregătită din timp chiar de el: „Niciun muritor n-a făcut mai mult bine prietenilor şi mai mult rău duşmanilor săi".

Tare la trup şi la cuget, cu ochii albaştri şi părul blond, cu obrazul uimitor de alb, care la cea mai mică emoţie se înroşea,

Sylla a fost un bărbat frumos. Iubea desfătările. Era agreat şi în saloanele aristocratice, şi în corturile soldăţeşti. Neîntrecut la vorbă şi bun camarad, prietenii lui, fie nobili, fie cetăţeni de rând, vedeau în el un om inimos, întotdeauna gata să le dea o mână de ajutor. Fusese un admirator al vinului şi al femeilor: un an întreg matroanele romane au purtat doliu în amintirea lui.

Aprecia spiritul umoristic şi spunea bancuri. Aşa bunăoară, pe când Sylla (faptul s-a întâmplat în timpul dictaturii) conducea vânzarea prin licitaţie a bunurilor unor proscrişi, un poet a venit să-i ofere nişte versuri proaste, dar care îi elogiau faptele. Sylla a poruncit să i se dea scribului o sumă de bani din averea confiscată, cu condiţia să jure că nu va mai scrie versuri...

Sylla nu avea dispreţul propriu aristocraţilor romani pentru actori, pictori, scriitori. Dimpotrivă, prefera prieteni din lumea actorilor şi îşi petrecea timpul la o cupă de vin în societatea lui Quintus Roscius, marele artist al epocii. Cânta destul de bine şi chiar compunea mici comedii, care erau prezentate în cercuri intime. Era superstiţios, dar superstiţia lui nu avea nimic comun cu credulitatea lui Marius, care obţinea cu bani de la preoţi preziceri favorabile, apoi acţiona cu ajutorul lor. Sylla credea în soartă, în noroc. Credinţa lui era a unui om care a renunţat pentru totdeauna la speranţa că va putea stabili legături cauzale între fenomene. Era superstiţia unui jucător căruia îi mergea, convins că însăşi soarta voia ca el să câştige oricând şi oriunde.

Sylla a fost un fiu al epocii şi al clasei sale. Dacă s-ar fi născut în altă epocă şi în alt mediu, ar fi ajuns o mândrie a patriei. El însă a devenit un monstru, o sperietoare, de care urmaşii aveau să-şi aducă aminte cu oroare.

QUINTUS SERTORIUS

(cea 123-72 î.Hr.)

General roman. Partizan al lui Caius Marius. După victoria lui Sylla în războiul civil, a organizat rezistenţa armată a lusitanilor în Peninsula Iberică (80-72 î.Hr.). A format aici un guvern independent, după model roman. A întemeiat şcoli. Şi-a întărit poziţia formând alianţe cu Mitradate VI, regele Pontului.

Sertorius s-a născut într-o familie săracă. De mic copil a rămas fără tată. Mama sa – o femeie deşteaptă şi întreprinzătoare – voia ca fiul ei să devină jurist. Sertorius a făcut studii juridice, a activat un timp în domeniul preferat, dar aceasta nu i-a adus bogăţie.

Tânărul a hotărât să se consacre carierei militare. El a participat la războiul cu cimbrii şi teutonii, în care putea fi văzut în cele mai periculoase situaţii. Odată, în timpul unei lupte, i-a fost omorât calul, iar el a fost rănit. Revenindu-şi, Sertorius a întreprins o operaţie riscantă: a pătruns pe teritoriul inamicului şi a adus date preţioase. Comandantul de oşti roman, Marius, l-a decorat pe îndrăzneţul Quintus.

După terminarea războiului cu cimbrii şi teutonii Sertorius, deja în calitate de tribun militar, a fost trimis în Spania în fruntea unui mare detaşament, unde şi-a manifestat capacităţile militare şi politice în mod eclatant. El conducea cu iscusinţă operaţiile militare împotriva muntenilor, apărând în acelaşi timp populaţia paşnică de jafurile şi fărădelegile ostaşilor săi. Bărbăţia şi curajul, calitatea de a nu se pierde în caz de nereuşită, comportamentul uman al lui Quintus Sertorius l-au făcut celebru în Peninsula Iberică. Ostaşii şi băştinaşii l-au supranumit „Hannibal spaniol" (el, ca şi redutabilul conducător de oşti cartaginez, a pierdut un ochi într-o bătălie).

Peste puţin timp Sertorius a fost desemnat şef de vistierie în Galia. Şi aici el şi-a manifestat devotamentul pentru conducătorul democraţilor, Marius, care îl desemnase în acest post, continuând să lupte împotriva lui Sylla şi după moartea lui Caius Marius.

Când aristocraţii au pus stăpânire pe Roma, Sertorius a fugit în Spania, deoarece numele lui fusese introdus în proscripţii. În Spania pe Sertorius îl aştepta insuccesul: armata nu prea mare, pe care o conducea el, a fost zdrobită de oştirile lui Sylla. Ca urmare, Sertorius a fost nevoit să părăsească Peninsula Iberică şi să se refugieze în Libia, unde timp de câţiva ani a dus o viată de hoinar plină de aventuri periculoase.

Triburile nomade din Libia se războiau permanent. Detaşamentul lui Sertorius, mic la număr, dar compus din soldaţi cu experienţă, participa la aceste războaie ba de partea unuia, ba de partea altuia, trezind invidia micilor regi locali. Comandantul de oşti roman a fost nevoit să-şi manifeste capacităţile diplomatice, acţionând când prin corupere, când cu forţa, pentru a se menţine în Libia.

Chiar şi aici, departe de Roma, Quintus Sertorius nu se simţea în afara primejdiei: de nenumărate ori paza prindea criminali care sperau să fie răsplătiţi de Sylla pentru capturarea lui Sertorius.

Oştirea lui Quintus a asediat cetatea Tingis. Regele local nu voia să se predea şi comandantul roman a ordonat asaltarea cetăţii. Când legionarii năvăleau în cetate, Sertorius a fost atacat pe neaşteptate din spate de un detaşament de-al lui Sylla, care i-a venit în ajutor regelui local. Ostaşii lui Sertorius au fost cuprinşi de panică, dar comandantul lor nu s-a pierdut cu firea. El şi-a regrupat ostaşii şi a pornit un atac vertiginos împotriva noului inamic. După o luptă cruntă corp la corp duşmanul a fost zdrobit

şi nimeni nu-i putea împiedica pe biruitori să ocupe Tingisul.

Apoi Sertorius a început să-şi construiască flota maritimă. Stăpâni ai Mării Mediterane erau piraţii, al căror număr crescuse considerabil în anii războiului civil din Roma. Mica flotă a lui Sertorius lupta cu vasele lor. Piraţii erau lăsaţi liberi cu condiţia că vor repara vasele învingătorilor, că-i vor asigura cu armament şi cu alimente.

Războaiele interminabile l-au epuizat pe Sertorius şi el a hotărât să renunţe la lupta dintre partide şi să plece pe una din Insulele Canare pentru a-şi petrece acolo viaţa în tihnă.

Pregătirea pentru călătorie se desfăşura rapid. Corăbieri iscusiţi reparau vasele, controlau funiile, făceau rezerve. Călătoria avea să dureze multe zile şi totul trebuia executat conştiincios. Nomazii libieni aduceau vite, coşuri cu curmale. Pentru toate Sertorius plătea scump.

Peste câteva zile putea porni la drum. În cortul romanului de lângă Tingis veneau întruna conducătorii băştinaşi pentru a-şi lua rămas-bun. Când totul era gata, lui Sertorius i s-a comunicat că au venit solii lusitanilor.

— Ce vor de la mine? se miră Sertorius. În Spania el deseori a auzit despre vitejia lusitanilor, care au refuzat să recunoască superioritatea Romei, luptând pentru libertate.

Comandantul a ordonat să fie conduşi solii în cort. Reprezentanţii viteazului popor i-au adresat lui Sertorius rugămintea de a veni în Lusitania şi de a prelua conducerea luptei lor pentru libertate împotriva Romei. Sertorius a acceptat. Peste câteva zile flota lui a ieşit din Libia, îndrep-tându-se spre coastele Peninsulei Iberice. Corăbiile n-au putut ajunge la locul destinaţiei pe neobservate – marea era brăzdată de flota lui Sylla.

Au avut loc lupte.

Corăbiile duşmanilor se apropiau. Sunau trâmbiţele, în încăperile strâmte de sub construcţiile de punte sclavii semiîmbrăcaţi, în tactul loviturilor în discul de bronz, ridicau vâslele grele. Supraveghetorii loveau furios cu bicele spinările goale.

O lovitură groaznică a zguduit vasul lui Sertorius: prora corăbiei lui, căptuşită cu aramă, s-a izbit de vasul comandantului flotei lui Sylla şi în spărtură a năvălit apa – corabia nu mai putea fi salvată. În curând vasul s-a scufundat. Celelalte corăbii ale lui Sylla se grăbeau să-i salveze pe oamenii ce se înecau.

Profitând de învălmăşeala din rândurile inamicului, Sertorius a ordonat ridicarea pânzelor şi a pornit spre Peninsula Iberică. El a debarcat în Lusitania fără mare dificultate, împreună cu el erau 2600 de oameni (o mare parte – africani, care au însuşit arta militară romană).

Chiar din primele zile Sertorius a fost recunoscut de vreo 20 de comunităţi lusitane. Avea acum la dispoziţie teritoriu, oştire şi putere. Putea începe un război cu părtaşii lui Sylla.

Spania devenise provincie a Romei la începutul secolului II î.Hr., după victoria romanilor în cel de Al Doilea Război Punic (264-241 î.Hr.). Triburile spaniole, iubitoare de libertate, refuzau să se supună cuceritorilor şi în peninsulă se desfăşura un crâncen război de partizani. Ba într-o regiune, ba în alta izbucneau răscoale. Lupta, care nu contenea nici ziua, nici noaptea, a epuizat total oştirile romane. Nu o dată s-a întâmplat ca legionarii romani rezistenţi să fie înfrânţi în lupta cu spaniolii.

O răscoală grandioasă a cuprins Spania în anul 151 î.Hr. În fruntea poporului care s-a ridicat la luptă era păstorul lusitan

Viriathus – comandant de oşti foarte talentat. La început el avea la dispoziţie un mic detaşament. Treptat, Viriathus a supus triburile muntene din partea centrală a Lusitaniei. Cu iuţeala incendiului de pădure răscoala s-a extins în toată peninsula. Oraşele Lusitaniei au pus la dispoziţia conducătorului popular mijloace, flotă, minunaţi marinari şi constructori de maşini de aruncat.

În decursul a nouă ani iscusitul conducător de oşti a zdrobit faimoasele armate ale Romei. Romanii, care au învins Cartagina, fugeau acum de oştirile unui păstor. Una din excepţionalele biruinţe ale lui Viriathus a fost nimicirea armatei lui Quintus Fabius Servilian. Consulul roman a capitulat dezonorabil, recunoscându-l pe Viriathus stăpânitor al Spaniei.

Dar peste puţin timp senatorul roman a trimis în Spania un nou comandant de armată, care a pus în aplicare arma ilicită a corupţiei. Cu ajutorul aurului el i-a convins pe câţiva adepţi ai lui Viriathus să păşească pe calea trădării. Un trădător mituit a pătruns în cortul lui Viriat şi l-a înjunghiat.

Pieirea conducătorului a provocat confuzie între comandanţii de armată. Aceasta i-a ajutat pe romani să învingă. Dar temporar: în curând a izbucnit o nouă răscoală. De data aceasta centru de rezistenţă a devenit vechiul oraş bine întărit Numantia de pe râul Durius. În jurul puternicei fortăreţe, la ridicarea zidurilor căreia au muncit şi oamenii, şi natura însăşi, s-au adunat triburile iubitoare de pace din Spania de Nord.

Una după alta se perindau lunile, însă Numantia respingea cu dârzenie atacurile romanilor. Din spate asediatorii erau atacaţi de spanioli. Aprovizionarea armatei romane cu alimente devenea tot mai dificilă.

Rezistenta eroică a oraşului a durat şaisprezece luni.

Asediaţii l-au forţat pe duşman să încheie pace cu Numantia.

Dar Senatul n-a aprobat tratatul şi a trimis în Spania un alt comandant de armată, pe Scipio Aemilianus, cel care a distrus Cartagina.

Noul comandant a ridicat în jurul oraşului întărituri pentru a-i izola pe apărători de lumea din afară şi, în sfârşit, schimbând cursul râului Durius, i-a lipsit de apă. Locuitorii Numantiei continuau lupta. Romanii au reuşit să ocupe oraşul numai în urma unui asalt şi a luptelor crâncene de stradă (cam prin anul 133 î.Hr.). Dar nici aici ei n-au găsit decât ruine.

Când Sertorius a ajuns în Lusitania, de la războiul din Numantia a trecut aproape o jumătate de veac. Dar amintirea despre apărarea eroică a Numantiei era încă vie în memoria poporului şi încă trăiau copiii celora care au luptat sub drapelul lui Viriathus.

Sertorius a atras de partea sa triburile Lusitaniei şi ale părţii centrale a peninsulei, declarând că el luptă împotriva jugului roman. Sertorius a anunţat micşorarea impozitelor, a interzis oştirii sale să se instaleze în casele locuitorilor băştinaşi. Pentru a le servi soldaţilor drept pildă, Sertorius a ordonat să i se instaleze cortul în pădure, departe de zidurile oraşului. El a interzis perceperea impozitelor de la populaţie.

Multe mijloace a cheltuit Sertorius pentru a-i atrage de partea sa pe conducătorii triburilor locale. El întotdeauna era gata să recruteze soldaţi spanioli, desemnându-i în posturi importante. Dar funcţiile de răspundere erau totuşi rezervate romanilor. Cu toate acestea, spaniolii îl agreau pe Sertorius, văzând în persoana lui un nou Viriathus.

Sertorius a format în Spania un guvern asemănător celui

roman, a înfiinţat un Senat şi organe ale puterii.

Lui Sertorius i s-au acordat onoruri ca unui consul roman: el era însoţit de o gardă de onoare din doisprezece lictori.

Sertorius a împărţit teritoriul peninsulei în două provincii: Lusitania, cu capitala la Ebro, şi Celtiberia, cu centrul la Osc, şi a început emiterea propriei monede.

Timp de câţiva ani el a condus Spania. Depunea eforturi pentru a introduce cultura romanilor, îi influenţa pe apropiaţii săi să le imite obiceiurile, deschidea şcoli şi cerea ca peste tot să fie auzită numai limba lui maternă. Pe oşteni îi instruia după regulile romane şi a introdus în armată regulile militare romane şi o disciplină severă.

Din toate părţile veneau la Sertorius mii de voluntari spanioli. El dispunea acum de o puternică oştire. Peste puţin timp a năvălit în provincia romană Spania Depărtată, înaintarea i-a luat pe adepţii lui Sylla prin surprindere. Lăsând pe câmpul de luptă mii de cadavre, ei au fugit, cuprinşi de panică. Aproape toată provincia a ajuns în mâinile lui Sertorius.

Fără a-i da răgaz inamicului, Sertorius a apărut în provincia Iberia. Guvernatorul ei, Marcus Dominitius Calvinus, a primit ordin de la Sylla să oprească inamicul cu orice preţ. In ajutorul lui Dominitius Calvinus au venit trei legiuni. Comandant suprem a fost abilul conducător de oşti Quintus Metellus.

Dar zadarnică a fost încercarea comandanţilor lui Sylla de a opri ofensiva duşmanului. Sertorius a obţinut noi victorii: Dominitius Calvinus a căzut în luptă, o înfrângere totală a suferit Metellus.

Sertorius nu-i slăbea nici pentru o clipă pe romanii care se

retrăgeau. El era un minunat conducător al războiului de partizani: evitând luptele, îi lipsea pe romani de alimente, încercuia unităţi mai mici şi le zdrobea, apărea prin surprindere acolo unde nu era aşteptat.

Succesele nu-i acaparau spiritul. Ca şi mai înainte, el se comporta simplu cu populaţia, iar cu cei care încălcau disciplina era aspru. Forţele lui creşteau. Peste doi ani de la debarcarea pe ţărmul pustiu al Lusitaniei în mâinile lui era aproape toată Spania. Aliaţii lui Sertorius, piraţii, pândeau vasele romane, le capturau şi le înecau, îi aprovizionau pe spanioli cu armament şi cu alimente.

Sertorius şi-a trimis reprezentanţii în Galia, chemând poporul ei să se răscoale împotriva Romei şi să adere la spanioli. În curând în regiunile din vecinătatea Spaniei au apărut detaşamente de partizani ale galilor. Defileurile prin munţii Pirinei au nimerit în mâinile răsculaţilor.

În toiul victoriilor iui Sertorius a murit Lucius Cornelius Sylla. Partida popularilor romani a încercat să paralizeze puterea aristocraţilor, adepţi ai lui Sylla, dar a suferit eşec. Atunci unul din cei mai de seamă conducători ai democraţilor, Marcus Perpernius, şi-a adus oştirile în Spania, la Sertorius (77 î.Hr.).

Sertorius îl aştepta pe Perpernius în tabăra sa. Spaniolii erau agitaţi de faptul că le-au venit întăriri din Italia. Cortul lui Sertorius a fost împodobit cu coroane. La intrare se înghesuiau comandanţii. S-au aliniat lictorii. Centurionul a raportat că în curând soseşte Perpernius. Răsunară trâmbiţele. Ostaşii care mai înainte au luptat sub conducerea lui Marius au fost întâmpinaţi cu bucurie. Sertorius l-a îmbrăţişat pe Perpernius şi l-a condus în cortul său.

Perpernius, îngâmfat, obraznic, ambiţios şi perfid, era

diametral opus lui Sertorius. Curând între ei s-au început animozităţile.

Forţele Romei sporeau. Senatul nu s-a limitat numai la expedierea ajutoarelor lui Metellus, ci a îndreptat împotriva lui Sertorius o nouă armată, condusă de tânărul Cnaeus Pompeius.

Cercetaşii i-au comunicat lui Sertorius despre apropierea unor mari forţe ale duşmanului şi el a hotărât să se retragă, fără a intra în luptă. Perpernius a refuzat să execute ordinul comandantului, a început lupta cu Pompeius şi a fost zdrobit.

Când rămăşiţele oştirii înfrânte au sosit în tabără, comandantul de armată a ieşit din cort în întâmpinarea lui Perpernius. Ostaşii au adus doi cai. Unul era o mârţoagă bătrână, iar altul o iapă tânără cu coada stufoasă şi coama deasă. Sertorius i-a propus legionarului, vestit prin puterea lui excepţională, să se apropie de calul bătrân, iar de cel tânăr s-a apropiat un pitic. Li s-a propus să smulgă cozile cailor.

Voinicul a înşfăcat mârţoagă de coadă şi a tras cu toată puterea. Sărmana iapă s-a clătinat, dar ostaşul n-a reuşit totuşi să-i smulgă coada. Piticul a început însă să smulgă unul după altul câte un fir de păr şi în curând iapa a rămas fără coadă.

— Răbdarea învinge ceea ce nu poate face puterea, a rostit Sertorius, adresându-se oştirii. Astfel el a demonstrat că puterea trebuie aplicată cu chibzuinţă.

Înfrângerea lui Perpernius a fost o lecţie utilă pentru adepţii lui Sylla. Multe oraşe se grăbeau să deschidă porţile în faţa comandanţilor de armate de la Roma. Ca şi mai înainte, Sertorius evita să intre în luptă cu forţele superioare ale duşmanului, istovindu-l prin mici încăierări.

Când Sertorius asedia oraşul Lauron, în spatele lui a apărut Pompeius. Quintus şi-a condus rapid oştirea pe colina din apropiere şi şi-a dislocat aici tabăra. Cnaeus Pompeius, ameţit de succese, le-a propus locuitorilor oraşului să urmărească de pe ziduri cum va fi învins inamicul.

— Eu îl voi învăţa pe discipolul lui Sylla că un comandant de armată trebuie să se uite nu numai înainte, dar şi înapoi, a răspuns Sertorius discursului lăudăros al lui Pompeius.

Printr-un marş fulgerător oastea lui Sertorius l-a depăşit pe Cnaeus Pompeius şi a cucerit Lauronul. Locuitorilor li s-a permis să plece, iar oraşul a fost cuprins de flăcări, fiind aprins din toate părţile. Pompeius a fost nevoit să se retragă.

În curând armata lui Pompeius s-a ciocnit din nou cu Sertorius. Pe râul Sucrona s-a încins o luptă crâncenă. Oştirea lui Pompeius a fost încercuită, iar consulul s-a ales cu o rană grea. Toate încercările de a scăpa din încercuire erau zadarnice. Numai noaptea a pus capăt crâncenului măcel. Dimineaţa în ajutorul lui Pompeius a sosit Metellus şi l-a salvat.

— Dacă n-ar fi reuşit să vină Metellus, spunea amărât Sertorius, eu l-aş fi bătut pe Pompeius cu nuiaua şi l-aş fi trimis la Roma.

Legiunile lui Metellus şi Pompeius s-au retras în Galia la cantonamentul de iarnă, lăsând Spania în mâinile lui Sertorius.

La Sertorius au sosit reprezentanţii regelui Pontului, Mitradate, cel mai înverşunat duşman al Romei. Regele îi propunea ajutor în bani şi soldaţi în schimbul promisiunii de a-i retroceda regiunile cucerite de Sylla.

— Victoriile mele trebuie să ridice Roma în slăvi, dar nu să

contribuie la paralizarea puterii romane, le-a răspuns Sertorius cu mândrie solilor lui Mitradate. Gloria trebuie să-l încununeze pe comandantul de armată. E mai onorabil să moară, decât să obţină victorii ruşinoase.

Răspunsul plin de patriotism al lui Sertorius l-a uimit pe Mitradate.

— Dacă de pe ţărmul oceanului Sertorius fixează graniţele pământurilor mele, atunci ce ne va recomanda el, când va domni la Roma? a declarat Mitradate înfuriat. Cu toate acestea, regele Pontului n-a renunţat la alianţa cu Sertorius şi a încheiat cu el un tratat.

Potrivit condiţiilor acestui tratat, Sertorius i-a trimis lui Mitradate comandanţi iscusiţi pentru a-i instrui pe pontieni în arta militară romană şi a acceptat să-i dea lui Mitradate Bitinia şi alte state din Asia Mică, aflate sub stăpânirea Romei. Regele i-a trimis lui Sertorius 40 de corăbii şi mult aur.

Vestea despre alianţa lui Mitradate cu Sertorius a alarmat Senatul roman. El era îngrijorat de zvonurile că noul Hannibal – Sertorius va porni din Spania o campanie spre Italia. Dar el, aşteptând duşmanul în Spania, în loc să înceapă ofensiva, a comis prima greşeală. Între timp, Senatul roman a trimis în ajutorul lui Metellus şi Pompeius două legiuni noi.

În primăvara anului 74 î.Hr. Pompeius, însănătoşit după rănile primite, şi Metellus, cu puteri proaspete, au trecut Ebroul. După mai multe lupte biruinţa se profila în favoarea guvernului aristocrat al Romei. Spania de Răsărit a fost cucerită de sertorieni. Sertorius a fost primul care a aflat despre înfrângerile grele. Şi până soldaţii n-au aflat această veste şi pentru ca ei să nu rămână disperaţi, ei l-a ucis pe soldatul care a adus ştirea.

Înfrângerile urmau una după alta, nu numai pentru că războiul îndelungat i-a epuizat pe spanioli. Populaţia era nemulţumită de interminabilele recrutări în oştirea lui Sertorius. Războiul nimicea roadele muncii paşnice ale unor generaţii întregi. Însuşi Sertorius comitea noi greşeli: el a devenit crunt, subiectiv, se răfuia cu acei care nu erau de acord cu el.

Necăjit de şovăieli şi îndoieli, Sertorius nu mai polemiza cu sfetnicii apropiaţi şi petrecea ore întregi în singurătate. Comandanţii lui tot mai des vorbeau în şoaptă că Sertorius îşi îneacă amarul în vin. Guvernul roman demult a promis să-l ierte şi să-i ofere o sumă mare de bani celui care va salva Roma de Sertorius. S-au găsit şi trădători. Un grup de romani dintre sfetnicii apropiaţi ai lui Sertorius au urzit un atentat la viaţa lui.

Atentatul a fost descoperit, iar vinovaţii, supuşi unei execuţii chinuitoare. Însă nu s-a putut afla că în fruntea atentatului se găsea Perpernius, care continua să rămână la postul său şi care nu uitase cum a fost înjosit de Sertorius în faţa oştirii. Curând el a organizat un alt atentat.

Din ordinul lui Perpernius la Sertorius a fost trimis un călăreţ cu vestea falsă cum că sertorienii au obţinut o victorie strălucită: în cinstea unui astfel de eveniment el organiza o petrecere şi îl invita şi pe Sertorius. Comandantul, neavând nicio bănuială, a venit însoţit de oşteni din corpul de gardă, compus din spanioli. El demult nu mai avea încredere în romani. În toiul petrecerii Perpernius a izbit cupa de pământ. Acesta era semnalul convenţional pentru atentatori: ucigaşii s-au năpustit cu spadele asupra lui Sertorius şi a tovarăşilor săi neînarmaţi. Conducătorul de armată a murit. Aşa s-a stins din viaţă omul care putea să devină eliberatorul Spaniei, dacă nu cădea victimă vicleniei şi trădării (anul 72 î.Hr.).

Soarta lui Sertorius dovedeşte că nu poate fi dusă cu succes

lupta împotriva asupritorilor fără susţinerea poporului. El era invincibil atâta timp cât spaniolii vedeau în persoana lui un conducător pentru libertate şi independenţă. Greşelile lui Quintus Sertorius au îndepărtat poporul de el şi l-au condus la pieire.

Armata a fost preluată de Perpernius. Ostaşii nu-l agreau. Credinţa lor în biruinţă dispăruse. Lusitanii, înţelegând că moartea lui Sertorius prevesteşte înfrângerea totală a spaniolilor, fugeau care încotro.

Pompeius a zdrobit oştirea lui Perpernius chiar în prima luptă, iar ucigaşul lui Sertorius a fost luat prizonier. Fricosul atentator voia să-şi salveze viaţa şi i-a înmânat lui Pompeius corespondenţa lui Sertorius, în care figurau scrisori ale multor persoane romane influente. Dar Cnaeus Pompeius a aruncat scrisorile în foc fără a le citi şi a ordonat executarea lui Perpernius.

Oraşele spaniole se predau lui Pompeius unul după altul. Curând rămăşiţele oştirii lui Sertorius au depus armele şi au fost trimise în Galia, lângă Lugdunum, fiindu-le interzis să părăsească teritoriul. Spania a fost înfrântă definitiv de Caius Iulius Caesar (în 61-59 î.Hr.).

MARCUS CRASSUS
(cea 115-53 Î.Hr.)

Om politic roman. A înfrân t (71 Î.Hr.) la Apulia armata lui Spartacus. A făcut parte, alături de Caesar şi Pompeius, din primul triumvirat (60 î.Hr.). Guvernator al Siriei, a fost înfrânt şi ucis de părţi în bătălia de la Carrhae.

Marcus Licinius Crassus s-a născut în anul 114 î.Hr. Într-o familie bogată. Tatăl lui a jucat un rol important în viaţa politică a ţării, a ocupat funcţii de stat şi o dată a fost onorat prin triumf. Familia respecta vechile tradiţii şi, cu toate că era bogată, ducea o viaţă simplă şi modestă.

Anii de copilărie şi de adolescenţă ai lui Marcus au coincis cu o vreme grea şi furtunoasă. La vârsta de zece ani el a văzut triumful în cinstea lui Marius după victoria repurtată în războiul cu Iugurtha şi, împreună cu toţi romanii, jubila, aflând despre zdrobirea teutonilor şi a cimbrilor. Mai târziu, Crassus a fost martorul luptei politice interne dintre partidele aristocraţilor şi popularilor, care s-a transformat într-un război civil sângeros.

Ca şi tinerii cu aceeaşi situaţie, Marcus Licinius Crassus se pregătea de cariera politică. El nu poseda darul oratoric, dar era muncitor, insistent, îşi perfecţiona permanent măiestria pentru a vorbi în faţa poporului. Pe atunci discursurile publice la procesele juridice ale avocaţilor erau cea mai răspândită cale pentru începutul carierei de om politic.

Crassus nu refuza nicio invitaţie, participa la orice proces, chiar şi la cele mai neînsemnate, la care renunţau alţii. Era binevoitor cu oamenii, indiferent de posturile şi situaţia lor, nu era îngâmfat. Mergând pe străzile Romei, el răspundea amabil la orice salut.

Acei cărora le lua apărarea tânărul avocat nu contau atât pe darul de a vorbi al lui Crassus, cât pe relaţiile lui, pe influenţa şi bogăţia lui, doar funcţionarii romani nu erau incoruptibili. Treptat toate acestea îl făceau cunoscut şi tot mai mult i se solicita ajutorul.

Din tinereţe Marcus Crassus era obsedat de îmbogăţire şi aceasta a devenit trăsătura principală a caracterului său. De

timpuriu el a dat dovadă de capacităţi extraordinare de om de afaceri, capabil să stoarcă câştiguri din orice.

Bogăţia lui Crassus creştea vertiginos. Lui nu-i scăpa nimic: arenda pământuri, participa la campaniile comerciale, cumpăra sclavi pentru ca apoi să-i vândă. Sub supravegherea lui tinerii robi însuşeau diferite arte, meşteşuguri. După ce nevolnicii deveneau conţopişti, declamatori, administratori de imobile, arhitecţi, majordomi, bancheri etc, ei erau vânduţi de trei ori mai scump sau erau „închiriaţi" de Crassus celor care aveau nevoie de asemenea oameni.

Un izvor inepuizabil de îmbogăţire pentru Crassus deveniră dificultăţile legate de lipsa locuinţelor, de care suferea Roma. Oraşul unde se adunau mii de oameni din toate colţurile şi provinciile Italiei era suprapopulat. Case de locuit se construiau puţine şi pe an ce trecea criza de locuinţe devenea tot mai acută. Casele cu multe etaje erau fără comodităţi, deseori se prăbuşeau. Înghesuiala mare a clădirilor era una din cauzele deselor incendii, care nimiceau cartiere întregi. Această situaţie crea condiţii favorabile pentru speculaţie. Crassus organizase echipe de pompieri din sclavi special pregătiţi. Contra plată ei stingeau incendiile, salvând de foc casele din vecinătate. Crassus cumpăra casele arse la un preţ de nimic şi în locul lor ridica clădiri cu multe etaje, pe care apoi le dădea cu chirie.

Ocupându-se de afaceri mari, Crassus nu uita nici de cele mici, străduindu-se să tragă foloase din toate, să facă economii peste tot. Bunăoară, fiind însoţit în timpul călătoriilor de învăţătorul său, el îi împrumuta în zilele friguroase o pelerină, dar nu uita s-o ceară înapoi. Când însă îi convenea, Crassus devenea darnic, ospitalier şi cu dragă inimă da bani cu împrumut fără dobândă acelora care îi puteau fi de folos. Unele persoane oficiale au devenit astfel dependente de Crassus.

În aceşti ani la Roma avea loc o luptă sângeroasă între adepţii partidei aristocratice, conduse de Sylla, şi partida popularilor, a cărui conducător era Caius Marius. În anul 88 î.Hr. Sylla, în fruntea a şase legiuni, după o mare bătălie, a cucerit Roma. Începu o nouă etapă în istoria Republicii, caracterizată prin lupta dramatică a consulilor pentru putere.

Crassus, ca şi întreaga sa familie, făcea parte din partida aristocratică. După ce Sylla a plecat în campanie împotriva lui Mitradate VI Eupator, Roma a fost asediată de oştirile lui Marius Cinna. In oraş bântuiau foametea şi epidemiile. În iunie 87 î.Hr. Roma a capitulat.

S-a început răfuiala sângeroasă cu toţi cei suspectaţi de simpatie pentru Sylla. Multe personalităţi de seamă au fost masacrate. Au fost ucişi tatăl şi fratele lui Crassus, el însuşi scăpând cu mare greu de pieire. Un timp el a locuit la Roma clandestin, dar, observând că este urmărit, a fugit împreună cu prietenii şi slugile sale.

Mergând numai noaptea, iar ziua stând ascunşi, fugarii au ajuns până la mare, au urcat pe o corabie şi în curând au ancorat lângă ţărmul Spaniei, unde tatăl lui Crassus fusese cândva funcţionar şi îşi făcuse prieteni. Crassus conta pe ajutorul lor. Dar şi în Spania toţi erau speriaţi de teroare şi se temeau de Marius. De aceea Crassus luă toate măsurile de precauţie. El şi tovarăşii săi de drum s-au ascuns într-o peşteră încăpătoare, care avea ieşire spre mare. Nu departe se găsea moşia lui Vibiu, prietenul familiei Crassus.

Aflând de la un sclav special trimis că Marcus Crassus a scăpat cu viată, el s-a bucurat, dar s-a temut să-i primească pe fugari în casa lui şi i-a sfătuit să rămână în peşteră, trimiţându-le zilnic hrană.

Opt luni a stat Crassus cu tovarăşii săi în peşteră. Ei au ieşit de acolo numai după ce în Spania a ajuns vestea despre moartea lui Cinna, ucis de soldaţii săi în anul 84 î.Hr. (Marius murise cu doi ani mai înainte). Părăsindu-şi ascunzişul, Marcus Crassus a trecut de partea lui Sylla. Ca şi mulţi alţii, bunăoară Pompeius, el începu să strângă în jurul său oameni înarmaţi. Adunând două mii şi jumătate de oameni, Crassus a pornit în ajutorul lui Sylla. Jefuind pe drum oraşul spaniol Malaca, el a trecut peste mare în Libia, iar de acolo în Italia, în Brundisium Crassus s-a unit cu armata lui Sylla, care se pregătea să meargă la Roma. De partea lui Sylla treceau reprezentanţii aristocraţiei romane: ei râvneau putere, voind să se răzbune pe adepţii lui Marius. Marcus Crassus deveni participant activ al războiului civil de tip nou.

Cu scopul de a aduna oştiri, Sylla l-a trimis pe Crassus în Italia Centrală. Drumul spre acest ţinut trecea printr-o localitate ocupată de inamic. La rugămintea lui Crassus de a i se da un detaşament de apărare Sylla i-a răspuns cu mânie:

— Îţi dau destui însoţitori! Cu tine vor merge tatăl tău, fratele, rudele, prietenii executaţi de Marius. Ei te vor apăra!

Răspunsul lui Sylla l-a jignit dureros pe Crassus. El nu a zis nimic, a pornit la drum, s-a strecurat pe teritoriul duşmanului şi a îndeplinit misiunea.

Cornelius Sylla a pornit spre Roma. Împreună cu el mergea şi Crassus, mânat de visurile sale ambiţioase de a cuceri faima unui om politic şi comandant de oşti. Marcus Crassus voia să se egaleze cu Pompeius, pe care însuşi Sylla l-a numit Marele Pompeius. Dar Crassus era inferior lui Pompeius în ceea ce priveşte capacităţile militare, îndrăzneala şi experienţa de luptă. Iar setea de bani continua să rămână trăsătura principală a caracterului său. Când în marş spre Roma oastea lui Sylla a cucerit un oraş umbrian, Crassus şi-a însuşit din pradă partea

leului. Fiind informat despre aceasta, Sylla a fost foarte indignat. Dar peste câteva zile Crassus s-a evidenţiat în lupta de sub zidurile Romei.

La 1 noiembrie 82 î.Hr. la porţile Coline ale capitalei a început o luptă crâncenă. Crassus conducea flancul stâng al armatei lui Sylla. Lupta a durat câteva ore. Flancul stâng a fost distrus, Sylla cât pe ce n-a pierit şi împreună cu o mulţime de fugari s-a ascuns într-o tabără întărită. Crassus a reuşit însă să zdrobească parţial inamicul şi l-a respins spre nord. Până la venirea nopţii el i-a urmărit pe cei care se retrăgeau. Mare a fost bucuria lui Sylla, când noaptea au venit solii tânărului comandant cu raportul despre victorie şi cu rugămintea de a trimite de mâncare ostaşilor obosiţi. Victoria lui Crassus a determinat succesul, Roma a capitulat. Astfel Crassus a devenit unul dintre cei mai apropiaţi oameni ai lui Sylla. El nu numai a reîntors pământurile cucerite de părtaşii lui Marius, dar le-a lărgit şi mai mult. Marile sale bogăţii Marcus Crassus şi le-a dobândit în toiul războiului, răzvrătirilor şi nenorocirilor publice. Punând mâna pe Roma, Sylla începu execuţiile fără număr şi omorârea duşmanilor săi. El vindea şi împărţea averea executaţilor. Dictatorul se străduia să facă tot mai mulţi oameni complici ai crimelor sale.

Crassus nu numai cumpăra pe o nimica toată moşiile şi casele celor executaţi, dar şi cerea daruri de la învingător.

Practica şi falsificările. În Brutia, în sudul Italiei, fără ordinul lui Sylla, el a introdus în proscripţii persoane a căror unică vină consta în faptul că erau proprietarii unor mari moşii. El continua şi vechile sale speculaţii, mai ales cele legate de locuinţe. Curând Crassus deveni proprietarul majorităţii caselor din Roma, al unor colosale întinderi de pământ, al minelor de argint, se făcu stăpânul a mii de robi şi al altor bunuri.

Crassus a devenit cel mai bogat om din Roma. El susţinea

cu înfumurare că acela care nu-i în stare să întreţină pe banii săi o armată nu poate fi considerat bogat. Bogăţia l-a făcut pe Crassus foarte influent. O parte importantă a senatorilor erau creditaţi de el. Străduindu-se să-şi întărească autoritatea, Crassus continua să exercite activitatea de avocat, ocupându-se de procese la care alţii renunţau. El continua să fie curtenitor, amabil şi prietenos cu oamenii şi nu era atât de inaccesibil şi mândru ca Pompeius. Sub masca de curtenitor a lui Crassus se ascundea un caracter hotărât, perseverent, aspru, care adesea îi înfricoşa pe adversari. Un tribun popular a spus despre Crassus:

"Nu-l poţi atinge, el are în coarne fân" (romanii legau de coarnele boilor care aveau năravul de a împunge fân pentru ca trecătorii să se ferească).

Crassus râvnea la mai mult. El îl invidia pe Pompeius pentru victoriile, triumfurile şi titlurile lui de „cel mare" şi de împărat. El nu rata nicio ocazie de a-şi bate joc de Pompeius.

Odată sluga, intrând în odaia unde se găsea Crassus, a anunţat:

— A venit Marele Pompeius!

— Da? de ce mărime este el? a întrebat Crassus zâmbind.

Profitând de situaţia sa şi de faptul că de punga lui depindeau mulţi, Crassus manevra între partide, fără a adera la vreuna din ele.

Iar la Roma continua lupta dintre partidele aristocraţilor şi popularilor. Crassus, care întotdeauna punea în prim-plan avantajele sale, acum se izolase. El pentru nimeni nu era nici prieten, nici duşman intransigent, trecând ba de partea unuia, ba de partea celuilalt, schimbându-şi vederile politice în funcţie de

situaţie.

În anul 74 î.Hr. statul roman era într-o situaţie grea: în Asfinţit, în Spania, se ducea război împotriva triburilor răsculate, conduse de Sertorius, fostul adept al lui Marius. Acolo a fost trimis în fruntea unei armate Cnaeus Pompeius. În Răsărit se purta război cu un duşman redutabil, Mitradate. Împotriva lui au fost trimişi doi consuli. În timpul acesta în Italia a început răscoala robilor, condusă de Spartacus.

În oraşul Capua exista o şcoală de gladiatori, întreţinută de Lentulus Batiatus. Această şcoală era renumită, în ea se găseau câteva sute de gladiatori. Aceştia, în cea mai mare parte, erau traci, gali şi alţii, luaţi prizonieri şi transformaţi în sclavi. Pe cei mai puternici şi mai rezistenţi i-au făcut gladiatori şi i-au învăţat să lupte cu armele unul împotriva altuia pentru a desfăta gloata romană. Gladiatorii erau strict supravegheaţi de teamă să nu fugă sau să nu se răscoale. Pentru cea mai mică vină erau bătuţi cu bice, erau puşi în lanţuri şi traşi în ţeapă. Viitorul lor deseori era moartea sigură pe arenele amfiteatrelor romane.

În şcoală se punea la cale un complot, condus de puternicul, iscusitul, agerul şi viteazul Spartacus, de provenienţă tracă. El participase la lupte contra romanilor, fusese luat prizonier, transformat în rob, iar apoi vândut şcolii de gladiatori din Capua.

Din cauza unui trădător complotul a fost descoperit, răscoala generală n-a reuşit. Totuşi, şaptezeci şi opt de oameni, înarmându-se cu cuţite de bucătărie şi cu frigare, transformate în suliţe, au reuşit să fugă.

Când fugarii au ieşit în afara oraşului, ei au întâlnit câteva căruţe, care duceau în Capua arme pentru gladiatori. Fugarii au pus mâna pe ele şi au plecat mai departe. Curând ei au ajuns la

Vezuviu şi, alegându-şi un loc mai potrivit pentru apărare, s-au instalat acolo.

La început autorităţile romane n-au luat în serios evadarea unui mic număr de gladiatori. Primele încercări de a-i prinde pe răsculaţi au eşuat. Gladiatorii au respins atacurile şi chiar au pus mâna pe armele legionarilor. Atunci împotriva răsculaţilor a fost trimis un detaşament de trei mii de oameni.

Poiana de pe Vezuviu, unde s-au instalat gladiatorii, era aproape inaccesibilă. Ea era înconjurată din toate părţile de stânci abrupte, acoperită de viţă de vie sălbatică numai pe vârf. Doar o cărăruşă şerpuia printre stânci. Comandantul roman a ordonat să fie blocată cărarea, considerând că foamea îi va sili pe gladiatori să se predea.

Se părea că situaţia creată este disperată, însă Spartacus a pus în acţiune un plan îndrăzneţ. Din ordinul lui gladiatorii au tăiat corzi mlădioase de viţă de vie şi au împletit o scară lungă. Profitând de ceaţa de dimineaţă, asediaţii au coborât unul după altul pe această scară. Ultimul, fără zgomot, a transmis armele şi apoi s-a alăturat celorlalţi. În linişte absolută detaşamentul a părăsit locul şi a ieşit în spatele romanilor. Atacul a început pe neprins de veste. Ostaşii romani au fost zdrobiţi, învingătorii au capturat mult armament, provizii. La Spartacus începură să adere gladiatori fugari, robi şi chiar ţărani liberi. Aproape toate împrejurimile au ajuns pe mâinile răsculaţilor. Guvernul a trimis împotriva lor forţe mari sub conducerea pretorului Publius Varinius, dar Spartacus le-a zdrobit. Au fost luaţi prizonieri lictorii, calul pretorului, iar el însuşi abia a scăpat cu viaţă.

Armata lui Spartacus creştea şi se transforma într-o forţă de temut. Spartacus înţelegea că nu va fi în stare să lupte cu puternica Romă. El a propus să plece în nord, să treacă Alpii, să ajungă în Galia, Tracia şi să-i întoarcă pe sclavii eliberaţi în patrie.

Alţi conducători ai răscoalei nu erau de acord, cerând continuarea războiului în Italia, nimicirea sclavagiştilor şi eliberarea robilor.

Răscoala se extindea asupra unor noi şi noi regiuni ale ţării. Curând ea a cuprins Italia de Sud. Guvernul roman a început să ia atitudine faţă de robii răsculaţi. El a înţeles ce pericol grav ameninţa Roma. În anul 72 î.Hr. Senatul luă hotărârea de a trimite împotriva lui Spartacus pe ambii consuli: aşa se proceda când avea loc un război greu cu un duşman puternic.

Lupta lui Spartacus era complicată de contradicţiile dintre rebeli. Odată un grup de robi s-a detaşat de forţele principale, hotărând să acţioneze independent. El a fost complet distrus de armata unuia din consuli. Alt comandant roman a încercat să-l zdrobească pe Spartacus, dar acesta, spărgând încercuirea şi zdrobind câteva legiuni, s-a îndreptat spre Alpi. Calea gladiatorilor a fost barată de zece mii de ostaşi ai guvernatorului Galiei, Caius Caspus. In lupta de lângă Mutina, Spartacus a zdrobit şi această oştire. Caspus cât pe ce era să fie capturat.

Victoriile lui Spartacus îi încurajau pe robii care s-au ridicat împotriva exploatatorilor. Toată Italia a fost cuprinsă de focul răscoalei.

Senatul, îngrijorat de această situaţie, a ordonat consulilor să fie mai prudenţi şi să nu provoace lupte noi. Au început căutările unei persoane căreia i s-ar fi putut încredinţa lupta cu robii răsculaţi. Cei mai buni comandanţi lipseau: Pompeius continua războiul în Spania, Lucullus, în Asia Mică.

Atunci îşi propuse serviciile Marcus Licinius Crassus. El considera că a sosit momentul de a-şi face carieră politică. Afară de aceasta, Crassus, fiind unul dintre cei mai mari sclavagişti, era interesat de înăbuşirea răscoalei în cel mai scurt timp. Lui i s-au

alipit mulţi aristocraţi, care în aceeaşi măsură îi urau pe robi.

Roma a trimis mari forţe împotriva lui Spartacus, care între timp îşi schimbase planurile şi nu mai mergea înspre Alpi, ci de-a lungul ţărmului Italiei. Pentru urmărirea inamicului Crassus a trimis două legiuni, ordonându-le să nu intre în luptă şi nici în mici încăierări. Comandantul acestei formaţiuni, Mummius, vorbea cu dispreţ şi aroganţă despre robii răsculaţi, desconsiderându-i ca inamici. De aceea, când situaţia i s-a părut favorabilă, el n-a ţinut seama de ordinul lui Crassus şi l-a atacat pe Spartacus. Într-o luptă crâncenă romanii au fost zdrobiţi.

Trupele romane erau istovite şi pentru a le reda spiritul Crassus a introdus vechiul şi cruntul obicei – decimaţia (executarea fiecărui al zecelea). Ostaşii lui Mummius au fost aliniaţi câte zece. S-au aruncat zarurile şi cei cărora le-au căzut au fost executaţi. Executarea aceasta se considera ruşinoasă şi era însoţită de ceremonii sumbre.

Restabilind prin asemenea metode disciplina, Crassus a pornit împotriva lui Spartacus. In timpul acesta căpetenia răscoalei a început să negocieze cu piraţii cilicieni, ai căror corăbii brăzdau pe atunci Marea Mediterană. Spartacus a convenit cu piraţii ca ei să-i transporte pe răsculaţi în Sicilia, unde robii de nenumărate ori s-au ridicat împotriva stăpânilor. Cu treizeci si ceva de ani în urmă acolo fusese înăbuşită o mare răscoală a robilor. Dar situaţia din Sicilia continua să rămână încordată. Era de ajuns o scânteie pentru ca să izbucnească flacăra luptei. Spartacus conta pe aceasta. El voia să facă din Sicilia, insulă a suferinţei, centrul unei răscoale grandioase a robilor. Piraţii cilicieni nu şi-au îndeplinit promisiunea. I-au împiedicat corăbiile romane. Atunci Spartacus s-a îndepărtat de ţărm şi a pornit spre peninsula Regia, capul de sud al Italiei.

Crassus a hotărât să-i închidă pe rebeli în această

peninsulă. In cel mai scurt timp ostaşii lui au săpat un şanţ larg cu lungimea de 300 de stadii (peste cincizeci şi cinci de kilometri) şi au tăiat istmul. Armata lui Spartacus s-a pomenit în capcană. Curând a început să se simtă insuficienţa hranei, oamenii sufereau din cauza lipsurilor, dar şi acum, ca şi la începutul luptei, Spartacus i-a amăgit pe duşmanii săi şi a ieşit din capcană. Într-o noapte întunecoasă, viscoloasă de iarnă răsculaţii au astupat o parte din şanţ cu vreascuri, crengi, ramuri de copaci şi au trecut peste el, străbătând îngrădirile romane.

Crassus s-a speriat. Ca şi toţi ceilalţi, el se temea de o răscoală generală a robilor. Afară de aceasta, toţi se temeau că Spartacus va porni la Roma.

Crassus, călcându-şi pe inimă, a cerut să fie chemaţi din Spania şi Asia Pompeius şi Lucullus cu legiunile lor. Senatul l-a chemat pe Pompeius şi o parte din oştirile lui Lucullus. Crassus însă plănuia o răfuială cu răsculaţii până la venirea acestor comandanţi de oşti şi a hotărât mai întâi să atace acele formaţiuni care din nou s-au detaşat de forţele principale ale lui Spartacus. Într-o luptă sângeroasă ele au fost distruse. Romanii erau uimiţi de vitejia acelora pe care ei nu-i socoteau de oameni. Pe câmpul de luptă căzură douăsprezece mii trei sute de răsculaţi, şi numai doi au fost loviţi în spate; ceilalţi luptaseră faţă în faţă cu duşmanii şi muriseră ca eroi.

Deşi forţele lui Spartacus după această înfrângere au scăzut, el a mai dat romanilor câteva lovituri puternice. Conducătorul robilor considera, ca şi mai înainte, că trebuie de evitat o bătălie generală în condiţii nefavorabile pentru răsculaţi, dar oştirea lui cerea să meargă împotriva lui Crassus. Spartacus a fost nevoit să se supună.

Se grăbea şi Crassus. El voia să înăbuşe răscoala înainte de sosirea legiunilor lui Pompeius, care debarcaseră deja în Italia.

Curând ambele armate s-au aliniat faţă în faţă în formaţie de luptă. Înainte de luptă lui Spartacus i s-a adus un cal. Spartacus şi-a smuls sabia şi l-a omorât.

— Dacă învingem, a spus Spartacus, în mâinile mele vor cădea mulţi cai buni de-ai duşmanului. Dacă suferim înfrângere, nu voi avea nevoie nici de calul meu!

Bătălia a fost cruntă. Robii înţelegeau că aceasta este ultima luptă decisivă. Spartacus lupta în fruntea tuturor, voind să răzbată la Crassus. El a reuşit să doboare doi centurioni dintre cei care-l înconjurau pe comandantul roman. Dar curând a fost rănit. Lăsându-se într-un genunchi, Spartacus a continuat lupta până a fost răpus de loviturile duşmanilor, dar nu s-a retras cu niciun pas.

Răscoala robilor a fost înăbuşită. Crassus s-a răfuit crunt cu robii şi cu gladiatorii prinşi.

Rămăşiţele armatei lui Spartacus au fost zdrobite de Pompeius. Peste şase mii de prizonieri au fost răstigniţi de-a lungul drumului ce ducea de la Capua la Roma. Pompeius raportă Senatului:

— Crassus a câştigat bătălia, iar eu am stârpit războiul din rădăcini.

Pompeius şi-a însuşit o bună parte din gloria lui Crassus. Lui Pompeius, ca unui cuceritor al Spaniei, i s-a acordat triumf. Crassus nici n-a încercat să ceară pentru el onoruri. El spera că pentru meritele sale i se va acorda triumf descălecat, cu ovaţii. Senatul n-a găsit de cuviinţă că e indicat şi demn de a sărbători biruinţa asupra unui inamic cum erau robii răsculaţi.

Crassus era nemulţumit de preferinţa pentru Pompeius şi îl

invidia. Dar, visând să ajungă la putere, Crassus n-a rupt relaţiile cu Pompeius. El i-a solicitat susţinerea în timpul alegerilor consulare. Pompeius l-a ajutat pe Crassus şi ambii au fost aleşi consuli pentru anul 70.

Între consuli nu s-au stabilit relaţii amicale. Perioada aflării lor la putere a fost marcată de rivalitate şi certuri. Romanii îşi aminteau numai cum bogătaşul Crassus, ales consul, i-a adus o jertfă colosală lui Hercule, cum a ospătat poporul la zece mii de mese aşezate pe străzile oraşului, şi cum a împărţit pâine pe trei luni tuturor cetăţenilor Romei.

Crassus continua să manevreze între diferite curente politice. Datorită bogăţiilor sale, toate partidele doreau să aibă relaţii cu el. Crassus, sperând că va ajunge la putere, s-a apropiat într-un timp chiar de Catilina, care pregătea o lovitură de stat, îndreptată împotriva aristocraţilor din Roma. De complotişti era legat şi Caesar. Se presupunea că după lovitura părtaşilor lui Catilina, Crassus va putea deveni dictator al Romei, iar Caesar, şef al cavaleriei. Dar la data fixată prudentul Crassus n-a intrat în funcţie şi, după cum se povesteşte, noaptea a venit la Caesar pentru a-l face cunoscut cu documentele care îi demascau pe participanţii la complot. Totuşi zvonul că Crassus a fost printre complotişti s-a răspândit în oraş. Unul dintre arestaţi a declarat că Marcus Crassus l-a trimis pe el să-l preîntâmpine pe Catilina ca acela să nu se teamă de arestările operate şi să vină cât mai curând la Roma. Dar majoritatea senatorilor n-au crezut că un om aşa de puternic şi bogat putea să aibă legături cu Catilina.

— Ei vor să-l defăimeze pe Crassus şi să piardă una dintre cele mai onorabile personalităţi ale statului, spuneau senatorii.

— E de necrezut, afirmau alţii. Adepţii lui Catilina vor să-şi atragă de partea lor noi oameni, folosind numele lui Crassus.

Erau în Senat şi persoane care credeau în complicitatea lui Crassus, dar tăceau, socotind că într-o vreme atât de tulbure nu face să ponegrească numele unui om atotputernic, cum era Marcus Licinius Crassus. Majoritatea senatorilor depindeau de Crassus. De aceea ei strigau într-un glas:

— Aceasta-i o minciună! Crassus trebuie să fie dezvinovăţit! Bogăţia încă o dată l-a ajutat pe Marcus Crassus. După complotul lui Catilina, se considera că statul roman are nevoie de dictatură. Această idee se punea în legătură cu numele unor oameni influenţi ca Pompeius, care se proslăvise în timpul campaniilor sale din Răsărit, Iulius Caesar, a cărui popularitate crescuse, şi Marcus Crassus. Caius Iulius Caesar, întorcându-se din Spania, şi-a propus candidatura la alegerile consulare, voind să obţină susţinerea lui Pompeius şi Crassus. Dar din perioada în care amândoi au fost consuli ei erau în relaţii duşmănoase. Caesar se temea că, dacă se va adresa după ajutor unuia, va provoca nemulţumirea celuilalt. Atunci Caesar a hotărât să-i împace pe rivali. Şi a reuşit, cu atât mai mult cu cât fiecare spera să folosească împăcarea în propriile sale interese. Crassus considera că provenienţa şi bogăţia îl fac cel mai demn de putere. Împăcându-se cu Pompeius şi împrietenindu-se cu Caesar, el spera să-i aibă pe amândoi la cheremul său, să nu permită nici unuia, nici altuia să se evidenţieze prea mult.

— Forţele lui Caesar şi Pompeius sunt egale, gândea Crassus, ei vor lupta fără speranţa de a învinge unul pe altul, iar eu voi culege roadele.

Aşa a apărut alianţa celor trei bărbaţi de stat, care au devenit conducătorii Romei. Alianţa a fost numită „Primul triumvirat". Acesta era un pas de la republică spre conducerea monarhică a Romei. Scriitorii numeau triumviratul „Monstru cu trei capete". Alţii susţineau că alianţa dintre Pompeius, Caesar şi Crassus este alianţa forţei, înţelepciunii şi a aurului.

Au fost desemnate sferele de influenţă ale triumvirilor. Pompeius şi-a consolidat puterea în Asia. Crassus promitea reducerea arenzilor şi prelua conducerea în Răsărit. La dispoziţia lui Caesar pe un termen de cinci ani a fost pusă Galia.

Victoriile lui Caesar şi războiul din Galia l-au făcut figura principală a triumviratului. La iniţiativa lui în oraşul Luca din Licuria a avut loc întâlnirea triumvirilor. Întâlnirea s-a desfăşurat într-o atmosferă solemnă. La Luca veniseră două sute de senatori, multe alte persoane oficiale cu lictorii, clienţii şi robii lor.

In Luca Caesar, Pompeius şi Crassus au confirmat existenţa alianţei lor. Caesar a promis să-i susţină pe Pompeius şi Crassus în viitoarele alegeri consulare. La rândul lor, ei promiteau că după ce vor deveni consuli, vor prelungi mandatul lui Caesar în Galia. Pentru ei au hotărât să ia alte provincii.

Această alianţă a provocat nelinişte la Roma. Duşmănia dintre Caesar, Pompeius şi Crassus prezenta pericol pentru stat, iar înţelegerea dintre ei era o mare nefericire pentru Republică.

La început Crassus şi Pompeius îşi ascundeau intenţiile. Fiind întrebat dacă tinde la consulat, Pompeius a dat un răspuns în doi peri pe un ton arogant şi dispreţuitor:

— Poate da, poate nu! Dacă da, o voi face numai de dragul cetăţenilor cumsecade.

La aceeaşi întrebare prudentul Crassus a răspuns:

— Eu îmi voi propune candidatura numai dacă aceasta va fi spre binele statului.

Modestia lui Crassus a plăcut, iar răspunsurile în doi peri ale lui Pompeius i-au făcut pe unii să creadă că el e în relaţii proaste cu Crassus şi că-i puţin probabil să-şi propună candidatura la alegeri. După aceasta la alegeri au luat parte şi alte persoane. Ele spuneau:

— De ce Pompeius şi Crassus vor să devină din nou consuli? De ce sunt iarăşi împreună? De ce să nu fie altcineva? Doar la Roma sunt mulţi bărbaţi care merită să conducă împreună cu Crassus şi Pompeius.

A fost propusă candidatura lui Dominicius, ruda lui Cato. Incurajându-l pe Dominicius, Cato spunea:

— Pompeius şi Crassus n-au nevoie de postul de consul, ci de posibilităţile pe care le oferă el. Ei vor să instaureze la Roma tirania. Tu, Dominicius, te vei lupta pentru libertatea generală!

Adepţii lui Pompeius au organizat un masacru monstruos. Pe mulţi dintre rivalii lor i-au izgonit, pe alţii i-au ucis. Mulţi bani au cheltuit Pompeius şi Crassus pentru mituirea delegaţilor desemnaţi să participe la alegeri. În februarie 55 î.Hr. ei au devenit consuli. Dar şi după alegeri detaşamentele partizanilor lui Pompeius şi Crassus deseori aplicau armele pentru a înăbuşi protestele celor nemulţumiţi.

Toate planurile triumvirilor au fost realizate. Lui Caesar i s-a mai prelungit pe cinci ani mandatul în Galia şi i s-a permis să-şi mărească oştirile până la zece legiuni. Provinciile spaniole i-au revenit lui Pompeius, iar lui Crassus – guvernarea în Siria, unde el obţinuse dreptul de a recruta fără limită oştiri din rândul cetăţenilor şi al aliaţilor, precum şi de a purta război şi de a încheia pace cu cine va considera necesar.

Crassus nu-şi ascundea bucuria că, în sfârşit, a obţinut

puterea şi posibilităţi nelimitate de a se îmbogăţi. În cercul apropiaţilor Crassus vorbea despre viitoarele sale cuceriri. Războiul lui Pompeius împotriva lui Mitradate el îl numea „joacă de copii". Crassus visa la un război cu părţii, care pretindeau dominaţie în Siria. El considera că războiul cu părţii va fi glorios, uşor şi avantajos.

— Supunându-i pe părţi, declara Marcus Crassus, eu voi pătrunde până în ţările indienilor şi până la mare, dincolo de ei.

Crassus a început pregătirile de plecare în Siria şi pentru viitorul război cu părţii. În iarna 55-54 î.Hr. el a sosit la Brundisium. Era un timp mohorât, iar marea era agitată, însă el a ordonat corăbiilor să pornească în larg, luând la bord o parte din oştire. Furtuna a distrus multe vase.

Consulul împreună cu celelalte oştiri a plecat pe uscat, prin Balcani.

Când Crassus a pornit în campanie, avea peste şaizeci de ani, dar părea mult mai bătrân. Era chel şi cam surd.

— A cam întârziat bătrânul cu campania, şuşoteau soldaţii.

Ajungând în Siria, Crassus a pornit mai departe, spre Mesopotamia. El a izbutit să treacă peste fluviul Eufrat. Un şir de oraşe s-au supus benevol romanilor, şi numai Zenodotia i-a opus rezistenţă. După o scurtă asediere oraşul a fost cucerit, jefuit, iar locuitorii vânduţi.

Soldaţii l-au proclamat pe Crassus împărat. El a acceptat titlul, deşi ruinarea oraşului Zenodotia era o victorie cu totul neînsemnată. Mulţi spuneau:

— Crassus nu speră să obţină biruinţe mai mari, de aceea

se grăbeşte, mulţumindu-se cu puţinul.

Veni toamna. Lăsând în oraşele cotropite ale Mesopota-miei câteva garnizoane, cam vreo şapte mii de ostaşi, Marcus Crassus s-a întors cu celelalte forţe în Siria. Aceasta a fost o mare greşeală. Crassus a pierdut mult timp şi duşmanul a reuşit să se pregătească mai bine de luptă. Consulul însă, pornind spre Siria, acţiona ca un negustor, nu ca un comandant de armată. El nu-şi pregătea ostaşii pentru viitoarele lupte, ci îşi socotea veniturile stoarse din oraşele cucerite. Timp de mai multe zile el a cântărit bogăţiile templului zeiţei Atargatis din Hieropolis. Se spunea că în aceste luni Crassus a reuşit să jefuiască şi templul din Ierusalim. El a luat de acolo banii şi obiectele de aur. Toate acestea provocau diferite discuţii şi ironia soldaţilor.

Cu venirea primăverii oştirile romane au început pregătirea de campanie. La Crassus au sosit solii regelui part:

— Dacă oştirea care merge împotriva noastră este trimisă de poporul roman, noi vom duce un război crunt. Dacă însă tu, Crassus, ai pornit o campanie în propriul tău interes, regele Pârtiei nu va începe operaţiile militare. Cruţându-ţi bătrâneţile, el va permite retragerea soldaţilor romani, pe care i-ai lăsat în oraşele Mesopotamiei.

Ca răspuns, Crassus a declarat cu mândrie:

— Nu-i voi răspunde regelui acum. Ii voi răspunde în Seleucia (mare oraş şi una din capitalele regatului Pârtiei).

Căpetenia soliei Parţiei a izbucnit în râs. El i-a întins lui Crassus mâna cu palma în sus şi a exclamat:

— Mai degrabă va creşte păr în palmă, decât vei vedea Seleucia!

A început războiul cu Parţia, stat imens ce se întindea de la Golful Persic până la Marea Caspică.

La Crassus au venit fugari romani din Mesopotamia, care au povestit despre invazia părţilor, despre forţa şi numărul lor mare: – Nu poţi fugi de ei!...

— Nu-i poţi ajunge, sunt invincibili!... Săgeţile lor străpung cea mai durabilă armură... Săgeţile părţilor nu se văd în zbor...

Mulţi îl sfătuiau pe Crassus să nu se grăbească, mai întâi să afle mai multe despre duşman. Se vorbea despre unele semne rele. Romanii antici înaintea fiecărei campanii ghiceau după zborul păsărilor, după măruntaiele animalelor jertfite şi credeau că aşa poate fi cunoscută voinţa zeilor. Dar Crassus nu voia să asculte pe nimeni. El a refuzat să amâne plecarea. A refuzat să urmeze şi sfatul regelui armean Artavasdes, care sosise împreună cu şase mii de călăreţi şi a promis să-i mai dea şi alt ajutor, dacă Crassus va trece prin Armenia.

— Munţii patriei mele, a spus Artavasdes, sunt prielnici şi neprimejdioşi. Acolo cavaleria părţilor nu-şi poate desfăşura forţele.

Crassus a rămas mulţumit de propunerea regelui, însă a clătinat din cap:

— Nu, a spus el, eu trebuie să plec în Mesopotamia, unde am lăsat mulţi ostaşi romani viteji. Nu-i pot părăsi în voia sorţii.

Regele armean a plecat din tabăra romanilor.

În primăvara anului 53 î.Hr. Crassus a pornit împotriva parţilor.

In luna mai legiunile lui au ajuns la Eufrat, peste care au zidit un pod. Când oştile au trecut pe celălalt mal, podul a fost distrus de furtună.

— Nu vă temeţi, ostaşi, că podul a fost distrus, s-a adresat Crassus soldaţilor, să nu credeţi că aceasta prevesteşte nenorocire. Voi n-o să mai aveţi nevoie de el. Jur că după ce-i vom distruge pe duşmani, ne vom întoarce prin Armenia...

Soldaţii au murmurat încuviinţător, însă au amuţit, când Crassus a mai rostit:

— Oşteni, niciunul dintre voi nu se va întoarce pe acest drum...

Aceste cuvinte sunau cam straniu.

— Niciunul dintre noi nu se va întoarce, s-au gândit soldaţii romani superstiţioşi.

În aceeaşi zi, în timpul împărţirii alimentelor, ostaşilor li s-a dat linte şi sare. Aceasta din nou a produs o impresie neplăcută, deoarece la Roma linte şi sare se punea în faţa celui mort în semn de doliu.

Înainte de a porni mai departe, comandantul de oşti trebuia, conform obiceiului, să aducă o jertfă de purificare pentru a cere zeilor izbândă. Când preotul i-a întins lui Crassus măruntaiele animalului sacrificat, acesta le-a scăpat jos. El le-a ridicat repede şi a spus zâmbind:

— Bătrâneţile, ce să-i faci! Dar mâinile mele nu vor scăpa arma!

Cu aceste cuvinte Crassus a vrut să-i însufleţească pe ostaşi. Însă ele n-au impresionat pe nimeni.

— Războiul începe cu semne rele, şuşoteau soldaţii.

Armata lui Crassus a pornit de-a lungul râului. Oştirea romanilor număra şapte legiuni: patru mii de călăreţi, detaşamente de infanterişti, în total aproape patruzeci de mii de ostaşi. Înainte mergeau cercetaşii, care peste puţin timp au anunţat că ţinutul din jur este nepopulat, dar se văd multe urme de cai. Amprentele copitelor indicau că nişte călăreţi se retrăgeau în faţa oştirilor romane.

— Părţii fug numai la apropierea romanilor, a spus Crassus.

Soldaţii au prins curaj şi au început a se gândi cu mai mult dispreţ la duşmanul care se teme să intre în luptă cu ei.

Ofiţerii mai prevăzători propuneau ca înaintarea să se facă fără grabă. Caius Casius şi alţi ajutori ai lui Crassus propuneau să se oprească într-un loc întărit, să obţină cât mai multe informaţii despre inamic şi să cerceteze împrejurimile. De asemenea erau de părere că înaintarea trebuie făcută de-a lungul malului râului.

— Râul, îi spuneau ei lui Crassus, va apăra oştirea de un atac prin surprindere din flanc sau din spate. Pe râu, alături de oaste, pot pluti vase cu alimente şi soldaţii nu vor duce lipsă de nimic.

Crassus nu le-a răspuns imediat, voind să chibzuiască asupra propunerilor. Gândurile i-au fost întrerupte, fiindcă în tabără a sosit Abgaros, conducătorul unuia din triburile arabe din Mesopotamia, un om viclean. Cândva el îl ajutase pe Pompeius şi-şi căpătase reputaţia de prieten al romanilor. Acum, firește, el a

fost întâmpinat ca aliat, însă de data aceasta Abgaros era de partea duşmanilor Romei şi a venit în tabăra lui Crassus la ordinul secret al comandanţilor de oşti părţi, pentru a încerca să-l atragă pe consul în adâncul ţării. Acolo, pe şes, cavaleria părţilor intenţiona să-l înconjoare şi să-l zdrobească pe adversar, deoarece în acest caz romanii pierdeau avantajul pe care li-l dădea râul şi malurile lui deluroase.

Abgaros juca iscusit rolul său de prieten al romanilor, preamărindu-i pe Pompeius şi pe fratele lui, numindu-l pe Cnaeus binefăcătorul său, pe care nu-l va uita nicicând.

Arabul era încântat de armata lui Crassus, de puterea ei, de înarmare şi disciplină şi făcea aprecieri dispreţuitoare la adresa parţilor.

— De ce tărăgănezi, Crassus? Ce aştepţi? De ce te pregăteşti atât de minuţios? Soldaţii tăi au nevoie nu de arme, ci de picioare puternice şi iuţi, pentru a-i ajunge pe duşmanii care fug. Dacă vei tărăgăna, parţii vor pleca în grabă la sciţi şi la gircani, luând cu ei obiectele de valoare şi aurul. Dacă vrei să lupţi, grăbeşte-te până ce regele parţilor nu şi-a adunat toate forţele într-un singur loc... Acum el are puţină oaste.

Dar toate astea erau minciuni. În realitate regele Parţiei pe atunci pustia Armenia drept pedeapsă pentru alianţa ei cu romanii. Împotriva lui Crassus el l-a trimis pe conducătorul său de oşti, surena. În statul parţilor acest titlu îl purta cea mai de vază persoană după rege.

Abgaros a reuşit să-l convingă pe Crassus şi armata romană a pornit în adâncul ţării. Ca şi mai înainte, duşmanii nu se vedeau nicăieri. La început drumul era bun. Au mers câteva zile şi au dat de un şes nisipos şi fără apă. Picioarele ostaşilor se cufundau în nisipul moale, pulverulent, înaintarea devenind tot mai

anevoioasă. Soldaţii vedeau înjur o privelişte tristă: nicăieri niciun copăcel, niciun tufiş, nici râuleţe vesele, nici coline verzi, numai stepă mohorâtă.

Armata romană a fost ajunsă din urmă de câţiva călăreţi: aceştia erau trimişii regelui armean Artavasdes, care au adus vestea tristă despre invazia părţilor în Armenia.

— Regele nu te poate ajuta acum, au spus solii. El a poruncit să-ţi transmitem să mergi în ţara noastră. Unindu-ne, vom deveni mai puternici. În munţii noştri e mai uşor de luptat cu parţii...

Crassus s-a supărat şi l-a numit pe regele armean trădător. El ameninţa să-l pedepsească.

La 9 iunie 53 î.Hr. Abgaros a fugit din tabăra romanilor. Trădarea lui a devenit limpede. Dar Crassus a ordonat să se înainteze, grăbindu-i pe soldaţi. Infanteria obosită abia se ţinea de cavalerie.

Pe neaşteptate din grupul de ostaşi trimis înainte s-au întors câţiva oameni. Cercetaşii care au scăpat teferi au raportat că ceilalţi au fost ucişi, iar ei s-au salvat cu greu de duşmanii numeroşi, care înaintează spre romani.

Vestea l-a zguduit pe Crassus. El a ordonat oştirii să ocupe poziţiile de luptă. Soldaţii s-au aliniat în careu. Pe fiecare latură au încăput câte douăsprezece cohorte (cohorta avea 500 ori 600 de oameni). Crassus a împărţit cavaleria în detaşamente, pe care le-a ataşat fiecărei cohorte, pentru a o întări. Comanda unui flanc Crassus a încredinţat-o lui Caius Cassius, iar a celuilalt – feciorului său, Publius Crassus, care căpătase experienţă de război în Calia, unde luptase în oştirea lui Caesar. Centrul armatei era condus de Marcus Crassus.

În formaţie de luptă romanii înaintau încet şi în curând au ajuns la râuleţul Ballis. Soldaţii obosiţi, care sufereau din cauza arşiţei şi a setei, s-au bucurat la vederea apei. Ei sperau să se odihnească aici. Însă Crassus a ordonat:

— Acei ce vor să bea, las' să bea, însă să rămână în front.

Fără a se odihni, soldaţii au pornit mai departe; mânaţi de ordin, ei mergeau în marş rapid, fără opriri.

Deodată s-a arătat duşmanul. Aceasta s-a întâmplat în apropierea oraşului Carrhae. Însă astea erau numai detaşamentele de avangardă ale inamicului. Forţele principale veneau după ele. Ostaşii părţi au aruncat mantalele de ploaie peste arme şi zale, pentru ca acestea să nu strălucească la soare şi să nu permită ca ei să fie descoperiţi înainte de vreme. Când duşmanii s-au apropiat, au început să bată în tobele cu clopoţei. A răsunat un bubuit prelung, asemănător cu cel al tunetului. Cu aceste sunete părţii îi înfricoşau pe inamici. Romanii au trâmbiţat din goarne şi din trompete. Amândouă armatele continuau să se apropie. La un semn al comandantului părţii au aruncat mantalele de ploaie. Armele şi zalele au scânteiat la soare. Soldaţii romani priveau cu spaimă tabloul îngrozitor. Armata duşmană era foarte numeroasă. Călăreţii părţi produceau o impresie înfricoşătoare. Ei erau îmbrăcaţi în zale şi purtau coifuri de aramă şi de fier, care le acopereau faţa. Caii lor de asemenea erau apăraţi de platoşe. Aplecându-se pe cai, călăreţii au luat-o la goană spre romani, sperând că dintr-o singură lovitură vor doborî primele rânduri şi vor pătrunde înăuntrul careului. Legionarii încercaţi au respins primul atac.

Întâmpinând o rezistenţă dârză, parţii s-au retras. Se părea că ei s-au împrăştiat în dezordine în toate părţile. Din rândurile romanilor s-au auzit vorbe ironice, însă cavaleria duşmană a

început să învăluie pe neobservate careul, care curând a fost prins într-un cerc puternic.

Crassus a ordonat ostaşilor înarmaţi mai uşor să se arunce asupra duşmanului. N-au reuşit legionarii să facă câţiva paşi, că s-a auzit şuieratul unei ploi de săgeţi. Au căzut primii morţi şi răniţi, iar ceilalţi s-au retras grăbiţi în rândurile infanteriei romane greu înarmate. Soldaţii lui Crassus pentru prima dată au simţit acţiunea săgeţilor părţilor, care străbăteau zalele şi scuturile, străpungeau corpul omenesc. Duşmanul continua să arunce săgeţi din arcurile bine întinse. Parţii nu trebuiau să ochească: romanii erau aliniaţi atât de des, încât fiecare săgeată îşi găsea victima.

Suferind pierderi mari, romanii au încercat să treacă la ofensivă, însă parţii se eschivau de la luptă, fugeau în lături, întorcându-se din când în când şi aruncând săgeţile purtătoare de moarte.

La început Crassus şi soldaţii săi sperau că duşmanul îşi va epuiza rezervele de săgeţi, însă consulul a fost informat că nu departe stau cămile încărcate cu săgeţi şi că, golindu-şi tolbele, călăreţii parţi le umpleau din nou. Legionarii s-au descurajat total.

Crassus i-a ordonat feciorului său să forţeze duşmanul să accepte lupta. El i-a pus la dispoziţie şapte cohorte: cinci sute de arcaşi şi o mie trei sute de călăreţi, în total vreo patru mii şi jumătate de oameni.

Publius Crassus şi soldaţii săi au ieşit din careu şi au pornit la atac. Parţii s-au retras în grabă. Romanii îi urmăreau. Aceasta a durat mult timp. Pe neaşteptate părţii s-au oprit şi şi-au întors caii. Romanii au ocupat imediat poziţii de luptă, aşteptând o încăierare corp la corp. Insă ciocnirea n-a avut loc. Călăreţii parţi,

îmbrăcaţi în zale, s-au oprit în faţa inamicului. Cavaleria se rotea în jurul legionarilor, împroşcându-i cu săgeţi. Miile de cai au ridicat un nor de praf, care i-a învăluit pe romani. Soldaţii nu vedeau nimic, se sufocau şi cădeau răniţi şi morţi, loviţi de săgeţi. Publius cu călăreţii săi s-a năpustit asupra parţilor. S-a încins lupta. Paloşele scurte şi sulițele de aruncat ale ostaşilor romani îi apărau slab de sulițele lungi ale părţilor. Călăreţii parţi şi caii lor, îmbrăcaţi în zale, erau invulnerabili.

Romanii luptau cu disperare. Mulţi se apucau cu mâinile de sulițele inamicului şi îi trăgeau la pământ pe duşmanii neîndemânatici din cauza armurii. Alţii descălecau şi se băgau sub caii inamicului, spintecându-le cu cuţitul pântecele neapărat. Animalul se ridica pe picioarele dinapoi, îl arunca pe călăreţ, care, la pământ, îşi găsea moartea. Romanii au pierdut mulţi oameni, a fost rănit şi Publius Crassus. El nu putea mişca mâna dreaptă. Călăreţii romani s-au retras spre infanteria lor, iar apoi s-au îndreptat spre o colină din vecinătate, acoperită cu nisip. Apărându-se cu scuturile, ei s-au aliniat pe colină. Aceasta a fost o greşeală fatală.

Pe şes duşmanilor le era deschis numai primul rând de ostaşi. Ei îi apărau cu corpul lor pe ceilalţi. Pe povârnişul dealului însă fiecare rând următor de ostaşi era mai sus decât cel din faţa sa. Astfel întregul detaşament s-a transformat în ţintă pentru arcaşii părţi. Oamenii mureau unul după altul, neavând posibilitate să pricinuiască pierderi duşmanului. Lui Publius Crassus i s-a propus să încerce a se salva până când colina încă nu e înconjurată complet.

— Nu, a răspuns Publius, chiar ameninţarea celei mai straşnice morţi nu mă va face să-mi părăsesc oamenii care mor din vina mea.

Măcelul continua. Nevrând să cadă în mâinile părţilor,

mulţi romani s-au sinucis. Nefiind în stare să ţină paloşul în mâna rănită, Publius Crassus i-a poruncit purtătorului său de arme să-l înjunghie. Părţii, care au răzbătut pe colină, îi loveau cu sulițele pe acei care mai încercau să opună rezistenţă. Curând detaşamentul lui Publius Crassus a fost zdrobit. Aproape cinci sute de oameni au căzut prizonieri. Comandantului şi ofiţerilor morţi părţii le-au tăiat capetele şi le-au înfipt în sulițe.

Crassus aştepta veşti de la fiul său. Ca şi alţii, el credea că Publius urmăreşte duşmanii învinşi, iar apoi se va întoarce, însă curând în tabără au ajuns cu greu trimişii lui Publius Crassus şi au comunicat despre situaţia dezastruoasă a detaşamentului. S-a dat ordin de mers în ajutor. In timpul acesta s-au auzit strigătele de victorie şi sunetele tobelor părţilor. De tabăra romană se apropiau mii de călăreţi. Câţiva oameni au venit mai aproape. Toţi au văzut capul lui Publius Crassus, înfipt în suliţa unui călăreţ. Ostaşul part a arătat trofeul său sângeros şi a strigat batjocoritor:

— Cine sunt părinţii acestui ostaş, romani? De unde-i el? Nu se poate ca Marcus Crassus, acest om mărunt la suflet, cel mai rău dintre oameni, să aibă un fecior atât de nobil şi viteaz!...

Romanii tăceau. Erau deprimaţi. Mulţi au fost cuprinşi de groază. Marcus Crassus se comporta bărbăteşte, trecând printre rânduri şi încurajând soldaţii.

— Romani, a spus el, am pierdut pe cel mai bun fecior din lume. Această nenorocire mă priveşte numai pe mine. Dacă vă e milă măcar un pic de mine, dovediţi-mi aceasta prin vitejie. Curmaţi bucuria duşmanilor. Pedepsiţi-i pentru cruzimea lor. Comandanţii romani au mai suferit înfrângeri, dar aceasta nu ne-a împiedicat să-i învingem pe duşmani. Nu numai prin fericire şi izbândă Roma şi-a căpătat atotputernicia. Romanii au devenit un popor mare şi de aceea că au putut să înfrunte nenorocirile.

Crassus n-a reuşit să influenţeze soldaţii. Intre timp, cavaleriştii parţi veneau în goană din flancuri, trăgând din arcuri, alţii strâmtorau primele rânduri ale romanilor, lovindu-i cu suliţele lungi. Abia când a înnoptat, părţii au încetat lupta şi au plecat. Îndepărtându-se, ei strigau:

— Crassus, noi îţi dăruim o noapte pentru a-ţi putea deplânge fiul. Dimineaţa vino singur la noi, nu aştepta până te vor aduce legat cu frânghia.

S-a lăsat o noapte groaznică pentru romani. Crassus şedea în întuneric, învelit în manta, gândindu-se la caracterul instabil al sorţii, la ambiţia sa nesocotită, care l-a adus în acest pustiu. El nu se putea hotărî să întreprindă ceva.

— Trebuie de ieşit din capcană, a decis consiliul ofiţerilor, de ieşit în linişte, sub vălul nopţii, părăsindu-i pe acei care nu pot merge.

Oştirile s-au ridicat fără ordine zgomotoase şi sunete de goarnă, însă când cei răniţi au înţeles că sunt părăsiţi în voia sorţii, au început să strige. Până când s-a făcut ordine, a trecut mult timp şi duşmanul a observat fuga romanilor, însă el nu-i urmărea pe romani. Parţii nu puteau lupta noaptea.

Când s-a luminat, parţii au năvălit în tabăra pustie şi i-au omorât pe răniţii rămaşi, aproape patru mii de oameni. Săvârşind această faptă monstruoasă, ei au pornit pe caii lor iuţi în urma lui Crassus, ajungându-i şi omorându-i pe soldaţii rămaşi în urmă.

Pe un deal părţii au înconjurat patru cohorte, care s-au desprins de forţele principale ale lui Crassus. Numai douăzeci de ostaşi au reuşit să-şi croiască drum printre rândurile adversarului; uimiţi de bărbăţia lor, duşmanii le-au dat

posibilitate să plece.

Crassus a ajuns până în oraşul Carrhae. Comandantul de oşti al părţilor era gata să propună încheierea armistiţiului cu scopul ca romanii să părăsească Mesopotamia. Însă aflând despre situaţia grea a romanilor, parţii au înconjurat oraşul Carr şi au cerut să fie predaţi Crassus şi Cassius, ferecaţi în lanţuri.

Crassus nu se putea bizui pe locuitorii oraşului Carrhae şi a hotărât să părăsească oraşul în secret, însă n-a reuşit. Duşmanul a aflat că noaptea romanii au plecat. Călăuza lui Crassus era un spion duşman, care a dus oastea pe un drum fals, pentru ca romanii să nu poată pleca departe până dimineaţă, când parţii vor începe acţiunile. Bănuind ceva, unii s-au întors înapoi. Printre ei a fost şi Crassus cu cinci sute de călăreţi. Alt ajutor al lui Crassus, Octavius, avea o călăuză de nădejde şi cu un detaşament de cinci mii de oameni a reuşit până în zori să ajungă într-un loc muntos. Pe Crassus însă, care avea cu el patru cohorte şi câteva zeci de călăreţi, călăuza l-a condus într-o mlaştină. Cu greu au ieşit romanii la drum, pentru a se reuni cu detaşamentul lui Octavius, până la care rămâneau numai 12 stadii (cam doi kilometri). Dar era prea târziu. Parţii i-au ajuns din urmă pe romani şi i-au forţat să se retragă. Octavius şi soldaţii săi au înţeles în ce situaţie periculoasă se află Marcus Crassus. Ei au venit în ajutor şi i-au silit pe părţi să se retragă.

Temându-se că romanii vor fugi noaptea, parţii au recurs la un şiretlic, vorbind între ei aşa ca să audă prizonierii romani despre intenţia regelui lor să se împace cu romanii, să-i aibă de aliaţi, să fie mai generoşi cu Crassus. Apoi câtorva prizonieri li s-a dat posibilitatea să fugă.

Fugarii au sosit la Crassus şi i-au comunicat cele auzite, între timp lupta a încetat. Surena, comandantul părţilor, cu oamenii săi de încredere, s-a apropiat de dealul ocupat de

romani. El a întins mâna, arătând că e dezarmat, şi le-a propus să înceapă tratative de pace.

— Regele Pârtiei nu vrea război, a spus el.

Romanii s-au bucurat, sperând să se salveze. Crassus, neînţelegând viclenia duşmanului, a încercat să-i convingă de aceasta şi pe soldaţi, însă ei au cerut să se înceapă tratativele, strigându-i:

— Tu ne trimiţi pe noi la luptă, iar acum te temi să te întâlneşti cu cei dezarmaţi.

Ameninţându-l pe Crassus, soldaţii l-au forţat să le facă unele concesii. El a spus, adresându-se ajutorilor săi:

— Conducători de oşti romani! Vedeţi ce fărădelege trebuie să sufăr eu. Sunt forţat să plec. Dacă vă veţi salva, povestiţi Romei că Crassus a murit, înşelat de duşmani, dar nu spuneţi că a fost trădat de concetăţenii săi.

Spunând astea, Crassus a început să coboare dealul. Cu el au plecat Octavius şi încă câţiva oameni. De Crassus s-au apropiat doi călăreţi:

— Trimite pe cineva înainte, au spus călăreţii, lasă să se convingă că acei ce se vor întâlni cu tine sunt dezarmaţi.

Crassus a clătinat din cap, spunând:

— Dacă eu acum aş preţui cătuşi de puţin viaţa mea, nu aş fi venit la voi...

În momentul acesta de Crassus s-a apropiat comandantul parţilor. Adresându-se lui Crassus, el a exclamat:

— Ce s-a întâmplat?! Noi mergem călări, iar conducătorul de oşti roman merge pe jos!

— Fiecare procedează după obiceiul ţării sale, a răspuns Crassus.

— Noi vom pleca spre râu, a spus comandantul părţilor, şi acolo vom semna un tratat despre duşmănia preschimbată în bună înţelegere.

Crassus a ordonat să-i fie adus calul. Conducătorul de oşti al părţilor l-a oprit şi i-a arătat un cal foarte frumos, cu frâu de aur, pe care îl aduseseră ostaşii:

— Regele îţi dăruieşte acest cal!

Crassus a fost ajutat să se urce călare, iar părţii, înconjurându-l, au început să mâne calul cu lovituri de bici. Octavius a apucat de frâu, încercând să ţină calul. Alţi romani de asemenea i-au venit în ajutor lui Crassus.

S-a început o îmbulzeală, învălmăşeală, s-au auzit strigăte, înjurături. Octavius, scoţând sabia, l-a lovit pe unul dintre duşmani, altul în momentul acesta l-a înjunghiat pe Octavius cu un cuţit din spate. Încăierarea a fost scurtă: câţiva romani şi părţi au fost omorâţi. Partul Exatr l-a omorât pe Crassus.

Capul tăiat şi o mână a lui Crassus au fost trimise regelui Parţiei în Armenia, unde se afla el. Totodată a fost organizat un triumf de măscărici. Călare pe un cal mergea unul dintre prizonierii romani, îmbrăcat în haine femeieşti. El îl reprezenta pe Crassus. În frunte, călare pe cămile, mergeau lictorii prizonieri. În vârful legăturilor lor de nuiele în loc de topoare erau capetele tăiate ale ofiţerilor romani. Se spune că părţii au

turnat în gura capului lui Crassus aur topit, spunând:

— Setea lui de aur a fost fără margini. Lasă acum să şi-o potolească!

Aşa s-a sfârşit viaţa lui Marcus Licinius Crassus.

POMPEIUS
(cea 106-48 î.Hr.)

Om politic şi general roman. Partizan al lui Sylla, a luptat împotriva lui Quintus Sertorius în Spania şi a înfrânt (71 î.Hr.) armatele lui Spartacus. În 66 î.Hr. a fost numit comandant al armatei romane din Orient, în războiul împotriva lui Mitradate VI, regele Pontului. Îl învinge pe acesta, apoi şi pe Tigran II cel Mare, regele Armeniei. A format, împreună cu Caezar şi Crassus, primul triumvirat (60 î.Hr.). Luptapentru putere dintre el şi Caesar a declanşat războiul civil, în timpul căruia a fost înfrânt la Pharsalos (48 Î.Hr.). A avut legături diplomatice cu Burebista, care i-a promis ajutor militar. Ucis din ordinul lui Ptolemeu XIII, în Egipt, unde se refugiase.

Tatăl lui Cnaeus Pompeius, comandant de oşti roman, nu era agreat de concetăţeni pentru aviditatea de bani, zgârcenia şi aroganţa sa. Fiul lui încă din adolescenţă şi-a cucerit simpatia poporului datorită atitudinii sale prietenoase, modului moderat de viaţă, ajutorului pe care era gata să-l acorde oamenilor.

Tinereţea lui Pompeius a coincis cu epoca cumplită a războaielor civile din Roma. În această perioadă capitala era împărţită în două tabere: aceea a foştilor ţărani, săracii, care trăiau numai din mila statului, şi a bogătaşilor – oprimaţii, care deţineau pământul, bogăţiile, robii şi puterea de stat. Majoritatea

sărăcimii romane de mult nu mai avea venituri stabile, nici din meşteşuguri, nici din agricultură, deoarece sclavagiştii preferau munca gratuită a robilor. Oamenii liberi erau sortiţi mizeriei. Însă ei erau cetăţeni romani, de voturile cărora în Adunarea Poporului depindeau rezultatele alegerilor. În fruntea popularilor erau conducători ca Marius, Cinna şi alţii, în fruntea oprimaţilor era Sylla.

Puterea la Roma trecea de câteva ori de la o partidă la alta şi de fiecare dată învingătorii se răfuiau crunt cu învinşii.

Tânărul Pompeius, şovăind şi neştiind la care partidă să adere, era cât pe ce să aleagă tabăra lui Cinna, care, se părea, îi va învinge pe aristocraţi. Auzind că Cinna nu are încredere în el, deoarece este fiul conducătorului oprimaţilor, ba chiar ordonase să fie omorât, Cnaeus Pompeius îi părăseşte pe populari şi se retrage în regiunea italică Picenum, unde avea moşii. În acest timp Sylla, conducătorul oprimaţilor, întorcându-se din războiul cu ţarul Pontului Mitra-date, conduce legiunile sale învingătoare spre Roma. Se apropia încăierarea hotărâtoare dintre oprimaţi şi populari. Cetăţenii înstăriţi îl aşteptau pe Sylla ca pe salvatorul lor, iar cei săraci se gândeau cu groază la răfuiala ce îi aşteaptă.

Fiind în Picenum, Pompeius vedea cum cetăţenii bogaţi părăsesc moşiile proprii şi se adună sub drapelul lui Sylla. El a hotărât atunci în mod irevocabil să adere la oprimaţi, dar a considerat că e înjositor să vină la Sylla ca un biet fugar care cere ajutor. Tânărul ambiţios a preferat să vină la conducătorul optimaţilor în fruntea unei oşti concentrate de el. De aceea, profitând de vechile relaţii ale tatălui său cu cetăţenii înstăriţi din Picenum, el a făcut o tentativă de a-i atrage pe aceştia de partea lui Sylla. Cetăţenii din Picenum au răspuns pozitiv la chemarea lui Pompeius. Unul din adepţii popularilor, adresându-se cetăţenilor din oraş, a spus cu ironie:

— Vreţi să vi-l luaţi în calitate de conducător pe Pompeius, un băieţandru abia venit de pe băncile şcolii.

Locuitorii din Picenum s-au înfuriat şi l-au omorât pe zeflemist. În oraşul Auximum, Pompeius a organizat statul-major şi se ocupa energic cu recrutarea şi instruirea oştirii. Curând el a reuşit să-i respingă din regiune pe democraţi, să adune trei legiuni şi să le asigure cu provizii şi arme. Apoi tânărul comandant de oşti, în vârstă de douăzeci de ani, a pornit fără grabă spre Sylla, zdrobindu-i în calea sa pe populari.

Pompeius a fost nevoit să-şi croiască drum cu legiunile sale pe teritoriul duşman. Oştirile democraţilor au încercat de multe ori să-l înconjoare şi să-l zdrobească. Într-o luptă Pompeius a dat dovadă de un curaj excepţional. El a aruncat primul suliţa şi l-a străpuns pe comandantul cavaleriei inamice. După aceasta călăreţii duşmanului se retrăgeau, producând astfel învălmăşeală în rândurile infanteriei lor.

Curând împotriva lui Pompeius a pornit o armată sub conducerea lui Scipio. Dar lupta n-a avut loc, deoarece soldaţii consulului au trecut (cum s-a întâmplat şi în războiul civil) de partea lui Pompeius. După aceasta toate oraşele italiene au început să treacă de partea lui Pompeius, considerând că acum partida popularilor este învinsă.

Sylla încă nu ştia nimic despre aceste evenimente. Aflând că Pompeius e nevoit să acţioneze împotriva unor forţe mult superioare, Cornelius Sylla s-a îngrijorat de soarta lui şi imediat a pornit în ajutor. Când Pompeius a aflat despre apropierea armatei lui Sylla, el a ordonat alinierea armatei pentru a-l întâmpina solemn pe comandantul suprem, voind să-l impresioneze. Cnaeus Pompeius intuia că Sylla îi va mulţumi, dar a fost răsplătit şi mai generos decât se aştepta. Salutându-l pe Sylla, Pompeius l-a numit împărat. Răspunzându-i lui Pompeius,

Sylla l-a numit pe acesta de asemenea împărat. Nimeni nu se aştepta că Sylla îi va da un titlu atât de înalt acestui tânăr. Însă nu numai cu ocazia primei întâlniri, dar şi mai apoi dictatorul se străduia să-i acorde lui Pompeius o atenţie deosebită, evidenţiindu-l printre mulţi alţii. Sylla se ridica în picioare şi îşi descoperea capul, când intra Pompeius.

Mai mult decât atât, devenind stăpânitor al Romei şi al Italiei, Sylla şi-a exprimat dorinţa de a se înrudi cu Pompeius, pentru a-l apropia şi mai mult de partida optimaţilor şi de interesele ei. Pentru aceasta el i-a propus lui Cnaeus să divorţeze de prima sa soţie şi să se însoare cu Aemilia, fiica vitregă a dictatorului. Pompeius n-a îndrăznit să refuze propunerea.

Peste un timp a sosit vestea că popularii adună din nou forţe pentru a declanşa lupta. Unul dintre ei, Perpena, s-a instaurat în Sicilia, străduindu-se să transforme insula în punct de sprijin pentru invazia în Italia. Carbon cu flota sa de asemenea naviga de-a lungul ţărmurilor Siciliei, iar al treilea conducător al democraţilor, Domiciu, a debarcat cu oastea sa în Africa, unde s-au adunat proscrişii urmăriţi de Sylla.

Împotriva lor a fost trimis Pompeius. În scurt timp Pompeius a reuşit să recapete Sicilia de la Perpena, care a fugit, şi să-l ia prizonier pe Carbon. De frică să nu fie învinuit de dictator că îi simpatizează pe democraţi, Pompeius i-a executat pe cei mai de seamă inamici ai lui Sylla, care au căzut în prizonierat. Se spune că el l-a pus pe prizonierul Carbon, om de seamă, care fusese ales de trei ori consul, să stea ferecat în lanţuri în faţa judecăţii, iar apoi a ordonat să fie executat. Pe democraţii mai puţin vestiţi Pompeius îi ajuta să se ascundă, dacă aceasta nu trezea bănuiala lui Sylla, iar pe unii îi ajuta chiar să fugă.

Pompeius a hotărât să-i pedepsească pe locuitorii oraşului sicilian Himeri pentru că i-au susţinut pe democraţi. Unul dintre

locuitorii oraşului, Sfenius, a spus:

— Pompeius, vei proceda nedrept, dacă-l vei elibera pe vinovat şi-i vei omorî pe oamenii care n-au nicio vină.

— Pe cine îl consideraţi vinovat? a întrebat Pompeius.

— Pe mine, a răspuns Sfenius, doar eu i-am convins pe concetăţeni să acţioneze.

Pompeius, cuprins de admiraţie faţă de îndrăzneala şi nobleţea acestui om, l-a iertat.

În timp ce Pompeius era în Sicilia, de la Sylla a sosit o scrisoare cu ordinul de a pleca imediat în Africa pentru a întreprinde acţiuni militare împotriva lui Domiciu, care a concentrat aici mari puteri.

Terminând pregătirile, Pompeius a plecat cu şase legiuni spre ţărmurile Africii şi în curând a debarcat cu o parte de armată în Utica. O altă parte a armatei a sosit la Carta-gina, unde de partea ei au trecut vreo 7000 de ostaşi din armata duşmană.

După sosirea lui Pompeius în Utica, aici a avut loc un caz amuzant: un soldat a găsit din întâmplare o comoară. Vestea s-a răspândit imediat prin toată tabăra. Atunci ceilalţi legionari au pornit să caute comori ascunse, chipurile, de cartaginezi încă de pe timpul când romanii le-au asediat oraşul. Multe zile Pompeius nu le putea face nimic ostaşilor, care au răscolit tot pământul din tabără. Conducătorului de oşti nu-i rămânea altceva decât să râdă şi să se uite la munca fără rost a miilor de oameni înnebuniţi. In sfârşit, soldaţii au ostenit şi i-au propus lui Pompeius să-i conducă încotro va dori el. Pompeius a pornit imediat împotriva lui Domiciu. Deşi timpul era nefavorabil şi mai aveau în cale un obstacol care-i despărţea de inamic, Pompeius a atacat pe

neaşteptate, în toiul nopţii. În lupta crâncenă ostaşii lui Cnaeus au învins duşmanul, ocupându-i tabăra. Domiciu a căzut în luptă. După aceasta toate oraşele Africii şi regii locali s-au supus lui Pompeius.

Întorcându-se în Utica, Pompeius a primit ordin scris de la dictator să desfiinţeze oştirea, iar el cu o legiune să rămână şi să-şi aştepte succesorul. Aceasta se explică prin faptul că Sylla a primit o veste falsă prin care Pompeius era învinuit de trădare. Pompeius nu s-a hotărât să-şi exprime vădit nemulţumirea. Ostaşii însă au declarat că nu doresc să execute ordinul. Pompeius a început a-i îndemna pe soldaţi să se supună, iar ei la rândul lor îi propuneau să le rămână comandant şi să-i conducă împotriva lui Sylla. Cu mare greu a reuşit Pompeius să-i liniştească pe soldaţi. Când Sylla a aflat cum stau lucrurile, s-a grăbit să-l întâmpine pe Pompeius şi i-a acordat titlul de „cel Mare".

Când s-a întors la Roma, Pompeius a cerut să i se acorde triumf. Sylla la început n-a vrut să-i facă această onoare, dar a fost nevoit să accepte.

În ultimul timp dictatorul îşi schimbase atitudinea binevoitoare faţă de Pompeius, învinuindu-l că abuzează de putere.

În testamentul său Sylla a lăsat tuturor prietenilor daruri preţioase, numindu-i tutori ai fiului său. Pe Pompeius însă nu l-a numit. Acesta din urmă a suportat ofensa cu multă demnitate. Când însă Sylla a murit, duşmanii lui au căutat să împiedice organizarea funeraliilor dictatorului din contul statului. Pompeius a intervenit, obţinând în acest scop decizia Senatului.

După moartea lui Sylla un consul, Lepidus, i-a adunat pe părtaşii democraţilor şi a pornit o răscoală împotriva Senatului.

Pompeius, care se alăturase optimaţilor, a fost numit comandant suprem în războiul împotriva rebelilor.

Pompeius îi răpunea peste tot pe duşmanii săi. Numai în apropierea oraşului Mutina el a fost nevoit să se reţină pentru a-l zdrobi pe Brutus – unul dintre comandanţii de oşti ai lui Lepidus (acest Brutus a fost tatăl lui Marcus Brutus, care mai târziu a participat la complotul împotriva lui Iulius Caesar). Lepidus, aflând despre înfrângerea lui Brutus, a fugit din Italia, plecând pe insula Sardinia, unde curând a şi murit.

Abia s-a terminat războiul cu Lepidus, că Pompeius a trebuit să plece în Spania. Aici unul dintre adepţii partidei popularilor, Sertorius, a ocupat un şir de regiuni ale ţării, ameninţând cu război Roma. Sertorius reuşise să zdrobească mulţi conducători de oşti romani, trimişi împotriva lui de către optimaţi. Acum el lupta cu Metellus Pius, fost conducător de oşti iscusit şi luptător viteaz.

În Spania unele triburi, care aveau relaţii nesigure cu Sertorius, au început să treacă de partea lui Pompeius, îndată ce acesta a debarcat cu oştirea sa. Sertorius se prefăcea că are o atitudine dispreţuitoare faţă de duşman, spunând că el n-ar avea nevoie de alte arme împotriva unui băieţandru ca Pompeius decât de vergi, dacă nu s-ar teme de bătrâna muiere Metellus. De fapt însă, el se temea de duşman şi conducea operaţiile militare cu multă precauţie. Totuşi, Pompeius a zdrobit doi comandanţi de oşti ai lui Sertorius, omorând peste 10.000 de duşmani.

Mândru de biruinţă, Pompeius l-a atacat rapid pe Sertorius, sperând să-l învingă până la sosirea lui Metellus. Dar rezultatul războiului părea a fi neclar, deoarece duşmanul ducea un război de partizani. O întâmplare neaşteptată l-a ajutat pe Cnaeus Pompeius să pună capăt războiului: Sertorius a fost omorât mişeleşte de prietenii săi şi războiul civil de mulţi ani s-a

terminat, în sfârşit, deoarece nu au mai rămas comandanţi de oşti care ar fi putut concura cu arta lui Pompeius.

După încheierea războiului spaniol, Pompeius a plecat cu oştirea sa în Italia, când acolo era în toi răscoala robilor conduşi de Spartacus. Către acest timp Marcus Crassus zdrobise, în sfârşit, armata răsculaţilor, nimicind în ultima luptă peste 12.000 de robi. Cu totul întâmplător Pompeius a devenit copărtaş şi al acestei victorii: rămăşiţele oştirii distruse a lui Spartacus (vreo 5000 de oameni) au nimerit în mâinile lui. El s-a răfuit crunt cu prizonierii, răstignindu-i, comunicând Senatului că Crassus doar i-a distrus pe gladiatori în luptă deschisă, iar el, Pompeius, a terminat cu robii cutezători pentru totdeauna.

În anul 70 î.Hr. Pompeius a rupt relaţiile cu toţi prietenii de altădată, oprimaţii (al căror bastion era Senatul) şi a aderat la democraţi, câştigând astfel simpatia poporului.

Cu ajutorul lui Pompeius a fost restabilită funcţia de tribun popular, lichidată de Sylla. Apoi Pompeius, căutând să-şi facă aliaţi printre cavalerii romani, a promulgat o lege cu privire la preluarea justiţiei de către cavaleri (justiţia fusese luată din mâna cavalerilor de Sylla şi predată reprezentanţilor Senatului).

Peste un anumit timp Pompeius a fost ales în funcţie de consul. Consul deveni şi Crassus – eminent orator, învingătorul lui Spartacus şi unul dintre cei mai bogaţi oameni din Roma. Dar consulii aveau o atitudine ostilă unul faţă de altul: Crassus era de partea Senatului şi a oprimaţilor, iar forţa lui Pompeius consta în susţinerea sa de către popor. Ambii visau la putere, rivalizau şi se urau. După expirarea mandatului de consulat, Pompeius şi Crassus şi-au depus mandatele: Crassus a revenit la viaţa privată, iar lui Pompeius în curând i s-a încredinţat să conducă războiul cu piraţii.

Piraţii s-au întărit în regiunea Cilicia din Asia Mică, deoarece chiar şi natura acestei localităţi le era prielnică. Aici era mult lemn pentru construcţii navale, porturi şi mici golfuri ascunse.

La început piraţii se ocupau numai de răpirea oamenilor, vânzându-i pe prizonieri în robie pe insula Delos. Mai apoi, când în urma războaielor civile îndelungate din Roma litoralul Mării Mediterane a rămas aproape fără supraveghere, piraţii au prins atâta curaj, încât au început să pustiască oraşele de pe litoral şi insulele din apropiere. Piraţii dispuneau de peste o mie de corăbii. Din partea de răsărit a Mării Mediterane piraţii şi-au strămutat operaţiile de jaf spre coastele Italiei şi ale Greciei. Odată ei au capturat chiar doi pretori romani cu tot cu slugi şi lictori. Deosebit de cruzi erau piraţii cu prizonierii romani.

La momentul revenirii lui Cnaeus Pompeius din Spania comerţul pe Marea Mediterană, din cauza pirateriei, era aproape complet paralizat. În legătură cu aceasta au apărut dificultăţi în aprovizionarea Romei cu alimente. Atunci Senatul i-a dat lui Pompeius misiunea de a-i zdrobi pe piraţi.

În baza unei legi speciale lui i s-a acordat putere extraordinară pe mare şi pe uscat. A fost anunţată recrutarea oştirii şi echiparea unei flote de 200 de corăbii. Pentru aceasta vistieria punea la dispoziţie sume nelimitate de bani. Toţi optimaţii – senatori bogaţi şi influenţi – erau împotriva acordării lui Pompeius a unor asemenea împuterniciri. Dar Adunarea Poporului a adoptat legea prin care forţele puse la dispoziţia comandantului operaţiilor militare se dublau faţă de cele prevăzute de proiectul legii. Pompeius a echipat 500 de corăbii, a recrutat peste 100.000 de soldaţi şi 15000 de cavalerişti.

Adunându-şi forţele şi echipându-şi corăbiile, Pompeius a împărţit Marea Mediterană în treisprezece pătrate, concentrând

în fiecare din ele câte o escadră de corăbii. În acest mod vasele piraţilor au fost prinse ca în mreajă. Piraţii care au reuşit să iasă din încercuire s-au retras în ascunzişurile lor secrete din Cilicia. Datorită conducerii abile şi energiei lui Pompeius, partea de asfinţit a Mării Mediterane, precum şi întinderile de apă din jurul Italiei, Sardiniei, Corsicii şi Siciliei în curând au fost eliberate de piraţi. Unele corăbii ale piraţilor s-au predat. Echipajele acestor corăbii au fost lăsate în viaţă (cu excepţia piraţilor care erau vinovaţi de crime împotriva Romei).

Cei mai mari criminali şi căpetenii şi-au ascuns soţiile, copiii şi averile jefuite în cetăţile şi ascunzişurile secrete din Taur, iar ei înşişi cu o mare flotă aşteptau atacul lui Pompeius lângă Caracesia din Cilicia (o cetate inaccesibilă, situată pe o stâncă abruptă). În lupta navală piraţii au fost zdrobiţi complet. Romanii au capturat multe corăbii ale duşmanului.

După aceea Pompeius a început asedierea cetăţilor şi a ascunzişurilor bandiţilor. Aceştia, văzând că împotrivirea nu mai este posibilă, au hotărât să se predea. Au fost luaţi prizonieri peste 20000 de piraţi, fără a lua în consideraţie familiile lor. Pompeius nu s-a hotărât să-i execute. Totodată, el n-a riscat să-i elibereze pe prizonieri, ca să nu le dea posibilitatea de a se uni din nou în bande. De aceea Cnaeus a ordonat stabilirea acestei mase de oameni într-o localitate depărtată de mare, unde să se deprindă a locui în oraşe şi a cultiva pământul.

Din ordinul lui Pompeius o parte din piraţi au fost primiţi de oraşele mici şi puţin populate din Cilicia, dar majoritatea piraţilor s-au stabilit în oraşul Dimu din Grecia şi în noul oraş întemeiat de el, Pompeiopol, pe locul oraşului Sola din Cilicia.

Când la Roma s-a aflat că războiul cu piraţii s-a terminat, un tribun popular a propus un proiect de lege cu privire la predarea lui Pompeius a tuturor provinciilor şi oştirilor din

Orient, conduse de Lucullus, care lupta atunci împotriva lui Mitradate şi a lui Tigran. Această lege îl lipsea pe Lucullus de răsplata bine meritată pentru victoriile sale şi nu era altceva decât supunerea întregului stat roman puterii unei persoane, Pompeius. Cu toată împotrivirea înverşunată a oprimaţilor, propunerea tribunului a fost acceptată de popor. Astfel, printr-o hotărâre a Adunării Poporului, Pompeius a fost învestit cu puterea pe care Sylla la timpul său a cucerit-o prin război şi violenţă.

Plecând în provincie, Pompeius a anulat mai întâi toate dispoziţiile date de predecesorul său, Lucullus. El l-a destituit pe acesta din postul de comandant, lăsându-i la dispoziţie 1600 de soldaţi. Lucullus, indignat, a plecat în Italia, iar Pompeius, preluând conducerea, a pornit împotriva regelui Pontului Mitradate.

Regele Pontului, dispunând de o oaste de 30.000 de infanterişti şi 2000 de cavalerişti, nu se hotăra să intre în luptă cu romanii. Pompeius a reuşit să-l încercuiască pe Mitradate şi să-i asedieze tabăra. Mitradate a rezistat asediului timp de 45 de zile, iar apoi, omorând pe cei bolnavi şi răniţi, a fugit neobservat cu cea mai bună parte a oştirii sale. Pompeius însă l-a ajuns la râul Eufrat. Temându-se ca nu cumva duşmanii să reuşească să treacă peste apă înaintea lui, Pompeius i-a atacat imediat.

Mitradate a suferit o înfrângere totală: peste 10.000 de soldaţi de-ai săi au căzut în luptă, tabăra sa a fost capturată de învingători, însuşi regele a reuşit să-şi facă drum cu 800 de călăreţi printre rândurile romanilor, însă acest detaşament în curând s-a dizolvat şi Mitradate Eupator a fost nevoit să-şi continue fuga numai cu trei însoţitori. Fugarii, în sfârşit, au ajuns la cetatea Sinope, unde se găsea tezaurul împărătesc. Mitradate le-a dat o parte din tezaur şi haine scumpe tovarăşilor săi de drum şi i-a dat fiecăruia otravă, pentru ca niciunul să nu cadă viu

în mâinile duşmanului.

Din Sinope Mitradate a plecat la regele armean Tigran, însă acela de frica lui Pompeius a refuzat să-l adăpostească şi chiar a promis o recompensă pentru capul lui Mitradate. Atunci regele Pontului, ocolind izvoarele râului Eufrat, a plecat în Colhida.

Între timp, Pompeius, urmărindu-l pe Mitradate, a intrat cu armata sa în Armenia. Regele, bătrânul Tigran, zdrobit odinioară de Lucullus, i-a primit pe romani în capitala sa, iar el însuşi a plecat la Pompeius.

Sosind în tabăra comandantului de oşti roman, regele şi-a scos coroana şi, după obiceiul oriental, se pregătea să cadă în genunchi şi să ceară cruţare. Pompeius însă l-a cuprins cu blândeţe pe Tigran, i-a oferit loc alături de el şi în timpul convorbirii i-a comunicat condiţiile de pace acceptabile pentru Armenia. Numai fiul bătrânului rege, tânărul Tigran, care era prezent acolo, se purta necuviincios faţă de comandantul roman. Atunci Pompeius a poruncit ca acesta să fie întemniţat până în ziua triumfului său.

Apoi, urmărindu-l pe Mitradate, Pompeius a pornit după el prin ţinuturile populate de triburile albanezilor şi ale iberilor. Albanezii i-au permis lui Pompeius să treacă prin ţara lor, dar mai apoi l-au atacat mişeleşte lângă râul Kyros. Romanii i-au respins pe duşmani, pe mulţi i-au zdrobit. Regele albanezilor a cerut prin intermediul solilor săi îndurare şi Pompeius, încheind cu el pacea, a pornit împotriva iberilor, care opuneau rezistenţă. Pompeius a învins, nimicind 9000 de soldaţi şi peste 12.000 luând în prizonierat. După aceasta comandantul de oşti a intrat în Colhida, unde era aşteptat pe râul Phasis de flota romană.

Intre timp, Mitradate s-a ascuns printre triburile care locuiau în Bosforul Cimerian şi lângă Meotida şi continuarea

urmăririi prezenta mari dificultăţi. Pompeius a primit pe neaşteptate vestea că albanezii au încălcat tratatul de pace. Romanii au fost nevoiţi să se întoarcă. Curând a avut loc o ciocnire decisivă cu numeroasa oştire a albanezilor (60.000 de infanterişti şi 12.000 de cavalerişti). Pompeius lupta în primele rânduri ca soldat şi l-a omorât cu suliţa pe conducătorul oştirii duşmane. Albanezii au suferit înfrângere. După bătălie Pompeius, urmărindu-i pe albanezi, a pornit în direcţia Mării Caspice, dar peste trei zile de drum a fost nevoit să se întoarcă (din cauza mulţimii de şerpi veninoşi din această regiune) şi să se retragă în Armenia. Pompeius a renunţat la urmărirea lui Mitradate, hotărând să blocheze teritoriul unde s-a ascuns regele Pontului. Flota romană a barat calea corăbiilor comerciale care duceau alimente şi rezerve spre ţărmul nordic al Mării Negre, unde s-a ascuns Mitradate. Încercarea de a încălca blocada a fost ameninţată cu moartea.

După aceasta Pompeius a mers din Armenia în regiunea Comagene, iar de acolo în Siria, proclamând-o provincie romană. Apoi el a ocupat Iudeea, luându-l prizonier pe regele ei, Aristobul.

Acum, deşi războiul cu Mitradate încă nu era terminat, comandantul de oşti s-a apucat de organizarea provinciilor, oferind daruri, dându-le pământ numeroşilor stăpânitori locali, aplanând conflictele. Cu această ocazie Pompeius a dat dovadă de un talent deosebit. El nu tindea spre îmbogăţire, îi era improprie aviditatea.

Din Siria Pompeius a pornit o campanie împotriva oraşului Petra. Mulţi dezaprobau compania, considerând-o doar un motiv de renunţare la urmărirea lui Mitradate.

Dar o altă întâmplare fericită (aşa cum deseori se întâmpla în viaţa lui Pompeius) l-a ajutat să depăşească situaţia grea. În zare se vedea Petra, când a sosit vestea despre moartea lui

Mitradate, care s-a sinucis după ce fiul său, Pharnakes, a organizat o răscoală împotriva tatălui. Aşa s-a stins din viaţă Mitradate Eupator, cel mai înverşunat duşman al Romei, supranumit al doilea Hannibal.

Moartea neaşteptată a regelui Pontului l-a făcut pe Pompeius sa-şi schimbe planurile şi el s-a întors imediat, pornind spre Italia.

În acest timp la Roma ajungeau diverse zvonuri despre intenţiile lui Pompeius. Oprimaţii se temeau că el îşi va aduce armata în capitală şi îşi va instaura definitiv puterea. Mulţi oameni bogaţi, inclusiv Marcus Crassus, temându-se de tulburări şi de dezordine, au părăsit în grabă oraşul. Dar Pompeius încă înainte de a sosi în Italia le-a permis legionarilor săi să plece la vatră. Când această veste s-a răspândit în Italia, locuitorii oraşelor, în haine de sărbătoare, au început să iasă în întâmpinarea învingătorului lui Mitradate şi, când comandantul de oşti s-a apropiat de Roma, în urma lui mergea o mulţime de oameni, care depăşea mult numărul soldaţilor ce-l escortau.

Triumful lui Pompeius a durat două zile. Pe listele duse de cei ce mergeau în fruntea alaiului figurau ţările şi popoarele cotropite de el. (Pompeius a cucerit 1000 de cetăţi, 900 de oraşe, a capturat 800 de corăbii şi a depus în vistieria statului o sumă fabuloasă de bani.)

Acum Pompeius a atins culmea gloriei sale, însă trecând de partea poporului, a trezit nemulţumirea oprimaţilor şi a Senatului.

Între timp printre oamenii de stat romani a apărut o nouă personalitate – Caius Iulius Caesar. El provenea dintr-un neam vechi, talentat şi iubitor de onoruri. El nu avea nici gloria militară a lui Cnaeus Pompeius, nici bogăţia lui Marcus Crassus, însă era

superior romanilor iluştri ai vremii prin virtuţile sale.

Aderând la partida plebeilor, Caesar a cucerit simpatia şi dragostea oamenilor simpli, iar apoi, prin daruri valoroase şi promisiuni, a reuşit să obţină funcţia de consul. Atunci Iulius Caesar a hotărât să-i împace pe doi dintre cei mai puternici oameni din Roma – Pompeius şi Crassus. Astfel el îşi făcea aliaţi şi diminua puterea Senatului şi a oprimaţilor. Datorită eforturilor lui Caesar a fost încheiată o alianţă secretă între el, Pompeius şi Crassus – aşa-numitul triumvirat. In scopul de a întări alianţa dintre ei, Pompeius s-a căsătorit cu fiica lui Caesar, lulia.

După ce Iulius Caesar a fost ales consul, el a propus un proiect de lege privind distribuirea pământurilor şi înfiinţarea unei colonii pentru cetăţenii săraci. Proiectul a provocat înverşunarea Senatului în frunte cu tovarăşul de consulat al lui Caesar, Bibulus. Pentru a realiza cele propuse de Caesar, Pompeius a trimis la Roma detaşamente de ostaşi. Ca răspuns la aceasta optimaţii au pregătit grupuri înarmate de oameni. Între ele şi soldaţii lui Pompeius în Forul orăşenesc au avut loc adevărate lupte.

Triumvirii (Caesar, Pompeius, Crassus) luptau cu duşmanii lor prin toate mijloacele accesibile. Ostaşii lui Pompeius s-au năpustit în piaţa orăşenească asupra lui Bibulus, i-au rupt însemnele consulare şi l-au împroşcat cu noroi. Apoi l-au ţinut în casa sa timp de 8 luni de zile (până i-a expirat mandatul de consul).

Pe doi dintre liderii partidei senatoriale, Cato şi Cicero, triumvirii i-au expulzat din Roma. Pe primul l-au trimis în Cipru, sub pretextul pacificării populaţiei de pe insulă, iar pe al doilea, în exil. Când Cicero i-a solicitat lui Pompeius ajutor, acela a refuzat.

Poporul a încuviinţat activitatea lui Pompeius în provinciile din Asia Mică, iar lui Caesar i s-a acordat dreptul de conducere în Galia pe un termen de 5 ani.

Când a expirat mandatul consulatului, Caesar a plecat în Galia. La Roma au rămas Pompeius şi Crassus, care nu reuşeau să pună capăt dezordinii crescânde a soldaţilor, începute în timpul consulatului lui Caesar. Tânărul tribun popular Clodius a adunat şi a înarmat bande de pungaşi, care înfiorau lumea. Clodius, despre care se spunea că e agentul secret al lui Caesar, mai întâi i-a dat în judecată pe prietenii lui Pompeius. Aceasta a fost o tentativă de a verifica forţa de influenţă a lui Pompeius: îi va putea oare apăra Cnaeus Pompeius pe prietenii săi? Apoi Clodius şi oamenii săi l-au atacat pe Pompeius, iar un rob al lui Clodius a atentat la viaţa lui în piaţa orăşenească. Senatul şi oprimaţii se bucurau de insultele la adresa triumvirului şi cereau înapoierea lui Cicero.

Tolerarea lui Clodius şi a bandelor sale a influenţat situaţia politică şi în anul următor alegerile persoanelor oficiale supreme n-au avut loc, iar Pompeius n-a îndrăznit să se prezinte în piaţa orăşenească. Atunci triumvirul a acceptat întoarcerea lui Cicero din exil.

Cu un detaşament puternic de soldaţi Pompeius a ocupat Forul şi după o încăierare sângeroasă l-a învins pe Clodius. Întorcându-se din exil, Cicero l-a împăcat pe Pompeius cu Senatul şi a influenţat Senatul să adopte o lege prin care Pompeius a fost desemnat conducător în problemele aprovizionării şi colectării de cereale pentru Roma. In scurt timp Pompeius a umplut pieţele Romei cu pâine.

Între timp, Caesar, care ducea război în Galia, a pus mâna pe o pradă considerabilă şi a reuşit să-şi creeze o armată gata să-şi urmeze comandantul. O parte din bogăţiile jefuite Caesar

le-a trimis la Roma pentru a mitui persoanele oficiale supreme, cât şi pentru a fi distribuite populaţiei.

Acţiunile militare în Galia continuau şi, pentru a supune definitiv ţara, Caesar mai avea nevoie de timp. Atunci Iulius Caesar i-a invitat pe Pompeius şi pe Crassus (care s-au certat) la o întrevedere în oraşul Luca, din Italia de Nord. Aici între triumviri a fost încheiat un nou tratat, prin care se preconiza susţinerea lui Caesar în provinciile sale pentru următorii 5 ani, iar Pompeius şi Crassus urmau sa devină consuli în anul următor. Caesar promitea să trimită la Roma un mare detaşament de ostaşi, să ajute la popularizarea candidaturilor lui Crassus şi Pompeius. Când vor fi aleşi, vor împărţi între ei provinciile şi conducerea armatelor. Acest tratat, devenit în curânci cunoscut, i-a indignat pe senatori şi oprimaţi. Datorită mituirii, Pompeius şi Crassus au fost aleşi consuli. Apoi ei i-au prelungit lui Caesar termenul de comandă pe 5 ani. În calitate de provincie sub stăpânirea lui Crassus a fost aleasă Siria; el a fost învestit şi cu dreptul de a desfăşura un război în caz de necesitate. Iar lui Pompeius i s-au dat Livia şi Spania cu patru legiuni de soldaţi.

Când a expirat mandatul de consul, Crassus a plecat în Siria pentru a se pregăti de război cu părţii. Pompeius însă a cedat provinciile delegaţilor săi şi a rămas în Italia.

Curând după aceasta au avut loc două evenimente care au cauzat destrămarea triumviratului: Crassus a suferit o mare înfrângere în războiul cu părţii şi a fost ucis (53 î.Hr.), iar puţin mai înainte (54 î.Hr.) s-a stins din viaţa fiica lui Caesar – Iulia, soţia lui Pompeius.

După moartea Iuliei la Roma au început tulburările, peste tot domnea neliniştea. Candidaţii la posturile supreme adunau bande înarmate, care duceau pe piaţa oraşului adevărate lupte. În fiecare zi se săvârşeau fărădelegi şi omoruri. Profitând de starea

dezastruoasă din oraş, prietenii lui Pompeius au propus ca acesta să fie desemnat dictator. Ideea a fost susţinută de popor.

Unul dintre tribunii populari a propus ca Pompeius să fie numit dictator. Senatul şi optimaţii s-au opus categoric, motivând prin faptul că din timpurile lui Sylla poporul desconsidera această funcţie.

Ei au declarat că se pronunţă nu împotriva dictaturii lui Pompeius, ci împotriva dictaturii în general. Atunci Cnaeus Pompeius a renunţat la dictatură, dar a acceptat să aducă ostaşii săi pentru a face ordine în timpul alegerii consulilor. Cu ajutorul legionarilor a fost posibil de restabilit pentru un timp liniştea în oraş şi de ales consuli, însă noii consuli n-au fost în stare să tempereze tulburările care au izbucnit din nou şi care după moartea tribunului popular Clodius s-au transformat în răscoală. Mulţimea a pătruns cu forţa în curia Gostilia şi a aprins scaunele şi mesele senatorilor. Focul a cuprins curia şi s-a răspândit şi asupra clădirilor apropiate. Au fost arse cele mai vechi clădiri publice din Roma, considerate sfinte.

Acum chiar şi optimaţii au înţeles nevoia unei puteri tari şi din doi pretendenţi – Caesar şi Pompeius – au hotărât să-l aleagă pe ultimul. Unul dintre cei mai aprigi duşmani ai lui Pompeius, Cato, a propus să fie ales Pompeius, însă nu în calitate de dictator, ci de consul unic, în locul a doi consuli cum se alegeau de obicei (astfel ca el să facă darea de seamă la expirarea mandatului de consul).

Pompeius a ocupat din nou cel mai înalt post de conducere din ţară şi a început să restabilească ordinea. El a intentat procese penale în legătură cu mituirile şi corupţia. În câteva săptămâni mulţi dintre prietenii lui Clodius şi Caesar au fost condamnaţi prin judecată la exil. Procesele erau prezidate de către Pompeius. Însă când era vorba de prietenii şi rudele sale,

Pompeius, care îi pedepsea atât de aspru pe duşmanii săi, dădea dovadă de o bunătate surprinzătoare. Dacă însă la judecată se discutau cazuri ale unor persoane care-i erau indiferente, el se manifesta ca un om crud. De exemplu, când unul dintre candidaţii la postul de consul, învinuit de mituire, a venit la Pompeius, acela ca răspuns la rugămintea lui de a-l ajuta a spus:

— Dacă mă vei reţine, mi se vor răci bucatele, iar acesta e cel mai important lucru!

Acest spirit părtinitor în procedura judiciară a stârnit obiecţii întemeiate. Cu toate acestea, Pompeius a reuşit să facă ordine în stat şi să instaureze o putere autoritară. Când a expirat termenul funcţiei extraordinare, Senatul i-a prelungit lui Cnaeus Pompeius încă pe cinci ani mandatul de comandant al oştirilor din provinciile sale.

Acum Pompeius se simţea mai puternic decât adversarul său, al cărui mandat de conducere în Galia expira. El a promovat o lege, îndreptată împotriva lui Caesar, care interzicea candidaţilor să ceară postul de consul în absenţa lor. Caesar însă avea nevoie ca, fără a părăsi postul, să fie ales consul, nefiind prezent la adunarea de alegeri, pentru a nu rămâne nicio zi persoană particulară, deoarece potrivit legilor romane în acest caz el putea fi dat în judecată. Cato şi alţi optimaţi declaraseră că intenţionează să obţină condamnarea lui Caesar după ce îi va expira termenul de comandant. Apoi Pompeius i-a cerut lui Caesar să-i cedeze două legiuni, pretextând că le va folosi în apropiatul război cu părţii. Caesar i-a trimis lui Pompeius soldaţi, deşi ştia pentru ce i-au fost ceruţi.

Acum se părea că toată Italia îl susţine pe Pompeius. Într-adevăr, însănătoşirea lui Pompeius după boala periculoasă pe care o contractase în Neapole a fost sărbătorită în întreaga Italie. Mulţimi de oameni împodobiţi cu coroane, cu torţe aprinse

îl întâmpinau pe Pompeius, împresurându-l cu flori.

Devenind venerat şi uitând de prudenţă, Pompeius subaprecia posibilităţile adversarului. El considera că armele sunt de prisos în lupta cu Caesar. În timpul acesta din Galia a sosit Apiu, adeptul lui Pompeius. În mesajul său el a denaturat lucrurile astfel ca să-i placă proconsulului: Pompeius nu îşi cunoaşte posibilităţile, spunea el, dacă se pregăteşte de luptă cu Caesar; rivalul poate fi răpus cu ajutorul propriilor săi soldaţi, e suficient ca Pompeius să apară în faţa legionarilor lui Iulius Caesar şi ei vor trece imediat de partea lui – atât de mare e ura faţă de guvernatorul Galiei şi atât de puternică e dragostea pentru Pompeius.

În aroganţa sa Pompeius exagera tot mai mult şi îşi bătea joc de oamenii care îi atrăgeau atenţia asupra faptului că nu există o asemenea oştire ce ar putea lupta împotriva lui Caesar, dacă el va hotărî să atace Roma. Pompeius declara, zâmbind:

— E de ajuns să bat din picior şi în orice colţ al Italiei, ca din pământ, vor răsări oştiri înarmate.

Spre deosebire de Pompeius, Caesar a început, cu o excepţională energie, o acţiune care avea o importanţă vitală pentru el: cu orice preţ să-şi prelungească termenul de conducere a armatei. Caesar nu se îndepărta prea mult de Italia şi îşi trimitea soldaţii la Roma pentru a participa la alegerile persoanelor oficiale. Pe mulţi dintre cei aleşi el i-a atras de partea sa. Aurul jefuit în Galia a început să curgă şuvoi spre Roma.

Caesar se străduia să câştige cât mai mult timp, ca să fie amânată desemnarea succesorului său fără a face uz de violenţă şi de mijloace nelegitime. In acest scop el a recurs la viclenie.

Corupându-l cu ajutorul agenţilor săi din Roma pe

adversarul Curion, Caesar a convenit clandestin cu el ca acesta, prefăcându-se că rămâne duşman al guvernatorului Galiei, să complice situaţia astfel ca în cel mai apropiat timp în Senat să nu se pună la vot schimbarea comandamentului în Galia. Curion a îndeplinit această misiune, jucând cu iscusinţă rolul de critic nepărtinitor al ambilor rivali. Dar Pompeius şi optimaţii s-au dovedit a fi mai puternici şi în curând prietenii lui Caesar (Antonius, Curion şi alţii) au fost nevoiţi să fugă din Roma în Galia.

Între timp, a sosit vestea că Caesar şi-a adus oştirile la graniţele provinciei sale şi se pregăteşte să pornească la Roma.

Ajungând la râul Rubicon, fostul hotar al provinciei, Caesar s-a oprit, chibzuind asupra deciziei luate. Apoi, adresându-se prietenilor din jur, a spus:

— Zarurile au fost aruncate! Şi a ordonat soldaţilor să treacă râul.

Când s-a aflat despre acest eveniment şi la Roma, s-a început panica. De dimineaţă până seara senatorii îngrijoraţi şi persoanele oficiale se adunau lângă casa lui Pompeius să afle noutăţile, să se lamenteze, să ceară şi să dea sfaturi.

Toţi aşteptau răfuiala soldaţilor lui Caesar. La întrebările senatorilor ce va întreprinde pentru a apăra capitala, Pompeius a răspuns nehotărât că legiunile care au sosit de la Caesar sunt gata de luptă şi el intenţionează să adune în curând o armată de 30.000 de oameni. Atunci unul dintre senatori, adresându-se lui Pompeius, i-a amintit declaraţiile lui de odinioară şi i-a propus să bată din picior şi să cheme legiunile promise.

Pompeius a fost surprins de modul în care au început să se desfăşoare evenimentele şi timp de trei zile n-a luat nicio

hotărâre: el nu ştia de ce forţe dispune Caesar şi care sunt intenţiile lui. La propunerea lui Cato, Cnaeus Pompeius a fost ales comandant suprem cu drepturi nelimitate, iar persoanele oficiale au plecat în provinciile în care au fost desemnate.

Între timp tulburările care au început la Roma s-au răspândit în toată Italia. Locuitorii oraşelor italiene se adunau în capitală în căutarea unui loc mai puţin periculos, iar cetăţenii din capitală, dimpotrivă, părăseau oraşul, temându-se de răscoala robilor şi de fărădelegi din partea plebei orăşeneşti. Viaţa economică şi politică a fost suspendată complet.

Pompeius nu reuşea s-o scoată la capăt cu tulburările şi dezordinea din oraş. Deseori el era nevoit în una şi aceeaşi zi să ia decizii contrare, deoarece, având prea mulţi informatori şi sfetnici, nu ştia pe cine să asculte. In sfârşit, Pompeius a declarat starea de urgenţă, ordonând tuturor senatorilor să-l urmeze, prevenindu-i că acel care va rămâne va fi considerat duşman al patriei. Dându-şi seama că Roma nu poate fi apărată, Pompeius a părăsit capitala, plecând spre cele două legiuni ale sale, care se aflau în oraşul Luceria. Consulii şi Senatul trebuiau să plece în Capua, unde să transporte vistieria publică.

În acest moment a sosit vestea că Caesar, în fruntea cavaleriei galice, se află nu departe de Roma. Atunci consulii au fugit fără a aduce jertfe în legătură cu începerea războiului, după cum era obiceiul, lăsând duşmanului vistieria statului.

Peste câteva zile după plecarea lui Pompeius, Caesar a intrat în Roma. Contrar aşteptărilor, era binevoitor cu toţi, cucerind simpatia populaţiei. Ostaşii lui nu săvârşeau fărădelegi. El şi-a însuşit numai vistieria statului. Apoi a început să-l urmărească pe Pompeius: se grăbea să-l expulzeze din Italia înainte ca acesta din urmă să primească ajutor din Spania.

Între timp, Pompeius a ocupat oraşul Brundisium de pe ţărmul Mării Adriatice. Pierzând speranţa de a salva Italia de Caesar, Pompeius a hotărât să plece cu legiunile sale în Grecia, pentru ca de acolo să desfăşoare lupta împotriva stăpânitorului Galiei. În Brundisium a fost adunat un număr satisfăcător de vase de transport şi Pompeius, expedi-indu-i întâi pe consuli şi pe mulţi dintre senatori, a îmbarcat oştirea şi s-a îndreptat spre coasta Greciei.

Caesar a vrut să înceapă imediat urmărirea lui Pompeius, dar, neavând destule corăbii, s-a întors la Roma, pentru ca apoi să pornească o campanie în Spania, de unde legaţii lui Pompeius ameninţau Galia. Curând tot teritoriul Italiei a trecut în mâinile lui Caius Iulius Caesar. Forţele adversarilor păreau a fi prea inegale. Caesar avea o armată mică, dar încercată în lupte şi devotată comandantului sau. În schimb, în mâinile lui Pompeius erau toată flota şi bogăţiile ţării. De aceea Caesar, socotind că orice tărăgănare va fi doar în favoarea duşmanului, a început imediat războiul în Spania.

În patruzeci de zile Caesar a reuşit să pună mâna pe cinci legiuni inamice în Spania. În timpul acesta Pompeius se pregătea de război. Flota sa numeroasă a fost completată cu noi vase de război; prin recrutare forţată a fost creată o mare armată din unsprezece legiuni. Însuşi Pompeius instruia această armată. In tabăra sa se adunau nobilii romani din întreaga Italie, regii şi stăpânitorii răsăriteni.

Caesar a încercat să comunice cu adversarul său, însă Pompeius a luat propunerea lui drept o cursă şi a refuzat să negocieze, Iulius Caesar a hotărât să debarce în Iliria, concentrând în acest scop legiunile sale în Brundisium.

Inducând în eroare flota inamică, Caesar a plecat în Iliria cu un detaşament mai mic, lăsând în Brundisium o mare parte a

forţelor sale. Toate încărcăturile, animalele de povară şi proviziile au fost lăsate în Italia şi trebuiau să fie trimise împreună cu următorul detaşament de soldaţi. Comandantul flotei lui Pompeius a blocat portul Brundisium şi restul armatei lui Caesar n-a putut ieşi în mare. Caesar a rămas, astfel, cu o mică armată, fără provizii şi fără rezerve de armament, faţă în faţă cu forţele superioare ale duşmanului.

Însă Pompeius nu a profitat de împrejurarea favorabilă pentru a-l zdrobi pe duşman până la sosirea forţelor sale principale. El a preferat să aştepte până ce foametea va slăbi oştirea lui Caesar. Săptămânile treceau, iar ajutoare şi provizii din Italia nu soseau şi în armata lui Caesar a început foametea. Disperat, Iulius Caesar a vrut să plece pe un mic vas în Brundisium, pentru a trimite personal legiunile sale din Italia.

Spre norocul lui Caesar în acest timp a murit comandantul flotei inamicului şi vigilenţa duşmanilor a scăzut. Atunci tovarăşul de luptă al lui Caesar, Antonius, a luat, în sfârşit, hotărârea să îmbarce o parte de legiuni pe vase, iar o parte a trimis-o pe uscat în Iliria.

Şi iată într-o zi ambele armate vrăjmaşe, care stăteau faţă în faţă lângă Dyrrachion, au văzut trecând flota lui Antonius. Corăbiile lui Pompeius imediat au pornit după ea şi în curând amândouă escadrele au dispărut în zare. Au trecut câteva ceasuri de chinuitoare aşteptare. Vântul din faţă a reţinut escadra duşmanului şi Antonius a debarcat cu bine cu patru legiuni mai la nord de Dyrrachion. Ambele armate vrăjmaşe au pornit spre locul debarcării: Pompeius, pentru a-l distruge pe Antonius până la unirea lui cu Caesar, iar Caesar, pentru a se uni cu Antonius.

Caesar s-a unit cu Antonius până la sosirea lui Pompeius şi astfel a scăpat de moarte.

Încercând acum să izoleze armata adversarului de baza alimentară din Dyrrachion, Caesar a asediat oraşul. El năvălea adesea asupra fortificaţiilor duşmane, provocând adversarul la luptă când îi convenea lui. Una din aceste ciocniri s-a transformat într-o adevărată bătălie şi Caesar a fost zdrobit, pierzând în luptă 2000 de ostaşi. Pompeius însă încă o dată a ratat şansa de a distruge duşmanul: el n-a putut sau i-a fost frică să pătrundă în tabăra lui Caesar, pentru a duce la bun sfârşit lupta, astfel dându-i posibilitate duşmanului să plece în Tesalia. În legătură cu aceasta, Caesar le-a spus prietenilor:

— Astăzi biruinţa ar fi fost a duşmanilor, dacă printre ei ar fi fost cineva care ştie cum să învingă.

În tabăra lui Pompeius domnea dezordinea din cauza lipsei unui comandament unic şi mai ales din cauza şovăielii comandantului suprem. Acum, când părea că duşmanul este zdrobit, printre prietenii influenţi ai lui Pompeius au apărut neînţelegeri. Unii considerau că Caesar a fugit şi propuneau să înceapă imediat urmărirea lui; alţii strigau că trebuie de plecat în Italia; iar alţii au început să-şi trimită servitorii şi prietenii la Roma, pentru a ocupa mai repede case în apropierea Forului, crezând că îndată ce se vor întoarce la Roma vor cere posturi înalte. Unii erau atât de siguri de biruinţă, încât discutau deja cui îi va reveni postul de pontifex maximus, ocupat de Caesar. Pompeius comunicase regilor străini, stăpânitorilor şi oraşelor, precum şi soţiei sale, despre victoria definitivă. Înalţii demnitari romani, ameţiţi de biruinţa de la Dyrrachion, după ce oastea a coborât pe şesul Tarsalia (în Tesalia), au cerut o luptă decisivă.

— Oare Pompeius, spuneau ei, a îmbătrânit până într-atâta că nu se încumetă să năvălească şi să zdrobească complet duşmanul, ale cărui forţe sunt aproape de două ori mai mici?

Pompeius a cedat şi a ordonat pregătirea de luptă.

Caesar, după odihna de noapte, intenţiona să pornească mai departe în Tesalia şi soldaţii lui strângeau corturile, când a sosit vestea că unităţile de avangardă ale duşmanului ocupă poziţii de luptă. Atunci Iulius Caesar a ordonat să fie arborat deasupra cortului său un steag roşu, care la romani era semnal de luptă.

Pompeius şi-a aliniat cohortele în trei linii. El însuşi stătea pe flancul drept, faţă în faţă cu Antonius, pe flancul stâng a fost concentrată masa de şoc a cavaleriei. Pompeius avea de gând să scoată cu cavaleria sa de pe poziţie cavaleria puţin numeroasă a lui Caesar, iar apoi, spărgând frontul vestitei legiuni a zecea (în rândurile căreia lupta şi Caesar), să zdrobească duşmanul. Caesar, observând că flancul stâng al inamicului este apărat de o cavalerie numeroasă, a pus şase cohorte în flancul drept, pentru a respinge atacul cavaleriştilor lui Pompeius.

Din amândouă părţile a fost dat semnalul de atac. Călăreţii lui Pompeius s-au năpustit spre flancul drept al lui Caesar.

La semnalul lui Caesar cavaleria sa, pentru a nu fi zdrobită de cavaleria numeroasă a lui Pompeius, s-a retras, iar infanteria, aliniată în spate, a pornit brusc înainte asupra duşmanului, aruncând suliţele scurte în cavaleriştii inamicului. După aceasta cavaleria lui Caesar a pornit la atac şi a pus pe fugă cavaleria duşmană. Armata lui Pompeius n-a mai fost în stare să-şi menţină poziţiile. În asemenea situaţie romanii de obicei se retrăgeau în tabăra-cetate, pe care întotdeauna o aveau pregătită în spate. Pompeius, disperat, a părăsit comanda şi s-a pornit fără grabă spre tabără. Rămânând fără comandant, cohortele, lăsate în voia sorţii, au încălcat ordinea de retragere şi a început fuga în panică a întregii armate.

Pe câmpul de luptă au rămas peste 6000 de soldaţi ai lui

Pompeius. Se spune că armata lui Caesar a pierdut numai 200 de oameni.

Pompeius şedea în cortul său, când în tabără, împreună cu fugarii, s-au năpustit şi cei ce îi urmăreau. Atunci el sări pe cal şi împreună cu câţiva prieteni o luă la fugă pe drumul ce ducea spre oraşul tesalian Larissa.

Depărtându-se puţin de oraş, Pompeius a pornit în goană nebună, iar apoi, văzând că nu este urmărit de nimeni, a lăsat calul la pas. Trecând de Larissa, Pompeius a ajuns în valea Tempea de pe ţărmul mării. Acolo s-a oprit să înnopteze într-o colibă de pescari. În zori Pompeius a urcat pe bordul unui vas fluvial şi plutind în josul râului Pinios, sosi în curând la Amfipol.

De acolo el a trecut pe insula Lesbos în Mitilene, pentru a o lua pe soţia sa Cornelia şi pe fiul său. Aflând despre înfrângerea soţului său, Cornelia s-a mâhnit mult. Pompeius o consola cum putea, insuflându-i speranţă într-un viitor mai bun.

După aceea Pompeius cu soţia sa şi cu prietenii a plecat pe mare de-a lungul ţărmurilor Asiei Mici, unde pe drum i s-au alăturat câteva corăbii din Cilicia, ostaşi şi circa 60 de senatori. Pe drum el a aflat că flota sa încă se pregătea de luptă, iar Cato cu o mare oştire a plecat în Africa. Atunci Pompeius începu să-i dojenească pe prieteni şi pe sine însuşi pentru faptul că a acceptat bătălia pe uscat, uitând de mare, unde ar fi avut o superioritate de netăgăduit.

Intre timp, în lipsa lui Pompeius, ofiţerii flotei lui, care se găsea în Dyrrachion, aflând despre înfrângerea armatei, au dat foc magaziilor de alimente şi câtorva corăbii, pentru a nu ajunge în mâinile inamicului, iar apoi au debarcat pe insula Cercira (în partea de apus a Greciei). Aici, la consiliul militar, ei au decis să divizeze flota în două escadre; una a plecat în Pont, alta în Africa,

sperând să-l găsească acolo pe Cnaeus Pompeius. Când situaţia s-a clarificat, Pompeius a înţeles că încă nu e totul pierdut. A trimis după ajutor în oraşele asiatice, el însuşi mergând să ceară bani şi corăbii. Intre Pompeius şi prietenii săi s-au iscat multe discuţii cu privire la locul unde ar putea reîncepe operaţiile militare. Unii propuneau ca bază pentru pregătirea oştirii Siria, alţii Egiptul, Africa.

Pompeius şi-a exprimat părerea că un loc sigur ar fi regatul Parţia.

S-a luat hotărârea de a pleca în Siria, dar ajungând pe Cipru s-a aflat că locuitorii Antiohiei refuză să-i primească pe fugari de teama răfuielii lui Caesar. Atunci Pompeius a adunat o flotă nu prea mare şi un detaşament de 2000 de oameni şi a plecat în Egipt. În timpul acesta în Egipt se găseau pe tron copiii regelui Ptolemeu XI – Auleta, Ptolemeu, Dionis şi Cleopatra. Pompeius spera că drept mulţumire pentru ajutorul acordat cândva tatălui lor ei îl vor primi cu bucurie.

În momentul când flota fugarilor l-a ajuns pe ţărmul Egiptului pe regele Ptolemeu, Dionis se afla în luptă cu sora sa, Cleopatra. Pompeius, rămânând pe corabie, a trimis la tânărul rege un sol cu rugămintea să fie adăpostit. Din cauza vârstei fragede a regelui, chestiunile de stat erau dirijate de miniştrii Pofin, Teodot şi Ahile.

La consiliu părerile simpatizanţilor regelui s-au divizat în două: unii propuneau primirea fugarilor, alţii, să fie trimişi înapoi. Teodot însă susţinea că ambele propuneri sunt periculoase pentru interesele Egiptului.

— Doar primindu-l pe Pompeius, a spus el, noi ne facem un duşman puternic în persoana lui Caesar. În caz de refuz, însuşi Pompeius, desigur, niciodată nu ne va ierta aceasta, iar Caesar ne

va învinui că nu l-am urmărit pe Pompeius. Una din cele mai bune ieşiri din această situaţie dificilă ar fi să-l primim pe Pompeius, iar apoi să-l omoram. Astfel noi îi vom face un mare serviciu lui Caesar şi nici de Pompeius nu vom mai avea grijă: doar morţii nu muşcă, a adăugat Teodot.

Sfetnicii au încuviinţat acest plan mişelesc, a cărui realizare i-a fost încredinţată lui Ahile. Ultimul, luându-I cu el pe fostul centurion al lui Pompeius, împreună cu trei robi, s-a apropiat cu luntrea de corabia lui Pompeius. Însoţitorii lui Pompeius, observând că în întâmpinarea lor vin pe o luntre numai câţiva oameni, s-au gândit că nu e a bine şi l-au sfătuit pe Pompeius să plece imediat în largul mării, cât nu e târziu. Între timp, văzându-l pe Pompeius, centurionul ce se găsea în luntre l-a numit pe Pompeius în limba latină împărat. Ahile i-a propus lui Pompeius să coboare în luntre şi să plece spre mal, deoarece aici trecerea pe o corabie de război e anevoioasă.

În acest timp au apărut câteva corăbii egiptene cu marinari înarmaţi, iar pe mal au dat buzna o mulţime de soldaţi. Acum salvarea prin fugă era imposibilă. Luându-şi rămas-bun de la soţie şi prieteni, Pompeius a păşit în luntre, spunând:

— Oricine ar trece pragul locuinţei împărăteşti, devine rob. Când luntrea s-a depărtat de corabie, Pompeius, uitându-se la unul dintre ofiţeri, a spus:

— Dacă nu greşesc, recunosc pe vechiul meu adept!

Ca răspuns acela a dat afirmativ din cap. A urmat o lungă tăcere. Pompeius citea în gând de pe o foaie de hârtie discursul scris de el în limba greacă, pe care intenţiona să-l rostească în faţa regelui Ptolemeu. Luntrea se apropia de mal. Cornelia şi prietenii o urmăreau cu înfiorare. Ei nutreau speranţa că totul se va termina cu bine, deoarece acolo unde trebuia să acosteze

luntrea se adunase o mulţime de ostaşi, pregătiţi parcă pentru o întâmpinare solemnă. Dar îndată ce luntrea s-a lovit de mal şi Pompeius s-a ridicat pentru a coborî, centurionul i-a înfipt sabia în spate.

A doua lovitură a dat-o Ahile. Ucigaşii l-au decapitat pe Pompeius, iar corpul l-au aruncat din luntre ca să-l vadă mulţimea care se adunase pe mal. Aceasta se întâmpla la 29 septembrie 48 î.Hr.

CAIUS IULIUS CAESAR
(cea 100-44 Î.Hr.)

Om politic, general, scriitor şi istoric roman. Mare strateg militar. A încheiat cu Pompeius şi Crassus o alianţă politică (primul triumvirat) în 60 î.Hr. Consul (59 î.Hr.), apoi proconsul al provinciilor lliria, Galia Cisalpină şi Galia Narbonensis (58 î.Hr.) A cucerit celelalte regiuni ale Galici (58-51 Î.Hr.) şi le-a transformat în provincie romană. A declanşat războiul civil (49 Î.Hr.) cu Pompeius, pe care l-a înfrânt la Pharsalos (48 Î.Hr.); la Thapsus (46 î.Hr.) şi Munda (45 î.Hr.) i-a învins şipepartizanii lui Pompeius, instaurând apoi dictatura personală. Ucis la idele lui Marte (15 martie 44 Î.Hr.), în Senat, de o conjuraţie condusă de Brutus şi Crassus. A scris Comentarii de Bello Gallico şi Comentarii de Bello civili. A introdus un nou sistem calendaristic (calendarul iulian) (45 Î.Hr.).

Caius Iulius Caesar provenea din ginta patriciană de nobili a Iulienilor. Se spunea că întemeietorul acestei ginţi era considerat fiul lui Aeneas, nepotul zeiţei Venus. Rudele Aureliei, mama lui Caius, se mândreau de faptul că strămoşul lor a fost unul din primii regi romani, Anchise.

Caius Iulius Caesar s-a născut în anul când Marius a respins invazia teutonilor şi a cimbrilor. Mătuşa lui Caesar, Iulia, a fost soţia acestui mare comandant de oşti. Tânărul Caius avea numai 16 ani, când a fost însurat cu fiica lui Cornelius Cinna, cel mai apropiat tovarăş de luptă al lui Marius. Proveniența sa nobilă îi promitea tânărului o carieră strălucită. Dar venirea lui Sylla la putere a pus capăt şi vieţii, şi puterii ocrotitorilor lui Caesar.

Sylla i-a cerut lui Caesar să divorţeze de soţia sa, iar când acela a refuzat, dictatorul i-a luat zestrea soţiei şi l-a lipsit de moştenirea lăsată de tatăl lui.

Mânia lui Sylla amenința viaţa tânărului şi Caesar a fost nevoit să se ascundă, schimbându-şi în fiecare noapte locul de refugiu. Printre cunoscuţii lui Caesar s-au găsit persoane care l-au înduplecat pe dictator să nu-l sorteasscă pieirii. Se spune că Sylla i-a numit pe aceşti oameni proşti: – Ei nu înţeleg că în acest copilandru stau ascunşi o sută de Marius, a spus el şi totuşi l-a cruţat. Când Caesar a auzit de cuvintele lui Sylla, a plecat imediat din Italia.

În Asia Mică Caesar a servit un anumit timp în armata romană. Nu departe de Milet a căzut prizonier în mâinile piraţilor, care dominau pe mare şi pe multe insule. Piraţii i-au cerut ca răscumpărare 20 de talanţi.

— Ieftin mă preţuiţi, a spus râzând Caesar şi le-a propus în schimbul eliberării sale 50 de talanţi.

Trimiţându-şi însoţitorii să adune bani pentru răscumpărare, Caesar a rămas la piraţi cu un prieten şi două slugi. Acolo ei au stat peste două luni. Caesar nu era deloc îngrijorat de faptul că se găseşte în mâna piraţilor şi se comporta aşa de parcă aceştia ar fi fost soldaţi din corpul său de gardă. Plecând la culcare, el le interzicea să facă gălăgie şi să cânte,

participa la exerciţiile lor de gimnastică, le citea discursurile şi poeziile sale. Deoarece piraţii nu erau încântaţi de scrierile lui, el îi certa, numindu-i sălbatici, şi promitea că îi va răstigni. Piraţilor aceste cuvinte li se păreau comice şi nu o dată ei rămâneau uimiţi de caracterul vesel al prizonierului.

Dar s-a dovedit că multe din cuvintele lui Caesar nu erau o simplă ameninţare. După ce piraţii au primit cei 50 de talanţi, în schimbul cărora Caesar a fost eliberat, el a echipat câteva corăbii militare şi a pornit să-i urmărească pe ofensatorii săi. Pe neaşteptate el i-a prins aproape pe toţi lângă insula Farmacusa, unde fusese ţinut în prizonierat. Banii plătiţi i-a luat înapoi şi a poruncit ca piraţii să fie răstigniţi pe cruci fără judecată, neaşteptând hotărârea autorităţilor romane. Mai târziu linguşitorii de la curie preamăreau bunătatea lui Caesar, care, pentru a uşura suferinţele pedepsiţilor, a poruncit ca aceştia să fie întâi strangulaţi, apoi răstigniţi.

Sylla nu mai era printre cei vii, dar Caesar nu se hotăra să revină la Roma. Atunci el a plecat pe insula Rhodos pentru a studia acolo arta oratorică (pe atunci la Roma putea spera să aibă succese în politică numai acela care rostea discursuri impresionante la judecăţi sau în Adunarea Poporului). Continuând să viseze la o carieră politică, Caesar a stat în Rhodos mai mult de un an, învăţând la vestitul Apolonius Molon, care îi predase arta oratorică şi lui Cicero. Munca sârguincioasă a dat roade bune: contemporanii rămâneau uimiţi de darul oratoric al lui Caesar, şi chiar Cicero a recunoscut că discursurile lui sunt pline de spirit, scurte şi expresive. Alegerea scrupuloasă a cuvintelor, construcţia frumoasă a frazelor făceau cuvântările lui Caesar deosebit de solemne. Succesul lui era asigurat şi de minunata sa voce sonoră şi de gesticulaţia expresivă.

După moartea lui Sylla duşmanii regimului instaurat de el s-au răsculat la Roma şi Caesar a considerat acest moment

indicat pentru a se întoarce. Sfătuit de maică-sa, el n-a participat la răscoala care, după cum a prezis ea, a suferit înfrângere.

Caesar în scurt timp a cucerit simpatia poporului, intentând cu îndrăzneală procese prietenilor dictatorului defunct. Visând popularitate, el manifesta un comportament prietenesc faţă de toată lumea, organiza recepţii şi ospăţuri mari, neprecupeţind banii.

Purtarea lui Caesar nu-i părea aproape nimănui suspectă. Nimeni nu bănuia că acest om nu în zadar îşi cheltuieşte averea, că urmăreşte anumite scopuri politice. Caesar cu atâta iscusinţă făcea pe fantele uşuratic, care nu pretinde decât succese superficiale, încât chiar cei mai clarvăzători dintre duşmanii lui au fost induşi în eroare.

— Când te uiţi la freza lui de cochet, spunea Cicero, şi când vezi că şi capul şi-l scarpină cu un deget, pentru a nu încâlci freza, nu-ţi vine a crede că un asemenea om ar putea face planuri de răsturnare a Republicii.

Caesar pentru prima dată a rostit un discurs în For la funeraliile mătuşii sale, văduva lui Marius, declarat de Sylla duşman al poporului. Caesar nu numai că s-a încumetat să dea o înaltă apreciere marelui comandant de oşti roman, dar a şi poruncit să fie purtate în urma sicriului statuile lui Marius, pe care poporul nu le văzuse din ziua când Sylla a preluat puterea. Aristocraţii care l-au susţinut pe Sylla erau indignaţi de purtarea lui Caesar, dar poporul l-a acceptat. Aceasta l-a făcut pe Caesar să instaleze în centrul Romei, în Capitoliu, statuile aurite ale lui Marius. Inscripţiile de pe ele vorbeau despre victorii glorioase, dar deja uitate. Senatul era îngrijorat de renaşterea partidei popularilor.

Mai bine de 100 de ani nimeni dintre rudele lui Caesar nu

ocupase posturi înalte de stat. După legile romane, înainte de a deveni consul, cetăţeanul trebuia să ocupe succesiv toate funcţiile republicane: de vistier, edil, pretor. După fiecare din aceste funcţii trebuia să ocupe în provincie nu mai puţin de un an funcţia de guvernator sau de reprezentant al Romei. Puţini erau acei care reuşeau să ocupe postul de consul, deoarece erau numai două; trecerea prin fiecare din funcţiile elective cerea sume colosale de bani pentru mituirea alegătorilor. Caesar nu precupeţea mijloacele pentru a ajunge în posturi de cinste în Republică. La prima vedere părea că el e gata să plătească prea scump pentru o glorie superficială, în realitate însă el a obţinut multe la un preţ relativ mic.

Până a obţine primul post, Iulius Caesar a cheltuit cu organizarea petrecerilor şi a ospăţurilor peste 1000 de talanţi, cea mai mare parte a cărora au fost împrumutaţi. Din acest timp datează apropierea lui de învingătorul lui Spartacus, bogătaşul Crassus, care îl ajuta pe Caesar cu bani, sperând cu susţinerea acestuia să-l învingă pe Pompeius, care îi era rival din timpurile consulatului lor comun.

Fiind ales vistier, Caesar a servit în Spania, apoi, întorcându-se la Roma, şi-a propus candidatura la postul de edil. Multe mijloace a cheltuit Caius Iulius şi pentru reparaţia şi înfrumuseţarea vestitului drum Apiu, care unea Roma cu Capua, dar şi mai mult a devenit cunoscut prin organizarea spectacolelor pentru popor. Astfel, în timpul unei serbări el a pus la dispoziţie 320 de perechi de gladiatori.

Îndatoririle edililor constau în împodobirea oraşului, în organizarea jocurilor şi a spectacolelor. Caesar a înfrumuseţat nu numai Forul, locul adunărilor cetăţenilor romani, dar şi colina Capitoliu, unde a construit porticuri şi a expus minunatele sale colecţii. Caesar a încercat să capete titlul de pontifex maximus, cea mai înaltă funcţie preoţească la Roma. În acest timp preoţii,

aleşi de Adunarea Poporului ca şi alţi magistraţi, se deosebeau de ultimii numai prin aceea că erau aleşi pe viaţă, dar nu pe un termen anumit. Funcţia de pontifex maximus avea nu numai o mare însemnătate religioasă, dar şi politică, deoarece pontificii răspundeau de calendar, testamente, analele statului şi de listele personalităţilor oficiale. Adversaigijuj Caesar'erau cei mai cunoscuţi senatori, conducătorii partidei aristocratice a oprimaţilor. A pleda împotriva lor era o mare nesăbuinţă, de aceea Caesar îşi punea toată speranţa în susţinerea sărăcimii orăşeneşti. Se spune că în ziua alegerilor, plecând în Adunarea Poporului, Caius i-a spus mamei sale:

— Astăzi mă vei vedea sau pontifex maximus, sau surghiunit.

Succesul lui Caesar la alegeri a fost evident, şi oprimaţii s-au îngrozit şi au hotărât să împiedice cu orice preţ avansarea unui om periculos.

În acel an a fost descoperit complotul lui Catilina. Catilina a fugit în Etruria, iar adepţii săi din Roma, învinuiţi de relaţii trădătoare cu galii, au recunoscut vina şi soarta lor trebuia să fie hotărâtă în Senat.

În timpul interogărilor s-a aflat că Caesar şi Crassus mai bine de doi ani au întreţinut contacte secrete cu Catilina, sperând să obţină cu ajutorul lui puterea în Republică, însă bogatul Crassus s-a speriat de planurile îndrăzneţe ale lui Catilina, care promisese adepţilor săi anularea datoriilor şi împărţirea averii celor bogaţi, a rupt legăturile cu complotiştii şi i-a transmis consulului Cicero documente demascatoare.

Caesar, fiind considerat în popor drept ocrotitorul său şi ocupând pe lângă aceasta şi postul de mare pontific, era prea venerat pentru ca Cicero să se hotărască să-l învinuiască de

participare la complot. Senatul era încredinţat că Caesar, în interesul propriei sale securităţi, nu va interveni când se va decide soarta complotiştilor, însă Caesar era suficient de inteligent şi de curajos ca să nu tacă atunci când senatorii îi condamnau la moarte pe foştii săi tovarăşi. Poporul nu l-ar fi iertat, dacă el n-ar fi luat apărarea oamenilor care au îndrăznit să atenteze la puterea bogătaşilor şi aristocraţilor.

Caesar a rostit un discurs extraordinar. El se prefăcea că e îngrijorat nu de acţiunile complotiştilor, ci de cele ale senatorilor, care prin măsurile prea severe puteau provoca izbucnirea nemulţumirii poporului. Caesar spera să-i sperie pe senatori şi să-i convingă să-i lase pe complotişti în viaţă. El spunea că, conform legii, condamnaţii au dreptul să se adreseze Adunării Poporului, însă niciunul dintre senatori n-ar fi vrut ca această chestiune să fie rezolvată de sărăcime pe străzile şi pieţele Romei. Caesar propunea Senatului să se limiteze la confiscarea averii complotiştilor şi să-i întemniţeze în diferite oraşe ale Italiei. Cuvântarea lui Caesar i-a convins pe mulţi, însă Senatul i-a condamnat totuşi pe adepţii lui Catilina la moarte.

La ieşirea din Senat o gloată de aristocraţi tineri s-a aruncat cu săbiile asupra lui Caesar, care cu greu a reuşit să scape. În schimb, el a păstrat încrederea oamenilor din popor, ceea ce era mai important în acea clipă. Peste câteva zile în legătură cu faptul că anume Caius se reţinuse la şedinţa Senatului mai mult ca de obicei, sărăcimea a bănuit că Senatul l-a arestat. O mulţime de oameni s-a adunat lângă clădire şi cerea eliberarea lui Caesar.

În anul următor Caesar ocupa la Roma postul de pretor-judecător suprem şi de viceconsul. Dându-i în judecată pe conducătorii partidei aristocratice, Caius Iulius i-a înfuriat pe senatori, şi ei l-au destituit din post. Însă aceasta a trezit nemulţumirea poporului şi hotărârea Senatului a fost anulată.

Mai mult decât atât, centrul a atras de partea sa sărăcimea şi a slăbit dragostea ei faţă de Caesar. Bunicul ocrotitor, senatorul Cato, unul dintre conducătorii aristocraţilor, a obţinut votarea în Senat a unei legi cu privire la mărirea numărului săracilor care primesc ajutor de la stat.

După abandonarea funcţiei de pretor Caesar a fost desemnat guvernator general al provinciei Spania, unde spera să se îmbogăţească şi să-şi achite datoriile urgente, însă duşmanii lui Caesar au hotărât să-i împiedice plecarea. Din îndemnul lor o gloată de creditori, înconjurându-l, îl ameninţa să nu-i dea drumul din Roma, până când nu le va restitui banii. Caius Iulius Caesar a trebuit să recurgă din nou la ajutorul lui Crassus, care l-a eliberat, dându-i posibilitatea să plece în provincie.

Se spune că atunci când Caesar, descurajat de aceste evenimente, trecea cu slugile sale printr-un orăşel sărac din Galia, careva din însoţitori, voind să-l înveselească, l-a întrebat râzând:

— Oare aici, în această fundătură, oamenii la fel luptă pentru putere, stârnesc intrigi şi se invidiază?

— Desigur, a răspuns Caesar. Însă eu aş prefera să fiu primul aici, decât al doilea la Roma!

Aceasta nu a fost unica dovadă care vorbea despre infatuarea şi ambiţia lui Caesar.

Odată, în Spania, citind o carte despre Alexandru Macedon, pe neaşteptate el a început a plânge.

— Ce s-a întâmplat? l-au întrebat prietenii.

— Alexandru la vârsta mea supusese multe ţări, a spus

Caesar, iar eu n-am săvârşit încă nicio faptă măreaţă.

În Spania Caesar pentru prima oară a înţeles că puterea nelimitată, spre care tindea el atât de mult, poate fi obţinută mai uşor cu ajutorul armatei sale, decât cu sprijinul sărăcimii orăşeneşti din Roma. El socotea că scopul venirii sale în provincie este în primul rând îmbogăţirea şi crearea unei armate devotate. Pe lângă douăzeci de cohorte, care erau deja în Spania, Caius a mai adunat zece, mărind astfel efectivul armatei sale până la trei legiuni. Apoi Caesar a început cucerirea regiunilor de asfinţit ale Spaniei până la Atlantica. Triburile lusitanilor care locuiau aici îşi păstrau încă independenţa. Ţinând seama de forţele militare ale romanilor, ei se străduiau să-l îmbuneze pe Caesar prin executarea zeloasă a tuturor dispoziţiilor lui. La apropierea armatelor romane unele oraşe singure îşi deschideau porţile, însă Caesar căuta nu umilinţă, ci bani. Ocupând un oraş, comandantul de oşti îl supunea jafului. Erau salvate de distrugere numai oraşele care plăteau drept răscumpărare sume mari de bani. Într-un an de şedere în Spania Caesar şi-a adunat o avere mare. Soldaţii, mulţumiţi de generozitatea comandantului de oşti, l-au proclamat pe Caesar împărat.

Însă de data aceasta Caesar a trebuit să renunţe la triumf. El se grăbea la Roma ca să-şi propună candidatura la postul de consul pentru anul viitor. Deoarece cei ce doreau să li acorde triumf trebuiau să aştepte dincolo de barierele oraşului, Caesar a hotărât sa renunţe la triumf, dar să nu piardă dreptul de a obţine postul de consul.

Cu toată împotrivirea partidei senatoriale, Caesar a devenit consul. Al doilea consul a fost ales înverşunatul aristocrat Marcus Bibulus. Nobilimea s-a străduit să diminueze importanţa biruinţei lui Caesar. Senatul a adoptat o hotărâre potrivit căreia consulii nu puteau fi desemnaţi guvernatori generali în provincie, ci obţineau numai funcţii neînsemnate şi neavantajoase –

administrarea pădurilor de stat şi a păşunilor.

Caesar înţelegea că de unul singur nu o va putea scoate la capăt cu Senatul. Reînnoind relaţiile cu Crassus, Caesar l-a atras de partea sa şi pe faimosul comandant de oşti Pompeius. Deşi Pompeius şi Crassus de zece ani erau adversari, Caesar a ştiut să-i împace. El i-a convins că fiecare în parte este neputincios, iar unindu-şi forţele, ei vor putea impune atât Senatului, cât şi Adunării Poporului, orice hotărâre. Pompeius spera că alianţa cu Crassus şi Caesar îl va ajuta să capete aprobarea tuturor dispoziţiilor în Răsărit şi gratificarea soldaţilor săi veterani. De aceea el a acceptat cu bucurie alianţa cu Caesar şi chiar s-a înrudit cu el, căsătorindu-se cu fiica lui, Iulia.

Alianţa-triumvirat la început era secretă. Insă în condiţiile când Senatul continua să se împotrivească tuturor propunerilor lui Caesar – împărţirea pâinii, întemeierea coloniilor ş.a., el a ieşit pe piaţa orăşenească împreună cu Crassus şi cu Pompeius şi i-a rugat pe prieteni să-i ajute în răfuiala cu acei care cu arma în mână împiedică aprobarea legilor necesare poporului. Amândoi i-au promis ajutor, iar Pompeius a adăugat că împotriva acelor ce vor ridica sabia el de asemenea va merge cu scut şi sabie.

Curând după aceasta Pompeius, cu oamenii săi înarmaţi, a ocupat Forul şi astfel s-au adoptat legi convenabile lui personal şi lui Caesar. Dispoziţiile date de el în timpul campaniei răsăritene au fost acceptate, veteranii au primit pământul promis. Lui Caesar, în urma schimbării primei hotărâri, i se dădea după consulat provincia Galia şi comanda a patru legiuni ce se aflau acolo.

Al doilea consul, Marcus Bibulus, referindu-se la semnele rele, a încercat să împiedice adoptarea noilor legi, însă Caesar l-a îndepărtat din For. În ziua următoare Bibulus a protestat în Senat, însă nimeni n-a îndrăznit să-l susţină, temându-se de furia

triumvirilor. Bibulus, disperat, s-a închis în casă şi n-a ieşit până la sfârşitul consulatului său. Din clipa aceasta Caesar rezolva toate problemele după cum considera necesar. Unii oameni glumeţi, indicând data, au început să scrie nu „anul consulatului lui Caesar şi Bibulus", ci „anul consulatului lui Iulius şi Caesar". Când a luat sfârşit acest cumplit an al consulatului lui Caesar, el a plecat în provincia Galia. Posibilităţile mari de acolo i se păreau chezăşia viitoarelor triumfuri. Adunarea Poporului i-a încredinţat conducerea Galiei Cisalpine de pe ambele maluri ale râului Po. Această regiune era atât de aproape de Roma, încât Caesar, aflându-se acolo, exercita influenţă asupra desfăşurării evenimentelor din capitală ca şi mai înainte. La propunerea lui Pompeius Caesar a obţinut de asemenea conducerea Galiei Narbonensis, care era numită simplu provincie. Această fâşie roditoare, întinsă de-a lungul ţărmului Mării Mediterane, din Italia până în Spania, cu centrul în oraşul Narbonne, se găsea mai la sud de „Galia păroasă", nesupusă încă de Roma. Aşa numeau romanii Galia liberă, fiindcă locuitorii ei nu-şi tundeau părul şi umblau păroşi ca animalele sălbatice. „Galia păroasă" era populată de numeroase triburi, care se duşmăneau. Aceste triburi se deosebeau mult unele de altele. Cei mai sălbatici, belgii, locuiau în nord, între râurile Sena şi Rin. Ei nu făceau comerţ cu negustorii romani, la ei nu existau bogătaşi de prestigiu, iar conducătorii triburilor se supuneau Adunării Poporului, care se compunea din bărbaţi apţi de a purta arma.

Cu totul altfel trăiau cei mai apropiaţi vecini ai provinciei, eduii şi aruernii. Negustorii romani colaborau comercial intens cu aceste triburi, cumpărând la un preţ de nimic aramă, aur, gali săraci, transformaţi în robi pentru datorii. Bogătaşii locali i-au privat de putere pe conducătorii triburilor de odinioară. Nici adunările ostaşilor nu mai aveau la aceste popoare importanţa de altădată. Toate astea provocau nemulţumire şi revoltă printre săraci. Poporul lupta pentru anularea robiei de pe urma datoriilor, pentru împărţirea corectă a pământurilor şi

restabilirea legilor democratice. Mişcarea poporului a fost susţinută şi de unii conducători de triburi. Ei constatau cu amărăciune cum galii, care încă nu demult înspăimântau vecinii, sunt nevoiţi acum să plătească bir veneticilor de dincolo de Rin, germanilor. Ariovist, conducătorul unuia din triburile germanice, a reuşit să se stabilească pe malul de asfinţit al Rinului şi acum întreaga Galie era ameninţată de invazia germană. În faţa pericolului trebuiau unite triburile răzleţe ale galilor şi făcute reforme interne pentru a ameliora situaţia sărăcimii şi a uni populaţia în scopul apărării patriei. Conducătorii partidei popularilor au încheiat o alianţă cu helveţii, un trib puternic şi rebel din Galia de Răsărit, care popula regiunile alpine din jurul lacului Geneva. Ei au fost înduplecaţi să se mute pe pământurile roditoare din Apus, unde trebuiau să intre în luptă cu Ariovist şi să oprească năvălirea germană. Helveţii au dat foc oraşelor şi satelor, al căror număr, după cum se spune, depăşea patru sute, şi au pornit la drum cu nevestele şi copiii, însă nobilimea din Galia era nemulţumită de strămutarea ce se pregătea, deoarece se temea că venirea helveţilor va consolida partida popularilor şi va conduce la instaurarea legilor democratice de pe vremuri, care încă existau în trib.

Când Caesar (în primăvara lui 58 î.Hr.) a sosit în Galia Narbonensis, i s-a prezentat o delegaţie de edui bogaţi, care l-au rugat să împiedice strămutarea helveţilor. Aflându-se încă în Italia, Caesar a analizat situaţia din Galia şi îşi dădea seama că în lupta pentru ea romanii vor avea doi rivali – helveţii şi germanii. Solii eduilor au venit la timp: invazia militară în Galia putea fi acum motivată şi, ceea ce era mai important, a apărut posibilitatea de a distruge duşmanii unul câte unul. Strămutarea a început ca răspuns la ofensiva germanilor, prin urmare, Ariovist nu-i va ajuta pe helveţi, când Caesar va încerca să profite de moment pentru a zdrobi unul dintre rivalii principali.

Potrivit zvonurilor, helveţii numărau peste 300 de mii şi

aproximativ un sfert din acest număr erau ostaşi. Caesar avea tot temeiul să-şi mărească armata. Afară de cele patru legiuni ale sale, el a mai recrutat în Galia Cisalpină încă două.

Helveţii, temându-se să lupte cu Roma, au cerut permisiunea lui Caesar de a termina strămutarea începută. Însă guvernatorul general a refuzat: el avea nevoie de un pretext pentru a-şi mări armata şi rezultatul paşnic al tratativelor nu-i convenea. În curând, convingându-se că mutarea helveţilor spre Apus continuă, Caesar a început să-i urmărească. Helveţii evitau bătălia decisivă, iar o parte dintre gali, care-i simpatizau, amânau asigurarea lui Caesar cu proviziile făgăduite. Situaţia romanilor a devenit critică, deoarece ei aveau alimente numai pentru două zile. Începând urmărirea, Caesar şi-a condus armatele spre Apus, unde, în oraşul tribului eduilor, după cum ştia el, fuseseră aduse multe produse alimentare. Văzând că Caesar se retrage, helveţii au prins curaj şi, pornind în goană după romani, i-au atacat în împrejurimile oraşului Bibracte, capitala eduilor. S-a încins o luptă în care superioritatea tacticii şi a armamentului roman le-a asigurat romanilor biruinţa. Helveţii semisălbatici s-au retras, suferind pierderi mari. Caesar a ordonat helveţilor să se întoarcă în regiunile părăsite de ei, având teamă ca nu cumva germanii să ocupe pământurile rămase pustii.

După victoria asupra helveţilor aproape toate popoarele din Galia răsăriteană şi-au trimis delegaţiile la Caesar cu rugămintea insistentă de a le ajuta să respingă invazia germanilor. Acum, când nu era nicio speranţă că helveţii îi vor ajuta, frica de germanii sălbatici şi cruzi a unit întreaga populaţie din Galia. Caesar a înţeles că pentru a-şi menţine în Galia poziţia câştigată cu atâta greu, el nu poate evita ciocnirea cu conducătorul germanilor, Ariovist.

Pretextul pentru războiul cu Ariovist a fost găsit uşor. Caesar i-a propus căpeteniei germanilor să-i scutească de biruri

pe edui, aliaţii Romei, şi să se prezinte la el pentru tratative.

— Dacă voi avea nevoie de Caesar, a răspuns germanul mândru, eu mă voi duce la el. Dacă însă Caesar vrea să mă vadă, să vină el la mine. În loc de grija pentru eduii cotropiţi de germani, n-ar fi oare mai bine ca Caesar să-i elibereze de biruri pe acei gali pe care i-au subjugat romanii?

Acest răspuns l-a făcut pe Caesar să grăbească pregătirile de război. Mai întâi trebuia rezolvată problema aprovizionării armatei. Ariovist a pătruns în spatele romanilor şi le-a tăiat drumul pe care ei transportau proviziile. Tabăra lui Caesar a fost cuprinsă de nelinişte. Tinerii din familii bogate, care aveau în armata romană funcţii importante şi au plecat cu Caesar în Galia în scopul îmbogăţirii, erau foarte nemulţumiţi. Caesar le-a propus să se întoarcă acasă.

— Nu cred, a spus el, că germanii lui Ariovist sunt mai puternici decât cimbrii şi teutonii, iar eu nu mă consider un conducător de oşti mai rău decât Marius.

Fricoşii au fost alungaţi şi spiritul combativ al armatei a fost restabilit.

Caesar a hotărât să acţioneze energic: el şi-a împărţit armata în două şi a trimis în spatele duşmanului două legiuni, care le-a tăiat germanilor calea spre pământurile de unde primeau ei produse alimentare. Ariovist a atacat legiunile din spate, însă romanii, care au organizat bine apărarea, au rezistat. Când însă au sosit forţele principale ale lui Caesar, germanii au fost zdrobiţi. Caesar a urmărit duşmanul până la Rin. Ariovist s-a salvat, însă o bună parte din armata sa a pierit în timpul retragerii.

Lăsând comanda armatei pe seama ajutorului său,

Labienus, Caesar a plecat iarna (58-57 î.Hr.) în Galia Cisal-pină, unde s-au adunat multe personalităţi politice din Roma. Caesar dădea bucuros ori promitea fiecăruia tot ce i s-ar fi cerut. El socotea că bunurile capturate de la duşman e cel mai bine să le folosească în scopul mituirii concetăţenilor influenţi. În curând însă, primind veşti alarmante, Caesar a fost nevoit să se întoarcă din nou dincolo de Alpi.

Printre căpeteniile galilor erau oameni care visau la unificarea ţării şi la crearea statului gal independent. Acum, când helveţii au fost distruşi, iar germanii alungaţi peste Rin, Roma ameninţa independenţa Ţării. Ultima speranţă a galilor erau triburile numeroase ale belgilor, care locuiau la nord de râul Sena. Înţelegând că nu pot evita invazia romanilor în ţara lor, aceste popoare primitive iubitoare de libertate s-au unit şi au creat o armată numeroasă pentru vremea aceea. Caesar şi-a completat armata cu încă două legiuni şi, neaşteptând atacul belgilor, a trecut râul Sena şi şi-a condus legiunile spre nord.

Grija principală a lui Caesar a fost de a-şi disloca armatele astfel, ca belgii să nu le poată tăia drumurile şi să nu-i împiedice pe romani să-şi aducă forţe noi şi provizii din provincie.

Când s-a arătat armata imensă a belgilor (după spusele dezertorilor, ea număra peste 300 de mii de ostaşi), Caesar s-a închis în tabără, refuzând lupta. Duşmanul a încercat să ocupe tabăra romană, însă n-a reuşit să treacă peste şanţurile adânci şi late, peste palisade. De asemenea, n-a reuşit să ocupe drumul pe care se aduceau provizii în tabăra lui Caesar. În curând, suferind de foame, triburile inamicului au început să se disperseze. Împrejurimile erau pustii, iar transportarea produselor alimentare, adunate în toată ţara, n-a putut fi organizată bine de belgi. Conducătorii triburilor au promis unul altuia ajutor în cazul în care romanii vor năvăli pe pământurile lor şi au plecat. Aproape fără vărsare de sânge Caesar a reuşit să dezbine cel mai

războinic popor din Galia şi acum supunerea acestuia depindea doar de timp.

La început Caesar nici nu credea în succesul său şi, suspectând o stratagemă, se temea să înceapă urmărirea celor ce se retrăgeau. Când însă legiunile, în sfârşit, au pornit spre nord, o parte din belgi a trecut îndată de partea romanilor. Numai triburile răsăritene au opus rezistenţă. Dar soarta lor era pecetluită, deoarece acum romanii aveau nu numai superioritate militară, dar şi numerică. Caesar a asediat oraşele lor şi i-a forţat să depună armele. Războiul din nordul Galiei a continuat încă un an şi uneori romanii ajungeau în situaţii dificile. Odată, respingând cavaleria romană, belgii au încercuit două legiuni şi au omorât toţi comandanţii. Caesar, luându-şi scutul, a pornit înainte printre rândurile celor ce se luptau şi a răzbătut la cei încercuiţi. Văzând ce pericol îl ameninţă pe comandantul lor, ostaşii legiunii a zecea, una dintre cele mai devotate lui Caesar, i-au venit în ajutor. Dacă nu se întreprindea această acţiune, te miri ciacă cineva din cei încercuiţi scăpa cu viaţă. Spre sfârşitul anului Belgia a fost supusă complet. Din cei 60 de mii de oameni ce continuau să se împotrivească au scăpat teferi, după cum presupunea Caesar, nu mai mult de 500, iar din câteva sute de căpetenii, numai trei. Şi-au păstrat independenţa doar triburile din partea cea mai de nord, care locuiau în deltele râurilor Rin şi Schelda.

Iarna a doua a consulatului său (57-56 î.Hr.) Caesar a petrecut-o în Galia Cisalpină. Din Roma soseau veşti alarmante. In lipsa lui Caesar relaţiile dintre Crassus şi Pompeius s-au înrăutăţit din nou şi nobilimea ostilă triumviratului n-a pierdut prilejul să profite de aceasta. Pentru a consolida poziţia triplei alianţe, romanii trebuiau uimiţi prin succesele obţinute de către triumvirii biruitori. Stăpânitorii de robi romani doreau nespus de mult noi cotropiri: deprinşi să ducă o viaţă luxoasă, ei în ultimii ani s-au împotmolit în datorii, contând pe bogăţiile provinciilor

asiatice. Însă exploatarea a ruinat Asia, renumită prin bogăţiile sale imense. La Roma a început să se resimtă lipsa de bani şi tot mai puternic răsunau vocile care cereau noi cotropiri.

Primele succese ale lui Caesar încă nu ofereau motive pentru a afirma că Galia, care teritorial era de două ori mai mare decât Italia, iar în ce priveşte populaţia nu îi era inferioară, e supusă definitiv. Totuşi Caesar a hotărât să folosească starea de spirit a romanilor şi să comunice despre cucerirea Galiei. Anume acesta era momentul, aşteptat atâta timp şi cu atâta nerăbdare. În sfârşit, Caesar o putea lua înaintea rivalilor săi şi se putea plasa pe primul loc în triumvirat.

Acest prilej trebuia folosit cu orice preţ. Caesar nu se sfia de faptul că picior de ostaş roman încă nu a călcat în Galia Apuseană, că Galia Sudică, Aquitania, încă era liberă şi chiar triburile care aveau cele mai bune relaţii cu romanii – eduii, secuanii, remii – au consimţit să-i considere pe romani aliaţi, ocrotitori, însă nu stăpâni. Toate rămâneau pe ultimul plan în comparaţie cu scopul esenţial – de a deveni, în sfârşit, persoana principală nu numai în provincie, dar şi la Roma.

Trimiţând de ochii lumii o legiune pentru a primi semnele de supunere de la triburile mici care populau regiunea dintre Sena şi Loara, Caesar a raportat Senatului roman despre sfârşitul cuceririi Galiei. Această veste a stârnit la Roma entuziasm. Senatul a hotărât să se sărbătorească timp de 15 zile prin solemnităţi şi tedeumuri de mulţumire victoria repurtată: în Galia Cisalpină a fost trimisă o delegaţie pentru a-l saluta şi a-i mulţumi victoriosului comandant de armată.

Caesar ştia că de unul singur nici acum nu va putea zdrobi atotputernica nobilime veche şi nu va putea pune mâna pe Roma: calea spre putere, ca şi mai înainte, trecea prin triumvirat. Caesar a hotărât să folosească succesul răsunător şi autoritatea

crescândă mai întâi în scopul consolidării triumviratului. La rugămintea lui în oraşul Luca din Galia au sosit Pompeius şi Crassus. Triumvirii erau însoţiţi de adepţii lor. În total la Luca s-au adunat peste 200 de senatori, pe care îi însoţeau 120 de lictori. La consfătuire s-a hotărât să se lupte pentru ca în anul viitor să fie aleşi în calitate de consuli Pompeius şi Crassus. După consulat Pompeius trebuia să devină administrator al Spaniei, iar Crassus, al Siriei. Învingătorul lui Spartacus se aştepta să cucerească în Răsărit faima lui Alexandru cel Mare, declarând război părţilor şi cucerind bogata Mesopotamie. Lui Caesar viitorii consuli trebuiau să-i prelungească pe încă 5 ani proconsulatul în Galia, care expira peste un an (în 54 î.Hr.) şi să ofere mijloace pentru mărirea armatei lui cu încă două legiuni. Ultima condiţie multora li se părea suspectă, însă pentru Caesar ea era cea mai importantă. Căzând de acord cu Caesar, Crassus şi Pompeius s-au întors la Roma.

Deşi alipirea Galiei a fost declarată şi sărbătorită în mod solemn, anul al treilea al proconsulatului lui Caesar a fost marcat prin lupte nu mai puţin crâncene decât în primii doi ani. Când galii, uimiţi de comportarea lui Caesar, au înţeles că alipirea lor la Roma e legată nu numai de pierderea independenţei în politica externă, ci şi de plata birurilor, s-au răsculat: tot litoralul de la gura Loarei până la gura Rinului s-a ridicat împotriva Romei.

Potolirea Aquitaniei, sfâşiate de un război intern, s-a dovedit a fi uşoară, dar triburile veneţilor, care populau partea de asfinţit a Galiei, Armorica, au continuat lupta timp de un an. Construind o flotă pe Loara şi ordonându-i să plece spre mare, Caesar a condus forţele terestre spre Asfinţit. Asedierea oraşelor maritime ale veneţilor nu s-a încununat de succes. Dominând pe mare, veneţii puteau să-i aprovizioneze pe asediaţi cu toate cele necesare. Rezultatul războiului trebuia să-l decidă numai lupta maritimă, însă navele cu pânze ale veneţilor, cu bordurile lor înalte, erau mult mai bine acomodate pentru navigaţie, decât

galerele romane construite pe Loara. Romanii au învins numai datorită unui plan ingenios al comandantului flotei romane, Decimus Brutus. Legând seceri la capetele unor prăjini lungi, romanii au tăiat frânghiile care ţineau pânzele corăbiilor duşmane. Navele inamicului şi-au pierdut mobilitatea şi corăbiile romanilor au căpătat posibilitatea să le asalteze. Timpul liniştit ce s-a lăsat pe mare a complicat şi mai mult situaţia veneţilor şi întreaga lor flotă a fost distrusă. După aceasta s-au predat şi oraşele maritime asediate. Răfuiala cu veneţii a fost cruntă. Caesar a ordonat să fie executate căpeteniile tribului, iar locuitorii să fie vânduţi în robie. Banii obţinuţi Caesar i-a împărţit ostaşilor săi.

Spre sfârşitul verii celui de-al treilea an de război aproape toată Galia i s-a supus lui Caesar şi el, mulţumit, a petrecut iarna în Italia de Nord. Pe neaşteptate a fost primită vestea despre un nou atac al germanilor de dincolo de Rin: două triburi – uzipeţii şi tencterii – au trecut râul şi au ocupat pământurile de pe malul de asfinţit al Rinului. Caesar a pornit imediat spre armata sa, voind să curme invazia de la bun început, deoarece galii se puteau uni uşor cu germanii pentru a duce lupta în comun împotriva Romei. Când armata romană s-a apropiat de germani, aceia au trimis la Caesar soli pentru a duce tratative paşnice. Ei l-au rugat pe Caesar să nu-i izgonească din Galia. Caesar, folosind armistiţiul, s-a apropiat mai mult, iar apoi a atacat inamicul prin surprindere. Suferind pierderi mari, tencterii şi uzipeţii s-au retras dincolo de Rin. Urmărindu-i, Caesar a ordonat sa fie construit un pod şi trecând peste Rin, timp de 18 zile a jefuit pământurile germanilor. Victoria în lupta cu germanii l-a îndemnat pe Caesar la acţiuni mai îndrăzneţe. El a fost primul roman care a cutezat să pornească cu armata sa pe Oceanul Atlantic şi să traverseze Marea Atlantică. În această mare, după cum se zvonea, se afla insula Britannia, de o mărime fabuloasă, şi unii de fapt nu credeau că poate exista o insulă atât de mare. Dăinuiau de asemenea multe legende despre zăcămintele de

cositor, argint şi despre alte bogăţii de acolo. De două ori Caesar a trecut (55 şi 54 î.Hr.) în Britannia de pe ţărmurile Galiei, însă n-a găsit nimic. Triburile înrudite cu galii, care populau Britannia, erau sărace. Şi cu toate că nu aveau nimic din cele pentru care merită să lupţi, ele îi opuneau lui Caesar o rezistenţă înverşunată. Alimentele romanilor erau pe sfârşite, iar duşmanul nu avea de gând să depună armele. Din fericire, unul dintre părtaşii lui Caesar – un comandant de oşti gal – şi-a asumat misiunea de intermediar şi a reuşit să-l înduplece pe cârmuitorul britanilor să se împace cu romanii. Caesar afirma mai târziu că britanii au promis să-i plătească bir, însă după ce romanii au părăsit insula, de acolo nu sosea nicio plată.

Intorcându-se în Galia, Caesar a aflat despre moartea fiicei sale, Iulia, soţia lui Pompeius. Aceasta a fost o lovitură grea pentru el. Nereuşita expediţie în Britannia trebuia să provoace un nou avânt al mişcării de eliberare a galilor. Lupta cu ei va cere noi mijloace şi, dacă Pompeius nu-l va susţine pe Caesar, cuceririle din Galia pot fi pierdute uşor.

A venit cea de a patra iarnă a războiului (54-53 î.Hr.) şi Caesar, ca de obicei, a plecat în Italia. Trebuia să clarifice dacă Pompeius nu se va îndepărta de el şi de Crassus în urma faptului că alianţa bazată pe legături de rudenie, care cimenta triumviratul, s-a prăbuşit o dată cu moartea luliei. Înainte de plecare el a repartizat legiunile prin regiunile Galiei, deoarece nicio regiune nu era în stare să hrănească în timpul iernii o armată care număra peste 10 legiuni. De aceasta au profitat triburile dornice de libertate: mai întâi s-au răsculat eburonii, iar apoi nervii, unul dintre triburile belgiene, pe care Caesar îl socotea potolit demult. Ei au luat prin surprindere şi au zdrobit peste 5 mii de romani, iar apoi au asediat în tabără o legiune condusă de Quintus Cicero, fratele mai mic al renumitului orator. Caesar a trebuit să renunţe la plecarea în Italia şi să se întoarcă imediat.

Mai întâi el s-a grăbit să-i vină în ajutor lui Quintus Cicero, asediat pe pământul nervilor. Inamicul i-a ieşit în întâmpinare. Caesar a ales un loc unde, cu o armată neînsemnată, s-ar fi putut apăra de duşmanii numeroşi şi a construit o tabără. El îi oprea pe soldaţii săi de la încăierări, arătând în toate chipurile că-i este frică de forţele superioare ale duşmanului. Când însă nervii, uitând de prudenţă, au atacat tabăra, romanii le-au dat o lovitură distrugătoare.

Această biruinţă i-a potolit pentru un timp pe galii de nord. Toată iarna Caesar umbla fără răgaz dintr-un loc în altul, curmând noile comploturi şi tulburări care apăreau peste tot. Mulţi se uimeau cât de uşor suportă Caius Iulius greutăţile vieţii de campanie şi iarna aspră. Doar la Roma el era vestit prin firea sa fragilă, care părea nepotrivită pentru un ostaş. Se credea că anume corpul lui slab, durerile de cap, accesele de epilepsie, care i se întâmplau, îl vor face inapt pentru serviciul militar. Insă pe acei care cunoşteau ambiţia lui Caesar nu i-a mirat că el a ştiut să-şi învingă defectele, îndurând cu uşurinţă lipsurile care erau peste puterile oamenilor voinici. Caezar considera că o condiţie obligatorie pentru educarea ostaşilor e datoria comandantului de oşti să suporte lipsurile alături de ei. El nu folosea problemele de sănătate drept motiv pentru a-şi reduce din însărcinări; asprimea vieţii militare a devenit pentru el o doctorie împotriva tuturor bolilor. Marşurile, hrana moderată, aerul curat l-au ajutat să-şi învingă slăbiciunea, pentru a-şi face corpul puternic şi rezistent. El dormea de obicei în căruţă, în aer liber. Distracţia preferată a lui Caesar era călăria: punând mâinile la spate, el putea să galopeze în goană nebună pe orice drum. Şezând pe cal, după cum povesteau subalternii lui, Caesar în acelaşi timp dicta scrisori la doi secretari astfel încât ei abia reuşeau să scrie. Nu în zadar a apărut legenda conform căreia Caesar putea în acelaşi timp să facă două şi chiar trei lucruri.

Ostaşii povesteau cu entuziasm despre modestia şi simplitatea lui Caesar. Odată iarna el împreună cu ostaşii săi a fost prins pe drum de o vreme rea şi a nimerit la un om sărac, în a cărui căsuţă putea să încapă numai un om.

— Onorul, a spus Caesar, se dă celui mai puternic, iar necesarul celor mai slabi.

Lăsându-l în bojdeucă pe secretarul său bătrân, Caesar cu însoţitorii săi s-a instalat sub un şopron, în faţa căsuţei.

Altă dată Caesar a fost primit de un locuitor bogat din capitala Galiei Cisalpine. Stăpânul le-a propus sparanghel stropit cu ulei de măsline nerafinat. Oaspeţii s-au indignat. Mulţi şi-au exprimat nemulţumirea.

— Dacă nu vă place, a spus Caesar, lăsaţi masa în tăcere. Cine arată lipsa de bună creştere a altuia, nu poate servi drept pildă de politeţe. Spunând aceasta, el, fără grabă, mancă până la sfârşit hrana. Comportarea simplă, curajul, capacitatea de a-i atrage de partea sa pe inferiori – toate acestea i-au prins deosebit de bine lui Caesar în cel de al şaselea an al şederii sale în Galia (53-52 î.Hr.). In acest an a sosit vestea despre înfrângerea groaznică suferită de romanii care au încercat să cucerească Parţia şi despre moartea lui Marcus Crassus, cel mai apropiat prieten şi tovarăş de luptă al lui Caesar. Vestea aceasta însemna că triumviratul, care ţinuse în mâinile sale timp de 7 ani politica romană, a luat sfârşit. Opinia publică în capitală s-a schimbat brusc. Romanii, care încă nu demult se entuziasmau de războaiele cotropitoare, visând la un nou Alexandru Macedon, acum vorbeau cu mânie despre acei care atrăgeau statul în aventuri periculoase.

Furia aceasta putea fi îndreptată şi împotriva lui Caesar. Pericolul era mare şi se impunea o răfuială cât mai urgentă cu

toate forţele a căror acţiune ar fi putut duce la o nouă izbucnire a luptei de eliberare a galilor. Romanii au trecut a doua oară Rinul, pentru a-i înspăimânta pe germani. S-a schimbat brusc comportarea faţă de galii neîmpăcaţi. Trebuia cu orice preţ de înfrânt într-un timp scurt rezistenţa lor. Caesar a ordonat să se anunţe în întreaga Galie că pe teritoriul triburilor care nu s-au supus romanilor fiecare poate să jefuiască şi să omoare pe cine vrea, fără a fi pedepsit. Pe toţi participanţii la răscoala din anul trecut Caesar i-a executat, iar averea lor a împărţit-o tovarăşilor săi de luptă. Le-a picat ceva chilipir şi negustorilor, care mergeau pas cu pas pe lângă armata romană ce înainta. Pe un ulcior de vin ei cumpărau de la ostaşi prizonieri, capturaţi pe câmpul de luptă. Martorii oculari spun că la cucerirea unui singur oraş au fost vânduţi în robie 53 de mii de oameni.

Convins că acum s-a făcut linişte, Caesar a plecat să petreacă iarna în Italia. Insă, cum se întâmplă adesea, cuceritorul îmbătat de victorii a pierdut simţul realităţii şi ştia vag ce se petrece în tara supusă. Cu cât mai aspră devenea puterea Romei, cu atât mai mult creştea influenţa partidei popularilor, duşmănoase romanilor. Indignaţi de jafurile şi execuţiile fără sfârşit, galii s-au răsculat. În oraşul Chenab, pe râul Loara, tribul carnuţilor i-a omorât pe negustorii romani, iar împreună cu ei, şi pe intendenţii care colectau alimente pentru armata romană. Sprijinit de sărăcime, la conducerea tribului arvernilor, vecinii carnuţilor, a venit conducătorul partidei popularilor, Vercingetorix, pe care romanii cu puţin înainte de aceasta l-au expulzat din tară. Arvernii s-au răsculat. Lor li s-au alăturat toate triburile Galiei Mijlocii. Legiunile romane, lăsate de Caesar să petreacă iarna în nord, mai aproape de belgii care nu inspirau încredere, s-au pomenit izolate de provincie.

Situaţia putea fi salvată numai acţionând rapid. Lăsând armatele recrutate în Italia să apere provincia, Caesar a început să-şi croiască drum prin zăpezile adânci spre regiunea arvernilor.

Repeziciunea invaziei i-a înspăimântat pe gali. Ei l-au chemat pe Vercingetorix, care se afla cu armata în nord, la triburile care încă nu s-au hotărât să se alăture răscoalei. În timp ce armata galilor se concentra în regiunea arvernilor, Caesar cu un detaşament de călăreţi, neobservat de nimeni, a străbătut toată Galia şi s-a unit cu legiunile sale, care se aflau în Belgia. Acum el din nou conducea o armată mare, care număra peste 10 legiuni.

Nu era uşor să lupţi într-o ţară străină în condiţii de iarnă, însă Caesar n-a aşteptat vreme favorabilă. Mai întâi, el a hotărât să se răzbune pentru omorul cetăţenilor romani şi năvălind în regiunea carnuţilor, a dat foc oraşului Chenab. Apoi, trecând râul Loara, a început să distrugă unul după altul oraşele galice.

În lupta împotriva romanilor Vercingetorix a ales tactica războiului de partizani. Evitând lupta decisivă în timpul retragerii, el da foc tuturor rezervelor alimentare şi, tăind liniile de comunicaţii ale romanilor, ataca toate coloanele de aprovizionare, care veneau din sud. Văzând că galii se retrag, Caesar şi-a împărţit armata. Patru legiuni (conduse de ajutorul său, Labienus) le-a trimis în nord, iar cu celelalte şase legiuni a invadat regiunea arvernilor şi a asediat capitala lor, Gergovia. Era greu să-iânfrângi pe arverni prin înfometare, deoarece nici romanilor nu le ajungeau produse alimentare, şi Caesar s-a hotărât la asalt. Cetatea întărită bine a rezistat. Romanii s-au retras, pierzând aproape o legiune de morţi şi răniţi. Acesta a fost primul caz, când oştirile conduse de Caesar au suferit o înfrângere gravă. Victoria l-a făcut pe Vercingetorix erou popular. Triburile care în timpul răscoalelor precedente au fost devotate Romei, cum ar fi eduii, acum au aderat la arverni. Pilda lor au urmat-o şi ceilalţi gali. Flacăra răscoalei a cuprins toată ţara, de la Pirinei până la Rin. Ostaticii, tineri bogaţi din diferite triburi galice, care erau ţinuţi în tabăra romană, au fost eliberaţi, vistieria lui Caesar a nimerit în mâinile răsculaţilor, podurile peste Loara au fost distruse. Se părea că e aproape clipa mult

aşteptată a scuturării jugului roman.

Spre surprinderea tuturor, Caesar a condus ostile din ţara eduilor răsculaţi nu în sud, în direcţia Italiei, ci în nord, la belgi. El nu putea să lase în voia sorţii cele patru legiuni care se găseau acolo sub comanda lui Labienus. Riscul era mare, însă Caesar nu vedea altă ieşire: a lăsa pe oamenii săi fără ajutor însemna a pierde pentru totdeauna încrederea lor. S-ar fi destrămat speranţele lui Caesar de a pune mâna pe puterea supremă cu ajutorul armatei. El prefera să moară, decât să renunţe la planurile sale.

Încercuite din toate părţile, fără produse alimentare, obosite, legiunile lui Caesar, cu îndârjire, îşi croiau drum spre nord. Spre norocul lor, Labienus a zdrobit duşmanul şi a adunat un tribut mare de la triburile nordice. Când romanii, în sfârşit, s-au unit, oştirile înfometate ale lui Caesar au căpătat produse alimentare şi posibilitatea de a se odihni.

Însă odihna n-a durat mult. Galii se pregăteau cu înfrigurare de luptă. Toate triburile răsculate şi-au trimis reprezentanţii în capitala eduilor, oraşul Bibracte: aici a fost întocmit planul războiului şi s-a hotărât câţi ostaşi va prezenta fiecare trib. Vercingetorix, ales comandant al întregii armate galice, îi învăţa pe ostaşii săi să construiască şi să întărească tabăra, să sape tranşee, să facă marşuri şi manevre. El a înţeles de ce învinge romanii şi căuta să-i convingă pe galii iubitori de libertate, dar sălbatici, că menirea ostaşului nu e numai să lupte: trebuie să ştii a pregăti biruinţa prin munca zilnică încordată. Instruirea armatei compuse din reprezentanţi ai diferitelor triburi abia începea, iar galii, entuziasmaţi de biruinţa de lângă Gergovia, cereau ca Vercingetorix să-i bareze calea lui Caesar şi să-i distrugă legiunile.

Comandantul gal a ordonat să se construiască lângă oraşul

Alesia o tabără, situată nu departe de întretăierea drumurilor pe care Caesar putea să se întoarcă din Nord spre Galia Narbonensis. Aici Vercingetorix a adunat rezerve mari de produse alimentare, 15 mii de călăreţi şi o parte de infanterie.

Când oştirile romane demoralizate, care se retrăgeau din Galia, au ajuns în dreptul Alesiei, au fost atacate de cavaleria duşmană. Atacul prin surprindere nu i-a făcut pe romani să-şi piardă cumpătul. Primul atac fusese respins cu puţin înainte de cavaleria recrutată de Caesar, de existenţa căreia galii nu bănuiau. Respingând duşmanul, legionarii în coloane compacte îi urmăreau pe cei ce se retrăgeau şi au ucis peste 3 mii de oameni. Duşmanul s-a retras spre Alesia, unde sub zidurile oraşului se găsea tabăra sa întărită. Romanii, în sfârşit, au căpătat posibilitatea de a se întoarce în patrie, însă Caesar n-ar fi fost Caesar, dacă n-ar fi încercat să profite de perspectivele favorabile ce au apărut pe neaşteptate. Oştirile romane s-au întors în nord şi s-au apropiat de Alesia.

Tabăra galilor, situată pe vârful unei coline înalte, scăldată de două râuri, părea de necucerit. Numai un asediu îndelungat i-ar fi putut înfrânge pe gali. Caesar îi punea pe soldaţi să lucreze câte 16 ore fără încetare şi în scurt timp oraşul a fost încercuit de câteva baraje, care i-au izolat pe cei asediaţi de lumea din afară.

Nu mult înainte de aceasta Vercingetorix le-a ordonat călăreţilor săi să părăsească oraşul: pentru apărarea taberei nu era nevoie de cavalerie, iar produsele alimentare trebuiau folosite cu economie. Călăreţii, dispersându-se prin toată Galia, în curând au adunat o armată mare de voluntari, în sprijinul lui Vercingetorix.

Apropierea armatei duşmane, care depăşea de câteva ori armata asediată în cetate, îi punea pe romani într-o situaţie dificilă. Caesar înţelegea foarte bine că pentru a nu-i permite lui

Vercingetorix să iasă din cetate el va trebui să lupte pe două fronturi. Acum urma de construit urgent o linie de apărare, după care s-ar fi putut ascunde de armata adversarului, ce se apropia. Galii îşi puteau concentra toate forţele pe un sector anumit, în timp ce romanii trebuiau să ţină piept şi pe linia exterioară, şi pe cea interioară a întăriturii. Insuficienţa de ostaşi trebuia compensată prin superioritatea tehnicii. Trei şanţuri late, distanţa dintre care nu depăşea 100 de metri, urmau unul după altul. Dincolo de şanţuri se înălţa un val întărit cu o palisadă, după care se puteau ascunde ţintaşii. La fiecare 25 de metri pe val au fost construite turnuri cu multe etaje, pe care erau instalate tunuri pentru tragere încrucişată. În faţa şanţurilor au fost îngropate tulpini de copaci, cu crengi care se împleteau între ele, formând o reţea deasă şi ghimpoasă. Cinci rânduri de astfel de îngrădiri urmau foarte aproape unul după altul, în timp ce în faţa lor au fost săpate gropi-capcane, acoperite cu pământ, la fundul cărora erau înfipţi ţăruşi ascuţiţi şi cuie.

Construcţia puternicei linii de apărare a durat şase săptămâni de muncă încordată, însă când armata galilor, în sfârşit, s-a apropiat de Alesia, romanii au respins cu uşurinţă primele două atacuri. Atacul al treilea era cât pe ce să se termine cu cucerirea taberei romane, însă cavaleria romană, pătrunzând în spatele galilor, i-a atacat prin surprindere. După o luptă înverşunată galii au luat-o la fugă. Cavaleria îi urmărea şi îi omora pe fugari. După această nereuşită galii au pierdut orice speranţă de a învinge. Armata galică s-a împrăştiat pe la case, iar în curând s-a predat şi Vercingetorix. Caesar nu l-a cruţat pe comandantul galilor: aproape şase ani el a fost ţinut în închisoare pentru ca să fie dus în alaiul de triumf spre a distra gloata romană, iar apoi a fost executat.

După căderea Alesiei lupta cu Galia a continuat încă aproape un an. Răfuindu-se crunt cu răsculaţii, atrăgându-i de partea sa pe bogătaşi, Caesar a reuşit, în sfârşit, să calmeze

spiritele. În 8 ani el a luat cu asalt peste 800 de oraşe, a supus 300 de triburi. Împotriva romanilor au luptat trei milioane de oameni. Un milion din ei, după cum afirma Caesar, a fost nimicit, iar un milion a fost luat în prizonierat.

Numai după cucerirea Alesiei fiecare ostaş roman a primit drept răsplată câte un rob. Galii au fost obligaţi să plătească vistieriei romane un tribut anual de 40 de milioane de sesterţi, în ţară au fost organizate colonii de cetăţeni romani: stăpâni-torii de sclavi romani au cumpărat la un preţ de nimic pământul părăsit în timpul războiului. Afluxul de bani din Italia a contribuit la restabilirea rapidă a economiei. Galia a fost atrasă în sfera vieţii economice a statului roman. Sub influenţa romană se schimbau repede cultura şi limba galilor. Noile relaţii au legat mai strâns Galia de Roma decât garnizoanele dislocate în ţară.

Succesul din Galia l-a îngrijorat pe Pompeius. Mai înainte el avea o atitudine dispreţuitoare faţă de Caesar, socotind că nu e greu să-l nimicească în orice moment pe un om care întru totul îi este îndatorat pentru înălţarea sa. Insă în urma cuceririlor sale Caesar s-a egalat cu Pompeius în ce priveşte puterea şi gloria, întrecându-l prin bogăţia care îşi avea proveniența în prada de război. Aceasta îi dădea avantaje foarte mari în anii grei de decădere completă a moralei, când la Roma oamenii care pretindeau posturi aşezau în pieţe măsuţe cu bani pentru mituirea alegătorilor, iar poporul mituit venea la adunări ca să lupte cu arma în mâini pentru acei care dădeau bani. Statul semăna cu o corabie care şi-a pierdut cursul, şi mulţi spuneau că a sosit timpul de a înlocui republica prin monarhie. Bogătaşii socoteau că cel mai indicat domnitor ar fi Pompeius, care încă pe vremea lui Sylla era de partea nobililor şi nicicând nu s-a pus bine cu sărăcimea, asemenea lui Caesar.

Ei spuneau:

— Chiar dacă statului bolnav îi va fi sortit să ia o doctorie amară, e mai bine s-o ia din mâinile unui medic mai simpatizat. Pompeius va fi totuşi mai blând decât Caesar.

La propunerea aristocratului Cato, Senatul i-a acordat lui Pompeius puterea ambilor consuli şi i-a prelungit procon-sulatul în Africa şi în Spania, permiţându-i să conducă aceste regiuni fără a părăsi Roma. Atunci Caesar a cerut de asemenea să i se prelungească proconsulatul în Galia. Senatul, care trecuse de partea lui Pompeius, a refuzat. Aflând despre aceasta, unul dintre comandanţii armatei galice a spus, lovind mânerul săbiei:

— Iată ce va prelungi proconsulatul lui Caesar.

După aceasta Senatul a hotărât să-i excludă din rândurile sale pe adepţii lui Caesar, Antonius şi Curion, care, vrând să-şi păstreze viaţa, au fost nevoiţi să fugă din Roma, îmbrăcaţi în haine de robi.

Când ostaşii romani i-au văzut pe cei doi oameni politici respectaţi, care au căzut victimă fărădelegii, s-au indignat. Dacă Senatul s-a comportat astfel cu oamenii care ocupau cele mai înalte posturi de stat, atunci cum puteau ostaşii de rând să se aştepte la pensiile şi recompensele ce li s-au promis? Acum lui Caesar îi venea uşor să-i aţâţe pe soldaţii săi şi să-i conducă împotriva Senatului. În Galia Cisalpină iarna (50-49 î.Hr.) s-a aflat o singură legiune. Ca să nu le dea duşmanilor timp pentru a se pregăti de război, Caesar n-a aşteptat sosirea întregii armate galice şi a pornit în Italia cu numai 5 mii de oameni. Ajungând la râul Rubicon, care era socotit hotar între Galia şi Italia, Caesar a stat mult pe mal. Nu se putea decide să le ordone oştirilor trecerea hotarului, ceea ce ar însemna începutul războiului civil. În sfârşit, rostind cuvintele: „Zarurile au fost aruncate!", el primul a traversat râul.

Senatul i-a încredinţat lui Pompeius apărarea capitalei. Oştirile lui Pompeius se găseau în Spania şi în Africa, însă viteza lui Caesar nu i-a lăsat timp ca să le transfere în Italia. Când la Roma s-a înţeles că apărarea oraşului este imposibilă, toţi au fost cuprinşi de panică. A început evadarea generală din capitală. Cei mai mulţi din Senat, printre care şi Pompeius, au părăsit Italia şi s-au refugiat în Grecia. Caesar a intrat în Roma, neîntâlnind nicio împotrivire.

Din cauza grabei, Pompeius n-a reuşit să ia vistieria statului şi aceasta a ajuns în mâinile învingătorului. Când unul dintre tribunii populari, referindu-se la lege, a făcut încercarea de a-i interzice să ia banii, Caesar a exclamat:

— Parcă tu nu ştii ca armele nu ţin cont de legi!

Supunând Italia, Caesar a plecat în Spania, unde erau dislocate forţele principale ale lui Pompeius, deoarece se temea că aceste oştiri îl vor ameninţa din spate, când el va porni împotriva adversarului. După o luptă scurtă, dar îndârjită, Caesar a forţat armata spaniolă a lui Pompeius să capituleze.

Toamna Caesar s-a întors la Roma, unde a fost proclamat dictator. După aceea, cu un detaşament de cavalerie de elită şi cu cinci legiuni, el a mers la Brundisium, în Italia de Sud-Est, iar de acolo a plecat în Grecia. Din cauza lipsei mijloacelor de transport Caesar nu numai că nu putea trece la ofensivă împotriva lui Pompeius, care între timp adunase o armată mare, dar a ajuns el însuşi într-o situaţie dificilă. Văzând că oştirile rămase în Italia întârzie, deoarece pe Marea Adriatică domina flota lui Pompeius, Caesar a hotărât să conducă personal şi să grăbească trecerea. În secret a fost construit un mic vas de mare viteză, pe care s-a urcat un om în haine de rob, cu faţa acoperită. Echipajul vasului nu pricepea cine este acest călător tăcut. Să fi ştiut oamenii lui Pompeius că pe vas se află însuşi Caesar, nu le-ar fi fost atât de

greu să-l prindă în largul mării.

În ziua aceea pe mare s-a stârnit o furtună. Văzând că micul vas nu va rezista într-o cursă lungă, timonierul a ordonat să se întoarcă înapoi. Auzind ordinul, Caesar l-a apucat de mâini şi i-a spus:

— Nu-ţi fie teamă! Tu îl duci pe Caesar şi norocul lui.

Recunoscându-l pe comandantul de oşti, marinarii au uitat de furtună şi au început să vâslească din răsputeri. Dar înaintarea deveni imposibilă şi Caesar a fost nevoit să se întoarcă.

În sfârşit, Antonius, care conducea armata rămasă în Italia, a ajuns în Grecia şi s-a unit cu Caesar. Curând după aceasta în Grecia de Nord, la Pharsalos, a avut loc bătălia decisivă. Recruţii lui Pompeius n-au rezistat în faţa veteranilor lui Caesar, oţeliţi în luptele cu galii. Rămăşiţele armatei lui Cnaeus Pompeius au capitulat, iar el însuşi a fugit în Egipt, unde a fost omorât mişeleşte.

După moartea lui Pompeius, Caesar a plecat în Egipt. Aici el se pregătea să perceapă de la locuitori 10 mii de sesterţi pentru armata sa. Pe timpul acela de cea mai mare autoritate în ţară se bucura unul dintre curteni, care cârmuia în numele regelui minor Ptolemeu. Pentru a nu împărţi cu nimeni puterea, el a izgonit-o din capitală, oraşul Alexandria, pe sora mai mare a regelui, Cleopatra. Acest domnitor, îngrijindu-se de situaţia sa, avea la început o atitudine duşmănoasă faţă de romani. Soldaţilor lui Caesar el le dădea numai pâine învechită, spunând că oamenii care mănâncă pâine străină n-au de ce face capricii. Caesar dispunea în Egipt de forţe foarte neînsemnate, cu care ar fi putut începe un război. În căutarea sprijinului băştinaşilor el a hotărât s-o aducă din exil pe Cleopatra. Tânăra regină a urcat într-o luntre mică şi sub vălul nopţii, având numai un însoţitor, s-a

apropiat de palatul ocupat de Caesar. Temându-se să nu cadă în mâinile duşmanilor, ea s-a ascuns într-un sac de saltea şi astfel a fost adusă la Caesar. Încântat de îndrăzneala şi frumuseţea reginei, Caesar a întronat-o, căsăto-rindu-se cu ea.

Intervenţia în afacerile interne ale Egiptului şi impozitele veneticilor au condus la o răscoală a populaţiei băştinaşe şi un mic detaşament roman a nimerit într-o situaţie periculoasă. Duşmanii l-au izolat pe Caesar de corăbii şi, pentru a se salva, romanii au dat foc oraşului. În timpul incendiului a ars faimoasa bibliotecă din Alexandria. Salvându-se de orăşenii înfuriaţi, Caesar s-a ascuns în portul Alexandria, pe mica insulă Pharos. Odată, când Caesar naviga pentru a se reuni cu oştirile sale, egiptenii i-au înconjurat vasul şi el a fost nevoit să se arunce în apă. Din toate părţile spre el zburau săgeţi, însă Caesar înota cu îndârjire spre mal. Cel mai curios însă nu e faptul că el a înfruntat primejdia de moarte, dar că şi în apă n-a lăsat din mâini tăbliţele sale cu inscripţii, de care nu se despărţea niciodată.

Şi totuşi, romanii au reuşit să reziste până la sosirea legiunilor chemate din Siria şi răscoala a fost înăbuşită. In timpul acesta în Răsărit feciorul regelui Pontului, Mitradate VI Eupator, Pharnakes, a pornit cu război împotriva Romei. El a reuşit să ocupe o mare parte din Asia Mică. Caesar i-a opus lui Pharnakes trei legiuni. Biruinţa a fost obţinută atât de uşor, încât Caesar, comunicând despre aceasta Romei, s-a limitat la trei verbe: „Am venit, am văzut, am învins!" [„Veni, vedi, vici!" (lat.)]. Rămăşiţele legiunilor lui Pompeius s-au adunat în Africa. Ele au fost preluate de vechiul duşman al lui Caesar, Cato. Adepţilor lui Pompeius li s-a alăturat regele numidian Iuba. Nu era linişte nici în Spania, unde în garnizoanele romane se aflau mulţi veterani ai lui Pompeius. Se părea că războiul civil e gata să izbucnească din nou. Caesar s-a grăbit în Africa. Lângă oraşul Thapsus inamicii s-au întâlnit. Soarta, ca şi mai înainte, a fost binevoitoare faţă de Caesar; timp de trei ore el a ocupat trei tabere duşmane. Se spune

că pierderile partizanilor lui Pompeius ajungeau la 50 de mii; Caesar însă a pierdut numai 50 de ostaşi. Cato a înţeles că a pierdut războiul şi s-a sinucis. Caesar s-a întors la Roma, unde a sărbătorit triumful în cinstea tuturor biruinţelor obţinute de el: în Galia, în Egipt, în Asia Mică şi în Africa.

Ostaşilor săi Caesar le-a făcut daruri, iar pentru popor a organizat un ospăţ memorabil. Pe 22 de mii de mese a fost oferită mâncare pentru toţi cetăţenii. Luptele de gladiatori pe uscat şi pe mare au încheiat solemnitatea.

Curând după aceasta Caesar, ales pentru a patra oară consul, a plecat în Spania, unde s-au răsculat împotriva lui feciorii lui Pompeius, Cnaeus şi Sextus. Lângă oraşul Munda a avut loc o luptă crâncenă. Soldaţii lui Caesar, istoviţi de războaiele interminabile, suferind de insuficienţă de produse alimentare, luptau fără entuziasm şi biruinţa a fost obţinută cu preţul unor mari pierderi. Se spune că Caesar, amintin-du-şi de această luptă, a spus:

— Înainte luptam cu duşmanii pentru biruinţă, de data aceasta a trebuit să lupt pentru viaţă.

În bătălia de lângă Munda au căzut ultimii comandanţi ai armatei lui Pompeius, numai feciorul mai mic al lui Pompeius, Sextus, a reuşit să se ascundă. Acesta a fost ultimul război al lui Caesar.

Se părea că după bătălia de lângă Munda nu exista forţă care ar fi fost în stare să-l zdrobească pe Caesar. Istoviţi de vrajbe şi războaie civile, romanii vedeau în monarhie unica speranţă privind instaurarea liniştii mult aşteptate. E greu de imaginat ce dezastru a suferit Roma în aceşti ani. Recensământul a arătat că din 320 de mii de cetăţeni au murit peste 170 de mii, în afară de pierderile suferite de populaţia din restul Italiei şi din provincii.

Romanii, înfricoşaţi, s-au închinat în faţa fericitei sorţi a lui Caesar şi, smeriţi, au îngăduit să fie puşi în frâu. Învingătorul nu se mai mulţumea cu mandatul de dictator pe zece ani, care i-a fost acordat după lupta de lângă Thapsus. Acum el a obţinut titlul de dictator pe viaţă, ca şi dreptul de a desemna o jumătate din persoanele oficiale şi astfel a devenit stăpânitor absolut al Romei. Profitând de aceasta, Caesar a sporit mult numărul vistierilor, edililor şi pretorilor. Voind să atragă de partea sa cât mai multe persoane influente, el le desemna, fie şi pe termen scurt, în posturi importante. Astfel, când în ajunul alegerilor a murit un consul, Caesar l-a desemnat în locul lui pe comandantul de oşti Rebilius. Conform tradiţiei, Senatul a plecat să-l salute pe Rebilius, şi Cicero, care participa la alai, a exclamat:

— Grăbiţi-vă, prieteni! Dacă soarele va asfinţi, nu-l vom mai găsi consul.

În acelaşi scop Caesar a mărit de o dată şi jumătate numărul senatorilor, introducând în Consiliul Suprem de stat pe subalternii săi. Voind să cucerească simpatia armatei, el îi împroprietărea pe soldaţii în retragere cu pământ atât în Italia, cât şi departe peste hotarele ei. Câteva zeci de mii de veterani au primit pământ în Galia, în Africa, pe locul Cartaginei ruinate, şi în Grecia, pe locul Corintului ruinat.

Ocupând postul de pontifex maximus, Caesar stătea în fruntea preoţilor romani. Pontificii răspundeau de calendar, care era complicat. Toţi erau preocupaţi de simplificarea socotirii timpului. Caesar a chemat la Roma astronomi egipteni şi sub conducerea sa ei au realizat o reformă, împărţind anul în 12 luni solare. La fiecare al patrulea an se adăuga o zi în plus, aşa-numitul an bisect. Luna în care s-a născut Iulius Caesar a fost numită în cinstea lui luna iulie.

Calendarul roman s-a dovedit a fi cel mai exact dintre toate

câte au existat în antichitate şi introducerea lui a glorificat numele lui Caesar pentru milenii.

Pentru a uni mai mult Roma cu provinciile supuse, Caesar le-a acordat multor provinciali dreptul de cetăţenie romană. Pe timpul domniei lui a început emiterea monedei de aur, ceea ce a înlesnit considerabil comerţul exterior. Pe monede în locul stemei era reprezentat Caesar, încununat cu o coroană de lauri.

Succesele obţinute nu numai că nu au moderat firea energică a lui Caesar, ci dimpotrivă, se părea că îl însufleţesc la noi acţiuni temerare. Se spunea că acum, când n-are cu cine rivaliza, el concurează cu sine însuşi, tinzând ca isprăvile viitoare să le depăşească pe cele deja săvârşite. Puţini înţelegeau că nu vanitatea, ci necesitatea îl îndeamnă pe Caesar înainte, că el a devenit sclavul gloriei sale şi nu se mai poate opri. Armata cerea răsplată pentru războiul spaniol, iar bani în vistierie aproape că nu erau. Pentru a le plăti ostaşilor, trebuia început un nou război.

Campania plănuită de Caesar trebuia să pună în umbră gloria campaniei lui Alexandru. El visa să realizeze ceea ce nu a reuşit Crassus, să distrugă regatul părţilor, apoi să revină în Italia pe călea nordică prin Sciţia, Germania şi Galia. Toate speranţele Caesar şi le punea în această campanie. Pentru el cel mai important era acum să schimbe starea de spirit a societăţii romane, istovite de războaiele fără sfârşit. Caesar a hotărât să-i ademenească pe romani printr-o mulţime de proiecte strălucite, avantajoase pentru toate păturile populaţiei. Pentru realizarea lor se cereau mijloace mari, iar cel mai uşor mod de a le obţine părea să fie cotropirea bogatei Părţii.

S-a luat hotărârea de a deseca mlaştinile întinse din partea de sud-est a capitalei, ceea ce ar fi dat sol roditor miilor de ţărani cu puţin pământ. Mari avantaje promitea construirea unui canal care, transformând Tibrul în râu navigabil pentru vasele

maritime, trebuia în acelaşi timp să desece locurile mlăştinoase din delta râului. Construcţia unui zăgaz maritim promitea să transforme Ostia în unul dintre cele mai mari porturi, iar săparea unui canal prin istmul Corint trebuia să unească Marea Egee cu Marea Ionică şi să înviioreze comerţul dintre Răsărit şi Asfinţit. Construcţia Câmpului lui Marte, a teatrelor luxoase, a bibliotecilor şi a altor clădiri publice, care se proiecta, putea să asigure cu locuri de muncă sărăcimea orăşenească romană.

Înainte de a porni în campanie, Caesar a hotărât să-şi consolideze poziţia la Roma, considerând că pentru aceasta e cel mai indicat să se proclame rege şi să întemeieze o dinastie, asemănătoare dinastiilor monarhilor elini. Deoarece n-avea copii, el l-a înfiat pe nepotul său de la soră, Octavius, în vârstă de şaptesprezece ani. Simpatizanţii lui Caesar răspândeau prin oraş zvonuri că în cărţile vechi scria că pe parţi îi va putea învinge numai un rege. Însă ura faţă de monarhie era foarte puternică la Roma şi Caesar, pentru a evita complicaţiile, trebuia să manevreze cu iscusinţă.

În anul ultimului său consulat Caesar l-a desemnat proconsul pe Marcus Antonius, care îi era devotat. Odată, într-o zi de sărbătoare, Caesar a sosit în For în haina triumfătorului, de culoare purpurie. De el s-a apropiat Antonius, ca să-i pună pe cap coroana de aur. Oamenii, adunaţi din timp de către Antonius, au început să aplaude, însă, când Caesar a respins coroana, aplauzele s-au înteţit şi au răsunat strigăte de salut. Antonius era încredinţat că Caesar a refuzat numai formal, dorind să fie rugat încă o dată. Atunci el din nou i-a propus coroana lui Caesar şi din nou cei angajaţi să aplaude au început să exprime zelos entuziasmul poporului, însă Caesar, înţelegând starea de spirit a mulţimii, şi de data aceasta nu a acceptat puterea regală.

Supărat de nereuşită, Caesar a hotărât să-i pedepsească pe duşmanii săi, fără a ţine cont de poziţia lor socială. Când tribunii

populari au dat jos de pe statuile lui Caesar coroanele şi i-au arestat pe oamenii care l-au salutat ca pe un rege, dictatorul i-a lipsit pe tribuni de posturi şi i-a exclus din Senat. Aceasta a provocat o explozie de revoltă împotriva lui Caesar, deoarece tribunii erau consideraţi cele mai importante persoane oficiale. Deosebit de indignaţi au fost reprezentanţii vechii aristocraţii romane, care încă de pe vremea complotului lui Catilina vedeau în persoana lui Caesar un intrigant periculos. Ei nu vedeau că, venind la putere, Caesar nu era deloc dispus să îndeplinească promisiunile date poporului. De exemplu, el a refuzat să adopte legea cu privire la anularea datoriilor, a dizolvat uniunile meseriaşilor, care jucau un rol important în apărarea drepturilor sărăcimii, a redus numărul cetăţenilor care primeau gratuit pâine de la stat. Aristocraţii îl urau pe Caesar, însă înţelegeau că sunt neputincioşi să lupte împotriva dictaturii lui. Unica speranţă ei şi-o puneau în moartea lui Caius Iulius Caesar. Senatorii au urzit un complot, care îşi punea drept scop uciderea lui Caesar şi restabilirea tradiţiilor republicane vechi. In fruntea complotului se aflau Marcus Brutus, Decimus Brutus, Albinus şi Cassius. Numărul complotiştilor curând a ajuns la 60 şi zvonurile despre atentatul ce se pregătea s-au răspândit prin oraş. Prietenii îl preveneau pe Caesar şi îl sfătuiau să întărească paza, însă el nu acorda atenţie numeroaselor informaţii pe care le primea zilnic. Majoritatea erau false. Denunţătorii făceau încercarea de a se răfui cu duşmanii lor personali şi de a cuceri simpatia lui Caesar: azi ei îl învinuiau pe Brutus, mâine pe Antonius. Caesar a fost cuprins de apatie:

— Mai bine, spunea el, o dată să mori, decât să trăieşti sub presiunea fricii permanente. Ce ţi-e scris, în frunte ţi-e pus. Cea mai bună moarte e aceea care vine pe neaşteptate.

Complotiştii au hotărât să-l ucidă pe dictator la idele lui Marte. În această zi trebuia să aibă loc şedinţa Senatului, la care se proiecta ca Iulius Caesar să fie proclamat rege al tuturor

pământurilor din străinătate şi să i se permită să poarte coroană regală dincolo de hotarele Italiei. Cu câteva zile înainte de aceasta un vrăjitor l-a preîntâmpinat pe Caesar să fie precaut la idele lui Marte. Deşi Caesar nu credea în spusele profeţilor, de data aceasta soţia sa, îngrijorată, l-a înduplecat să simuleze o boală şi să nu iasă din casă. Răzvrătiţii pricepeau că s-a aflat despre complot şi evitau amânarea şedinţei. Decimus Brutus, în care dictatorul avea atâta încredere, încât l-a desemnat chiar printre moştenitorii săi, s-a dus la Caesar.

— Tu, a spus el, prea des ai desconsiderat Senatul. N-are rost să faci aceasta acum, când senatorii au căzut de acord să te proclame rege.

Caesar n-a ţinut seama de sfatul soţiei sale şi a ieşit din casă. În drum spre curia lui Pompeius, unde urma să aibă loc şedinţa Senatului, ei au întâlnit profetul care-l preîntâmpinase pe Caesar despre pericol:

— De ce nu se împlineşte profeţia ta? a întrebat Caesar cu ironie. Idele lui Marte au venit, iar eu încă-s viu.

— Au venit, însă n-au trecut, a răspuns prezicătorul. Aceste cuvinte au devenit mai târziu proverbiale.

Când Caesar s-a apropiat de curie, unul dintre partizanii săi i-a înmânat un mic sul de papirus cu vestea despre atentatul ce se pregătea.

— Citeşte imediat aceasta, Caesar, a spus el, şi nu arăta nimănui. E ceva important pentru tine.

Insă mulţimea de simpatizanţi l-a distras pe dictator şi el a intrat în Senat, fără a citi cele scrise. Temându-se ca puternicul Antonius să nu-i împiedice pe ucigaşi, Decimus Brutus l-a reţinut

cu vorba la intrarea în Senat.

Intre timp, Caesar a intrat în curie şi toţi, stând în picioare, l-au salutat pe dictatorul atotputernic. Câteva zeci de complotişti au încercuit fotoliul lui Caesar. Unul din ei, Tullius Cimber, a început să-l roage insistent să-l reîntoarcă din exil pe fratele său. Când Caesar a refuzat, Tullius l-a înşfăcat pe dictator de marginea togii şi, trăgând cu putere, i-a dezgolit gâtul. Acesta a fost semnalul. Complotiştii, scoţând de sub mantii paloşele, s-au aruncat asupra dictatorului. Ei au convenit din timp că fiecare îi va pricinui lui Caesar cel puţin o rană, pentru ca nimeni să nu poată spune că nu e vinovat de cele întâmplate. S-a produs o încăierare şi, izbind în Caesar, complotiştii şi-au cauzat răni unul altuia. Din toate părţile paloşele erau îndreptate asupra lui Caesar. El s-a ales cu 23 de răni, însă numai două au fost mortale. Senatorii priveau în tăcere la ceea ce se petrecea, fără să-i ia apărarea lui Caesar şi fără să cheme în ajutor. Dictatorul a căzut însângerat la picioarele statuii lui Pompeius. Părea că Pompeius îl priveşte cu satisfacţie pe rivalul său, întins la picioarele lui. Când totul s-a sfârşit, Marcus Brutus a vrut să se adreseze cu un discurs Senatului, însă, dezmeticindu-se, senatorii au luat-o la fugă, răspândind prin oraş spaimă şi panică.

Caesar a murit în al 56-lea an al vieţii, trăind aproape cu patru ani mai mult decât Pompeius. El n-a ştiut să beneficieze de măreţia şi puterea la care a năzuit toata viaţa şi pe care le-a obţinut cu atâta greu. Însă nici complotiştii nu şi-au atins scopul; puterea Senatului a fost restabilită. Niciuna dintre persoanele implicate în omorul lui Caesar n-a rămas în viaţă. Despre soarta lor se va vorbi în biografia lui Brutus.

CICERO
(cea 106-43 î.Hr.)

Om politic, orator, filosof şi scriitor roman. A demascat, în calitate de consul, conjuraţia lui Catilina împotriva Senatului (63 Î.Hr.). L-a sprijinit politic pe Octavianus, nepotul lui Caesar, şi a fost asasinat din ordinul lui Antonius, pe care îl atacase. A ilustrat proza şi elocinţa latină prin discursuri politice (Catilinarele, Filipicele), pledoarii juridice şi tratate de retorică şi stil. Gânditor eclectic, optând pentru platonism şi teoria cunoaşterii şi pentru stoicism în etică (Despre supremul bine şi supremul rău, Despre îndatoriri, Despre natura zeilor), a introdus în cultura latină temele metafizicii greceşti şi a contribuit în mod esenţial la constituirea terminologiei filosofice europene.

Marele orator, scriitor şi om politic Marcus Tullius Cicero s-a născut la 3 ianuarie 106 î.Hr. În apropierea oraşului Arpin din Latium (aproape 90 de kilometri distanţă până la Roma). Mama sa făcea parte din reputatul neam al Helvilor, tatăl său provenea dintr-o familie romană de rang inferior. Supranumele Cicero al neamului Tullius înseamnă „bob de mazăre". Unii credeau că cineva din strămoşii marelui orator a avut pe nas un neg, asemănător cu un bob de mazăre. Alţii presupuneau că un strămoş al lui a fost grădinar vestit şi cultiva mazăre. Nimeni din neamul lor n-a ocupat funcţii importante în stat şi de aceea, când Cicero a devenit consul, reprezentanţii nobilimii îl numeau cu dispreţ parvenit, „om nou".

Încă din copilărie Cicero a dat dovadă de capacităţi excelente la învăţătură. El se evidenţia prin facultăţi şi memorie uneori uimitoare. Unii părinţi ai tovarăşilor săi veneau la şcoală să vadă această mică minune.

Când Cicero a crescut, tatăl său s-a stabilit la Roma, dorind să-l dea pe el şi pe fratele său, Quintus, la învăţătură. În capitală tânărul Cicero studia dreptul roman, filosofia greacă şi elocinţa. Aici el a avut posibilitatea să asculte discursuri ale oratorilor

celebri Marcus Antonius (bunicul triumvirului), Licinius Crassus.

La Roma pe atunci activau cei mai cunoscuţi reprezentanţi ai filosofiei greceşti. Cicero a audiat lecţiile celebrului Philon, conducătorul Academiei din Atena.

Aflându-se în societatea savanţilor şi scriitorilor greci, el a însuşit temeinic limba şi literatura greacă. Poetul grec Archeu i-a dezvoltat viitorului orator gustul pentru beletristică şi poezie: în tinereţe şi chiar la vârsta maturităţii Cicero scria versuri. L-a pasionat mai ales dialectica, arta de a discuta şi a convinge.

Făcea exerciţii de declamaţie, alcătuia discursuri în limbile greacă şi latină. Faimosul artist Rosciu îl învăţa pe Cicero arta pronunţării, modulării vocii şi gesturile oratorice.

După absolvirea şcolii Marcus Tullius a servit în armată şi a participat la Războiul Aliaţilor. La încheierea serviciului militar Cicero, la vârsta de ciouăzeci de ani, a hotărât să-şi consacre viaţa activităţii politice.

În Roma republicană tinerii care nu proveneau din viţă de nobil puteau să obţină faimă numai manifestându-se în public la vreun proces politic zgomotos în calitate de apărători sau acuzatori. Aceasta era o ocazie în care ei îşi puteau expune opiniile referitoare la anumite probleme ale vieţii sociale, când puteau atrage atenţia asupra lor, când puteau obţine popularitate printre alegători.

Însă momentul pentru manifestările publice era nefavorabil: continua războiul civil, ţara era cuprinsă de un val de teroare, orientat împotriva partidei popularilor. Zilnic se afişau liste ale oamenilor condamnaţi la moarte. Ucigaşi angajaţi, corupţi de către adepţii lui Sylla, hoinăreau seara pe străzile întunecoase ale Romei. Ei dădeau buzna în casele bogătaşilor ori

îi ucideau chiar în stradă, iar apoi, sub diferite pretexte, le luau averea.

Fiind un om onest, Cicero se îngrozea de cruzimile şi fărădelegile pe care le săvârşeau partizanii lui Sylla. El s-a decis să ia apărarea nefericitelor victime ale regimului dictatorial. Una dintre ele a fost Rosciu.

Pe o stradă din Roma a fost ucis un proprietar bogat de pământuri, un oarecare Sextus Rosciu. Omorul a fost urzit de rudele sale cu scopul de a pune mâna pe bunurile lui. Ei au convenit cu atotputernicul favorit al dictatorului, Chrysogonos, şi au pus antedatat numele celui ucis pe listele de proscrişi. Apoi Chrysogonos a cumpărat la licitaţie la un preţ de nimic averea celui ucis şi a împărţit-o cu rudele lui. Ei, pentru a-l înlătura pe moştenitorul legitim, fiul celui ucis, la început au atentat la viaţa lui. Însă când n-au reuşit, au învinuit tânărul de omorârea tatălui său. Nimeni nu voia să-l apere pe tânărul Rosciu de teama lui Cornelius Sylla. Numai Cicero a fost de acord să-l apere pe nefericit. Cazul lui Rosciu era atât de limpede, încât avocatul putea să dovedească foarte uşor nevinovăţia lui. Însă lui Cicero aceasta i s-a părut puţin. Toţi ştiau că în spatele acuzatorului se ascunde atotputernicul Chrysogonos. Acest favorit se considera în afara oricărui pericol, deoarece i se iertau contravenţii şi mai macabre. Cicero, în discursul său, nu s-a temut să-l stigmatizeze pe favoritul lui Sylla. Când tânărul orator a pronunţat numele lui Chrysogonos, acuzatorii şi mulţimea poporului au încremenit în tăcere, însă Cicero, continuând să-şi păstreze calmul, aducea o acuzare după alta, dezonorându-l pe omul în faţa căruia toţi tremurau. Judecătorii şi publicul au înţeles că în persoana lui Chrysogonos Cicero îl acuză pe însuşi Sylla. În încheiere tânărul orator a cerut să se pună capăt terorii. Discursul lui a fost aplaudat, iar acuzatul a fost pedepsit.

Curând după aceasta Cicero, împreună cu fratele său

Quintus, au plecat să călătorească prin Grecia şi Asia Mică, pe motiv de a se trata, de fapt însă de frică să nu fie urmăriţi de Sylla. La început fraţii au mers la Atena. Aici Cicero continuă cursurile sale de filosofie, începute la Roma. Apoi a ajuns pe insula Rhodos, unde se găsea renumita şcoală de artă oratorică şi vestiţii profesori Apollonios şi Posei-donos. Se spune că Apollonios, neştiind niciun cuvânt în limba latină, l-a rugat pe Cicero să rostească o cuvântare în limba greacă. Ascultând discursul strălucit al tânărului roman, cei prezenţi l-au copleşit pe orator cu laude. Apollonios asculta cuvântarea cu o înfăţişare tristă. Când oratorul şi-a încheiat discursul, faimosul profesor a spus:

— Te laud, Cicero, şi mă minunez de talentul tău, însă îmi pare rău de soarta Greciei: unicele comori ce ne-au mai rămas – cultura şi retorica – şi pe acestea acum le-au cucerit romanii!

Peste doi ani Cicero (după moartea lui Sylla) s-a întors la Roma. La început Cicero era precaut, nu se grăbea să-şi propună candidatura pentru funcţii de stat, preferând să stea în umbră. Din cauza aceasta oamenii cu o mentalitate veche l-au supranumit „grec" şi „om de nimic".

Curând însă Cicero şi-a reluat discursurile publice în calitate de avocat. Talentul său neobişnuit de orator l-a făcut ilustru.

Acest renume şi contactele cu persoanele influente din capitală au făcut posibilă căsătoria lui cu Terenţia, o femeie dintr-o familie bogată. Cicero devine acum bogat şi-i poate ajuta pe alţii.

Fiind ales vistier, el pleacă pe insula Sicilia pentru a colecta cereale. În acest post Cicero a dat dovadă de un excepţional spirit întreprinzător, de amabilitate şi corectitudine în

comportamentul faţă de băştinaşi. Iar când la pretorul Siciliei au fost trimişi câţiva tineri de vază, învinuiţi de încălcarea disciplinei pe timp de război, Cicero şi-a asumat apărarea lor şi, în mod onorabil, a câştigat procesul.

Marcus Tullius Cicero era atât de mulţumit şi mândru de succesele sale, încât la întoarcere la Roma, după cum recunoştea el însuşi mai târziu, a avut parte de o situaţie ridicolă. Întâlnindu-l întâmplător pe un cunoscut de al său, oratorul l-a întrebat ce se spune la Roma despre faptele lui (el îşi imagina că tot oraşul vorbeşte despre el). Cunoscutul însă i-a răspuns:

— Dar unde ai fost, Cicero, până acum?

Între timp, sicilienii l-au dat în judecată pe guvernatorul lor general, Verras, şi s-au adresat lui Cicero cu rugămintea ca el să-şi asume rolul de acuzator. Apucându-se energic de lucru în scopul apărării intereselor sicilienilor, Cicero a plecat pe insulă ca să adune informaţii pentru a-l acuza pe Verras. Partea adversă l-a ales în calitate de apărător pe avocatul Hortensios. Acuzându-l pe Verras, care era unul dintre partizanii lui Sylla, Cicero se manifesta ca reprezentant al partidei popularilor şi duşman al regimului lui Sylla.

Procesul lui Verras a început în prezenţa unui număr foarte mare de oameni. Acuzatul s-a prezentat însoţit de ocrotitorii săi şi se comporta cu impertinenţă. Când s-a dat citire documentelor şi depoziţiilor martorilor, alese cu pricepere de Cicero, s-au dezvăluit multe fapte revoltătoare referitoare la şantaj şi jafuri. Poporul a fost cuprins de furie. Când unul dintre martori a povestit cum Verras a ordonat să fie răstignit pe cruce un cetăţean roman, care striga: „Sunt cetăţean roman!", mulţimea mai că nu l-a sfâşiat pe acuzat.

Astfel procesul lui Verras s-a transformat într-un proces

judiciar îndreptat nu numai împotriva tuturor fărădelegilor, săvârşite în timpul regimului lui Sylla, dar şi împotriva partidei optimaţilor. Văzând că poporul nu le va îngădui judecătorilor să pronunţe sentinţa şi că a pierdut procesul, Verras a plecat benevol în exil.

Prin discursul orientat împotriva lui Verras, Cicero a câştigat simpatia poporului şi în curând a fost ales pretor (judecător). Ocupând acest post, el îşi îndeplinea îndatoririle onest şi nepărtinitor.

Împotriva unui om de renume a fost intentat un proces pentru jaf. Judecător în acest proces era Cicero. Acuzatul, bizuindu-se pe relaţiile apropiate cu faimosul orator şi pe susţinerea prietenilor influenţi, a plecat acasă, neaşteptând sentinţa. Pe drum i s-a adus la cunoştinţă că judecătorii, sub preşedinţia lui Cicero, au pronunţat o sentinţă severă. Aşa era obiectivitatea lui Cicero.

În perioada pretoratului său Cicero a rostit primul discurs cu caracter politic, în care susţinea legea cu privire la numirea lui Pompeius în postul de comandant suprem în războiul cu regele Mitradate. Discursul a avut succes şi Pompeius a fost numit comandant suprem. Treptat, Cicero a început să-i simpatizeze tot mai mult pe oprimaţi, înţelegând că viitoarea sa carieră politică depinde de ei.

Consulatul lui Cicero a coincis cu descoperirea cunoscutului complot al lui Catilina. Catilina era un aristocrat ruinat, adept al lui Sylla. El pretindea postul de consul, însă n-a fost ales. Atunci Catilina a formulat o lozincă ademenitoare, care chema la anularea creanţelor. Lozinca a plăcut sărăcimii romane, aristocraţiei ruinate, veteranilor lui Sylla şi tuturor acelora care nu erau mulţumiţi de regimul existent. Pericolul tulburărilor i-a făcut pe cavaleri şi pe senatorii optimaţi să se unească şi ei au

reuşit: Cicero a fost ales în postul de consul, fiind considerat cel mai indicat om care le va apăra interesele. Noul consul s-a străduit să îndreptăţească încrederea lor.

Mai întâi el l-a corupt pe tovarăşul său de consulat, care îl simpatiza pe Catilina. Apoi Cicero a angajat pe lângă Catilina un spion, de la care afla intenţiile complotiştilor; în diferite colţuri ale oraşului au fost repartizate gărzi şi oameni de încredere, care să urmărească tot ce se petrece.

Între timp Catilina acţiona energic, adunând în Italia detaşamente armate din rândurile adepţilor săi. La Roma el le-a încredinţat asociaţilor săi să-l ucidă pe Cicero, însă acela a fost preîntâmpinat la timp, complotiştii au fost prinşi şi executaţi fără judecată. Catilina a plecat în Etruria, unde a reuşit să formeze o armată din veteranii lui Sylla. Peste un timp căpetenia complotului a fost zdrobit cu desăvârşire de forţele superioare ale consulului Antonius şi a căzut în luptă. Aşa a fost curmată încercarea de a răsturna puterea de stat la Roma.

Meritele lui Cicero în lichidarea complotului lui Catilina au fost apreciate de optimaţi şi cavaleri. Omul căruia ei nu demult îi ziceau cu dispreţ „parvenit" acum era copleşit de laude excesive şi chiar i s-a acordat titlul onorific de „Tată al patriei". Fiul unui cavaler din provincie a devenit conducătorul Senatului.

Până la o vreme Cicero rămânea în aparenţă un om modest, care nu pretindea parcă nici putere, nici bogăţie. El avea grijă, în primul rând, de gloria sa literară, în suflet însă Cicero întotdeauna a nutrit speranţa să devină om de stat. Şi iată visul i s-a împlinit! Frapat de şuvoiul excesiv de elogii, Cicero a început să creadă cu adevărat că este un mare om politic – salvatorul patriei. Însă în loc să intervină în mod energic în lupta dintre partide, trecând definitiv de partea optimaţilor sau a poporului, el nu întreprindea nimic. Marcus Tullius a ocupat o poziţie

şovăielnica. Oriunde ar fi vorbit el acum – în Senat, la judecată sau în Adunarea Poporului – toţi trebuiau să asculte trăncăneala fără sfârşit despre Catilina şi despre rolul său, al lui Cicero, în înăbuşirea complotului. Această pasiune a marelui orator nu-i făcea acum onoare.

Cicero considera că lui, unui om de stat şi conducător al Senatului, nu-i sade bine să locuiască într-o casă modestă. El a cumpărat la un preţ imens o clădire mare pe colina Palatinului. Pentru aceasta el a trebuit să împrumute mulţi bani.

Dar curând Cicero a avut ocazia să se convingă că influenţa sa în rândurile optimaţilor şi a cavalerilor nu e chiar atât de mare cum îşi imagina el. Ba mai mult – a început să se contureze un pericol.

În acest timp la Roma situaţia politica era tensionată, s-a agravat lupta dintre partide. Optimaţii şi partida plebeilor aşteptau întoarcerea lui Pompeius. Circulau zvonuri cu privire la planurile lui Pompeius: va desfiinţa armata sa ori, asemenea lui Sylla, o va conduce la Roma, pentru a acapara puterea. Curând în oraş a izbucnit un scandal, care a avut cele mai triste urmări pentru Cicero.

Un oarecare tânăr, Clodius, descendent dintr-o familie de nobili, s-a furişat noaptea în casa marelui pontific Iulius Caesar. În timpul acesta acolo cele mai de seamă femei din Roma, împreună cu vestalele, sărbătoreau Ziua „Zeiţei bune", la care nu avea voie să participe niciun bărbat. Clodius a reuşit să pătrundă în casa lui Caesar, îmbrăcându-se în haine femeieşti. Dar a fost recunoscut după voce şi abia a putut să fugă. Clodius era unul din conducătorii partidei popularilor şi oprimaţii l-au dat în judecată, învinuindu-l de crimă împotriva religiei. Prezentându-se la judecată, Clodius nega în mod neruşinat învinuirile, străduindu-se să convingă asistenţa că în noaptea aceea el s-a

aflat departe de Roma. Iulius Caesar, care a fost invitat la judecată, a dat mărturii în favoarea lui Clodius. In acest proces a intervenit Cicero, care a demonstrat că cu trei ore înainte de săvârşirea crimei Clodius a fost în casă. Numai datorită mituirii judecătorilor Clodius a fost graţiat. De atunci acest om îi purta pică lui Cicero şi aştepta momentul favorabil pentru răzbunare.

Curând după aceasta trei dintre cei mai influenţi oameni ai Romei, Caesar, Pompeius şi Crassus, au încheiat o alianţă – „Primul triumvirat". Caesar era sufletul acestei alianţe. După încercări zadarnice de a-l atrage de partea lor pe Cicero, triumvirii au hotărât să scape de cei mai influenţi conducători ai partidei optimaţilor – Cato şi Cicero. Astfel, Caesar a vrut la început să-l exileze pe renumitul orator cât mai departe de capitală, propunându-i să plece pentru a conduce o legiune în Galia. Insă Cicero a refuzat.

Soarta lui Cicero au hotărât-o triumvirii şi el a fost făcut victima duşmanului său, Clodius. În timpul acesta, Clodius era tribun popular şi sărăcimea romană vedea în el un protector. Una din primele legi propuse de Clodius a fost cea îndreptată împotriva lui Cicero. Ea prevedea: cel ce a executat fără judecată un cetăţean roman să fie exilat. Clodius l-a dat în judecată pe Cicero pentru că el cândva a ordonat să fie executaţi fără judecată şi anchetare asociaţii lui Catilina.

Marele orator, în haine de doliu, cutreiera străzile Romei, rugând poporul să-i ia apărarea. În urma lui mergeau grupuri de tineri din rândurile cavalerilor, repetând rugăminţile lui. Cicero a solicitat ajutor în Senat. De frica lui Clodius, senatorii nu s-au hotărât să ia apărarea tovarăşului lor. Acum Cicero trebuia să se adreseze triumvirilor. Caesar se afla în Galia, Crassus era împotriva lui, rămânea unul – Pompeius. Cicero a plecat la Pompeius, însă acela a refuzat întâlnirea.

Atunci Cicero s-a adresat prietenilor săi. Unii îi propuneau să rămână la Roma şi să lupte cu duşmanii săi în continuare, alţii îl sfătuiau să fugă, socotind că el se va afla în exil puţin timp. Şi iată Cicero, care se manifestase în public de atâtea ori, care apărase şi acuzase pe alţii, s-a speriat de propriul său proces şi a hotărât să fugă. Omul care fusese proclamat „Tată al patriei" a fost nevoit în secret, noaptea târziu, să părăsească Roma şi să plece de bună voie în exil.

După evadarea lui Cicero Clodius a publicat un decret, conform căruia expulzatul trebuia să plece la o depărtare de 500 de mile de capitală.

Cicero a plecat în Italia de Sud. De acolo el intenţiona să plece în Sicilia, ai cărei locuitori îl cunoşteau din timpul procesului lui Verras. Însă guvernatorul general al Siciliei i-a expediat o scrisoare cu rugămintea să nu vină pe insulă. Cicero a plecat decepţionat în Brundisium, pentru ca de acolo să meargă în Macedonia.

Aflându-se în exil, la început Cicero era descurajat: şedea zile întregi aţintindu-şi privirea spre patria iubită. Nenorocirea, probabil, l-a înfrânt definitiv.

Între timp, Clodius a distrus casa lui Cicero, a dat foc vilelor lui, a prădat o parte din averea oratorului. Pe locul casei dărâmate a poruncit să fie construit Templul Libertăţii. Tentativa lui Clodius de a vinde la licitaţie restul averii marelui orator a suferit eşec: spre onoarea poporului roman, nu s-a găsit niciun cumpărător.

Încurajat de succes, Clodius a adunat bande înarmate de robi şi gladiatori. El îi împărţea în zeci şi sute şi îi punea sub comanda unor bandiţi gata de orice. Din bande se formau uniuni secrete în fiecare cartier al capitalei, care aveau depozite de

armament şi stat-major. Cu ajutorul bandelor Clodius a devenit stăpân în Adunarea Poporului. El îi răsplătea cu generozitate pe adepţii săi şi îi persecuta pe duşmani. Încrezut în puterile sale, Clodius se manifesta vădit contra triumvirilor Pompeius şi Caesar. Se spune că el a trimis un ucigaş să-l omoare pe Pompeius. Văzând că Clodius a devenit periculos, senatorii au decis să-l reîntoarcă din exil pe Cicero. Pompeius de asemenea a aderat la prietenii marelui orator.

Clodius însă, cu ajutorul bandelor, făcea totul ca să împiedice reîntoarcerea duşmanului său de moarte: ameninţa Senatul şi a oprit toate încercările de a se pune în Adunarea Poporului problema despre reîntoarcerea lui Cicero. Unul din consuli a venit în Senat cu propunerea de a-l reîntoarce pe exilat, iar un tribun popular a venit cu aceeaşi propunere în Adunarea Poporului. Senatul a adoptat rezoluţia de a nu lua nicio decizie şi, în general, de a nu se ocupa cu chestiuni de stat până când lui Cicero nu i se va oferi posibilitatea să se reîntoarcă. În cele din urmă, Pompeius, cu ajutorul soldaţilor, a alungat din For bandele lui Clodius şi poporul a adoptat unanim hotărârea de a-l reîntoarce pe renumitul orator. Senatul a hotărât ca vilele şi casa lui să fie restabilite din contul statului.

Cicero s-a reîntors la Roma după 16 luni de exil. Revenirea lui a fost asemănătoare unui marş triumfal al unui comandant de oşti. Primul oraş italic, Brundisium, a organizat în cinstea lui solemnităţi. Locuitorii oraşelor situate de-a lungul faimosului drum al lui Apius îl întâmpinau pe Cicero; din toate satele învecinate veneau oameni numai pentru a-l vedea. La Roma în întâmpinarea marelui orator a ieşit o mulţime de oameni.

In casa fratelui său, unde Cicero a fost nevoit să se oprească, exilatul a fost salutat de senatori. Chiar şi vechiul său răuvoitor, Marcus Crassus, i-a ieşit în întâmpinare în semn de împăcare. Cicero a fost foarte mulţumit de primire şi şi-a

exprimat sentimentele prin următoarele cuvinte:

— Mi se pare că nu mă întorc din exil, pur şi simplu, dar şi mă înalţ la cer.

Între timp, Clodius continua să-şi facă de cap. Însă şi partea adversă a hotărât să acţioneze cu aceleaşi arme: tribunii populari, Sergiu şi Milon, au adunat bande şi aproape zilnic duceau lupte cu oamenii lui Clodius. În urma dezordinii, alegerile consulilor şi ale altor persoane oficiale n-au putut avea loc. Această situaţie a luat sfârşit numai când Pompeius a fost ales consul de unul singur şi când, cu ajutorul ostaşilor săi, el a dispersat bandele. În timpul unei bătălii tribunul Milon l-a ucis pe Clodius. La înmormântarea lui din scaunele şi mesele senatorilor mulţimea a făcut în sediul Senatului un rug enorm, pe care a ars cadavrul conducătorului său.

Ucigaşul lui Clodius a trebuit să se prezinte în faţa judecăţii şi Cicero a încercat să-l apere. Apărarea lui Milon era un lucru foarte periculos, deoarece plebea romană, înfuriată, ameninţa să se răzbune pentru favoritul ei.

Forul, unde avea loc judecata, prezenta o privelişte neobişnuită: în jurul pieţei s-au aliniat soldaţii înarmaţi ai lui Pompeius; tribuna oratorului şi locurile judecătorilor erau înconjurate de mii de oameni, care ba ascultau cu respiraţia întretăiată, ba, brusc, se înfuriau. Cicero a venit în For într-o litieră închisă, pentru a nu fi insultat pe drum de mulţime. Când oratorul a apărut la tribună, s-au auzit strigăte şi ameninţări. Apărătorul s-a speriat grozav, n-a putut vorbi cu fermitatea sa obişnuită şi a pierdut procesul. Milon a fost condamnat şi exilat.

Peste un timp, Cicero a plecat în calitate de guvernator general în provincia Cilicia, din Asia Mică, rezervată lui. Pe drum grecii îl întâmpinau cu stimă şi el s-a putut convinge că gloria sa

de orator şi scriitor s-a răspândit peste tot.

Cicero era un guvernator exemplar: el nu le permitea arendaşilor şi negustorilor romani să jefuiască populaţia băştinaşă, era nepărtinitor, incoruptibil şi accesibil pentru toţi care doreau să i se adreseze. Când a expirat mandatul său, Cicero a plecat în Italia.

Pe drum s-a oprit pe insula Rhodos şi a petrecut un timp la Atena, amintindu-şi cu vechii săi prieteni despre anii de studii la şcoala lui Apollonios.

Cicero a călcat pe ţărmul italic în timpul unor evenimente importante – a început lupta pentru putere dintre Caesar şi Pompeius. Marele orator a făcut încercarea de a-i împăca pe adversari, înduplecându-i cu insistenţă să ajungă la un compromis. El a propus chiar să i se dea voie lui Caesar să lupte în lipsa sa pentru postul de consul, iar Pompeius, când Caesar va fi ales, să plece în Spania. Sub presiunea optimaţilor, Senatul a respins aceste propuneri şi a declarat stare de urgenţă. Drept răspuns, Caius Iulius Caesar, care se afla în Galia, provincia sa, a invadat Italia; Pompeius avea în Italia numai două legiuni contra 11 legiuni ale lui Caesar. Înţelegând că împotrivirea în acel moment era imposibilă, el a lăsat Roma în mâinile duşmanului, anunţând recrutare în armată în întreaga Italie. Senatului şi consulilor Pompeius le-a ordonat să plece în Capua. Cicero, ca membru al Senatului, s-a supus ordinului comandantului suprem nu fără ezitare. În scrisorile sale Cicero arăta că nu ştie la cine să adere.

Pompeius, care a organizat prost şi nesigur apărarea, în cele din urmă a părăsit Italia. Cicero nu l-a urmat, ci a rămas la moşie. Caesar i-a expediat o scrisoare, sfătuindu-l să treacă de partea sa. Dacă însă refuză, să plece în Grecia şi să locuiască acolo, aşteptând desfăşurarea evenimentelor.

Ocupând Italia, Caesar s-a pornit în Spania, împotriva armatei lui Pompeius, care se găsea acolo. Cicero s-a dus la Pompeius, unde a fost întâmpinat cu bucurie, însă pretorul Marcus Porcius Cato şi-a exprimat părerea că pentru patrie ar fi fost mai bine, dacă Cicero rămânea la Roma. Acum însă el a devenit duşmanul lui Caesar şi se expune fără niciun rost celui mai mare pericol. Pompeius nu-i încredinţa lui Cicero nicio misiune importantă şi acela umbla abătut prin tabără, bombănind şi criticând dispoziţiile comandantului suprem. În cele din urmă, Pompeius a hotărât să scape de Cicero şi de Cato, trimiţându-i în Dyrrachion.

Marele orator n-a participat la bătălia de la Pharsalos. Cei din tabăra lui Pompeius i-au propus lui Cicero, ca fost consul, să conducă flota şi rămăşiţele armatei. El a respins această propunere şi a refuzat de fapt să mai participe la război.

Cicero socotea că după bătălia de la Pharsalos Pompeius a pierdut războiul şi trebuie să încheie o pace onorabilă. Feciorul lui Pompeius, cu prietenii săi, învinuindu-l pe marele orator de trădare, a vrut să-l asasineze. Cicero s-a salvat numai mulţumită intervenţiei lui Marcus Cato, iar apoi a evadat din tabără.

După aceasta, Cicero a debarcat pe coasta italică, în Brundisium, şi a stat acolo până la întoarcerea lui Caesar din Egipt şi Asia. În sfârşit, sosi vestea că Caesar a debarcat în Tarent şi vine la Brundisium. Cicero i-a ieşit în întâmpinare. Caesar l-a salutat cu bunăvoinţă şi de atunci mereu îi purta respect.

În perioada dictaturii lui Caesar, Cicero s-a retras din activitatea socială, consacrându-şi tot timpul preocupărilor literare şi ştiinţifice. Din când în când, venea în oraş pentru a-l saluta pe Caesar şi a ţine în prezenta lui discursuri, în care îi apăra pe adepţii lui Pompeius. În cuvântările sale marele orator

exagera premeditat, lăudându-l peste măsură pe dictator.

În timpul acesta, pe lângă necazurile provocate de căderea Republicii şi moartea multor prieteni şi tovarăşi de luptă, Cicero a mai avut neplăceri familiale: a fost nevoit să divorţeze de Lucreţia. Situaţia materială a lui Cicero era foarte grea – el avea datorii mari. Pentru a achita datoriile de neamânat, era nevoit să contracteze noi împrumuturi. Sperând să se descurce, oratorul împovărat de ani a hotărât să se căsătorească din nou cu o fată bogată. În curând însă, Cicero a fost lovit de o nouă nenorocire: a decedat fiica sa dragă.

Între timp, împotriva lui Caesar a fost urzit un complot, în fruntea căruia se aflau Brutus şi Cassius. Dictatorul a fost asasinat la 15 martie 44 î.Hr. Cicero, deşi avea cele mai apropiate relaţii aproape cu toţi complotiştii, n-a ştiut nimic despre intenţiile lor. Îndată după moartea lui Caesar, marele orator s-a reîntors la activitatea politică şi a preluat conducerea partidei senatoriale.

Complotiştii, obţinând succese, n-au reuşit să acapareze puterea imediat: ei ezitau, necunoscând starea de spirit a poporului şi a ostaşilor lui Caesar. Ambele partide – al Senatului şi al lui Caesar – erau complet dezorientate.

Peste două zile s-a adunat Senatul şi la propunerea lui Cicero asasinii lui Caesar au fost iertaţi, însă Senatul a aprobat şi toate dispoziţiile răposatului dictator.

Folosindu-se de zăpăceala generală, consulul Antonius, unul dintre cei mai apropiaţi ajutori ai lui Iulius Caesar, şi-a însuşit testamentul lui, precum şi vistieria statului. Caesar a dispus sume enorme pentru a fi împărţite poporului roman şi îl desemna ca moştenitor pe nepotul său de la soră, Octavianus.

La înmormântarea lui Caesar a participat multă lume.

Consulul Antonius a rostit un discurs, arătând poporului toga însângerată a lui Caesar, străpunsă de pumnalele ucigaşilor. Lumea, indignată, s-a pornit să aprindă casele complotiştilor. Tulburările au continuat câteva zile. Mulţi dintre adversarii lui Caesar au fost asediaţi în casele lor şi în cele din urmă au evadat din Roma.

Cicero, temându-se de tulburări, a părăsit capitala, plecând la moşia sa din apropierea oraşului Puteoli, din Campania. În aceeaşi direcţie au plecat reprezentanţii partidei lui Caesar şi ai Senatului. Peste un timp, oratorul s-a întors în capitală.

Între timp Antonius, formând din veteranii lui Caesar un detaşament de 6000 de oameni, a devenit stăpân al Romei. El intenţiona să ia de la unul din complotişti, Decimus Brutus, provincia acestuia, Galia Cisalpină. Devenind stăpân al acesteia, toată Italia şi Roma puteau fi ameninţate.

In acest moment, la Roma a sosit moştenitorul lui Caesar, Octavianus, în vârstă de 18 ani. El a declarat că primeşte moştenirea lui Caesar, parţial jefuită deja de Antonius, şi îşi asumă obligaţia să plătească imediat poporului banii testaţi de către dictator. Făcând cu generozitate promisiuni, tânărul a recrutat o armată din foştii soldaţi ai lui Caesar pentru ca, după cum spunea el, să obţină moştenirea şi să se răzbune pe asasini. Octavianus, cu părtaşii săi, chema poporul în For şi pe străzile Romei pentru a-i riposta consulului Antonius, învinuindu-l de trădare faţă de Caesar şi de reţinerea plăţii banilor testaţi poporului.

Cicero atunci a luat atitudine împotriva lui Antonius. În discursurile sale el declara că tiranul a căzut, iar tirania există până în prezent. Adresându-se lui Antonius, oratorul a spus:

— Am desconsiderat paloşele lui Catilina, nu mă voi speria

nici de paloşele tale; sunt gata să mă jertfesc în numele libertăţii Republicii.

Între timp, Octavianus i-a promis lui Cicero şi partidei senatoriale formaţiunile recrutate de el pentru lupta împotriva lui Antonius. Marele orator a acceptat. El spera că tânărul va deveni o armă docilă în mâinile sale. Tânărul însă a folosit foarte iscusit vanitatea lui Cicero, încredinţându-l pe orator că va asculta de toate sfaturile lui. Senatul a trimis o oaste împotriva lui Antonius sub conducerea noilor consuli. Tânărului Octavianus i s-a acordat puterea de pretor. Lângă Mutina (în Italia de Nord) Antonius a fost zdrobit şi a fugit.

Octavianus, în fruntea legiunilor sale, a intrat în Roma. Mai înainte, el a convenit cu Antonius şi cu Lepidus în privinţa împărţirii puterii (această convenţie este numită „Al doilea triumvirat"). Triumvirii au anunţat, după exemplul lui Sylla, listele persoanelor care trebuiau asasinate. Sub presiunea lui Antonius, primul pe aceste liste figura Cicero.

În timpul acesta, marele orator se afla împreună cu fratele său, Quintus, la moşia sa, nu departe de Roma. Aflând despre pericolul ce-i ameninţa, fraţii au hotărât să plece în cel mai apropiat port al Mării Tireniene. De acolo intenţionau să meargă în Macedonia, la Brutus, care se afla acolo. Pe drum, Quintus a hotărât să se întoarcă, pentru a se aproviziona cu alimente, iar Cicero îşi urma singur calea. Peste câteva zile, Quintus a fost prins şi ucis.

Cicero a reuşit să ajungă la mare şi să se îmbarce cu bine pe un vas. Sosind la moşie, fugarul s-a oprit la vilă să se odihnească. Aici a fost prins de ucigaşii trimişi de Antonius. Găsind uşile casei încuiate, ei le-au spart şi au pătruns cu forţa înăuntru. Dar Cicero n-a fost găsit la vilă şi servitorii spuneau că nu l-au văzut. Una dintre slugile libere ale fratelui lui Cicero le-a arătat trimişilor lui

Antonius câţiva oameni, care-l duceau pe orator pe o lectică în direcţia mării. Ucigaşii au alergat după ei. Cicero, văzându-i, a poruncit servitorilor să lase lectica jos. Marele orator îi privea calm, drept în ochi, pe prigonitorii săi.

Astfel, la 7 decembrie 43 î.Hr., la 64 de ani, Cicero a plecat în lumea celor drepţi.

MARCUS BRUTUS
(cea 85-42 Î.Hr.)

Om politic roman. Fiu adoptiv al lui Iulius Caesar. Împreună cu Pompeius, a apărat autoritatea Senatului. Participant la conjuraţia care l-a asasinat pe Caesar. Învins de Antonius şi Octavianus la Philippi, s-a sinucis.

Statul roman era sfâşiat de războaie civile, care au dus Republica la pieire. Răscoala îngrozitoare a robilor de sub conducerea marelui Spartacus, flacăra luptei de eliberare în provincii, lupta neîncetată a sărăcimii libere au zdruncinat orânduirea veche de stat a Republicii.

Constituţia romană s-a perimat de mult şi nu mai convenea cercurilor largi ale stăpânitorilor de sclavi influenţi. Ea a fost formulată ca lege de bază a unui oraş-stat. Însă Roma nu mai era oraş-stat, deoarece se transformase în capitala unui puternic şi imens imperiu.

Era greu de condus din capitală provinciile şi regiunile îndepărtate, regatele vasale şi coloniile ostaşilor romani. Se cereau forme noi ale puterii de stat, pentru a consolida orânduirea sclavagistă. Era nevoie de un nou sistem de conducere a statului, care ar fi corespuns mai mult dimensiunilor

enorme ale acestuia.

Unica forţă în stare să consolideze orânduirea sclavagistă era armata. Soluţia războaielor civile fără sfârşit putea fi găsită numai în dictatura militară. Statul roman trebuia să îmbrace forma dictaturii militare.

Conducătorii militari (cel mai puternic dintre ei era Iulius Caesar) voiau să zdruncine forţa vechii aristocraţii a Senatului, a optimaţilor, care apărau Republica aristocratică, ce-şi trăise traiul. Pentru a-şi menţine puterea, dictatorii militari menţineau relaţii bune cu cercurile democratice din Roma. Caesar se considera conducătorul popularilor, al sărăcimii libere. Cu ajutorul lor, el ataca Senatul aristocratic, în acelaşi timp, dictatura înăbuşea cu mână de fier sărăcimea liberă şi, pentru a distrage poporul de la politică, îl corupea prin ospăţuri, spectacole şi solemnităţi fastuoase.

Neobositul duşman al lui Caesar, apărătorul libertăţilor republicane, Marcus lunius Brutus, era unul dintre cei mai cunoscuţi conducători ai partidei optimaţilor. El era urmaşul renumitului lunius Brutus, care, potrivit unei legende, ridicase poporul împotriva ultimului rege roman, Tarquinius Superbus. După izgonirea lui Tarquinius, lunius Brutus a devenit consul al Republicii romane (509 î.Hr.). In acest post el a devenit celebru prin puterea voinţei şi bărbăţiei sale. Odată, descoperind un complot împotriva Republicii, la care participau doi fii ai săi, Brutus a reprimat dragostea părintească şi a poruncit să fie executaţi tinerii vinovaţi. El privea cu austeritate cum lictorii i-au înşfăcat pe tineri şi i-au decapitat. Securitatea statului era pentru Brutus superioară dragostei părinteşti.

Pilda renumitului strămoş, care îşi executase feciorii din ură faţă de tiranie, era glorificată în familia lui Marcus Iunius Brutus. Mama sa, Servilia, era nepoata lui Livius Drusus, renumit

conducător al oprimaţilor şi duşman al lui Caius Gracchus. Filosoful Cato cel Mic, care s-a sinucis când a căzut Republica şi a învins Caesar, era fratele Serviliei.

Servilia se mândrea cu legendele familiale despre isprava strămoşului său, Sevilius Agal, care l-a înjunghiat pe Spurius Maelius, ce voia să răstoarne Republica şi să devină tiran (439 î.Hr.). Ura faţă de tiranie intrase în sângele neamului Brutus. Membrii lui erau adepţi ereditari ai oprimaţilor.

Marcus Iunius Brutus a făcut studii strălucite în spirit grecesc. El cunoştea bine lucrările filosofilor greci. Capacităţile extraordinare i-au permis lui Brutus să însuşească bine limba latină literară. El scria versuri, era un orator minunat şi, după obiceiul vremii, îşi pregătea discursurile solemne în scris din timp, cizelând cu grijă stilul.

Brutus scria şi vorbea fluent şi frumos în limba greacă.

În tinereţe Brutus participase la expediţia unchiului său, Cato, în Cipru, care aparţinea regelui Egiptului; Roma căuta să ocupe această insulă bogată. Brutus a stat aici trei ani, ajutându-şi unchiul să administreze insula.

Plecând din Cipru, Brutus a vizitat Atena, unde a studiat lucrările filosofilor greci. După aceea a ocupat postul de vistier în provincia romană Cilicia. Averea sa sporise şi mai mult: el se ocupa cu cămătăria şi printre debitorii lui erau domnitori ai statelor din Asia Mică. Brutus s-a întors la Roma (52 î.Hr.) fiind unul dintre cei mai bogaţi oameni din ţară.

Cu prilejul izbucnirii unui nou război civil, când Pompeius şi Caesar şi-au încrucişat armele, era de aşteptat ca Brutus să adere la Caesar. Doar tatăl lui Brutus (numele lui era de asemenea Marcus Iunius), tribun popular, participase la lupta

împotriva lui Sylla şi fusese ucis din ordinul lui Pompeius, care atunci îi susţinea pe adepţii lui Sylla. Însă Brutus a trecut de partea ucigaşului tatălui său. Cei care îl cunoşteau pe Brutus au fost surprinşi de alegerea lui. Pentru Brutus apărarea cauzei lui Pompeius însemna apărarea Republicii împotriva tiranului şi el punea aceasta mai presus de orice ofensă personală.

Brutus s-a supus lui Pompeius, în care vedea un conducător al patriei, şi a plecat în Asia Mică pentru a îndeplini misiunea dată. În Cilicia Brutus a adunat forţe mari: el a format o legiune de infanterie, a echipat o flotă puternică, a făcut rezerve mari de armament şi a strâns mulţi bani în vistierie. Oştirile recrutate le-a adus în Macedonia, unde se aflau forţele principale ale lui Pompeius. Curând sosi armata lui Caesar.

La 9 august 48 î.Hr. ambele oştiri s-au întâlnit în Tesalia, lângă oraşul Pharsalos. Bătălia s-a terminat cu zdrobirea oştirilor lui Pompeius.

Armata lui Pompeius a fost distrusă, iar el a fugit pe mare şi în curând a fost omorât, după ce a încercat să debarce în Egipt.

Brutus, ca şi alţi adepţi ai lui Pompeius care au scăpat cu viaţă, s-a ascuns în oraşul tesalian Larissa. De acolo i-a scris lui Caesar şi acela l-a invitat la el. Brutus a sosit în tabăra învingătorului şi a fost întâmpinat cu onoare. Caesar l-a primit cu amabilitate pe Marcus lunius şi i-a propus o funcţie importantă. Onorurile date lui Brutus i-au uimit atât pe prietenii, cât şi pe duşmanii săi. Se spunea că aceasta se explica prin faptul că Brutus era fiul natural al lui Caesar, însă nimeni nu o putea confirma.

Brutus a intrat în serviciu la Caesar, ocupând postul de legat – administrator al provinciei GaliaCisalpină. Farmecul personalităţii lui Caesar, mintea lui ageră, cunoştinţele vaste şi

voinţa de fier l-au cucerit pe Brutus şi el servea onest duşmanului de odinioară. Curând Brutus a cedat administrarea Galiei Cisalpine şi datorită protecţiei lui Caesar a fost ales pretor. Caesar a promis să-i susţină candidatura la postul de consul. Dictatorul îl copleşea cu onoruri şi îşi exprima dragostea şi încrederea pentru el. Brutus se situa la Roma pe locul al doilea după Caesar.

Puterea lui Caesar creştea mereu. El a devenit tribun pe viaţă şi avea împuterniciri de cenzor, ceea ce îi permitea să desemneze senatorii, după cum considera necesar, din rândurile ofiţerilor care îi erau devotaţi. Caesar purta titlul permanent de împărat, comandant suprem al armatei romane (de obicei, după triumf comandantul de oşti renunţa la titlul de împărat). El avea dreptul să declare război, să dispună de vistierie. Statuile lui Caesar erau instalate alături de statuile zeilor. El purta o togă purpurie, asemenea vechilor regi romani. Nimeni nu s-a mirat, când în anul 44 î.Hr. au început să circule zvonuri cum că Senatul îi va propune lui Caesar coroana regală. O putere atât de mare cum avea Caesar nu avusese nimeni dintre regii statelor din antichitate.

Însă nu toţi s-au supus atotputernicului dictator. Mulţi erau nemulţumiţi de Caesar. Şi mai mulţi erau adepţi ai Republicii.

Spre sfârşitul iernii 45-44 î.Hr., într-o atmosferă secretă, împotriva lui Caesar fusese urzit un complot. Numărul complotiştilor ajungea la câteva zeci de oameni, în fruntea cărora erau Cassius şi Brutus.

Aderarea lui Brutus la complotişti nu a fost promptă. Timp îndelungat el i-a fost devotat lui Caesar şi nu vedea sau nu observa că protectorul său a înăbuşit Republica şi a instaurat dictatura militară, folosind fără scrupule puterea supremă în interesele personale.

Se spune că Cassius, tovarăşul de pretură al lui Brutus, auzind că se pregăteşte proclamarea lui Caesar ca rege, a pus mâna pe umărul lui Brutus şi l-a întrebat:

— Ce vom face noi în Senat, dacă linguşitorii lui Caesar vor propune să-l proclamăm rege?

Brutus a răspuns că nu se va prezenta în Senat. Cassius i-a pus din nou o întrebare:

— Dar ce vom face, dragă Brutus, dacă noi, ca pretori, vom fi invitaţi în Senat?

— Eu, a răspuns Brutus, voi apăra libertatea patriei mele până la moarte.

Cassius şi-a îmbrăţişat tovarăşul şi i-a vorbit despre complot.

Ezitarea lui Brutus a luat sfârşit. El s-a dedicat cauzei apărării Republicii, angajând noi adepţi. Peste 60 de senatori au căzut de acord sa contribuie la zdrobirea tiranului.

Complotiştii au hotărât să-l ucidă pe Caesar în Senat, în ziua idelor lui Marte, când senatorii, ca întotdeauna, se adunau în şedinţă.

Caesar venea într-o litieră. Şase robi au luat litiera de pe umeri şi dictatorul a coborât. El s-a pornit spre fotoliul său.

Complotiştii au format în jurul dictatorului un cerc strâns, iar unul dintre ei s-a adresat lui Caesar cu rugămintea să-l reîntoarcă din exil pe fratele său. Caesar a refuzat. Atunci asupra dictatorului au început să curgă loviturile de pumnale.

Însângerat, Caesar a încercat să-şi facă drum prin mulţimea de ucigaşi. Deodată, îl văzu pe Brutus, care ridicase pumnalul.

— Şi tu, Brutus? a exclamat Caesar. Acestea au fost ultimele lui cuvinte. Dictatorul a căzut mort lângă piedestalul statuii de marmură a duşmanului său, Pompeius.

Senatorii, îngroziţi, au fugit. Ucigaşii, cu pumnalele însângerate, au năvălit pe străzile capitalei strigând că au doborât regele şi tiranul. Ei chemau lumea să restabilească libertatea călcată în picioare de Caesar şi le reaminteau romanilor despre fapta lui Brutus, care şi-a executat feciorii vinovaţi de trădare.

Cassius şi Brutus s-au adresat poporului, îndemnându-l să procedeze la fel ca strămoşii care l-au alungat pe Tarquinius Superbus şi au instaurat Republica, însă cetăţenii Romei nu îndreptăţeau acţiunile asasinilor lui Caesar. Mulţi nu înţelegeau ce scop urmăresc complotiştii. Alţii se temeau de tulburări în popor. Senatul a refuzat să-l declare pe Caesar tiran şi să le aducă mulţumiri ucigaşilor. La propunerea lui Cicero, Senatul a adoptat decizia de a lăsa în vigoare toate legile lui Caesar, fără însă a-i pedepsi pe asasinii lui.

Caesar a fost înmormântat fastuos din contul statului. Fusese adus la cunoştinţă testamentul lui Caesar, potrivit căruia fiecare plebeu roman trebuia să primească 300 de sesterţi, iar întinsele livezi de dincolo de Tibru ale lui Caesar erau oferite poporului. Generozitatea lui Caesar a schimbat starea de spirit a romanilor. Complotiştii nu mai puteau să conteze pe susţinerea poporului.

Ucigaşii n-au obţinut nimic. Ei l-au îndepărtat pe Caesar, însă n-au putut restabili Republica. La putere au rămas adepţii lui

Caesar. În fruntea lor se afla asociatul lui Caesar, redutabilul conducător Marcus Antonius. El era un om viteaz, iute, însă ezitant. Al doilea dintre conducătorii asociaţi lui Caesar era Marcus Aemilius Lepidus, şeful cavaleriei în timpul vieţii lui Caesar. Al treilea era tânărul nepot al lui Caesar – Octavianus. Trei conducători au format guvernul (al doilea triumvirat), împărţind între ei puterea (43 î.Hr.).

Brutus şi Cassius s-au refugiat în Grecia. Brutus a dat dovadă de capacităţi extraordinare de comandant de oşti şi administrator. Într-un timp scurt, el s-a plasat în fruntea forţelor care luptau pentru Republică. Siria, Asia Mică, Grecia erau de partea lui. La el veneau foşti soldaţi şi ofiţeri ai lui Pompeius. Micii regi din Asia Mică îi trimiteau lui Brutus bani şi armament.

Nu a trecut mult timp de când Brutus şi Cassius au părăsit Italia ca fugari, fără bani şi arme, neavând niciun vas, niciun ostaş, niciun oraş de partea lor; peste câteva luni însă ei aveau o flotă bine echipată, infanterie, cavalerie puternică, o vistierie bogată şi un teritoriu imens în răsăritul statului roman.

Cu toată incompatibilitatea de caractere, ambii conducători republicani, Brutus şi Cassius, se înţelegeau de minune. Cassius era sever, chiar crud faţă de subalterni şi necruţător faţă de duşman, în mijlocul prietenilor însă era spiritual. Iar Brutus era stimat şi de către duşmani pentru sinceritate, generozitate, amabilitate şi onestitate.

Cassius a ocupat insula Rhodos şi s-a răfuit crunt cu băştinaşii care s-au împotrivit republicanilor. „Nu sunt rege şi nici stăpânitor, le-a declarat el celor învinşi, sunt ucigaş şijudecător al regelui şi stăpânitorului!" Astfel, el le-a sugerat locuitorilor de pe Rhodos să nu aştepte îndurare de la acela care nu l-a cruţat pe Caesar. Iar Brutus, în timpul asaltului oraşului răsculat Xanthos, a promis ostaşilor săi răsplată pentru fiecare

locuitor salvat din flăcările oraşului incendiat. Oraşul Patara i s-a predat lui Brutus fără să opună rezistenţă, după ce acesta a eliberat fără răscumpărare din prizonierat soţiile şi fiicele nobililor din Patara.

După acest succes, Brutus le scria băştinaşilor de pe insula Samos, care încă nu i se supusese: „Xantienii, respingând bunăvoinţa mea, au transformat în mod nechibzuit patria într-un mormânt. Cei din Patara, exprimându-mi încredere, şi-au păstrat libertatea. Alegeţi!" Locuitorii de pe Samos, primind această scrisoare demnă de vechii spartani, s-au predat lui Brutus.

Când în mâinile republicanilor a căzut asasinul lui Pompeius, Teodot, din ordinul lui Brutus el a fost supus unei execuţii crunte. Brutus şi Cassius şi-au concentrat forţele în Macedonia, lângă oraşul Philippi. Între timp, triumvirii adunau forţe pentru a-i distruge pe republicani. Antonius şi Octavianus şi-au adus legiunile devotate lor în Macedonia.

Oştirile lui Antonius şi Octavianus şi-au aşezat tabăra nu departe de republicani.

Triumvirii şi inamicii lor aveau câte 19 mii de infanterişti greu înarmaţi. Brutus şi Cassius erau superiori adversarului în ceea ce priveşte cavaleria – ei aveau 20 de mii de cavalerişti. Triumvirii aveau 13 mii de cavalerişti.

Ambele armate stăteau inactive faţă în faţă. Republicanii evitau bătălia decisivă, socotind că oastea duşmanului, după ce va fi izolată de sursele de aprovizionare, se va preda din cauza foametei.

Însă Antonius şi Octavianus au ştiut să le impună republicanilor bătălia.

Forţele adversarilor erau despărţite de o mlaştină întinsă. Antonius şi-a plănuit să-i încercuiască şi să pătrundă în spatele duşmanului. Zilnic, urmărit de către duşman, Antonius îşi trecea în revistă ostile, iar în acelaşi timp o parte din ostaşi, zi şi noapte, construiau un terasament pe mlaştină, pentru a trece legiunile. În timp de zece zile, terasamentul a fost construit, şi noaptea, fără zgomot, au pornit coloanele de oşteni. Forţele lui Cassius s-au pomenit în încercuire.

Fiind un conducător militar iscusit, Cassius a luat măsurile de rigoare. Soldaţii lui au construit în grabă un zid de-a curmezişul mlaştinii şi l-au ocupat. Acum, legiunile lui Antonius se aflau în încercuire.

Înfuriat de nereuşită, Antonius a trimis legiunile izolate la asaltul zidului ocupat de duşman. Văzând pe soldaţii lui Antonius, care se apropiau de zid, republicanii, fără a aştepta ordinul, s-au avântat în luptă. Astfel Antonius a impus duşmanului bătălia de lângă Philippi.

Soldaţii lui Antonius au fost respinşi. Între timp, Brutus a distrus forţele lui Octavianus şi a invadat tabăra Iui. Republicanii triumfau. S-a răspândit zvonul că a fost ucis Octavianus. S-au găsit chiar şi martori oculari ai acestui eveniment, însă vestea s-a dovedit a fi falsă şi bucuria neîntemeiată.

Antonius a ştiut să-şi regrupeze în grabă legiunile, conducându-le la asaltul zidului. Atacul înverşunat s-a încununat de succes – zidul a fost cucerit şi soldaţii lui Antonius, cu strigăte de victorie, au năvălit în tabăra lui Cassius.

Astfel, Brutus a ocupat tabăra lui Octavianus, iar Antonius a cucerit tabăra lui Cassius. Cassius, considerând că totul e pierdut, s-a refugiat în Philippi. Descurajat complet, el a văzut un nor gros de praf: venea un detaşament, trimis de Brutus, pentru a-i aduce

vestea despre biruinţa asupra lui Octavianus. Cassius l-a trimis pe ofiţerul său Titinius pentru a clarifica ce călăreţi galopează spre Philippi. Cavaleriştii l-au întâmpinat cu bucurie pe Titinius, însă Cassius, observând învălmăşeală în detaşament, a crezut că Titinius a nimerit în mâinile duşmanului. Cuprins de disperare, Cassius s-a aruncat în spada scutierului său.

Aflând despre înfrângerea lui Cassius, Brutus s-a grăbit la el, dar şi-a găsit prietenul mort. El şi-a deplâns tovarăşul de luptă, numindu-l „ultimul roman", deoarece la Roma nu va mai fi alt om egal lui Cassius prin nobleţea sufletească. Apoi Brutus a îmbărbătat ostaşii lui Cassius, promiţând fiecăruia o răsplată mare în bani şi încredinţându-i că biruinţa este aproape. Şi, într-adevăr, era aproape, însă Brutus a lăsat-o să-i scape.

Brutus s-a apucat de restabilirea taberei lui Cassius. Comandantul de oşti republican a luat hotărârea de a nu ataca poziţiile duşmane, până nu vor fi adunate toate forţele lui Cassius. Aceasta a fost o decizie greşită. Mulţi soldaţi şi comandanţi ai lui Cassius erau nemulţumiţi că sunt sub comanda lui Brutus. Disciplina în armata republicanilor a scăzut, mulţi nu mai credeau în victorie.

Armata numeroasă de prizonieri necesita o pază sigură. Atunci Brutus a hotărât să-i elibereze pe prizonierii care s-au născut liberi, iar robii capturaţi să fie înjunghiaţi, căci robii nu erau consideraţi oameni. Brutus le-a dat ostaşilor lui Cassius răsplata promisă şi a declarat că, după ce vor învinge, le va oferi două oraşe mari, ca să le jefuiască. Aceste acte sălbatice şi ruşinoase au pătat onoarea lui Brutus.

Soldaţii triumvirilor suportau greutăţi. Ei sufereau de foame, deoarece detaşamentele lui Brutus împiedicau aprovizionarea duşmanului cu alimente. Cădeau ploi reci, se apropia iarna. Oştirea, demoralizată, a aflat despre nenorocirea

de pe mare. Flota care le aducea ajutoare triumvirilor din Italia a fost nimicită de vasele lui Brutus. Vestea aceasta i-a făcut pe triumviri să grăbească lupta, înainte ca Brutus să afle despre reuşita sa.

Într-o dimineaţă mohorâtă de noiembrie a anului 42 î.Hr., oastea republicanilor a început să ocupe poziţiile de luptă. Brutus tărăgăna atacul. Era de nerecunoscut. Ezitarea şi nesiguranţa îi sfâşiau sufletul, deoarece el vedea că mulţi republicani trec de partea inamicului. Brutus nu avea încredere nici în prietenii apropiaţi. Era pe înserate, când el a ridicat mâna şi armata lui a pornit din loc. Aşa a început cea de a doua bătălie de lângă Philippi.

Brutus a atacat cu flancul stâng şi duşmanul a fost nevoit să se retragă. Dar aripa de dreapta a lui Brutus s-a dovedit a fi slabă: ea n-a rezistat loviturii duşmanului. Detaşamentul lui Brutus a fost încercuit şi aproape în întregime nimicit.

Brutus lupta cu dârzenia care-i era proprie, însă soldaţii lui nu mai luptau ca înainte: ei fugeau sau se predau. Cei mai fideli tovarăşi de luptă ai lui Brutus au căzut cu spada în mână. Unul dintre prietenii lui, viteazul Lucilius, a observat cum călăreţii duşmanului se îndreaptă înspre Brutus. El hotărî să-şi salveze prietenul şi a barat calea detaşamentului de cavalerie, declarând comandantului acestuia că se numeşte Marcus Iunius Brutus şi se predă lui Antonius. Ostaşii l-au adus mulţumiţi pe falsul Brutus în cortul lui Antonius. Păstrându-şi calmul, Lucilius a spus: „Antonius, nimeni nu l-a luat prizonier pe Marcus Brutus şi nici nu-l va lua. Eu am minţit ostaşii şi sunt gata să îndur orice". Cei prezenţi au rămas uimiţi de curajul şi stăpânirea de sine a lui Lucilius. Spre surprinderea lor, Antonius li s-a adresat cu următoarele cuvinte: „Aţi pus mâna pe o pradă mai bună decât cea la care aţi râvnit. Aţi căutat un duşman, dar aţi dat de un prieten. Jur că nu ştiu ce aş fi făcut cu Brutus dacă mi-ar fi căzut

viu în mâini. Dar astfel de bărbaţi ca acesta las' să-mi fie mai bine prieteni decât duşmani". El l-a îmbrăţişat pe Lucilius. Mai târziu, Antonius a găsit în persoana lui Lucilius pe cel mai devotat prieten.

A înnoptat. Brutus, cu puţini prieteni şi tovarăşi de luptă, a scăpat nevătămat. El a trecut râul şi, aşezându-se sub o stâncă, a căzut pe gânduri.

După aceea, a ordonat prietenilor să aibă grijă de viaţa lor şi s-a înjunghiat, aruncându-se în spadă. Aşa a murit Marcus Iunius Brutus.

Urmaşii vedeau în persoana lui Brutus eroul luptei pentru libertate şi numele lui anume astfel a rămas în memoria popoarelor, deşi el a luptat pentru cauza Republicii oligarhice, sortită pieirii, într-o vreme când istoria îşi dăduse sentinţa, şi Roma timp de secole s-a supus autocraţilor militari – împăraţilor.

ANTONIUS
(cea 82-30 Î.Hr.)

General şi om politic roman. Şi-a început cariera în preajma lui Caesar, unchiul său. A format, cu Octavianus şi Lepidus, cel de al doilea triumvirat (43 î.Hr.) şi i-a învins pe Brutus şi Cassius la Philippi (42 Î.Hr.). S-a căsătorit cu Cleopatra VII, regina Egiptului. S-a sinucis la Alexandria, după înfrângerea de la Actium (31 Î.Hr.) în faţa lui Octavianus.

Vestitul conducător de oşti şi om politic Marcus Antonius s-a născut în anul 82 î.Hr., într-o veche familie aristocratică romană. Unchiul său, adeptul lui Sylla, fusese asasinat de către Marius. Tatăl lui Antonius nu se evidenţia prin nimic şi era,

probabil, un om de rând. El a fost poreclit „Cretan" pentru conducerea nereuşită a operaţiilor militare de pe insula Creta. Mama viitorului comandant de armată, Iulia, era rudă cu Iulius Caesar.

Antonius şi-a petrecut tinereţea furtunoasă în chefuri şi ospeţe. Ca urmare, tânărul Antonius a făcut o mulţime de împrumuturi. Tatăl, aflând despre aceasta, şi-a alungat feciorul.

Apoi Antonius s-a ataşat tribunului popular Clodius care, cu bandele sale înarmate, îşi făcea de cap în Adunarea Poporului din For. Dar curând tânărul l-a părăsit şi a plecat în Grecia, pentru a studia retorica. Aflându-se un timp în Grecia, Antonius s-a înrolat în armată, în calitate de comandant al cavaleriei proconsulului sirian Habinius, care l-a trimis pe tânărul ofiţer să înăbuşe răscoala din Iudeea. In această campanie, Antonius a dat dovadă de vitejie şi de un minunat talent de comandant de oşti. In timpul asaltului unui oraş, el primul a urcat pe zid, îndemnându-şi astfel soldaţii. Cu un mic detaşament de legionari, Antonius a zdrobit oştirea duşmanului, superioară numeric.

Regele egiptean Ptolemeu XIII, izgonit de supuşii săi, s-a adresat lui Pompeius după ajutor. Cnaeus Pompeius i-a ordonat lui Habinius să plece cu armata în ajutorul regelui. Habinius a acceptat, cu atât mai mult cu cât Ptolemeu promitea pentru ajutor o sumă colosală de bani. În campanie a plecat şi Marcus Antonius.

Antonius, care plecase înainte cu cavaleria, a ocupat oraşul Pelusium, de la gurile Nilului. In lupta decisivă, el a ieşit dârz în spatele duşmanului, zdrobind definitiv inamicul. Prin umanismul şi generozitatea sa, tânărul comandant de armată a câştigat simpatia populaţiei din Alexandria. Când regele Ptolemeu a vrut să-i execute pe toţi prizonierii egipteni răsculaţi, Antonius n-a permis aceasta. El a ordonat sa fie căutat corpul neînsufleţit al

conducătorului răsculaţilor, Archelaos, şi să fie înmormântat cu onoruri.

In această campanie, Antonius a ştiut să cucerească dragostea tovarăşilor săi de luptă şi a ostaşilor. El nu semăna deloc cu severii comandanţi de armată din Roma de cândva, care erau obişnuiţi să dispună de viaţa şi moartea ostaşilor. Tânărul comandant împărţea cu legionarii săi greutăţile vieţii de campanie, lua masa împreună cu ei, bea mult vin şi era generos.

După războiul egiptean, Antonius, prin intermediul prietenului său Curion, a stabilit relaţii de prietenie cu Iulius Caesar şi a aderat la partida lui. Caesar l-a invitat pe capabilul ofiţer în calitate de unul din legaţii săi în Calia. Aici, sub conducerea lui Caesar, tânărul conducător de oşti a făcut şcoala aspră a artei militare. El a avut prilejul să participe la multe lupte. Caesar l-a răsplătit din plin pe Antonius din prada capturată în Galia, şi acela s-a întors la Roma destul de bogat.

La Roma, Antonius a fost ales tribun popular şi, alături de Curion, a desfăşurat o activitate energică în susţinerea lui Caesar. Când unul din consuli a propus ca legiunile lui Iulius Caesar să fie predate lui Pompeius, Antonius a opus dreptul de veto. Apoi, în pofida interzicerii Senatului, Antonius a citit scrisorile de împăcare ale lui Caesar şi, în acelaşi timp, a propus ca oştirile ambilor rivali, Caesar şi Pompeius, să fie lichidate. Majoritatea senatorilor au ascultat cu entuziasm cuvântarea lui Antonius şi au cerut punerea la vot a propunerii. Dar consulii n-au acceptat-o. Caesar a fost declarat duşman al patriei, iar Antonius şi prietenii lui au fost nevoiţi să fugă noaptea din Roma.

Curând Caesar a trecut cu armata graniţa Italiei, a ocupat Roma, iar apoi l-a alungat pe Pompeius şi pe asociaţii acestuia din ţară. Plecând în campania spaniolă împotriva lui Pompeius, Caesar l-a lăsat pe Antonius în fruntea oştirii din Italia.

La Roma, Antonius conducea în mod autoritar, Adunarea Poporului devenind în mâinile lui o unealtă. După întoarcerea lui Caesar în Italia, mulţi se lamentau în faţa dictatorului de atitudinea lui Antonius. Dar Caesar nu le-a acordat nicio atenţie, ci, dimpotrivă, l-a avansat pe favoritul său.

Apoi Caesar a hotărât să plece în Macedonia, pentru a da lupta decisivă împotriva lui Pompeius. Din cauza lipsei vaselor de transport, el, cu forţe neînsemnate, fără provizii şi echipament, a fost nevoit să traverseze Marea Ionică. Antonius şi Habinius, cu forţele principale, au fost lăsaţi în Brundisium, pe ţărmul italic.

Flota inamicului a blocat Brundisiumul. Timp de mai multe săptămâni, Antonius nu putea ieşi în larg, şi Caesar, în asemenea mod, era izolat de forţele sale principale. Dacă Pompeius ar fi acţionat mai dinamic, ar fi putut nimici micul detaşament al lui Caesar şi ar fi pus capăt războiului. Pompeius însă, voind să-l învingă pe Caesar prin înfometare, nu-l ataca.

Numai peste câteva săptămâni Antonius a reuşit să inducă în eroare escadra duşmană. O parte a armatei sale el a trimis-o pe uscat prin Hirta pentru a se uni cu Caesar. Îmbarcând restul oştirii pe corăbii, Antonius a atacat prin surprindere flota inamică, ancorată la intrarea în rada portului Brundisium.

Duşmanul a rămas nedumerit şi Antonius a reuşit să iasă în largul mării chiar în faţa lui. Flota adversarului a început urmărirea. În timpul acesta a început să bată un vânt puternic, care a mânat escadra lui Antonius direct spre stânci şi bancuri. Din urmă veneau multe corăbii ale inamicului. În momentul când părea că nu există nicio ieşire, a început să bată vântul din faţă. Escadra duşmanului a fost reţinută şi Antonius, evitând stâncile submarine şi bancurile, a reuşit să debarce patru legiuni la nord de Dyrrachion, unde se aflau Caesar şi Pompeius. Cât priveşte

flota duşmanului, aceasta aproape în întregime s-a sfărâmat de stânci.

Ambele armate inamice s-au pornit spre locul de debarcare. Pompeius, în scopul nimicirii lui Antonius, iar Caesar pentru a se uni cu acesta, Iulius Caesar şi Antonius au izbutit să-şi unească forţele până la sosirea oştirilor lui Pompeius.

În timpul campaniei împotriva lui Pompeius, Antonius s-a evidenţiat în multe lupte. În una din bătălii, soldaţii lui Caesar de două ori au încercat să evadeze, dar numai Antonius îi oprea, îndemnându-i la luptă prin propriul exemplu. În lupta decisivă de lângă Pharsalos, Antonius comanda flancul stâng al oştirilor lui Caesar. După biruinţă, Caesar a fost proclamat dictator. El însuşi a pornit în urmărirea lui Pompeius, iar pe Antonius l-a desemnat şef al cavaleriei şi l-a trimis în Italia.

În lipsa lui Caesar, Antonius a devenit stăpânul atotputernic al Romei şi Italiei. Curând, din cauza abuzului de putere, a beţiei, a nesfârşitelor chefuri şi a comportamentului revoltător, el a provocat nemulţumirea păturilor culte şi bogate ale capitalei. Ziua Antonius sau dormea după chefurile de noapte, sau rătăcea beat pe străzile capitalei. Nopţile el le petrecea în societatea beţivanilor şi bufonilor.

Antonius lua împrumuturi, dar nu-i plăcea să le restituie. Odată el a cumpărat o casă, dar când i s-au cerut bani, a refuzat grosolan să achite plata.

În timpul acesta, alt partizan cunoscut al partidei lui Caesar, tribunul popular Dolabella, a hotărât să adopte o lege cu privire la anularea creanţelor. El a încercat să-l convingă pe Antonius să-l ajute în această privinţă. Antonius Marcus a refuzat, temându-se să nu submineze interesele cămătarilor. Atunci Dolabella a ocupat cu o bandă înarmată Forul, în scopul de a

adopta legea prin metode violente, asemeni lui Catilina. Senatul a emis un decret cu ordinul de a înăbuşi răzvrătirea prin forţa armelor. După o încăierare sângeroasă în For Antonius a înăbuşit răscoala. Astfel el a provocat ura poporului, dar nu şi-a recâştigat simpatia păturilor de elită, care nu-i puteau ierta abuzul de putere şi comportamentul revoltător de odinioară.

Caesar, după întoarcerea sa la Roma, l-a susţinut pe Dolabella. El şi-a exprimat nemulţumirea faţă de Antonius prin faptul că în locul lui l-a ales ca tovarăş de consulat pe Lepidus. Atunci Antonius s-a dezis pentru o vreme de modul de viaţă dezordonat. Caesar l-a iertat în curând, numindu-l tovarăş în cel de al cincilea consulat al său.

Aristocraţii, nemulţumiţi de dictatura lui Caesar, au hotărât să-l omoare. Ei voiau să scape şi de Antonius, dar unul dintre complotişti, Brutus, s-a împotrivit, şi acela a fost salvat.

Caesar a fost omorât la idele lui Marte, la o şedinţă a Senatului. Partida optimaţilor jubila cu ocazia salvării de tiran. Dar complotiştii n-au reuşit să convină asupra acţiunilor de mai departe. În cele din urmă, au hotărât să se adreseze lui Antonius, ca el în calitate de consul să convoace Senatul.

După asasinarea lui Caesar, Antonius a plecat la văduva lui pentru a-i acapara hârtiile şi banii. Văduva dictatorului, Calpurnia, i-a dat lui Antonius hârtiile şi banii.

La şedinţa Senatului, Antonius, în scopul de a câştiga timp, a încheiat o convenţie cu complotiştii. A fost anunţată amnistierea ucigaşilor dictatorului, însă toate dispoziţiile date de el în timpul vieţii au fost aprobate de Senat. A fost deschis testamentul lui Caesar: dictatorul îl desemna ca urmaş pe nepotul înfiat de el, Caius Octavianus, iar poporului îi testa sume colosale de bani şi livezile întinse de peste râul Tibru. Profitând

de faptul că testamentul a inspirat simpatia poporului în favoarea răposatului dictator, Antonius a hotărât să se răzbune pe complotişti.

Peste câteva zile, cu participarea unui număr mare de oameni, au fost organizate funeraliile solemne ale lui Caesar. Antonius a rostit un discurs elogios, fluturând ameninţător toga însângerată a dictatorului asasinat şi chemând poporul să se răzbune. Gloata s-a înfuriat. Cu torţele aprinse, oamenii s-au năpustit asupra caselor complotiştilor, dându-le foc şi încercând să le ia cu asalt. Întâlnind pe stradă pe unul dintre tribunii populari şi luându-l drept adversar al lui Caesar, ei l-au sfâşiat. Dezordinea a durat câteva zile, viaţa publică era paralizată. Complotiştii, salvându-şi viaţa, au părăsit capitala. Ei au fost urmaţi de Cicero şi de o mulţime de oprimaţi, care se temeau de tulburări.

Între timp, Antonius a anunţat că printre hârtiile lui Caesar a găsit listele persoanelor oficiale, desemnate de dictator pe noul an, şi o mulţime de alte dispoziţii. Fără nicio remuşcare, el introducea pe liste pe cine dorea şi scria dispoziţii fictive. Unora el le permitea întoarcerea din exil sau îi elibera din închisori, pe alţii îi desemna în diferite funcţii, contra bani. Antonius, fiind ajutat de fraţii săi şi fără a i se opune Senatul, a devenit stăpân la Roma.

În momentul acesta, la Roma a sosit urmaşul în vârstă de 18 ani al lui Caesar, Octavianus. Prezentându-se la Antonius, tânărul a cerut restituirea banilor luaţi de Antonius de la văduva dictatorului. Şi a declarat că, primind moştenirea, intenţionează să împartă poporului roman banii lăsaţi prin testament. Antonius a refuzat să dea banii.

Atunci Octavianus a început să incite poporul împotriva consulului, învinuindu-l de necinstire a memoriei lui Caesar şi de

tărăgănarea împărţirii banilor lăsaţi poporului, de către dictator, prin testament. Mai mult decât atât, Octavianus a trecut de partea Senatului şi a ucigaşilor lui Caesar. La dispoziţia tânărului moştenitor al lui Caesar acum erau două legiuni răsculate ale lui Antonius, pe care el le-a pus la îndemâna Senatului pentru a lupta împotriva consulului.

Cicero, care avea în Senat o mare influenţă, a convins Senatul să-l declare pe Antonius duşman al patriei. În fruntea armatei trimise împotriva lui Antonius au fost desemnaţi consulii aleşi pentru noul an şi Octavianus, care avea titlul de pretor.

Lupta dintre armata senatorilor şi oştirile lui Antonius s-a dat lângă Mutina. Forţele lui Antonius au fost zdrobite, dar şi ambii consuli noi au căzut în luptă. Octavianus nu s-a hotărât să-l urmărească cu legiunile sale pe inamic. Pe urmele lui Antonius a mers unul dintre ucigaşii lui Caesar, Decimus Brutus.

Pericolul de moarte ce-l ameninţa l-a făcut pe Antonius să se gândească la salvare: el trebuia să ajungă în Galia, al cărei guvernator era Lepidus. Scăpând de urmărirea lui Brutus, Antonius, în fruntea armatei sale istovite, a trecut Alpii. Pe drum legionarii lui au avut de îndurat mai multe lipsuri şi foame. Ca să încurajeze soldaţii, Antonius, împreună cu ei, mânca rădăcini şi pomuşoare, sorbea apă stătută.

Armata lui Lepidus era formată din şapte legiuni ale lui Caesar, care îl ţineau minte şi îl iubeau pe fostul lor comandant. Ajungând în tabăra lui Lepidus, Antonius, îmbrăcat în haine de doliu, s-a adresat soldaţilor lui Lepidus, rugându-i să le fie milă de el, fostul lor tovarăş de luptă, şi să nu ridice arma asupra lui. Cuvintele lui Antonius i-au înmuiat pe legionari şi ei i-au făgăduit să-l susţină. Peste câteva zile Antonius, cu un mic detaşament, i s-a înfăţişat lui Lepidus, şi aceluia nu i-a rămas altceva decât să se supună voinţei oştirii şi să încheie alianţă cu Antonius.

Unindu-se cu oştirea lui Lepidus, Antonius a intrat, în fruntea a şaptesprezece legiuni, în Italia.

Între timp, Octavianus şi-a condus legiunile la Roma şi oraşul a fost ocupat. Conducătorii oprimaţilor au fost nevoiţi să evadeze. Urmaşul lui Caesar a fost ales imediat consul. Era primul caz în istoria multiseculară a Romei când cea mai importantă funcţie în stat a fost ocupată de un tânăr de 19 ani.

Octavianus a forţat Adunarea Poporului să anuleze amnistierea ucigaşilor lui Caesar şi, prin intermediul lui Lepidus, a încheiat o alianţă cu Antonius, cunoscută în istorie ca al doilea triumvirat. Devenind stăpâni ai Italiei şi ai provinciilor apusene, cei trei au hotărât să confişte averea cetăţenilor bogaţi, pentru a o folosi drept plată ostaşilor. Trei sute dintre cei mai bogaţi oameni ai Italiei, duşmani ai triumvirilor, au fost condamnaţi la moarte. Printre ei era şi Cicero, duşmanul lui Antonius.

Lăsându-l pe Lepidus să conducă Italia şi Roma, Antonius şi Octavianus au pornit împotriva lui Brutus şi Cassius, ucigaşii lui Caesar, care au adunat o mare armată în Macedonia. Lupta decisivă între adversari a avut loc lângă oraşul Philippi din Macedonia.

Antonius lupta împotriva lui Cassius, Octavianus – împotriva lui Brutus. Octavianus a fost zdrobit de Brutus, tabăra lui a fost jefuită, iar el însuşi a scăpat ascunzându-se într-o mlaştină. Antonius însă a reuşit să pătrundă în tabăra lui Cassius. Ultimul, aflându-se pe un deal învăluit de un nor de praf, nu a putut să se orienteze. El a crezut că Brutus a fost zdrobit şi, luând drept inamic detaşamentul de cavalerie care venea înspre el, a ordonat însoţitorului său să-l ucidă.

Peste câteva zile a avut loc o nouă bătălie. Brutus a fost

învins de oştirile lui Antonius şi s-a sinucis. Ţinând cont de faptul că în timpul asasinării lui Caesar Brutus l-a cruţat pe Antonius, el l-a înmormântat solemn pe comandantul armatei republicane.

După victoria obţinută, Octavianus s-a întors la Roma pentru a împărţi soldaţilor pământ în Italia. Iar Antonius, în fruntea armatei sale, a plecat în campanie în Orient.

Antonius a atins acum apogeul gloriei şi puterii sale: biruinţa de lângă Philippi i se datora lui şi el a primit cele mai bune şi mai bogate provincii.

În Orient, Antonius trebuia să restabilească ordinea şi viaţa paşnică, tulburată de război, dar mai ales trebuia să adune cât mai mulţi bani pentru a plăti soldaţilor solda.

Însoţit de gloate de bufoni, dansatori şi muzicanţi, el a făcut o călătorie prin Asia, care s-a transformat într-o continuă serbare. Astfel, la intrarea în oraşul Efes, înaintea procesiunii solemne mergeau femeile în haine de bacante, care îl reprezentau pe Dionisos, ori bărbaţi şi copii în haine de satiri şi pani. Antonius însă n-a izbutit să adune în Orient mijloacele băneşti după care fusese trimis: provinciile erau ruinate şi jefuite de Brutus şi Cassius şi, de aceea, Antonius s-a ales mai mult cu onoruri şi solemnităţi, decât cu bani.

În oraşul Tarsos din Cilicia a avut loc un eveniment ale cărui urmări au fost funeste pentru viaţa lui Antonius: acolo el a întâlnit-o pe vestita regină egipteană Cleopatra.

Ea s-a apropiat de oraş, venind pe râu într-o corabie cu pupa aurită, cu pânzele purpurii şi cu vâslele de argint.

Vâslele se scufundau în apă în sunetele flautelor. Regina era culcată sub un baldachin de aur, împodobită ca zeiţa Afrodita.

Prin părţi stăteau tineri cu evantaie. Nişte roabe frumoase în haine de nereide erau la cârmă, altele lângă frânghii. Malurile râului erau pline de lumea care a venit să vadă această privelişte neobişnuită. Oamenii stăteau ca vrăjiţi, crezând că aceasta este însăşi zeiţa Afrodita.

Antonius, pentru a saluta regina, s-a pornit spre ea şi a fost întâmpinat cu multă pompă, ca în poveşti.

Regina Cleopatra împlinise 29 de ani. Ea nu se distingea printr-o frumuseţe orbitoare, dar în personalitatea ei se îmbinau de minune mintea neobişnuită şi erudiţia. Vocea Cleopatrei avea ceva asemănător cu sunetele unui admirabil instrument muzical, pe care ea îl poseda la perfecţie. Antonius a rămas încântat de regină. El nu numai că i-a iertat ajutorul pe care ea îl acordase lui Cassius, dar a contribuit şi la consolidarea puterii ei în Egipt, promiţându-i s-o viziteze iarna în Alexandria. Sosind în Alexandria, Antonius a început imediat să se pregătească de campania împotriva părţilor. Examinând hârtiile care au rămas după moartea lui Iulius Caesar, Antonius a găsit planurile de război împotriva regatului părţilor. Pentru Antonius, ca şi pentru Caesar, cucerirea acestei bogate ţări era necesară pentru consolidarea propriei sale puteri. Dar realizarea acestor grandioase planuri cerea mijloace colosale, pe care provinciile ruinate nu le mai puteau oferi. Lui Antonius i s-a propus ajutor din partea Cleopatrei, în schimbul alianţei cu Egiptul, care pe atunci era o ţară bogată.

Încă până la încheierea tratativelor cu regina Cleopatra, Antonius a primit două veşti neplăcute: soţia sa Fulvia şi fratele său Lucius au pornit război în Italia împotriva lui Octavianus, dar, suferind înfrângere, au fugit; a doua – despre invazia părţilor în Siria şi Fenicia.

Cu o flotă formată din două sute de corăbii, Antonius a

pornit în Italia. În Brundisium a avut loc întâlnirea dintre doi triumviri şi a fost încheiată o nouă înţelegere. Lui Octavianus i s-a încredinţat conducerea Italiei şi a provinciilor de vest, iar lui Antonius i s-au oferit provinciile de est. Pentru a potenţa alianţa, Antonius trebuia să se căsătorească de urgenţă cu sora lui Octavianus, Octavia. (Prima soţie a lui Antonius, Fulvia, murise.) După aceasta, triumvirii au încheiat alianţă cu fiul marelui Pompeius, Sextus Pompeius, care domina în Sardinia şi Sicilia.

Atunci Antonius putea începe războiul cu Parţia şi în acest scop a plecat în Grecia să adune bani. Pe când se afla încă în Grecia, părţii din nou au năvălit în Siria, dar unul dintre legaţii lui Antonius le-a cauzat o înfrângere distrugătoare, în bătălie a căzut comandantul părţilor, fiul regelui. Acum Antonius putea afirma cu mândrie că s-a răzbunat pentru înfrângerea lui Cassius.

Între timp, mandatul de cinci ani al triumviratului expira. Ambii triumviri au convenit în Tarent să reînnoiască alianţa. Antonius i-a cedat lui Octavianus 120 de corăbii, necesare pentru lupta acestuia cu Sextus Pompeius, primind în schimb 21000 de ostaşi. Antonius s-a întors în Siria; aflându-se pe drum, şi-a trimis soţia Octavia şi copiii în Italia. După aceasta, a chemat-o în Siria pe Cleopatra şi, spre surprinderea tuturor, s-a căsătorit cu ea în Antiohia, devenind rege al Egiptului. Acum el dispunea de mijloace colosale, necesare pentru campania parţiană.

Trimiţând-o pe Cleopatra în Egipt, Antonius a pornit din Siria spre Armenia. Pe drum i s-a ataşat oştirea regelui armean. Comandantul de oşti roman trebuia să parcurgă cu armata de o sută de mii de oameni un drum anevoios prin locuri pustii şi fără apă. Pe şesul de munte din Erzerum (Armenia) oştirea a fost trecută în revistă, apoi, împărţită în două, s-a pornit pe drumuri diferite spre graniţa midiană. Dispozitivele de asediu (inclusiv colosalul berbec de spargere a zidurilor, lung de 26 m), încărcate în trei sute de căruţe şi păzite de infanteria şi cavaleria regelui

armean, au fost trimise pe un drum mai uşor, dar mai lung. Antonius, cu forţele principale, a pornit pe cea mai scurtă cale spre Atropatena, capitala Midiei, şi a ajuns la ţintă cu câteva zile înainte de sosirea mecanismelor de asediu. Evenimentele ulterioare au demonstrat că Antonius a comis o greşeală, neaşteptând maşinile de aruncat şi de spart zidurile.

Apropiindu-se de capitală, romanii s-au apucat să construiască tabăra. Între timp, regele părţilor, cu forţe imense de cavalerie, a atacat prin surprindere escorta maşinilor de asediu. Romanii au luptat vitejeşte, dar au fost zdrobiţi, în luptă şi-au găsit moartea vreo zece mii de ostaşi romani.

Această nereuşită nu l-a descurajat pe Antonius. El depunea eforturi să-l provoace pe duşman la luptă. Dar niciun şiretlic de-al lui Antonius n-a avut succes.

El a fost nevoit să recurgă din nou la asedierea oraşului. Dar, deoarece fără maşini de asediu nu se putea întreprinde nimic, rămânea ca inamicul să fie sleit prin foame. Între timp, regele Pârtiei, văzând înverşunarea duşmanului, a recurs la viclenie: părţii au început să răspândească printre legionarii romani extenuaţi zvonul că ei sunt gata să încheie o pace onorabilă, dacă Antonius va înceta războiul. Apoi regele părţilor a propus comandantului roman să plece fără nicio piedică.

Ţinând cont de faptul că armata este istovită şi nu va putea rezista în campania de iarnă sub zidurile oraşului bine fortificat, Antonius a fost nevoit să se retragă. Dar, neavând încredere în părţi, el a hotărât să-şi ducă oştirea pe un drum inaccesibil pentru cavaleria inamicului. În această situaţie Antonius încă o dată şi-a demonstrat talentul excepţional de comandant de oşti. El îi încuraja pe ostaşi prin vorbe, îi influenţa prin exemplul personal, suporta cu ostaşii lipsurile, foamea, frigul şi setea.

In cea de a treia zi de retragere, când Antonius a ajuns la un mare râu, cavaleria părţilor i-a atacat pe romani prin surprindere. Aceştia au rezistat cu dârzenie atacului şi după o încleştare cruntă au pus duşmanul pe fugă. Intre timp, în armata romană s-a început foamea. Situaţia se agravase atât de mult, încât Antonius, ca să nu cadă viu în mâinile duşmanului, i-a ordonat însoţitorului său să-l omoare, în cazul unui pericol extraordinar.

Insă campania s-a sfârşit cu bine. Ajungând până la râul Arace, Antonius a trecut, în fruntea legiunilor sale, pe celălalt mal. Acum romanii se aflau pe un pământ sigur. Retragerea eroică a durat 24 de zile. Antonius şi-a salvat armata cu preţul pierderii a 24 de mii de legionari şi 4 mii de călăreţi. El a hotărât să ţină în secret cât mai mult posibil nereuşita şi a trimis Senatului un raport că a învins. Dar în curând la Roma au ajuns zvonurile despre adevărata situaţie.

Lăsând în Armenia o mare parte din armată, Antonius s-a întors în Siria. Aici au sosit oştiri numeroase din Italia: Octavianus a distrus flota lui Sextus Pompeius, iar legiunile lui Sextus s-au predat lui Lepidus. Ultimul, având sub comanda sa 22 de legiuni, i-a cerut lui Octavianus să-i cedeze Sicilia şi alte provincii, pe care el le administra la începutul triumviratului. Octavianus a reuşit să-i provoace împotriva lui Lepidus pe soldaţii acestuia. El a fost lipsit de putere şi numai din mila lui Octavianus a scăpat de execuţie. Aşa şi-a încetat existenţa cel de al doilea triumvirat.

Octavianus voia să afle intenţiile lui Antonius. Pentru aceasta el a trimis-o la Antonius pe sora sa, Octavia, dându-i de înţeles că el, Octavianus, nu doreşte paralizarea relaţiilor de rudenie dintre ei. El cerea ca Antonius să declare deschis cine-i este adevărata soţie – Octavia sau Cleopatra. Antonius trebuia să aleagă: sau să o rupă deschis cu Octavia, sau să renunţe la alianţa

cu Egiptul, recunoscând-o pe Octavia de soţie legitimă.

Între timp, Cleopatra, aflând că Octavia vine să i-l contesteze pe Antonius, s-a prefăcut că e îndrăgostită de el. In prezenţa lui Antonius ochii ei străluceau cu bucurie, iar când acesta pleca, ei se umpleau de suferinţă şi tristeţe.

Oamenii Cleopatrei din preajma lui Antonius îl mustrau pe acesta, numindu-l om fără inimă, în stare s-o chinuiască pe biata femeie, care trăieşte numai pentru el.

Până la urmă, Antonius s-a lăsat indus în eroare de Cleopatra şi i-a scris Octaviei să nu se pornească din Atena în întâmpinarea lui, deoarece el intenţionează să pornească o nouă campanie împotriva părţilor.

Antonius se pregătea într-adevăr de o nouă campanie în Parţia, dar, ascultând-o pe Cleopatra, a hotărât mai întâi să cucerească Armenia. El l-a făcut prizonier pe regele armean şi i-a jefuit bogăţiile.

Dar Antonius n-a vrut să divorţeze de Octavia, temân-du-se de impresia pe care o va produce acest pas la Roma şi în Italia. Cu toate acestea, Antonius a hotărât s-o răsplătească pe Cleopatra şi copiii ei. La ceremonia solemnă din Alexandria, el a proclamat-o pe Cleopatra regina reginelor şi i-a oferit regatul egiptean, iar copiilor ei, Fenicia, Siria, Cilicia, Armenia, Midia şi Libia (unele din ele erau considerate provincii romane). Fără a părăsi postul de proconsul, Antonius a ordonat să fie venerat ca zeul Dionisos-Osiris, şi a început să construiască în Alexandria un templu în cinstea sa.

Aceste acţiuni ale lui Antonius au produs la Roma şi în toată Italia o impresie neplăcută, provocând mari nemulţumiri. Octavianus profita iscusit de aceasta, provocând poporul nu atât

împotriva lui Antonius, cât împotriva Cleopatrei. Agenţii lui Octavianus spuneau că această femeie teribilă vrea să cucerească Italia şi să domnească la Roma; circulau bănuieli despre risipa extraordinară pe care o făcea ea. Cu alte cuvinte, ei voiau să prezinte viitoarea luptă pentru putere dintre cei doi pretendenţi drept luptă împotriva Cleopatrei.

Foştii triumviri, pregătindu-se de lupta decisivă, nu se mai gândeau la reînnoirea alianţei. Antonius a expediat Senatului o scrisoare, în care declara că va preda puterea în mâinile poporului şi ale Senatului, dacă Octavianus va proceda la fel.

Atunci Octavianus a deschis testamentul lui Antonius, care se păstra la vestale, şi l-a citit la o şedinţă a Senatului: în testament Antonius ruga, dacă va muri în Italia, ca trupul lui să fie încredinţat Cleopatrei, pentru a fi înmormântat în Alexandria. Poporul s-a indignat şi Octavianus a determinat Senatul să declare război Cleopatrei. El afirma că Antonius, fiind vrăjit de Cleopatra, şi-a pierdut minţile. Cetăţenii de rând erau nedumeriţi: ambii rivali afirmau că poartă război pentru libertatea şi salvarea Republicii. Pe cine să creadă?

Între timp, Antonius şi-a adunat forţele maritime şi armata terestră în Efes. La el a sosit Cleopatra. Tot aici s-au adunat şi consulii, şi senatorii prieteni ai lui Antonius, care au fugit din Roma şi care îl îndemnau s-o izgonească pe Cleopatra şi să se împace cu Octavianus. Cleopatra însă îl îndemna să rupă relaţiile cu Octavianus şi să divorţeze de Octavia. În cele din urmă, Antonius a hotărât să divorţeze de Octavia. Acesta a şi fost motivul începerii războiului.

Din acest moment, Antonius a căzut total sub influenţa Cleopatrei: regina egipteană era prezentă la toate consiliile militare, discuta planurile strategice. Ea l-a convins pe Antonius să renunţe la atacarea inamicului şi să folosească flota şi armata

pentru apărarea Egiptului. Consilierii lui Antonius au făcut ultima încercare nereuşită de a-l convinge să intre în luptă cu Octavianus şi în acest scop să-şi ducă armata în Macedonia. Dar Antonius acceptase deja planul reginei. Atunci romanii de vază, adepţii lui Antonius, au început să treacă unul câte unul de partea lui Octavianus.

Forţele terestre şi maritime ale duşmanului au fost concentrate lângă Actium, pe litoralul Acarnaniei. Înainte de bătălie, Antonius a ordonat să fie incendiate corăbiile egiptene, afară de şaizeci de vase. Cleopatra a poruncit ca, în caz de nereuşită, noaptea, pe ascuns, să fie încărcată pe aceste vase vistieria regală. Flota lui Antonius a fost sporită cu 20 de mii de pedestraşi şi 2 mii de arcaşi.

Octavianus a îmbarcat pe corăbii 5 legiuni. Toată armata şi flota lui Antonius consta din 500 de unităţi navale, 100 de mii de pedestraşi şi 12 mii de cavalerişti, contra a 250 de corăbii, 80 de mii de pedestraşi şi 12 mii de călăreţi ai lui Octavianus.

Corăbiile lui Antonius erau acum ca nişte cetăţi plutitoare de dimensiuni uriaşe, greu de manevrat. Flota lui Octavianus, dimpotrivă, era formată din vase de mare viteză, sprintene, cu echipaje experimentate.

Câteva zile marea era agitată, iar când s-a liniştit, flota lui Octavianus, împărţită în trei escadre, a pornit împotriva duşmanului. În întâmpinare a ieşit flota lui Antonius, împărţită în trei detaşamente.

Corăbiile iuţi ale lui Octavianus atacau vasele inamicului din toate părţile, străduindu-se să le frângă vâslele. Corăbiile lui Antonius le împroşcau cu ploi de săgeţi, torţe şi pietre, încercând să le atace cu ciocul de la prora corăbiilor sau să le agate cu cârligele de abordaj. Ostaşii devotaţi lui Antonius luptau vitejeşte.

Lupta se înteţea şi nu era clar a cui va fi biruinţa.

Între timp, s-a stârnit un vânt puternic. Deodată, Cleopatra a dat ordin celor şaizeci de corăbii egiptene să-şi ridice pânzele şi să plece, făcându-şi drum printre vasele părţilor beligerante. Corăbiile Cleopatrei s-au îndreptat spre Peloponeș. Antonius, observând manevra reginei, s-a urcat imediat pe o corabie de mare viteză şi a pornit după ea. El a reuşit s-o ajungă la capul Tenar, în Peloponeș.

Puţini din flota lui Antonius au observat evadarea comandantului. Bătălia continua. După asfinţitul soarelui lupta a încetat şi Octavianus şi-a retras corăbiile în largul mării. Flota duşmanului său a ancorat în rada portului. A doua zi Octavianus a anunţat soldaţii lui Antonius despre fuga comandantului lor şi le-a propus să se predea. Ostaşii nu credeau, sperând că Antonius se va întoarce. Ei nu-şi puteau imagina cum putea conducătorul lor să-şi părăsească flota şi cele nouăsprezece legiuni, gata să continue lupta, şi să fugă împreună cu Cleopatra în Egipt.

Şapte zile soldaţii au rămas pe loc, aşteptându-l pe Antonius. În sfârşit, trădaţi de comandantul lor, legiunile şi flota s-au predat lui Octavianus. El a câştigat această bătălie, în urma căreia a devenit stăpân al întregului stat roman.

Între timp, Antonius şi Cleopatra au ajuns cu bine în Alexandria. La dispoziţia lui Antonius au mai rămas unsprezece legiuni, flota Cleopatrei şi o vistierie imensă.

În Alexandria în timpul acesta a sosit regele iudeic Irod, care l-a sfătuit pe Antonius s-o asasineze pe Cleopatra şi să declare Egiptul provincie romană. Astfel Antonius va dezminţi învinuirile lui Octavianus de trădare a Republicii şi acela va fi nevoit să încheie pacea cu el. Dar Antonius nu s-a hotărât să urmeze acest sfat şi a organizat apărarea Egiptului.

El a început construirea corăbiilor în Alexandria şi pe Marea Roşie. Cleopatra căuta cu insistenţă calea spre salvare: ea voia să-şi mute corăbiile din Marea Mediterană în Golful Arabic pe uscat, prin istmul îngust, şi sa fugă în India.

În timpul acesta, Octavianus a pornit o campanie împotriva Egiptului. Armata lui a fost divizată în două: o parte a debarcat pe ţărm în Cyrena, la asfinţit de Egipt, iar alta a plecat prin Siria. Patru legiuni din Cyrena ale lui Antonius, pierzând încrederea în comandantul lor, au trecut de partea inamicului. Domnitorul Siriei de asemenea l-a trădat. Din ordinul lui arabii au dat foc corăbiilor Cleopatrei de pe Marea Roşie, pregătite pentru plecarea în India. Aflând despre trădarea legiunilor din Cyrena, Antonius la început a decis să se sinucidă, dar apoi a încercat să-şi întoarcă ostaşii. Dar n-a reuşit. Apoi Antonius şi Cleopatra au trimis către Octavianus soli cu propunerea de pace. Octavianus i-a răspuns Cleopatrei că e gata să-i cedeze administraţia în Egipt, dacă îl va asasina pe Antonius.

Armata şi flota, din ordinul secret al Cleopatrei, care cu preţul trădării sperau să salveze Egiptul, au refuzat să se supună lui Antonius. Cât priveşte regina, ea şi-a dus toate odoarele în cavou şi s-a închis în el. Antonius, văzând că nu are nicio şansă de salvare, şi-a cauzat o rană mortală.

Antonius, muribund, a fost adus în cavoul Cleopatrei. Acolo a şi murit, în braţele ei. Peste un timp Cleopatra, convingându-se că moartea lui Antonius nu i-a făcut mai umani pe învingători şi că viaţa ei continuă să fie ameninţată, s-a sinucis.

Regina a fost găsită moartă, îmbrăcată în haine scumpe împărăteşti. Se spune că ea s-a lăsat muşcată de şerpi veninoşi, care au fost aduşi într-un coş de fructe. Astfel s-a sfârşit viaţa lui Antonius şi a Cleopatrei.